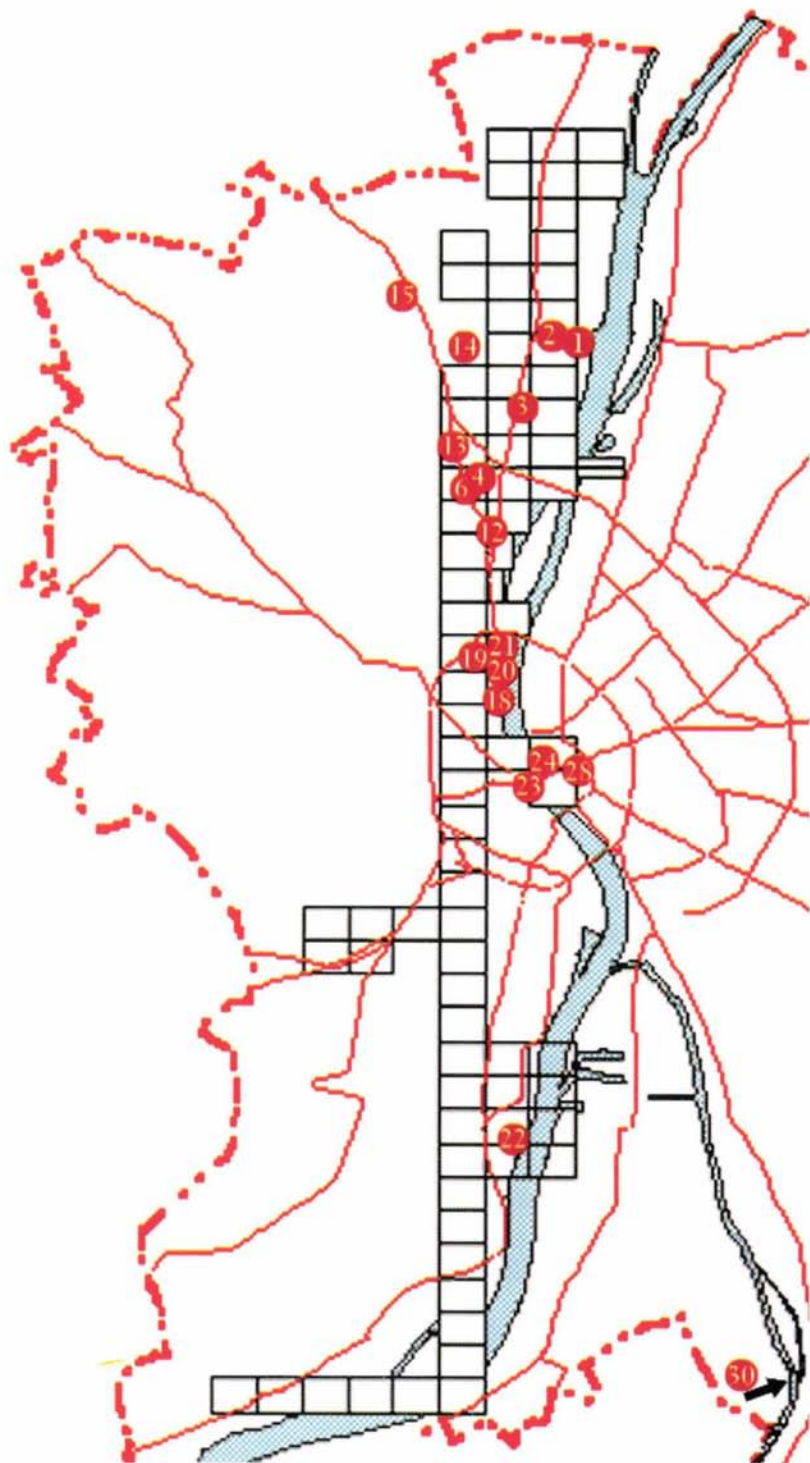

The background of the cover is a photograph of an archaeological excavation. It shows a large area of stone masonry, likely a wall or a paved area, with a measuring pole (red and white) visible on the left. The stones are light-colored and set in a dark, muddy matrix. A small red and yellow flag is placed on the ground near the center. The overall scene is an active excavation site.

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2002-ben*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2002*

AQUINCUM

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2002-ben

Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 2002

Budapest, 2003.

Szerkesztő:

Zsidi Paula

Fordítás:

Simán Katalin, Alice M. Choyke

Rajz:

Málik Éva, Hable Tibor, Csernus
Erzsébet, Kovács Tibor

Fotó:

Komjáthy Péter, Szilas Gábor,
Reményi László, Gálné Tóth
Csilla

Geodézia:

Busi György, Kovács Tibor,
Vándor Andrásné

Technikai szerkesztő:

Kolozsvári Krisztián

A külső borítón:

Római kori út részlete feltárás
közben (Budapest, III. ker., Bécsi
út 314.)

Belső borítón elől:

Az Aquincumi Múzeum jelen-
tősebb ásatásai a 2002. évben

Belső borítón hátul:

Az Aquincumi Múzeum kisebb
leletmentései és szondázó jelle-
gű feltárásai a 2002. évben

Edited by:

Paula Zsidi

Translation by:

Katalin Simán, Alice M. Choyke

Drawings by:

Éva Málik, Tibor Hable, Erzsé-
bet Csernus, Tibor Kovács

Photos by:

Péter Komjáthy, Gábor Szilas,
László Reményi, Csilla Gálné
Tóth

Surveying work by:

György Busi, Tibor Kovács,
Andrásné Vándor

Technical assistance by:

Krisztián Kolozsvári

Front cover:

Detail of the Roman road dur-
ing excavation (Budapest III,
314 Bécsi Road)

Inside front cover:

Excavations of the Aquincum
Museum in 2002

Inside back cover:

Test excavations and small-scale
rescue operations of the Aquin-
cum Museum in 2002

Budapesti Történeti Múzeum, 2003.
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2003
Editor-in-chief: Dr. Bodó Sándor, Director

A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 2002-ben

Excavations and Rescue Work at the
Aquincum Museum in 2002

Budapesti Történeti Múzeum
Aquincumi Múzeum
Budapest

Aquincumi füzetek
9. szám

ISSN 1219-9419 (Aquincumi füzetek)
ISSN 1219-9427 (Aquincum)

TARTALOM

Bevezető a 2002. évi régészeti feltárásokhoz (<i>Zsidi Paula</i>)	8
A 2002-ben végzett feltárások helyszínei	13
Geo-archeopedológia a környezeti rekonstrukció szolgálatában (<i>Mindszenty Andrea – Horváth Zoltán</i>)	16
Két ásatás – az aquincumi canabae déli szélén (<i>Hable Tibor – Reményi László – Kárpáti Zoltán</i>)	33
Régészeti kutatások az aquincumi canabae nyugati, ipari régiójában (<i>Kirchhof Anita – Horváth László András</i>)	53
Szondázás a Bécsi úti temető északi részén (<i>Facsády Annamária</i>)	65
Fürdőépület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül (<i>Zsidi Paula – Magyar Myrtill</i>)	69
Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre (<i>Zsidi Paula – Reményi László</i>)	86

CONTENTS

Introduction to the archaeological excavations in 2002 (<i>Paula Zsidi</i>)	8
Locations of the excavations in 2002	13
Geoarchaeology in the service of environmental reconstruction (<i>Andrea Mindszenty – Zoltán Horváth</i>)	16
Two excavations in the southern part of the Aquincum canabae (<i>Tibor Hable – László Reményi – Zoltán Kárpáti</i>)	33
Archaeological investigations in the western, industrial quarters in the Aquincum canabae (<i>Anita Kirchhof – András László Horváth</i>)	53
Test excavation in the northern part of the cemetery on Bécsi Road (<i>Annamária Facsády</i>)	65
Bath building outside the southern town wall of the Aquincum Civil Town (<i>Paula Zsidi – Myrtill Magyar</i>)	69
Detail from the road on the Danube bank and prehistoric re-	

- Római kori útrészletek az aquincumi polgárváros municipális territóriumán (az úgynevezett Testvérhegyi villa környezete) (*Láng Orsolya*) 95
- Római kori maradványok és késő bronzkori településnyomok Kaszásdűlőn (*Láng Orsolya – Szilas Gábor*) 111
- Újabb régészeti feltárások a II. ker., Tölgyfa utcában (*Kérdő Katalin – Kovács Eszter – Szilas Gábor*) . . 115
- Kutatások a feltételezett vízárosi ala tábor és vicus területén (*Kérdő Katalin – Reményi László*) . . . 124
- Újabb topográfiai adatok a Szent Gellért tér őskori, római és középkori beépítettségéhez (*Beszédes József – Terei György*) 131
- Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei (*Endrődi Anna – Reményi László*) 146
- Új adatok Albertfalva római kori topográfiájához (*Szirmai Krisztina*) 151
- Nagytétény–CAMPONA (*Kocsis László – Koós István*) 155
- mains south of the Civil Town (*Paula Zsidi – László Reményi*) . . 86
- Roman period road segments in the municipal territory of the Aquincum Civil Town (the environs of the so-called Testvérhegy villa) (*Orsolya Láng*) 95
- Remains from the Roman period and Late Bronze Age settlement traces at Kaszásdűlő (*Orsolya Láng – Gábor Szilas*) 111
- Recent archaeological excavations on Tölgyfa Street (*Katalin Kérdő – Eszter Kovács – Gábor Szilas*) . . 115
- Investigations in the territory of the possible Vízárosi ala fort and vicus (*Katalin Kérdő – László Reményi*) 124
- Recent topographic data on prehistoric, Roman and medieval settlements in Szent Gellért Square (*József Beszédes – György Terei*) 131
- The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva (*Anna Endrődi – László Reményi*) . . . 146

Régészeti megfigyelések a Belvárosi plébánia templom kisebb, belső rekonstrukciós munkálatainál (Szirmai Krisztina – Kovács Eszter) 162

Régészeti és földtani kutatások Soroksár határában (Horváth Zoltán – Mindszenty Andrea – Reményi László – Zádor Judit) 173

Az Aquincumi Múzeum kisebb leletmentései és szondázó jellegű feltárásai a 2002. évben 186

Rövidítésjegyzék. 202

Irodalom 203

A 2002. évi feltárások közreműködői 212

A 2002. évi feltárások megbízói és támogatói. 216

Az Aquincumi Múzeum munkatársainak 2002-ben megjelent publikációi 218

New data on the Roman period topography of Albertfalva (Krisztina Szirmai). 151

Nagytétény–CAMPONA (László Kocsis – István Koós) 155

Archaeological observations during the small interior reconstruction work at the Belvárosi parish church (Krisztina Szirmai – Eszter Kovács). 162

Archaeological and geological investigations in Soroksár (Zoltán Horváth – Andrea Mindszenty – László Reményi – Judit Zádor) 173

Test Excavations and Small-scale Rescue Operations of the Aquincum Museum in 2002 200

Abbreviations 202

References 203

Participants in the Excavations in 2002 212

Employers and Patrons of the Excavations in 2002 216

Publications by the Staff of the Aquincum Museum in 2002 . . 218

Bevezető a 2002. évi régészeti feltárásokhoz

A Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma és az Ős- és Népvándorlás kori Osztály 2002-ben 26 helyszínen végzett megelőző, illetve próbafeltárást. A két osztály 12 régésze 1093 napot töltött feltáráson, melyek mintegy 350 ládányi – csaknem 50000 darabra becsülhető – leletanyaggal gyarapították a múzeum gyűjteményét. Emellett a múzeum régészei további 26 helyszínen folytattak megfigyelést régészetiileg érintett telkeken végbement építkezéseken.

A feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal előírásainak megfelelően, azzal egyetértésben végeztük. Alapvető szempont volt a 2002. évi kutatásoknál is – a törvény szellemének megfelelően –, hogy csak azokat a területeket tárjuk fel, amelyek az építkezés során megsemmisülnek. A földmunkák által nem érintett felületeket a legtöbb esetben ásatással sem bolygattuk. Kivételt képeztek azok a lelőhelyek, amelyeknek alsó, az építkezés által nem érintett rétegsorába magasabbról induló objektumok mélyedtek, vagy pedig nem

Introduction to the archaeological excavations in 2002

The Department of Prehistoric and Migration Period Archaeology and the Aquincum Museum of the Budapest History Museum conducted excavations preceding development work as well as test excavations at 26 localities in 2002. Twelve archaeologists from these two departments spent a total of 1093 days in excavations and enriched the collection of the museum with a find material of about 250 boxes, which contain an estimated number of 50,000 finds. At 26 other localities, the archaeologists of the museum observed earth moving during construction work in archaeologically protected lots.

The excavations were conducted according to regulations issued by the Office of Cultural Heritage Protection, with their agreement. The basic consideration we respected during these 2002 investigations was, in keeping with the spirit of the law, was that only those territories need to be excavated where archaeological remains would be destroyed by the construction work. We did not dis-

voltak adataink a lelőhely teljes rétegsoráról. A törvény ugyanis a feltárás finanszírozását annak kötelességévé teszi, akinek érdekében áll a lelőhely megbolygatása. Az építkezés által nem bolygatott területeken végzett földmunka finanszírozásának kérdése vitatható, eltérően értelmezhető a törvény szövege, nem beszélve az építkezéshez szükséges földmunkánál nagyobb arányú feltárásból adódó alapozási többletköltségekről. Ilyen vitatható eseteket több okból sem tudtunk felvállalni. A múzeumnak egyrészt nincs olyan költségvetési kerete, amelyből a feltárásoknak ezt a részét finanszírozhattuk volna, s még megelőlegezni sem tudjuk, míg esetleg lesz a KÖH-nek vagy a NKÖM-nek erre vonatkozó, megigényelhető kerete. Másrészt az ásatások mennyisége így is a felvállalhatóság határán mozog, a múzeum állandó személyi állománya mellett rendszeresen kell alkalmaznunk megbízásos munkatársakat.

Végül a feltárások szükséges mértékének korlátozására int az a tapasztalat is, amelyre egy olyan 150 éve folyamatosan kutatott lelőhely mint Aquincum példája tanít meg bennünket. A város régészeti örökségének csak egy része pusztult el az építkezések miatt,

turb territories that were untouched by earth-moving work. The exceptions were sites where features which began in upper levels extended down reached down into the lower levels that were not disturbed by the constructions, or where we did not have data about the entire stratigraphic sequence at the site. Namely, the law binds the side in whose interest it is to disturb the site to finance the excavation. Financing is disputable in territories that are not disturbed by construction work, the text of the law can be understood in different ways, not to mention the extra cost of foundation work resulting from the excavations involving more large-scale earth-moving than would be necessary for the actual construction. We cannot take responsibility for disputed cases for numerous reasons. On the one hand, the museum does not have a budget from which we could finance this part of the excavations, or at least pay it in advance until the KÖH or the NKÖM can find a budget from which we can claim the sum. On the other hand, the number of the excavations the museum undertakes is close to the maximum limit, and even so we have to employ extra colleagues contractually

egy másik, ugyancsak jelentős része az adott kor színvonalának megfelelő ásatások következtében veszett el – sajnos örökre – a további kutatások számára. A modern város fejlődése megállíthatatlan, évente 15–20000 négyzetméternyi terület pusztul el – szerencsére ma már nem dokumentálatlanul – részben vagy egészen a ránk maradt régészeti örökségből a főváros területén, s majdnem ugyanannyi az a felület, amelyet nem pusztít el, csak befed egy-egy új létesítmény. Minden megmaradó, az építkezés által nem bolygatott négyzetmétere a régészeti örökségnek itt különös fontossággal bír. Ezért rendkívül lényeges, hogy a feltárások mértékét a törvényi előírások szellemében, az észszerűség határain belül határozzuk meg.

A régészeti örökség védelme nem lehet igazán hatékony, ha nem illeszkedik valamilyen tudományos programba. Az Aquincumi Múzeum immár évtizedes topográfiai kutatási programja ebben az évben is folytatódott, az építkezések által meghatározott helyszíneken. Többek között a vízvárosi tábor és vicus, valamint a katonaváros újabb részletei kerültek felszínre. Lehetőségünk volt korábban csak részlegesen megkutatott helyszí-

on a regular basis to handle the existing excavation load.

Finally, the experience learned from Aquincum, which as a complex site has been continuously been studied for 150 years, also warns us that it is necessary to keep the number of necessary excavations within limits. Only a part of the archaeological heritage of the town was destroyed by construction, another, also a significant part was ultimately destroyed, regrettably, by excavations carried out at the level of the given time. Development in a modern city cannot be stopped, a territory of about 15–20,000 m² is destroyed from an archaeological point of view every year, luckily now with documentation, and the size of the territory that is not destroyed but covered by a new establishment is nearly the same. Every square meter of the archaeological heritage that is preserved and will not be disturbed by construction work has special importance. This is why it is so extremely important that the extent of the excavations should be determined following the spirit of the law and within reasonable limits.

The protection of the archaeological heritage cannot be really effective if it is not carried out

nek ásátásait befejezni. Így a katonavárostól délkeletre fekvő későrómai temető területén folytattunk kutatást, melynek korai periódusai egy, ezen a területen korábban ismeretlen kelta település objektumait hozták felszínre. A polgárváros déli városfalán kívül egykor állt vendégfogadó fürdőépületének újabb részleteit tártuk fel a romkonzerválási programhoz kapcsolódva. Újabb részletekkel gazdagodott az ezévi kutatások nyomán az albertfalvi tábor mellett feltárt, menettáborként azonosított objektum is. Lényeges új eredményeket hozott a Testvérhegyen épülő lakópark területén végzett megelőző feltárás, amely – több más objektum mellett – a Brigetio–Aquincum útvonal nyomvonalának egy szakaszát és periódusait hozta felszínre.

Az év legnagyobb léptékű munkáját a Bartók Béla út – Móricz Zsigmond körtér – Bocskai út rekonstrukciójához kapcsolódó feltárás jelentette. Ez a munka nemcsak régészeti szempontból volt jelentős, hanem műszakilag és a szervezés tekintetében is szokatlan feladatot jelentett. A területen – néhány zöldfelületi helyszínt kivéve – mindvégig az útépítők egyébként is igen feszített ütemtervéhez igazodva kellett dolgoznunk. Így

within the context of a scientific program. The topographic program of the Aquincum Museum began a decade ago, continued this year as well in the localities determined by the constructions. Among other things, new details of the fort and *vicus* in the Víziváros and in the area of the Military Town were unearthed. We could finish the excavations at sites that had only partially been investigated in previous years. We carried on with investigations in the territory of the Late Roman cemetery southeast of the Military Town. Features of an until then unknown Celtic settlement were unearthed in the early period levels at this cemetery. Further details of the bath of the inn standing outside the southern town wall of the Civil Town were uncovered within the framework of the ruin conservation program at our museum. The feature unearthed beside the fort at Albertfalva, which was identified as an infantry fort, was enriched by further details as a result of this year's excavations. The excavation preceding the construction of an apartment complex by Testvér hill brought significant new results. Among other features, part of the Brigetio–Aquincum road which

volt olyan helyszín – éppen a Gellért szálló előtti terület –, ahol több műszakban kellett dolgozunk, hogy a határidőt tartani tudjuk.

Az ásások dokumentálásában nagy előrelépést jelentett, hogy átérhettünk a geodéziai felmérések után a fotódokumentáció digitális archiválására is. A leletanyag előzetes nyilvántartása az átmeneti raktár és restaurátor műhely bővítése miatt egyelőre nem tud lépést tartani a gyarapodással. A raktár és műhely előreláthatóan csak 2003 végére tud majd teljes kapacitással dolgozni.

Zsidi Paula

operated from the Roman period through the Middle Ages were recovered.

The largest scale work of the year was the excavation linked to the reconstruction of Bartók Béla Road, Moricz Zsigmond circus and Boesikai Road. This task was important not only from an archaeological point of view but had unusual technical and organizational aspects as well. We had to work in the area, apart from in a few park areas, in parallel with the strict pace of road construction. Thus, there were territories, especially the one in front of Hotel Gellért, where we had to work in shifts to be able to keep to our deadline.

It marked a great advance in the documentation work of the excavations that after the geodesic surveys, we were able to begin the digital archiving of the photo documentation as well. The preliminary cataloguing of the find material cannot as yet keep pace with the accumulation of finds because of the enlargement of the transitional find repository and the conservation laboratory. The repository and the workshop will probably only be able to function at maximum capacity from the end of 2003.

Paula Zsidi

A 2002-ben végzett feltárások helyszínei

(Jelölésük a belső borítón lévő térképeken.)

Az aquincumi polgárváros és környete:

1. Bp. III. Gázgyári tisztviselő telep – Dunapart – Zsidi Paula, Havas Zoltán, Reményi László
2. Bp. III. Záhony u. 4. Polgárváros – Zsidi Paula, Magyar Myrtil
3. Bp. III. Ladik u. 9. – Láng Orsolya

Katonai táborok, katonaváros:

4. Bp. III. Kiscelli u. 75. – Kirchhof Anita
5. Bp. III. Tímár u. 24. – Kirchhof Anita, Németh Margit
6. Bp. III. Kiscelli u. 98. – Kirchhof Anita, Németh Margit, Horváth László András
7. Bp. III. Selmeci u. 17 – Zápor u. 23. – Kirchhof Anita, Németh Margit
8. Bp. III. San Marco u. 24–26. – Kirchhof Anita, Németh Margit
9. Bp. III. Pacsirtamező u. 17. – Kirchhof Anita, Németh Margit
10. Bp. III. Selmeci u. 26. – Kirchhof Anita, Németh Margit

Locations of excavations in 2002

(Numbers as indicated on the inside covers.)

Aquincum Civil Town and its environs:

1. Bp. III, civil servants' apartments of the Gas Factory – Danube bank – Paula Zsidi, Zoltán Havas, László Reményi
2. Bp. III, 4 Záhony Street Civil Town – Paula Zsidi, Myrtil Magyar
3. Bp. III, 9 Ladik Street – Orsolya Láng

Military forts, Military Town:

4. Bp. III, 75 Kiscelli Street– Anita Kirchhof
5. Bp. III, 24 Tímár Street – Anita Kirchhof, Margit Németh
6. Bp. III, 98 Kiscelli Street – Anita Kirchhof, Margit Németh, András László Horváth
7. Bp. III, 17 Selmeci Street – 23 Zápor Street – Anita Kirchhof, Margit Németh
8. Bp. III, 24–26 San Marco Street – Anita Kirchhof, Margit Németh
9. Bp. III, 17 Pacsirtamező Street – Anita Kirchhof, Margit Németh

Aquincumhoz tartozó területek:

11. Bp. II. Lajos u 18–20. – Bécsi út 17–19–21. – Facsády Annamária
12. Bp. III. Lajos u. 71–89. – Hable Tibor, Reményi László, Kárpáti Zoltán
13. Bp. III. Bécsi út 136. – Facsády Annamária
14. Bp. III. Bojtár u. 34. – Láng Orsolya
15. Bp. III. Bécsi út 310. – Láng Orsolya
16. Bp. III. Szőlőkert u. 15. – Láng Orsolya
17. Bp. III. Csillaghegyi út. – Láng Orsolya, Szilas Gábor

Aquincumon kívüli táborok és települések, limes menti beépítettség:

18. Bp. II. Gyorskocsi u. 26. – Kérdő Katalin, Végh András
19. Bp. II. Tölgyfa u. 3 – Kérdő Katalin, Kovács Eszter, Szilas Gábor
20. Bp. II. Vitéz u. 10. – Kérdő Katalin, Végh András
21. Bp. II. Nagy Imre tér (Külügyminisztérium) – Kérdő Katalin, Kovács Eszter, Reményi László
22. Bp. XI. Albertfalva – 6-os út – Szirmai Krisztina, Endrődi Anna, Reményi László
23. Bp. XI. Szent Gellért tér – Park – Beszédes József, Terei György

10. Bp. III, 26 Selmeci Street. – Anita Kirchof, Margit Németh

Aquincum Territories:

11. Bp. II, 18–20 Lajos Street – 17–19–21 Bécsi Road – Annamária Facsády
12. Bp. III, 71–89 Lajos Street – Tibor Hable, László Reményi, Zoltán Kárpáti
13. Bp. III, 136 Bécsi Road – Annamária Facsády
14. Bp. III, 34 Bojtár Street–Orsolya Láng
15. Bp. III, 314 Bécsi Road – Orsolya Láng
16. Bp. III, 15 Szőlőkert Street–Orsolya Láng
17. Budapest III. Csillaghegyi Road – Orsolya Láng, Gábor Szilas

Forts and settlements outside Aquincum, establishments along the limes:

18. Bp. II, 26 Gyorskocsi Street – Katalin Kérdő, András Végh
19. Bp. II, 3 Tölgyfa Street – Katalin Kérdő, Eszter Kovács, Gábor Szilas
20. Bp. II, 10 Vitéz Street – Katalin Kérdő, András Végh
21. Bp. II, Nagy Imre Square (Ministry of Foreign Affairs) – Katalin Kérdő, Eszter Kovács, László Reményi

24. Bp. XI. Szent Gellért tér – Hotel – Beszédes József, Terei György
25. Bp. XI. Móricz Zsigmond kör-tér – Beszédes József, Terei György
26. Bp. XI. Kosztolányi Dezső tér – Beszédes József, Terei György
27. Bp. XI. Fehérvári út – Bocskai út csomópont – Beszédes József, Terei György
28. Bp. V. Március 15. tér – Szirmai Krisztina, Kovács Eszter
22. Bp. XI, Albertfalva – excavation of route 6 – Krisztina Szirmai, Anna Endrődi, László Reményi
23. Bp. XI, Szent Gellért Square – Park – József Beszédes, György Terei
24. Bp. XI Szent Gellért Square –Hotel– József Beszédes, György Terei
25. Bp. XI, Móricz Zsigmond Circus – József Beszédes, György Terei
26. Bp. XI, Kosztolányi Dezső Square – József Beszédes, György Terei
27. Bp. XI, Fehérvári Road – Bocskai Road junction – József Beszédes, György Terei
28. Bp. V, Március 15 Square – Krisztina Szirmai, Eszter Kovács

Óskori lelőhelyek:

29. Bp. IV. Újpest–Óceán árok – Horváth M. Attila, Reményi László
30. Bp. XX. Soroksár – Nagykőrösi út – Reményi László, Zádor Judit

Prehistoric sites:

29. Bp. IV, Újpest–Óceán trench – Attila M. Horváth, László Reményi)
30. Bp. XX, Soroksár–Nagykőrösi Road – László Reményi, Judit Zádor

Geo-archeopedológia a környezeti rekonstrukció szolgálatában

Bevezetés

Az archeometria mellett 2002-től újabb, a földtudományok körébe tartozó segédtudomány, a geo-archeopedológia gazdagítja az Aquincumi Múzeum módszertani palettáját. Ez a geológia és a talajtan határterületén működő tudományág a régészeti leleteket tartalmazó geológiai képződmények (üledékek, őstalajok) s az azokban található környezet- és korjelző ősmaradványok vizsgálatával foglalkozik. Jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy független, természettudományos módszerekkel szerzett információt nyújt az egykori természeti környezet részleteiről, s ezzel, egyfelől, segíti a régészeti leletanyag természeti keretbe illesztését, másfelől, lehetőséget kínál az ember és természet közötti kölcsönhatás elemzésére.

A 2002-es nyári terepi időszakban, az Aquincumi Múzeum felkérésére több helyszínen végeztünk részletes geo-archeopedológiai felvételezést és kíséreltünk meg előzetes őskörnyezeti rekonstrukciót. A munkában Krolopp

Geoarchaeology in the service of environmental reconstruction

Introduction

Geo-archaeopedology, an interdisciplinary field of earth sciences, was introduced as a new methodology at the Aquincum Museum in 2002. This special field of research, half way between geology and soil science is concerned with sedimentary deposits and ancient soils enclosing archaeological finds. Fossils eventually present in those geological formations also deserve special attention by the geologist because they may provide direct information about the paleoenvironment or the geological age of the sediments. The importance of geo-archeopedology lies in its ability to contribute to the paleoenvironmental reconstruction of the archeologist with independent evidence from the side of natural sciences. Also it offers an insight into the interaction between man and its environment in a historic context.

In the summer season of 2002, at the request of the Aquincum Museum, geo-archaeopedological survey was undertaken at several

Endre paleontológus (MÁFI) volt segítségünkre.

A vizsgálatok eredményei közül az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – az óbudai lelőhelyekről adunk rövid, a geo-archeopedológia módszereit is szemléltető áttekintést.

Óbuda

Az óbudai lelőhelyek rétegsorai alapján az egykori településeknek a maihoz hasonló topográfiai környezete bontakozik ki, amelyben azonban a jelenleginél markánsabb nyomokat hagytak hátra a természeti tényezők. A domborzati helyzetet, mint ma is, a Duna és mellékfolyója, az Aranyhegyi patak ártere és az ezt nyugat–északnyugat felől lehatároló Hármashatárhegy-Viharhegy uralkodóan mezoósztercier képződményekből álló meredek vonulata, valamint a kettő között kialakult fiatal törmelékletű határozza meg. (1. kép)

Egy ilyen területen a felszín alakulását, az üledékfelhalmozódás és a lepusztulás (erózió) állandó „versenyfutása” szabályozza. Hogy adott ponton, adott időben melyik tényező hatása válik uralkodóvá az – a rendszer természetes állapotában – alapvetően éghajlati tényezőktől függ. A mai városiasodott környezet (a folyók/patakok szabályozott mi-

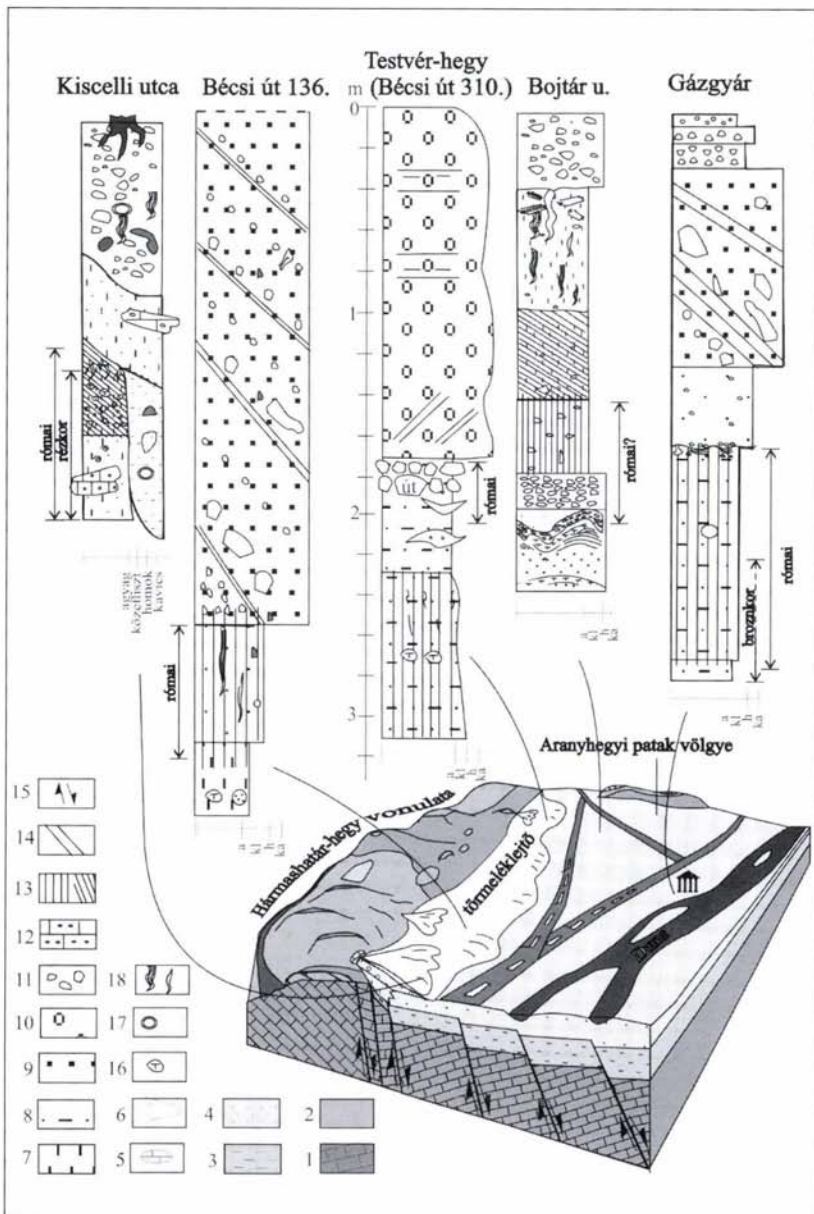
locations. Based on that, a preliminary reconstruction of the local palaeoenvironment was attempted. Paleontologist Endre Krolopp (MÁFI) has helped us in this work with the identification of fossils collected from the studied formations.

In the followings we provide a short review of our observations carried out at the Óbuda sites, with the intent of illustrating the methods of geo-archaeopedology.

Óbuda

The stratigraphy of the geological formations at the Óbuda sites indicates that the topographic setting of the former settlements was similar to that of the present day town, although natural factors in Roman times left behind more clear-cut traces than their modern counterparts do. The landscape was determined (a) by the flood plain of the Danube and its affluent the Aranyhegyi creek, (b) the steep hilly range of Hármashatárhegy-Viharhegy built up by Mesozoic-Tertiary formations bordering the plains to the west–northwest, and (c) by the young talus slope that developed between the plains and the hills (Fig. 1).

In such territories, landform formation is generally controlled

1. kép: Az óbudai lelőhelyek környezetének földtani felépítése és a lelőhelyek geológiai rétegoszlopjai. A függőleges méretarányt lásd a testvérhegyi rétegoszlopon! A rétegoszlopok vízszintes tengelyén lévő beosztás a képződmények szemcsenagyságát szemlélteti (lásd a Kiscelli utcai rétegoszlop alján). A rétegoszlopokon a képződményeket és képződményhatárokat a geológiában szokásos jelkulcsi elemek felhasználásával ábrázoltuk. A függőleges skála a felszíntől való mélységet jelzi méterben, a vízszintes skála a rétegoszlopot alkotó képződmények mibenlétére/szemcsenagyságára utaló információt tartalmaz (az oszlop bal alsó sarkától jobbfelé haladva: agyag, kőzetliszt, homok, kavics, durva görgeteg). Jelmagyarázat: Tömbszelvény: 1: mészkő-dolomit (triász), 2: mészkő (eocén), 3: agyag (oligocén), 4: homok-agyag (pleisztocén), 5: édesvízi mészkő (pleisztocén), 6: törmelék (pleisztocén). Rétegoszlopok: 7: lösz, 8: kőzetlisztes agyag, 9: homok, 10: kavics, 11: törmelék, 12: édesvízi mészkő törmelékben, 13: színek: függőleges sraffozás: sötétszürke-fekete, ferde sraffozás: barna, 14: rétegzettség, 15: törésvonal, vetődés, 16: karbonát-kiválás, mészgöbecs, 17: közművezeték, 18: gyökérszatórnák (kitöltött és üres)

Fig. 1: Geology of Óbuda and its surroundings and typical lithological columns from the studied localities. For vertical scale see the Testvérhegy column. Horizontal scales stand for grain-size (clay, silt, sand and gravel), as on the Kiscelli Street column. Note, that lithologic columns were constructed by using conventional geological symbols! The vertical scale stands for depth from ground-surface, the horizontal scale is proportional with the grain-size distribution of the sediments shown (from left to right: clay, silt, sand, gravel, blocks) Legends: Block-diagram: 1: limestone/dolomite (Triassic), 2: limestone (Eocene), 3: clay (Oligocene), 4: sand/clay (Pleistocene), 5: travertine (Pleistocene), 6: scree (Pleistocene). Lithological columns: 7: loess, 8: silty clay, 9: sand, 10: gravel, 11: debris, 12: travertine fragments, 13: color code: vertical hatchure: dark grey to black, oblique hatchure: brown, 14: stratification, 15: fault line, 16: carbonate accumulation/nodule, 17: modern conduit-pipes 18: root-channels (filled or empty)

volta, a hegyoldalak beépítettsége) e tényezők hatását némiképp „tompítja” ahhoz a közel természetes állapotához képest, amit a megvizsgált rétegsorok tükröznek.

A megvizsgált óbudai lelőhelyek a Gázgyártól a Bojtár utcán át a Testvérhegy – Bécsi út vonaláig húzódó kereszt-szelvény mentén engedtek bepillantást a Dunától a kiemelt hegyvonulat törmelékletőjéig húzódó terület geológiai felépítésébe. Az alábbiakban ezeknek a lelőhelyeknek a rétegsorát ismertetjük röviden.

by a constant “race” between sedimentation and erosion. Which factor becomes dominant at a certain spot at a given time basically depends on climatic factors, if we only consider the system in its natural state. The present urban environment (the regulated courses of rivers/streams, the building constructions on the hillsides) somewhat “moderates” the effects of these factors as compared to the nearly natural conditions reflected by the studied ancient sediments and paleosoils.

Gázgyár

A feltárásban a finomszemcsés ártéri üledékre éles, eróziós határral 2–3 centiméter méretű, változatos kerekítettségű/koptatottságú kavicsokból álló, kevés molluszka héjtöredéket, faszéndarabkákat tartalmazó durva törmelékes üledék települ. A laposabb kavicsok zsindeleyszerűen rendeződnek el – ez egyértelműen áramló vízből való lerakódásra utal. A kavicsanyag, összetétele alapján (kvarc, kvarcit, mállott andezit, gneisz, glaukonitos homokkő) Duna-üledéknek minősül, a réteget az ártérbe bevágódó folyómeder kavicszátónyaként értelmezzük.

A római kori leleteket tartalmazó szint az ártéri üledék felszínén kialakult gyengén fejlett, humuszos, homokos talajjal esett egybe.

Bojtár utca

Ezen a lelőhelyen, a rétegsor legalsó részén, a szonda-árok gyengén-közepesen koptatott, vagy szögletes, durva kavics méretű (0,5–5,0 centiméter átmérőjű szemcsékből álló) dolomitanyagú, gyengén rétegzett kissé homokos törmeléklet tart fel, amelynek kaotikus gyűrt szerkezetét (lásd *I. kép*, Bojtár utcai szelvény) fagyjelenséggként (krioturbáció) értelmeztük. A kavics és homok anyag összetétele (uralkodóan dolomit) és a kavicsok rossz

The sites examined in Óbuda offered an insight into the geological formation from the riverside up to the talus slope of the elevated hills in a cross-section running from the Gas Factory through Bojtár Street until the line of Testvér hill – Bécsi Road. In the followings, sedimentary successions studied at these sites will shortly be described.

The Gas Factory

The excavation trench exposed a sharp erosional contact between fine-grained flood plain sediments and the overlying coarse gravel. The gravel consists of 2 to 3 cm size, rounded to subrounded pebbles, charcoal fragments and Mollusc shell debris. Occasional imbrication of the pebbles is the unequivocal sign of deposition from flowing water. Petrographical composition of the pebbles (quartz, quartzite, weathered andesite, gneiss, glauconitic limestone) shows their Danubian origin. The layer can be interpreted as a gravel bar deposited in the riverbed cut into the floodplain. The level that contained the Roman period finds was a weakly developed, humic, sandy soil that evolved on the surface of the sediments of the ancient flood plain.

koptatottsága közeli származási területre utal. A feltűnően rossz osztályozottság, gyenge rétegződés a fentiekkel összhangban azt jelzi, hogy a törmelék a Hármashatárhegy-vonulatról érkezetett. Szállító közegként időszakos záporpatakok feltételezhetőek, amelyek a hegy lábánál elterülő lapos síkságra kiérve rakták le törmeléküket. A durva szemcseméret jelentős közegenergiára, az osztályozatlanság a folyóvízi (patak) szállítással kombinálódó gravitációs tömegmozgásra utal. Mindez a törmelékfelhalmozódás idején a háttérben meredek lejtőket, gyér növényzetet és eseményszerű záporokkal jellemzett, valószínűleg szemi-arid klímát sejtet. Eddig a képződményig értek le a lelőhelyen feltárt őskori cölöplyukak, amelyeket azonban már egy biztosan nedvesebb klímán keletkezett sötétszürke-barna, humuszos talajanyag tölt ki. Ezt a talajt önálló réteg formájában a feltárásban sehol nem találtunk meg. A törmelékes összlet teteteje mintegy 20 centiméter vastagságban kemény, kötött, kalapáccsal alig szétüthető; az egymással érintkező szemesék közti teret fekete-sötétszürke, humuszos-közetlisztes agyag tölti ki, felszínéről római kori leletek kerültek elő. A tömörödöttségét magyarázó természetes

Bojtár Street

Weakly stratified, coarse-grained sediment was unearthed at the bottom of the stratigraphic sequence in the test trench opened at the site. It was composed of 0.5 to 5.0 cm size rounded to subrounded or angular dolomite pebbles embedded in scarce sandy matrix. Its chaotic folded structure (see *Fig. 1*, the Bojtár Street section) can be interpreted as frost induced deformation (cryoturbation). The composition of the pebbles and sand grains (mainly dolomite) and the predominantly subrounded or angular surface of the pebbles indicate a nearby source area. The obvious absence of grading and the weak stratification indicate, together with the above described phenomena, that the debris may have come from the Hármashatárhegy hill range. The transporting agents may have been temporary torrents created by rain showers, which deposited the debris as they arrived to the flat plains at the base of the hills. The coarse grain size implies a high-energy transporting medium while the lack of grading suggests gravitation-controlled mass transport combined with occasional fluvial transport. All these most likely suggest a semi-arid climate at the time of the accumulation of the

okot a terepi megfigyelések alapján nem találtunk, az anyagvizsgálatok folyamatban vannak. A tömör réteget kőzetlisztes-finomhomokos, enyhén meszes, morzsás talajszerkezetű, több szintben humuszgazdag üledék fedi. Benne gyökérnyomok, redox-foltok, kevés apró dolomit törmelék, cserépdarabok, egyéb tárgy-töredékek voltak azonosíthatók. A képződményt többszörösen bolygatott, öntéstalaj jellegű, ártéri üledék eredetű anyagnak minősítettük. A rétegsort salakos feltöltés zárja.

Testvérhegy

A rétegsor alján finomhomokos-kőzetlisztes ártéri üledéken kialakult, 60–70 centiméter vastagságú, sötétbarna, humuszos, szerkezetes csernozjom szerű talajt találunk, melyben a mészanyag vertikális eloszlása (a felső szakaszon kevesebb, alul több) jó kilugozódásról tanuskodik. Az ilyen vastag, szerkezetes talajok általában hosszú ideig (akár ezer évig) tartó, a felszínfejlődés szempontjából stabilnak mondható időszakok során, szezonálisan csapadékos klímán, jó lecsapolódású környezetben keletkeznek. A vizsgált lelőhelyre vonatkozóan ez azt jelenti, hogy a korábban ártérként funkcionáló, vízjárta terület hosszabb időre mentesült

debris characterized by scarce vegetation and random showers, with steep slopes in the background. The prehistoric postholes unearthed at the site extended down into this formation. They were, however, already filled in by a dark grey-brown, humic soil, which certainly developed in a more humid climate. This soil was not found at the excavation as a continuous layer. The top 20 cm of the debris complex was hard and compact, difficult to break even with a hammer. The space between the adjoining particles was filled in with a black-dark grey, humus-rich, silty clay. Roman period finds were recovered from its surface. Field observations alone were insufficient to explain the compactness, but perhaps instrumental analysis will provide an answer. The compact layer is covered by several levels of slightly calcareous, silty humiferous sediments of crumbly soil structure. Traces of roots, redox mottles, tiny to small pieces of dolomite debris, sherds and fragments of other objects were found in it. We interpreted the formation as a repeatedly disturbed, pedogenically altered alluvium of flood plain origin. The stratigraphic sequence ends in a recent, man-made, slag deposit.

az ismétlődő áradások hatásától, és az ezzel járó, a talajképződést megszakító, jelentősebb üledékfelhalmozódási eseményektől.

A csernozjom talajra ismét finom homokos, kőzetlisztes gyengén talajosodott üledék következik, amely szórtan, illetve lejtésirányban kiékelődő, vékony (5–10 centiméteres) betelepülések formájában, rosszul koptatott, osztályozatlan, apró–középszemcsés, uralkodóan dolomit anyagú törmelékot tartalmaz, s amelyet enyhe glejesedésre utaló jelek (redoxfoltok, vasoxidos hárttyák) és a mészanyag gyakori átrendeződésére (de nem kilugozódására) utaló lokális karbonátdúsulási képletek kísérnek. A jelenséget az ártéri folyamatok reaktivációjával (medervonal eltolódás, vagy esetleg jelentős vízhozamváltozás miatt gyakoribb vízborítás, jelentősebb üledékfelhalmozódás) s egyidejűleg a hegyvonulatról származó törmelékanyag szállításának felélénkülésével (erőteljesebbé váló törmelék lehodás) magyarázzuk. Az ártérreaktiváció gondolatával egybeeseng, hogy ebben a csernozjom talaj feletti üledékben több helyütt észleltünk 5–30 centiméter vastagságú, finomszemcsés, vékonyan rétegzett/laminált, szervesanyagban dús betelepülést, ame-

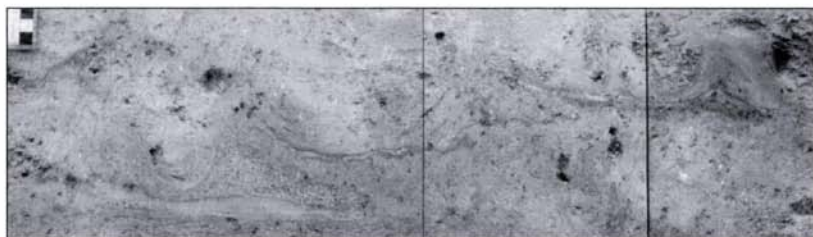
Testvér-hill

Here, we found a 60 to 70 cm thick, dark brown, humic, rather well-structured chernozem-like soil on top of a fine sandy-silty alluvium at the bottom of the stratigraphic sequence. The vertical distribution of its lime content (less at the top and more at the bottom) is indicative of thorough leaching during soil-formation. Such thick, well-structured soils usually develop in seasonally humid climates, in well drained environments over long (maybe even a thousand years long) periods, which can be considered stable with respect to landsurface development. In the case of this site, the presence of these soils means that the area though originally was a waterlogged terrain, formerly functioning as a flood plain, later on, for a quite a long time, became free of the effects of seasonal floods and the incidental major sedimentation events that would have interrupted soil formation.

The chernozem is overlain by another fine sandy-silty sediment showing only weak signs of pedogenesis. Within this fine-grained sediment there are intercalations of dominantly dolomitic detritus of slightly worn, ungraded, small to medium sized grains appearing in

lyet a mélyebben fekvő (a megemelkedett talajvízszint miatt rossz lecsapolódású) részeket borító ártéri pangóvízi üledékként lehetett értelmezni. Ennek az ártéri talaj-üledék komplexumnak az alsó szakaszában jelennek meg a római kori, majd az arra szuperponálódó középkori építmények (köves utak), illetve ebbe ágyazódnak bele az utak közvetlen környezetében feltárt fal-maradványok. A több szintben megújuló út-„rétegek” ujjasan fogazódnak össze a beágyazó ártéri üledékkal: az üledék a domború felületű útkoronára oldalirányban elvékonyodó rétegére mintegy „rálapolódik”, jelezvén, hogy a felújítást megelőzően a korábbi útkoronát részben elborította az üledék. Az első útfelújítás szintjében, az út tengelyével párhuzamosan érdekes üledékdeformációt figyeltünk meg: a szervesanyagban dús finom, kőzetlisztes-agyagos üledékbe, az úgynevezett terheléses szerkezetekre jellemző, deciméteres redők formájában, durvább, homokos réteg anyaga volt begyűrva. (2. kép) A vízszintes metszetben kiderült, hogy a redősor voltaképp 15–20 centiméter átmérőjű, csaknem szabályos, körkeresztmetszetű, koncentrikus anyageloszlású diszkrét szerkezetek sorozata. (3. kép)

the form of scattered lenses or thin (5 to 10 cm) layers wedging out slopewards. It is accompanied by traces indicating weak gleying (redox spots, iron oxide coatings) and by local carbonate accumulation that attest to frequent reorganization (but NOT leaching) of the lime content. We explain the phenomenon as being the result of re-activation of the flood plain function (shifting of the position of the active water-course, perhaps more frequent inundations due to a significant? change in river discharge and therefore an increased rate of sediment accumulation) and, simultaneously, an increased rate of material transport also from the hills. The re-activation of the flood plain function seems to be justified by the fact that we observed 5 to 30 cm thick, fine grained, finely laminated intercalations, rich in organic substances, in several levels in the sediment overlying the Chernozem soil, which can be interpreted as a flood plain deposit of a relatively deeper, waterlogged area (which is not well drained because of the elevated water table). The Roman period and the overlying medieval constructions (paved roads) and the foundations of the wall remains unearthed next to the roads appear

2. kép: Lágy-üledék deformáció a római út melletti homokos agyagban (a 3. képen bemutatott jelenség függőleges metszete).

Fig. 2: Soft-sediment deformation of the sandy clay next to the Roman road (vertical cut of the structure shown by Fig. 3) interpreted as the effect of animal-puddling.

Üledékes bélyegeik alapján ezek legjobban a Langohr, R. és Becze-Deák J. által állat lábnyomoknak leírt jelenségre hasonlítanak. Az úttal párhuzamos elrendeződésük megengedi annak feltételezését, hogy a domború felszínű köves-út mellett hajtott állatoktól erednek. Keletkezésüket és megőrződésüket elősegíthette, hogy a kiemelkedő útkorona mentén a viszonylagos mélyedésben összegyűlt víz átázta, plasztikussá tette a szubszt-rátumként szolgáló kőzetlisztes-agyagos üledéket.

Az ásatási terület északi részén, a római út laterális folytatásában, azzal egy szintben, a finom-homokos kőzetlisztes üledékre, határozott eróziós felszínnel durvatórmelékes kavicsos-homokos patakfordalék települ. (Lásd 1. kép, testvérhegyi szelvény) Közvetlenül alatta, a szondaárok által a római út szintjénél mélyebben fel-

in the lower section of this flood plain alluvial soil complex. The layers of the road interfinger with the embedding flood plain sediments: the sediment overlaps the layer of the convex road, which thins toward the sides, indicating that prior to renovation the sediment partly covered the ridge of the road. An interesting deposit was observed parallel to the axis of the road at the level of the first renovation. A sandy layer of coarser grains was kneaded into the fine silty organic-rich sediment forming folds having a few decimetres amplitude. Such folds may form when load is exerted on a relatively low-viscosity layer and are called load-structures by the geologist (Fig. 2). The horizontal section revealed that the row of folds was actually a series of discrete concentric structures with nearly regular round-shaped cross-sections and

tárt finomszemcsés rétegekben kaotikus gyűredezettség észlelhető. A gyűredezettségnek itt elvileg két oka lehet: (a) a magasabban fekvő területekről sárfolyásként lehordódó anyag csuszamlása, illetve (b) a nedves üledékre eseményszerűen (hirtelen) ráarakódott durvatörmelék képződésétől származó terhelés deformáció. A gyűredezett agyagot fedő több méter vastag, nyilvánvalóan gyors ütemben felhalmozódott durvatörmelék miatt itt ez utóbbit valószínűsítjük, bár a sárfolyások lehetőségét számos újko-

diameters of 15 to 20 cm (Fig. 3). The sedimentological character of these formations is reminiscent of the phenomenon described as animal footprints (animal puddling) by Langohr, R. and Becze-Deák, J. (pers. comm.) The distribution of these strange structures alongside the road suggests that they may, indeed, derive from animals herded along the paved convex road. They may have been created and preserved due to the fact that the water, collected in the relatively depressed zone beside the elevated ridge of the road, soaked and softened the silty-clayey substrate.

In the northern part of the excavation territory a coarse sandy alluvial gravel was deposited with a well-defined erosional surface above the fine-sandy silty sediments in the lateral continuation of the Roman road, at the same level as the road itself (see Fig. 1, Testvér-hill section). Chaotic folds could be observed also here, immediately underneath the gravel within the fine-grained layers exposed beneath the level of the Roman road. The folds could theoretically be brought about by two phenomena: (a) the

3. kép: 5–8 centiméter átmérőjű, koncentrikus szerkezetű mélyedések a római út melletti agyagos-homokos üledékben. Állatoktól eredő terheléses szerkezetként (taposás-nyomokként) értelmezhetők
Fig. 3: Vertical holes of 5–8 cm diameter and a vague concentric structure in the sandy clay next to the Roman road, tentatively identified as load-structures resulted by animal-puddling

ri – a mérőgeológiai gyakorlatból ismert – példa igazolja a területen, tehát ezt sem lehet kizárni. A patakhordalék felső harmadában az üledékes szerkezeti bélyegek felett talajrögös szerkezet és glej-foltosság figyelhető meg amelyet a megélenkült eróziót követő újabb felszínstabilitás jeleként értékeltünk. A rétegsornak e szakaszában Krolopp E. malakológiai vizsgálatai olyan pleisztocén csigák jelenlétét igazolták, amelyek minden bizonnyal a környező kiemelkedések pusztuló lösztakarójából származó anyagként keveredtek el a holocén patakhordalékkal. (4. kép)

Bécsi út 136

Az Eurocenter és a Praktiker áruház közötti építési telken mélyült kutatógödör mintegy 5 méteres feltöltést, s ez alatt átülepített löszös szubsztrátumon kialakult, körülbelül 30 centiméter vastag, morzsás szerkezetű, barnásszürke humuszos talajt tárt fel. A talaj alsó határa a löszös képződmény felé fokozatos-folytonos. A lösz mintegy 35–40 centiméter vastagságban 5–8 centiméter átmérőjű állatjáratok („krotovinák”) tarkítják. A járatokat humuszos talaj-törmelékéből, löszös agyag darabkákból, apróbb-nagyobb mészkonkréciókból, cserép

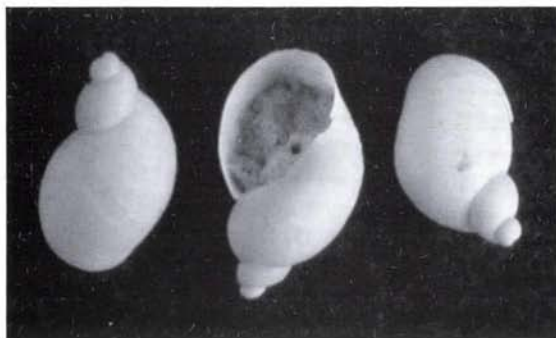
sliding of the material deposited as mudflows arriving from higher topographic elevations and (b) by loading exerted by the incidental (fast) deposition of a thick increment of sediment on top of the still moist fine-grained material. This latter seems to be more probable because of the several meters thick, evidently quickly deposited coarse debris which accumulated on top of the folded substrate. However, in the wider surroundings, numerous modern examples from engineering geological experience attest to the possibility of mudflows, so this solution cannot be excluded either. A crumbly soil structure and glej mottling characterizes the sediments of the upper third of the upward fining alluvial deposit. This can be interpreted as a sign of renewed surface stability following the previous event of intense erosion. E. Krolopp's malacological analyses demonstrated the presence of Pleistocene snails in this section of the sequence which certainly became mixed into the deposits of the Holocene creek from the decaying loess cover of the surrounding elevations (Fig. 4).

136 Bécsi Road

The excavation square opened in the construction territory

illetve téglá törmelékből álló keverék tölti ki, amely a járatokat ásó fauna tevékenysége révén jutott le a talajfelszínről a mélybe. A lösz feltárt szakaszának alján feltűnően gyakoriak a mészkonkréciók. A humuszos talaj nyilvánvalóan bolygatótt: apró cserép és téglatöredékeket, kőtörmelékét tartalmaz. Ebbe a talajba és az alatta lévő állatjáratos löszbe mélyültek a római sírok. A talaj felszínére, éles határral, mintegy 50 centiméter vastag sárga kőzetlisztes-agyagos mátrixú, osztályozatlan, rétegzetlen durvakonglomerátum települ, melynek törmelékanyaga (eocén mészkő,

between the Interspar and the Praktiker department stores uncovered an about 5 m thick deposit and underneath that an approximately 30 cm thick crumbly, brownish grey humic soil developed on a re-deposited, loessy substrate. The uppermost 35 to 40 cm of the loess is densely penetrated by animal burrows ("krotovina" or biogallery), measuring 5 to 8 cm in diameter. They are filled with a mixture of humic soil debris, fragments of loessy clay, various sized lime concretions as well as pottery and brick fragments, which were carried down from the ground surface by burrowing animals. At the bottom of the exposed loess section, the frequency of lime concretions is eye catching. The humic soil was evidently disturbed as it contains small fragments of pottery, brick and stone. The Roman graves were dug into this soil and the underlying loess with the animal burrows. A circa 50 cm thick not graded and not stratified coarse con-

4. kép: A római út fedőjében települő kavicsos-törmelékből előkevert lösz esiga (Krolopp E. meghatározása szerint: *Succinea oblonga* Drap.). Jelenléte azt jelzi, hogy a hegylábi törmelékhez a magasabban fekvő térszíneket borító lösz lepusztult anyaga is hozzákeveredett

Fig. 4: Loess snail (*Succinea oblonga* Drap. identified by E. Krolopp) from the coarse clastic cover beds overlying the Roman road. It points to the admixture of eroded Pleistocene loess to the Holocene clastic deposit

dolomit, kvarcit, tűzkő, téglá, faszéntöredékek) a közeli hegyoldal irányából, lejtőtörmelék formájában történt szállításra utal. A durva lejtőtörmelék felett találjuk a meredek dőlésű, felfelé ellaposodó rétegekből álló feltöltést, amely nyilvánvalóan a téglagyári gödrök jelenkori tereprendezése során került a helyére. Anyaga sárga kőzetlisztes lösz (löszcsigákkal), ennek törmelékdarabjai, szürke szürkésbarna talaj-törmelék, dolomit, mészkő, sötétszürke agyagkő, téglá, cserép, porcelán, vasdarabok, stb. Azt, hogy ennek a mintegy 5 méter vastag öszletnek a felhalmozódása nem természetes folyamat, hanem tereprendezés eredménye az is bizonyítja, hogy noha rétegzett, a rétegeken belül érdemi osztályozódás nem tapasztalható, továbbá a rétegdőlés szöge jól egyezik a felszínen látható, a tereprendezés során kialakított rézsűk szögével.

Kiscelli utca

A Kiscelli kastély alatt, a meredek domboldal közvetlen előterében megnyitott gödör alján a szubsztrátum nagyon hasonló a Bécsi út 136-ban megismert fakó-sárga színű, löszös-agyagos, állatjártatos képződményhez. Felszínén szürkésbarna humuszos talaj alakult ki, meszes gyökérmaradványokkal, a szelvény

glomerate with a yellow silty clayey matrix is deposited with a sharp boundary on the surface of the soil. It consists of fragments of Eocene limestone, Triassic dolomite, quartzite, chert, brick, and charcoal indicating transportation from the direction of the nearby hillside in the form of a mixed talus. Another clastic deposit with a strong inclination and consisting of fining-upward layers can be found above the coarse talus. It was evidently filled in here in modern times when the pits of the abandoned brick factory were subject to terrain-rehabilitation. It is composed of yellow silty loess (with loess snails), loess-fragments, grey to grayish brown soil lumps, dolomite, limestone, dark-grey clay galls, bricks, pottery, China ware, metal fragments etc. The fact that this circa 5 m thick complex is not a natural accumulation is also shown by the circumstance that although it is stratified, no actual grading can be observed in the layers, and the inclination of the layers matches those of the slopes created by the landscap rehabilitation and visible on the surface.

Kiscelli Street

The substrate on the bottom of the pit opened at the foot of the

alsó részén gyakori 0,5–1,0 centiméter átmérőt is elérő mészgöbcecsekkel. Horváth L. ásatásvezető régész szerint ez a talaj felel meg a rézkori „kultúrréteg”-nek. A talajt és szubsztrátumát is 1,5 méter mély eróziós „csatorna” vágja át. A csatornát több ütemben lerakódott lejtőtörmelék tölti ki melyben kaotikus összevisszaságban, méteres travertino tömbök, éleskavicsok és oligocén agyag görgetegek úsznak az őket körülölelő agyagos-lössös mátrixban. A lösz-eredetű löszcsigák igazolják. A szelvényt 40–60 centiméter vastagságban a jelenlegi, lejtőtörmelékkel vegyes, állatjártos, gyökérmaradványos talaj-üledék komplexum zárja.

Összefoglalás

A megvizsgált szelvények tanúsága szerint, a Dunához legközelebb eső gázgyári feltárástól a Bojtár utcán át a törmelékletű ellaposodó részét képező Testvérhegy lábáig minden rétegsorban megjelennek azok a gyengén talajosodott, gyakori glej-foltokkal, mészkiválásokkal tarkított finomszemcsés (homokos-közetlisztes) képződmények, amelyek az ártéren megtelepedett növényzet és a folyókiöntések során lerakódott finom, lebegtetett hordalék kölcsönhatását, valamint az üledéken

steep slope, under the Kiscelli castle, is very similar to the light yellow, loessy-clayey formation with animal burrows observed at 136 Bécsi Road. A grayish brown humic soil had developed on its surface. It contains calcareous root remains and concretions that attained a diameter of 0.5 to 1.0 cm in the lower part of the section. According to L. Horváth, archaeologist, this is the Copper Age “culture-bearing layer”. A 1.5 m deep erosional channel intersects the soil and its substrate. The channel is filled in with several stages of slope deposit in which travertine blocks of up to a meter in size, polished “Dreikanter”-type pebbles and Oligocene clay boulders float in a chaotic arrangement in the embedding clayey-loess matrix. Loess snails attest to a loess origin. The sequence ends with a 40–60 cm thick modern soil-sedimentary complex mixed with talus and penetrated by animal burrows and root remains.

Summary

The examined stratigraphic sequence reveals that pedogenically weakly altered, fine-grained (sandy-silty) formations are essentially omnipresent in the studied area, from the Gas Factory, which is the closest to the Danube, through

belül a pórusok talajvízzel való telítettségének az ártéri környezetben jellemző, gyakori változását tükrözik. Az üledékanyagban, különösen a törmeléklejtőhöz közelebb eső részekben jól diagnosztizálható volt az áthalmazott lösz hozzákeveredése (gyakran löszcsigákkal). Ezekhez a finomszemcsés, ártéri képződményekhez a Gázgyár vonalában durva törmelék (koptatott, kvarc kavicsos) Duna-meder üledék társul.

A Testvérhegy felé haladva (a törmeléklejtő sávjához közeledve) megnövekszik a finomszemcsés üledékanyagban a szórt, dolomit- vagy mészkőtörmelék részaránya. A Bojtár utcai szelvény legalján feltárt durva dolomittörmelék jelenléte azt jelzi, hogy a terület felszínfejlődésében volt egy olyan korai állapot, amikor a hegyvonulat irányából való durva törmelék szállítás egészen a Bojtár utca vonaláig előrenyomult. Ezt az eseményt, a vele kapcsolatban észlelt fagyjelenségek alapján, feltételelesen, a késő pleisztocénre tehetjük. A későbbiekben a durva törmelék lerakódása a lapályon háttérbe szorult, csak a rétegsor holocén szakaszán jelenik meg ismét: a Testvérhegyen a finomszemcsés üledékösszlet tetején, abba bevágódva, több méter vastagságú, jól rétegzett (valószínűleg már középkori vagy

Bojtár Street up to the foot of the Testvér-hill, which represents the place where the talus slope begins to thin out. These formations reflect the interaction between the flood plain vegetation and the fine, suspended sediments accumulated during river flooding. Their lime content and abundant gley mottling testifies the frequent groundwater-table fluctuations resulting in the changing saturation state of the sediment which is a characteristic phenomenon in any flood plain environment. The mixing of re-deposited loess (often with loess snails) with the sediment, especially closer to the talus slope, could also be recognized at several places. The coarse alluvium of the Danube (worn quartz pebbles) was recognizable only at the Gas Factory site.

The proportion of scattered dolomite or limestone debris in the fine-grained sediment is clearly increasing towards the Testvér-hill (closer to the zone of talus slope). The presence of the coarse dolomite detritus on the very bottom of the section in Bojtár Street indicates that there was an early phase in the landscape development of the area when the transportation of coarse debris from the direction of the hills advanced as far as the line of Bojtár Street. This progradation-

újkori) patakhordalék lerakódást észleltünk. A Bécsi út – Kiscelli utca vonalában a finomszemcsés agyagos-lössös mátrixban úszó durva törmelék a lejtőközeli (proximális) helyzetet tükrözi.

A tanulmányozott szelvények egyes rétegeinek pontos korrelációjára a jelen ismeretességi szinten egyelőre nem vállalkozhatunk. Ehhez további feltárásokra és a biztosan azonos korú rétegek integrált, térbeli ábrázolására lenne szükség.

*Mindszenty Andrea
– Horváth Zoltán*

al event can provisionally be dated to the Late Pleistocene based on the frost phenomenon observed in connection with it. Later, the deposition of the coarse debris on the area of the plain was stopped only to appear again in the Holocene section of the stratigraphic sequence: we found a clearly stratified deposition of fluvial debris (probably from the Middle Ages or Modern times) accumulated to a thickness of a few meters on top and cutting into the fine-grained sediment complex at Testvér-hill. The coarse debris floating in the fine-grained clayey-loess matrix along the line of Bécsi Road – Kiscelli Street reflects mass movement in the proximity to a slope.

At present no correct stratigraphic correlation is possible for the studied sections. Continued excavations, better dating and integrated three-dimensional study of definitely contemporary layers may facilitate such an attempt in the future.

*Andrea Mindszenty
– Zoltán Horváth*

Két ásatás – az aquincumi canabae déli szélén

(Budapest, III. ker., Lajos utca 71–89., Hrsz. 14641–50)

(Gregor Mihály emlékére)

2002. május 16. és november 22. között megelőző feltárást végeztünk a STRABAG Konzorcium tulajdonában lévő telkeken. Száztíz munkanap alatt hitelesítettük és kiegészítettük a több mint fél hektáros terület korábbi ásatási eredményeit, majd további ezer négyzetméter, fel nem tárt felületet vizsgáltunk át.

Már 1989-ben is öt nagyobb szelvényt nyitott meg Debitzky K. és Márity E., de csak a III. és IV. szelvényben fejezték be a kutatást. (1. kép) Előzetes jelentésük szerint, itt, az aquincumi „katonavárosból kivezető *limes*-út mellett, az út keleti oldalán”, egy még nem ismert, későrómai temető létesült a 3. század végén. (DEBITZKY 1991) A 103 csontvázas sír többsége bolygatott, 31 biztosan észak–déli, 32 nyugat–keleti tájolású volt. Utóbbiak közül 20 épített téglasír. Legtöbb az egyszerű, esetleg tegulás fedésű földsír, ritkább a kőlapokból

Two excavations in the southern part of the Aquincum canabae

(Budapest III, 71–89 Lajos Street; Lrn.: 14641–50)

(In memoriam Mihály Gregor)

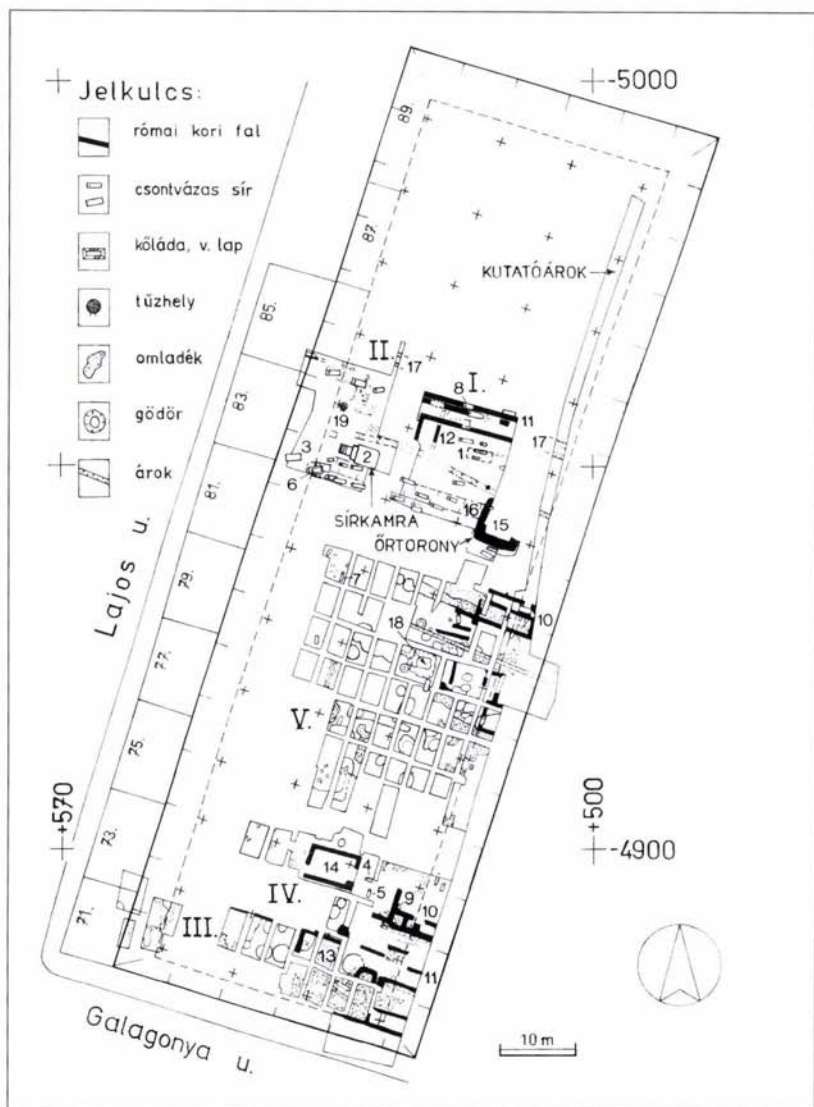
We carried out excavation preceding development work in the plot owned by the STRABAG Konzorcium between 16 May and 22 November 2002. In these 110 work-days we authenticated and complemented former excavation data for a surface measuring more than half a hectare, then investigated another thousand square meters, which had not been excavated.

K. Debitzky and E. Márity had already opened five large trenches in 1989, but only completed trenches III and IV (Fig. 1). According to their preliminary report, an until then unknown late Roman cemetery was established at the end of the 3rd century here “by the *limes* road leaving the Military Town, on the eastern side of the road” (DEBITZKY 1991). Most of the 103 inhumation burials had been disturbed. Thirty-one were certainly oriented in a north–south direction and 32 in a

épített koporsó. (1. kép: 1) Előke-
rült egy kőből épített, téglapadlós
sírkamra is, amit még a római kor-
ban kifosztottak és feldúltak. (1.
kép: 2) A mérhető csontvázak alap-
ján, 56 felnőtt, 2 kamaszkorú, 11
gyerek és 3 újszülött különíthető
el, egy esetben, egész család – apa,
anya és csecsemő – feküdt a sír-
ban. (1. kép: 3) Mivel az ásatás tel-
jes leletanyaga, a mai napig feldol-
gozatlan és közöletlen, a sírok pon-
tos datálása nem lehetséges. Né-
hány melléklet valóban arra utal,
hogy a temető „a 3. század végén
indult”, – például Faltenbecher, –
vörös bevonatú korsó és kantharos
(1. kép: 4 és 5) és a 4. században fo-
lyamatosan használták – hagyma-
fejes fibulák, (1. kép: 3 és 6) – há-
rom bronzhuzalból sodrott karkötő,
(1. kép: 7, TOPÁL 1993, 41, Gr.
86/20) – kúpos üveg pohár és korsó.
(1. kép: 8 és 9, BARKÓCZI 1987)
Egy bizonyítanul meghatározott
(Valens, vagy Gratianus) érme da-
tálja a legkésőbbi sírt a 4. század
végére. (1. kép: 9) (MÁRITY 1989,
19, MADARASSY 2000, 34–38.)

Kizárólag az ásatási dokumentá-
cióból tudhatjuk meg, hogy a síro-
kat több helyen, korábbi épületek
falaiba, vagy azok omladékába ás-
ták. (1. kép: 8 és 9) Az alapozásig
visszabontott falcsontok, törede-
zett falsíkok kusza labirintusra em-

east–west direction. Twenty of the
latter ones were brick graves. The
majority of the graves were simple
shaft graves, sometimes covered
with *tegulas*. Only rarely was the
coffin formed from stone slabs
(Fig. 1: 1). A stone burial chamber
was also found with a brick floor. It
had already been robbed and loot-
ed in the Roman period (Fig. 1: 2).
Of the measurable skeletons, 56
adults, 2 adolescents, 11 children
and 3 infants could be differenti-
ated. In one case, an entire family:
father, mother and their infant
child lay in the grave (Fig. 1: 3). As
the complete find material of the
excavation has not yet been ana-
lyzed or published, it is impossible
to provide an exact dating for the
graves. Some elements in the
grave furniture strongly suggest
that the cemetery “began at the
end of the 3rd century”, e.g.
Faltenbecher, a red slipped jug and
a kantharos (Fig. 1: 4 and 5). The
cemetery was continuously used
throughout the 4th century as
shown by the presence of the fol-
lowing types of artifacts: – bulb-
headed brooches (Fig. 1: 3 and 6),
a bracelet twisted from three
bronze wires (Fig. 1: 7, TOPÁL
1993, 41, Gr. 86/20), a conical
beaker and a glass jug (Fig. 1: 8 and
9) (BARKÓCZI 1987). An uncer-

1. kép: A Budapest, III. ker., Lajos utca 71–85. szám alatti ásatás alaprajza, 1989 (Hable T. Debitzky K. és Máriy E. alapján)

Fig. 1: Bp. III, 71–85 Lajos Street: excavation plan, 1989 (T. Hable after K. Debitzky and E. Máriy)

2. kép a: A 2. századi őrtorony délnyugati sarka és falai (1989)

b: A 2. századi őrtorony északkeleti sarka és falai (2002)

Fig. 2 a: The southwestern corner and walls of the watchtower, AD 2nd century (1989)

b: The northeastern corner and walls of the watchtower, AD 2nd century (2002)

lékeztetnek. Egy-egy helyiség tisztán kivehető, (1. kép: 10) de a nagyobb alaprajzi egységek nem. Két ház szélén, folyosót határoló *porticus*-fal állt. (1. kép: 11) Az I. szel-

tainly identified coin (Valens or Gratianus) dates the latest grave from the end of the 4th century (Fig. 1: 9) (MÁRITY 1989, 19).

We know only from the excavation documentation that, in several places, the graves were dug into the walls or the ruins of former buildings (Fig. 1: 8 and 9). The wall foundations were pulled down to their base leaving the fragmentary wall profiles reminiscent of a labyrinth. Some rooms are clearly outlined (Fig. 1: 10), but not the larger units in the ground plan. A *porticus* wall bordered a corridor at the edge of two houses (Fig. 1: 11). In the northern part of trench I, it was built beside the end wall of an earlier building, one of the dividing walls of

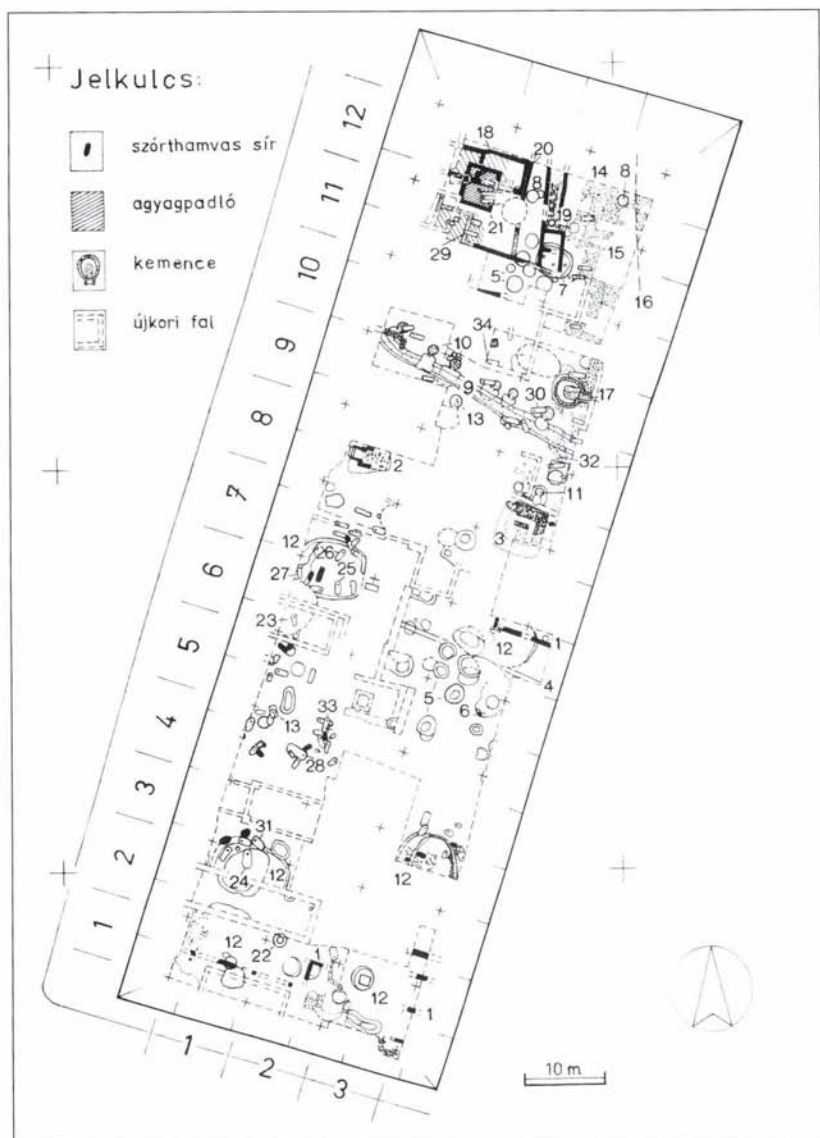
which was covered by the new wall of the building (Fig. 1: 12). A paved yard was constructed at the western end of the *porticus* of the other building (Fig. 1: 13). The

vény északi felében, ezt egy korábbi épület zárófala mellé építették, melynek egyik osztofalát az új épületfal fedti. (1. kép: 12) A másik *porticusának* nyugati végében kövezett udvart alakítottak ki. (1. kép: 13) Az épületek tájolása egyező, kis különbségekkel délkelet–keleti, a főhomlokzat és bejárat a délkeleti oldalon volt. (1. kép: 14) Laza, foghíjas beépítésre utal, néhány nagyobb, köves felület, – az ásatók szerint „út-réteg”, vagy „járószint”. (MÁRITY 1989, 32–33.) Az épületeket nem datálták és rendeltetésük is kérdéses, egy kivételével. (1. kép: 15) Két masszív fal kibontása után már 1989-ben körvonalazódott egy kisméretű őrtorony alaprajza. (2. kép és MÁRITY 1989, 18.) Tisztázódott, hogy az alapot, egy korábbi, széles árok vonalába ásták és hogy hasonló árok a toronytól északra is várható. (1. kép: 16, 17) Római uralom előtti, „őskori és kelta kerámiát” találtak egy leégett vályogház omladéka alatt. (1. kép: 18)

1989 őszétől, a III. kerületi Tanács nem finanszírozta tovább az ásatást. A terület lassan szeméttel töltődött fel, majd a 90-es évek végétől, parkolónak használták. 2002 tavaszán, a korábbi, bonyolult szelvényezést nem folytattuk. Kitisztítottuk a régi szektorokat, de a dokumentáláshoz

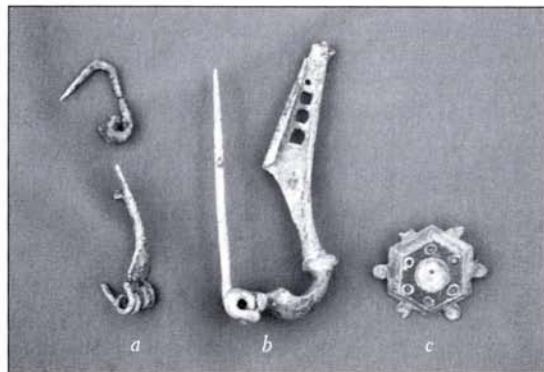
buildings have the same orientation to the southeast/east with slight divergences, the main facade and the entrance opened onto the southeastern side (Fig. 1: 14). Some larger stony surfaces, “road-layers” or “floor levels” according to the archaeologists, suggest that the houses were loosely constructed (MÁRITY 1989, 32–33). The buildings were not dated and their function is also unclear except for one (Fig. 1: 15). The ground plan of a small watchtower became evident already in 1989 after two massive walls were cleaned (Fig. 2 and MÁRITY 1989, 18). It became clear that the foundation was deepened along the line of a broad former ditch and that a similar ditch could be expected north of the tower as well (Fig. 1: 16, 17). “Prehistoric and Celtic pottery” was found, deriving from a time before the Roman occupation, under the ruins of a burnt-down mud-brick building (Fig. 1: 18).

From the autumn of 1989, the Council of the District III stopped financing the excavations. The territory slowly filled in with debris and from the end of the 90's it was used as a parking lot. By the spring of 2002, we no longer employed the former, complicated trench

3. kép: Budapest, III. ker., Lajos utca 71–89., ásatási alaprajz, 2002 (Hable T.)
 Fig. 3: Budapest III, 71–89 Lajos Street: excavation plan, 2002 (T. Hable)

új, 10 × 10 méteres egységeket tűztünk ki. (3. kép) Tizenegy év alatt, a római falak szétfagytak és „eltűntek”, vagy csak nyomokban maradtak meg, (3. kép: 1) leomlott az őrtorony délnyugati negyede és a későrómai sírkamra is. (3. kép: 3, 2) Az 53. és 63. szektorban megtaláltunk egy

4. kép: Késő kelta (La Tène III) kori (a) és római fibulák (b–c)
Fig. 4: Late Celtic (LT III) (a) and Roman brooches (b–c)

félig kibontott vizesárkot (3. kép: 4), néhány őskori gödröt (3. kép: 5) és egy zsugorításos temetkezést is. (3. kép: 6) Mivel, a terület nyugati szélét újkori pincékkel és középkori beásásokkal bolygatták, főleg az ismeretlen, északi zónákban vártunk eredményeket.

Kései kelta időszak

Nyeregteretős, favázás épület mély, belső terében (3. kép: 7) és két hulladékgyödörben (3. kép: 8),

system. The old sectors were cleared and the territory divided into 10 × 10 m units for documentation (Fig. 3). In the intervening 11 years since the earlier excavations, frost had damaged the Roman walls so that they “disappeared” or only a few traces of

them survived (Fig. 3: 1). The southwestern quarter of the watchtower and the late Roman burial chamber had collapsed (Fig. 3: 3, 2). We found a half-cleaned water ditch in sectors 53 and 63 (4), then a few prehistoric pits (5) and an intact flexed inhumation burial (6). As the western edge of the

territory was disturbed by modern cellars and medieval pits, we primarily expected results in the unexplored northern zone.

Late Celtic period

We found closed (LT III) find assemblages in the deep interior of a saddle-roofed wooden-structure building (Fig. 3: 7) and in two refuse pits (8), which were not yet mixed with Roman wares. The bronze brooch found lying beside

ismét zárt (La Tène III) leletanyagot találtunk, ami közé még nem keveredett római áru. Az épület mellett heverő, bronz ruhakapcsoló tű, (4. kép: a, úgynevezett kis nauheimi *fibula*) Magyarországon eddig csak Velemszentvidről ismert (MISKE 1907) és a helyi lakosság nyugati kapcsolatait jelzi, időszámításunk kezdete körül. (JUD 1995, HUNYADY 1944)

Flavius-kor

Néhány római töredék mellett, több, késő La Tène kerámiát találtunk a területet átszelő, második, nagy árok betöltésében is. (3. kép: 9) A három méter széles, V-metszetű *fossát*, 1989-ben, csak kutatóárkokban figyelték meg. (1. kép: 17) Feltételezzük, hogy az árok korábbi, vagy egykorú, az úgynevezett óbudai *ala*-tábor falusias településével (80 körül), az északi oldalán földbe ásott, kicsi, egyterű kemencék pedig már az első legiótábor polgári településének (*canabae legionis*) terjeszkedését jelzik. (3. kép: 10) (NAGY T. 1973) A tűzhelyek fűzészerűen sorakoztak az árok szélén, kikotort hamujuk a félig feltöltődött árokba csúszott. E korszak emléke a délebbi *fossa* is, (1. kép: 16) további két kis kemence (1. kép: 19, 3. kép: 11), két kút és négy nagyobb mélyedés,

the building (Fig. 4: a, a so-called small Nauheim brooch) is known in Hungary only from Velemszentvid (MISKE 1907) and points to the western contacts of this population around the start of the present era. (JUD 1995, HUNYADY 1944).

The Flavian period

Beside a few Roman sherds, we also found several late La Tène sherds in the fill of the second large ditch which intersected the territory (9). The three meters wide *fossa*, which was V-shaped in cross-section, was observed in 1989 only in the excavation trench (Fig. 1: 17). We suppose that the ditch is older or contemporary to the village settlement of the so-called *ala* camp of Óbuda (dating to around AD 80). The presence of small single-chamber kilns were dug into the ground on the northern side already indicate the expansion of the civil settlement of the first legionary fortress (*canabae legionis*) (10) (NAGY 1973). The ovens follow one another in a chain along the edge of the ditch with the ash pulled out of the ovens sliding into the half-filled ditch. The more southerly *fossa* came from the same period (Fig. 1: 16) just as two other small ovens

(3. kép: 12) melyeket a 2. században, szemétdöbrökként használtak. (Sok őskori objektumot tártunk fel az árkok környezetében, köztük két, újabb, zsugorításos temetkezést: 3. kép: 13)

Antoninus-kor

Aquincum déli előterének egyik legfontosabb létesítménye a terület északkeleti, szűk háromszögében jelent meg. (3. kép: 14) Az észak–déli úttest szerkezete lényegében azonos a Lajos utca 35. szám alatt 1964-ben megfigyelt *limes*-útéval. (WELLNER 1971) A törtköves alapozás sötétszürke, humuszos réteg tetején feküdt. Ennek 20 centiméter vastag sóderes, murvás fedéséről hiányoztak a szokásos kőlapok, helyette további három, murvás megújítás következett. A domborodó út közepén, körülbelül 80–100 centiméter vastag lehetett, felületét sajnos egy újkori cserzőműhely kialakításakor alapozásig szétrombolták. (13. kép: 15) Az 1–2. századi út, körülbelül 8 méter széles volt, (3. kép: 16) a megújítások keleti szélét már nem értük el. (5. kép) Teljesen ép, erőprofilú *fibula* került elő az őrtorony bejárata előtt, (4. kép: b, PÁTEK 1942) ami arra utal, hogy az utat már Traianus császár (98–117) uralkodása alatt kiépíthették. (NAGY T. 1973, 115–117.)

(Fig. 1: 19, Fig. 3: 11), two wells and four larger depressions (13), which were used as refuse pits in the AD 2nd century. (Many prehistoric features were unearthed near the ditches including two other flexed inhumation burials: 13).

Antonine period

One of the most important establishments in the southern foreground of Aquincum stood in the northeastern narrow triangle of the territory (14). The structure of the north–south running road was practically identical to that of the *limes* road observed under 35 Lajos Street in 1964 (WELLNER 1971). The rubble foundation lay on top of a dark grey, humic layer. The usual stone slabs were missing from its gravelly/rubble covering (20 cm thick). Instead, three more rubble renovations followed. The road, with its convex back, may have been about 80–100 cm thick in the middle. Regrettably, the surface was destroyed down to its foundations by the construction of a modern tannery (15). The road from the AD 1st and 2nd centuries was about 8 m wide (16). The modern excavation never reached the eastern edge of the renovations (Fig. 5). An complete, strongly profiled brooch, was

5. kép: Római út maradványai
Fig. 5: The remains of the Roman road

Kései Antoninus-, Severus-kor

Talán a korszak derekán, de inkább csak a nagy germán-szarmata háborúk (155–179) után épültek először kő házak az út mentén. (1. kép: 12) Felszámolták a korábbi faházakat, kutakat, (3. kép: 12) eltüntették az ipari létesítményeket is. (10, 11 és 1. kép: 19) Ezt követően, olcsóbb fogadók (*mansio*), üzletek, raktárak (*taberna*) és szegényesebb lakóházak (*villa publica*) formálhatták az előváros képét. (1. kép: 11,

found in front of the entrance of the watchtower (Fig. 4: b, PATEK 1942), which implies that the road may already have been in use during Emperor Trajan's reign (AD 98–117) (NAGY 1973).

Late Antonine, Severus period

Stone houses were perhaps first built along the road (Fig. 1: 12) in the middle of the period or rather only after the great German–Sarmatian wars (AD 155–179). The earlier wooden houses and wells were demolished (Fig. 3: 12) and the industrial establishments were pulled down (10, 11 and Fig. 1: 19). Then, cheap inns (*mansio*), shops, stores (*taberna*) and modest dwellings (*villa publica*) may have formed the suburban townscape (Fig. 1: 11, 10, 14). It is probable that the huge lime kiln sunk into the ground beside the early road no longer operated in the AD 180's (Fig. 3: 17). In the autumn of 2002, we unearthed more walls in zone 12.1 (Fig. 3: 18). The main facade and portico of the building were aligned with the edge of the road, the floors of the rooms were covered with thin-

10, 14) Valószínű, hogy a korai út mellett földbe ásott, hatalmas mészegető kemence sem működött már a 180-as években. (3. kép: 17) 2002 őszén újabb falakat tártunk fel a 12.1. zónában. (3. kép: 18) Az épület főhomlokzata és tornáca, az út széléhez igazodott, helyiségeit, vékonyan kent, sárga agyagpadlóval burkolták, amit egyszer javítottak. A kövezett *porticus* déli végében kutat ástak (3. kép: 19), majd, az első, nagyobb pusztulást követően megerősítették az északkeleti sarkot (3. kép: 20) és felszámolták a tornácot. A kútba nagy mennyiségű téglatörmelék került, a *porticus* helyét pedig az út közúzaléka fedte be. Legvégül teljesen új helyiséget (?) építettek a ház közepén, az előző falak és padlók romjaira. Egy alkalommal ez is leégett, padlóját legalább háromszor újították meg. (3. kép: 21) Teljes leletanyagának feldolgozásáig sem a ház, sem az említett órtorony nem datálható pontosabban. Utóbbi alapozásának északkeleti sarkát és alapárkát is sikerült feltámi. (3. kép: 3) Ehhez hasonló, kisméretű órtorony 1958-ban került elő a Lajos utca 29–31. szám alatt, innen 550 méterre, délre. (WELLNER 1963) Objektumunk legfontosabb adatai, – falvastagság (1, 2 méter), – külméret (6 × 6 méter), – beltér (3,2 × 3,6 méter)

ly spread yellow clay, which had been repaired at least once. A well was dug in the southern end of the paved portico (19), then, following the first larger destruction event, the northeastern corner was reinforced (20) and the portico pulled down. Numerous brick fragments fell into the well and the place of the portico was covered by rubble from the road. Finally, a new room (?) was built in the center of the house over the ruins of the former walls and floors. Once it also burned down and the floor was renewed at least three times (21). Until the analysis of the find material is complete, neither the house nor the above-mentioned watchtower can be dated exactly. We succeeded in unearthing the northeastern corner of the foundation and the foundation ditch of the latter as well (3). A similar small watchtower was found about 550 m to the south under 29–31 Lajos Street in 1958 (WELLNER 1963). The most important data for the feature include: – wall thickness (1.2 m) – exterior measurements (6 × 6 m), – interior measurements (3.2 × 3.6 m). The presence of a hexagonal cloisonné brooch in the foundation ditch (Fig. 4: c, SELLYE 1939), dates the building to the time of

–, valamint az alapárókban talált, hatszögletű, rekeszzománcos fibula alapján (4. kép: c, SELLYE 1939) az építmény Commodus császár (180–192) reformjának időszakára datálható. (LŐRINCZ 1990) Jelenleg csak a 22. számú kút zárt leletanyagát ismerjük Aquincum virágkorának időszakából. (6. kép, lásd PÓCZY 1956)

6. kép: Római kút leletei a 3. századból
Fig. 6: Finds from the AD 3rd century Roman well

Katonacsászárok kora és a 4. század

Véleményünk szerint a házak pusztulása és a 3. századi temető kialakulása között csupán egy-két évtized telt el. Harminc méterre innen, a Lajos utca nyugati oldalán, már a 3. század első felére keltezhető, hamvasztásos temetkezés is előfordult! (HABLE 1996) 1989-ben

Emperor Commodus's (AD 180–192) reform (LŐRINCZ 1990). To date, only the closed find assemblage from well no. 22 is known from Aquincum's heyday (Fig. 6 see PÓCZY 1956).

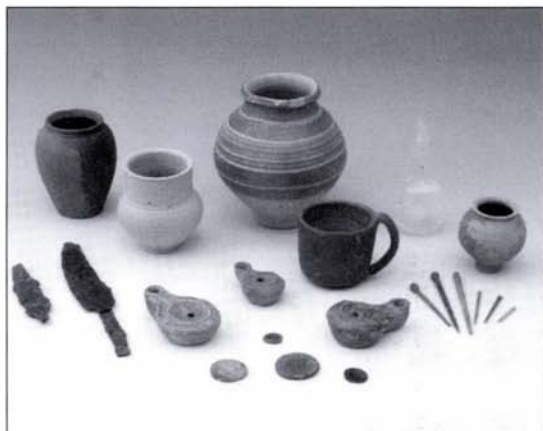
The period of the soldier-emperors and the 4th century – We think that only one or two decades passed between the perishing of the houses and the establishment of the cemetery in the AD 3rd century. Thirty meters from here, on the western side of Lajos Street, cremation burials dated from the first half of the AD 3rd century even occur (HABLE 1996). In 1989, no cremation burials were found (among the 77 cases which could be evaluated):

56 shaft graves, 15 graves with brick coffins, 3 graves with stone slabs and 3 graves with wooden coffins were unearthed; the majority of the deceased were adults, 4 were adolescent, 10 were children and 5 infants. By the end of the second season (altogether 206 graves were documented), the ratio of the north–south oriented

nem találtak égetéses temetkezést, 2002-ben tizenhetet tártunk fel, további, 86 csontvázas mellett. Utóbbiak statisztikája: (77 értékelhető közül): 56 földsír, 15 épített, téglakoporsós, 3 kőlapos és 3 fakoporsós; – a halottak többsége felnőtt, 4 kamaszkorú, 10 gyermek és 5 újszülött volt. A második kampány végére (összesen 206 dokumentált sírt ismerünk meg) csökkent az észak–déli, szaporodott a kelet–nyugati tájolású sírok aránya (41:59), a fő tájolási irányoktól való eltérés 50%. A legkorábbi sírokban, keleti eredetű, koloniális vereteket találunk: Alexander Severus as, AVG. K. MAVP. CE körirattal

(3. kép: 23), III. Gordianus moesiai verete (3. kép: 24) és bronz medallionja. (3. kép: 25) Utóbbi hátlapján, görög szöveg emlékeztet egy császári rendeletre és két, kis-ázsiai város kapcsolatára: ΕΠΙΣΤΟΒΑ ΛΟΓΙΣΜΟΥ / ΠΕΡΓΑΜΗ / ΝΩΝ / ΚΑΙ ΝΕΙΚΟΜΗ / ΔΕΩΝ / ΟΜΟΝΟΙΑ. A 3. századi sírkerámiák között (7. kép) van korábbi típusú és barbár ízlésű is. (3. kép: 26) A 4. század első felében, a korszak

graves decreased while that of the east–west oriented ones increased: 41: 59; the divergence from the main orientations was 50%. Colonial coins from eastern mints were found in the earliest graves: a Alexander Severus as, with the cir-

7. kép: Válogatás a 3. századi sírok leletanyagából

Fig. 7: A selection from the finds of the graves from the AD 3rd century

cumscription AVG. K. MAVP. CE (Fig. 3: 23), a III Gordianus's coin from Moesia (24) and a bronze medallion issued by him (25). A Greek text can be found on the reverse of the latter: it is reminiscent of an imperial decree and the contact between two Minor Asian towns: ΕΠΙΣΤΟΒΑ ΛΟΓΙΣΜΟΥ / ΠΕΡΓΑΜΗ / ΝΩΝ / ΚΑΙ ΝΕΙΚΟΜΗ / ΔΕΩΝ / ΟΜΟΝΟΙΑ. The grave ceramics from the AD

jellegzetes leletei mellett (8. kép) még előfordulnak értékesebb tárgyak: – vésett üvegtál (3. kép: 27 – BARKÓCZI 1987, 25b), – bronz, huzalból sodrott karperec (29 – lásd mint 1. kép: 7), – hurkosvégű, arany fülbevaló (3. kép: 29 – TOPÁL 1993, Pl. 90/3–4), – vésett csont karkötő és apró arany henger (3. kép: 30) Sok a bolygatott, kifosztott sír, majd a 4. század közepétől egyre több a szegényesen eltemetett halott, egy-egy korsóval, fazékkal, aprópénzzel (például 3. kép: 31: Constans császár 337–346 közötti *follis*ával). Ritka leletnek számít egy bronz körző (3. kép: 32), rövid kard (3. kép: 33) és egy karcolt, vonalrajzos, emberi alakkal, ABC fel-

3rd century (Fig. 7) includes earlier types and items reflecting barbarian tastes as well (26). In the first half of the AD 4th century, more valuable objects including an etched glass bowl (27 – BARKÓCZI 1987, 25b), a bracelet twisted from a bronze wire (29 – see like Fig. 1: 7), a gold earring with a looped terminal (29 – TOPÁL 1993, Pl. 90/3–4), an incised bone bracelet and a tiny gold cylinder (30) came to light in addition to characteristic finds of the period (Fig. 8). There are many violated, robbed graves compared to the middle of the AD 4th century when the number of dead buried with modest grave goods of

a few jugs, pots, small change (e.g. 31: Emperor Constantine's *follis* from between AD 337 and 346) increases. A pair of bronze compasses (32), a short sword (33) and a brick fragment with the incised linear drawing of a man on it and the inscription ABC (34) are rare finds. We found graves in every zone dug into the road, the ovens, the

8. kép: Válogatás a 4. századi sírok leletanyagából
Fig. 8: A selection from the finds of the graves from the AD 4th century

irattal ellátott téglatöredék. (3. kép: 34) Sírokat minden zónában találunk, az úttestbe, kemencékbe, épületromokba ásva, de 4. század végére datálható lelet már nem került elő.

Hable Tibor

Őskori településnyomok az aquincumi canabae déli szegélyén

A Duna fővárosi szakasza mentén – kihasználva a folyó nyújtotta kedvező földrajzi körülményeket – a különböző őskori kultúrák lelőhelyei szinte egybefüggően követik egymást. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy a nagy felületre kiterjedő megelőző feltárás során a középkori és római kori objek-

tuin of the buildings, but no more finds were recovered from the period after the end of the AD 4th century. (Finally, I would like to express my thanks to my colleague Péter Vámos and András Márton, both university students for their collaboration).

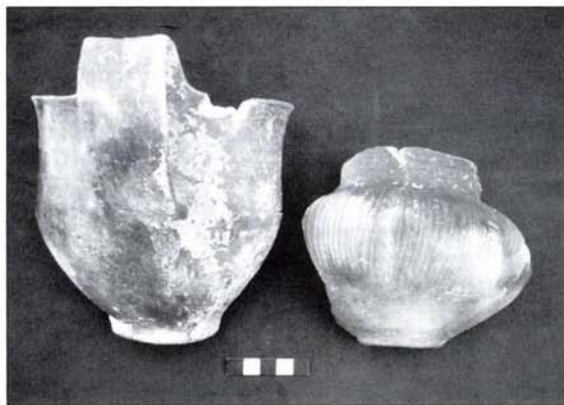
Tibor Hable

Marks of Prehistoric settlements on the Southern edge of the Aquincum canabae

Sites of various prehistoric cultures follow one another in a nearly continuous line along the Danube in Budapest, profiting from the favourable geographical conditions offered by the river. Thus, it is not

astonishing that in the course of the excavation preceding development work on a large surface, remains from two prehistoric periods were found under the medieval and Roman period layers.

The territory was first inhabited in the late Copper Age. Several large

9. kép: Késő rézkori edények a lelőhelyről
Fig. 9: Late Copper Age vessels from the find location

tumok alól az őskor két időszakának emlékménye is előkerült.

A terület először a késő rézkor időszakában népesült be. Ebből az időszakból több nagyobb méretű, kerek alaprajzú hengeres falú, vagy enyhén méhkas alakú gödröt tártunk fel, gazdag kerámia és állatcsont anyaggal. A hulladék-, vagy tároló-gödrök mellett előkerült egy félig földbe mélyülő, lekerekített téglalap alaprajzú objektum cölöplyukakkal, amit esetleg valamilyen építményként interpretálhatunk. Ugyancsak kiemelésre érdemes egy kerek, körülbelül 1,2 méter átmérőjű gödör, amelynek középső részét sárga agyaggal tapasztották le, a letapasztás alól késő rézkori edénytöredékek mellett egy szép kidolgozású csiszolt kőbalta került elő. Az objektumokból és néhány helyen (ahol a későbbi építkezések érintetlenül hagyták) megfigyelhető őskori barna rétegből előkerült kerámia-töredékek a badeni kultúra klasszikus időszakára datálják a feltárt teleprészetet. Hasonló korú lelőhelyek sűrűn egymás mellett követik a Duna folyását a főváros területén. (ENDRÓDI 1991, 1997, 2002/1) A jelenlegi feltárás közeléből a Szépvölgyi út – Bécsi út sarkáról ismert egy késő rézkori teleprészet. (ENDRÓDI 1998)

pits with round ground plans and cylindrical walls or slightly beehive-shapes were unearthed from this period, containing a rich pottery and animal bone material. Beside the refuse or storage pits, a semi-subterranean feature was also unearthed. Its ground plan was oblong with post holes and can perhaps be interpreted as some kind of a building. A round pit with a diameter of about 1.2 m is also worth mentioning. Its central part was daubed with yellow clay. From under the daubing, late Copper Age sherds and a finely finished polished stone axe were recovered. The sherds found in the features and in the brown prehistoric layer, which could be observed in a few spots (where later constructions did not disturb it) date the unearthed settlement fragment to the classical phase of the Baden culture. Sites of the same age are densely distributed along the Danube in Budapest (ENDRÓDI 1991, 1997, 2002). Near this excavation, part of a late Bronze Age settlement came to light at the corner of Szépvölgyi Road and Bécsi Road (ENDRÓDI 1998).

After the late Copper Age, the next inhabitants in this area arrived in the late Bronze Age. The

A késő rézkor időszakát követően a késő bronzkor időszakában vált újra lakottá a terület. Az ebbe az időszakba sorolható néhány kerék alaprajzú gödröt a későbbi építkezések sajnos nagyrészt elpusztították. A gödrökből előkerült leletanyag – elsősorban a háromszög át-metszetű, perem fölé magasodó fülű csészék és néhány sikozott perem – alapján a késő bronzkori települészetet korai-urnamezős időszakra datálhatjuk. A feltárt telepjelenségek minden bizonnyal összetartoznak a jelenlegi feltárás közelében, a Lajos utca – Nagyszombat utca – Bécsi út – Galagonya utca által határolt telken előkerült hasonló korú telepjelenségekkel, köztük egy íves záródású cölöpszervezetes házzal. (Hable T. ásatása, 1995, BTM adattár 1792–96.)

A jelenlegi és a korábbi feltárások adatai alapján Budaújlakon egy nagyobb késő bronzkori település látszik körvonalazódni. Mindez megerősíti a korszak településtörténeti viszonyairól rendelkezésre álló adatainkat: a főváros vidékén megfigyelhető a települések számának erőteljes növekedése, (VADÁSZ 1992, 222.) összefüggésben a halomsíros időszak végén zajló stabilizációs folyamatokkal, amelyek végeredményeként kialakul – a nagy sírszámú, gazdag

few round pits dated from this period were mostly destroyed by later constructions. The finds recovered from the pits, primarily cups with the handles of triangular cross-section raised above the rim, date this part of a late Bronze Age settlement to the late Tumulus – early Urnfield period. The unearthened settlement features are most probably linked with the settlement features uncovered in the nearby plot bordered by Lajos Street, Nagyszombat Street, Bécsi Road and Galagonya Street, among them a post-structure house ending in an arch (excavation by T. Hable, 1995, BTM archives 1792–96).

Based on data from recent and earlier excavations, a large Late Bronze Age settlement seems to be outlined. All these corroborate the data we have about the settlement history of the period, which indicates a rapid increase in the number of settlements located in the territory of Budapest (VADÁSZ 1992, 222), in connection with stabilisation processes which occurred at the end of the Tumulus period. The consequence of this process was the development the Urnfield culture with rich cemeteries numbering many graves, a settlement hierar-

temetőkkal, erődített és erődítetlen településekből álló településhierarchia megjelenésével és fejlett fém- és kerámiaművességgel jellemezhető – urnamezős kultúra. (KÓSZEGI 1988, 19–20, 59–61.)

Reményi László

Középkori kutatás a Lajos utcai telken

A szabályos, egységes szerkezetű egykori telkek impozáns tanúi voltak a Lajos utcai oldalon fűzészerűen felsorakozó, kelet–nyugati tengelyű téglaboltozatos kőpincék falai. Különlegesnek bizonyult a 89. számú telek. Hátsó, keleti részén 10 darab földbe ástott hordó vagy dézsa alsó 40–50 centiméter mély része került elő. Észak-déli tengelyben, párhuzamosan 2 × 4 pár, keletebbre további két darab. A rendkívül jó megtartású fakonstrukciókban fehér lerakódást találtunk. Jelenleg timsót használó tímárműhely maradványaiként, cserzőkádjaiként azonosítjuk őket.

A telkek kialakítása során kerülhetett földbe a 79. szám alatt talált Lotharingiai Ferenc István 1735-ben vert dukátja.

A 77. telek nyugati sávjában észak-déli irányú apróköves, bogárhátú út húzódott. Az utat a 16–17. században használhatták.

chy composed of fortified and unfortified settlements and highly developed metal and ceramic crafts (KÓSZAGI 1988, 19–20, 59–61).

László Reményi

Medieval investigations on the Lajos Street lot

The walls of the east-west oriented stone cellars with brick vaults, following one after the other by the side of Lajos Street, bear magnificent witness to the former lots of regular and uniform structures. Lot no. 89 proved to be particularly interesting. The lower 40–50 cm parts of 10 barrels or casks dug into the earth were found in the eastern part at the back of the lot. Two sets of 4 pairs were uncovered parallel to this along a north-south axis, and yet two more specimens eastwards. A white deposit was found in the extremely well preserved wooden constructions. They are provisionally identified as the remains of tanning vats of a tannery, where tannic acid was used.

Francis Stephen of Lorrain's ducat minted in 1735 found at lot no. 79 may have been buried when the lots were established.

A telekcsoport a középkor folyamán Óbuda mezőgazdasági övezetébe tartozott. Valószínűleg része volt Zalai Tamás klarissza apácának eladott szántójának. (BERTALANNÉ 1973) Az apáca birtoklás idején e terület mezőgazdasági jelentősége csökkenhetett. Ebből az időszakból származik a terület nyugati szélén, részben a rézsű alá húzódó kilenc darab szabálytalan alakú, változatos méretű és mélységű gödör. Mindegyik gazdag, 14–15. század fordulójára keltezhető anyagot tartalmazott. A 75. telek területén feltárt gödör betöltéséből dél-északi tengelyben fektetett emberi csontvázat emeltünk ki.

1989-ben Gádor Judit ásatai során több ponton is talált 12–13. századi településnyomokat. (GÁDOR 1992) Kiemelkedő jelentőségű volt a terület keleti szélének középső részén előkerült, félig földbe mélyített faszerkezetű, leégett gazdasági építmény. Budaújlak területén végzett korábbi kutatások alapján várható volt, hogy az említett épület környezetében további épületek állhattak, amelyek körülbelül 30 méteres körben keresendők. (KÁRPÁTI 2002) A 77. számú telek délnyugati részén 5,5 × 2,5 méter mérhető alapterületű veremépület nyugati fele került elő. Délnyugati sarkában nyugati

A north-south running convex road paved with small stones was found in the western zone of lot no. 77. It may have been in use in the 16th-17th centuries.

The group of lots were part of the agricultural zone of Óbuda in the Middle Ages. They were probably included in the arable land that Tamás Zalai sold to the Order of Poor Clares. (BERTALANNÉ 1973) The agricultural significance of the territory probably decreased during the time it was used by the nuns. The nine pits with their irregular shape and diverse measurements and depths, which partly extended under the slope in the western part of the territory, came from this period. They all contained a rich material from the turn of the 14th and 15th centuries. The fill of the pit unearthed at lot no. 75 contained a human skeleton laid along a south-north axis.

Judit Gádor found settlement traces from the 12th and 13th centuries at several spots during her excavations in 1989 (GÁDOR 1992). The semi-subterranean, timber structure out-building, which burned down in the middle of the eastern edge of the territory, was of special importance. Former investigations in the territory of Budaújlak implied that more build-

irányban rézsútosan ásott, alján lapos kővel bélelt, 20 centiméter átmérőjű cölöplyuk bontakozott ki. A veremépületet felhagyták a 13. században. A leírt épülettől körülbelül 6 méterre nyugatra 40 centiméter széles kőalapot, sarkain többször megújított cölöptagolású, $2,5 \times 1,5$ méteres mérhető alapterületű építményt tártunk fel. A két jelenség között, utóbbit vágva, észak-déli tengelyű, $8,5 \times 3$ méter mérhető alapterületű, ívelt aljú, árokszerű jelenség bontakozott ki, amelynek betöltését kisebb törtkövekből álló vastag rétegződés jelentette. A kövek fölött és a kövek között 13. századi kerámia-töredékeket gyűjtöttünk.

Kárpáti Zoltán

ings could be expected around this building, and they should be found in a circle of 30 m (KÁRPÁTI 2002). The western half of a semi-subterranean building was found in the southwestern part of lot no. 77 over a ground surface of 5.5×2.5 m. A posthole measuring 20 cm in diameter was discovered in the southwestern corner of this area. The post must have been dug slantwise in a westerly direction. It was lined with a flat stone on the bottom. The semi-subterranean house was abandoned in the 13th century. About 6 m west of this building, we unearthed a construction which sat on a 40 cm wide stone foundation. It measured 2.5×1.5 m, and the post divisions at the corners were repeatedly renewed. A north-south, trench-like feature could be observed between these two features and intersecting the latter one. The trench, with an curved bottom, was found on a ground surface measuring $8-5 \times 3$ m. It was filled with a thick layer of small broken stones. Pottery sherds from the 13th century were collected from above and between the stones.

Zoltán Kárpáti

Régészeti kutatások az aquincumi canabae nyugati, ipari régiójában

(Budapest, III. ker., Kiscelli utca 75., 98., Hrsz.: 17265, 16214)

Az előző év decemberében, a III. ker., Kiscelli utca 75-ben megkezdett feltárások januárban folytatódtak a Skarlát Kft. megbízásából. (KIRCHHOF 2002, 144.) Az ásatások során a szomszédos telek területén feltárt úgynevezett Kiscelli úti fazekastelep (NAGY L. 1937, 268, NAGY L. 1942/1, 627–629, PÓCZY 1956, 78–90.) termékei jöttek elő. A nagy mennyiségben előkerült dörzstálak helyi gyártásra engednek következtetni. Műhelyhez köthető objektumokat nem találtunk, csak planírozási rétegeket és feltöltéseket dokumentáltunk. Az egyedüli objektum egy újkori kút volt, amelyet lehetséges, hogy már a római korban is használtak, erre azonban nincs közvetlen bizonyítékunk. A kutat teljes mélységében nem volt lehetőségünk feltárni, azonban a mélygarázs alapozása alatt megmaradt, így a jövőben is kutatható. A telek területén a 3. század folya-

Archaeological investigations in the western, industrial quarters in the Aquincum canabae

(Budapest III, 75, 98 Kiscelli Street, Lrn.: 17265, 16214)

In January, excavations got underway at 75 Kiscelli Street in December of the last year were a continuation of a commission by Skarlát Kft (KIRCHHOF 2002, 144). The excavations brought to light products of the so-called Kiscelli Road pottery workshop unearthed in the territory of the neighboring lot (NAGY 1937, 268; NAGY 1942/1, 627–629; PÓCZY 1956, 78–90). The large quantity of grinding mortars imply local production. We could not find any feature that could be linked with the workshop, so that, only leveling and soil accumulation strata could be recorded. The only clear feature was a modern well, which may already have been in use in the Roman period, although there is no direct evidence to prove it. We had no opportunity to dig out the well to the very bottom as it will not be disturbed beneath the foundation of the deep parking lot and can be

mán már nem működött fazekas-telep. A kutatott terület északi végében egy kelet–nyugati irányú

1. kép: Kígyófejes fibula
Fig. 1: Brooch depicting the head of a snake

épület falmaradványára bukkantunk. (KIRCHHOF 2002, 144.) A természetes terepadottságoknak megfelelően a telek nyugat–keleti irányban lejtett. A római kori rétegek a telek déli vége felé elvékonyodtak.

A Lakásinvest Kft. megbízásából 2002. márciusa és májusa között megelőző feltárást folytattunk a III. ker., Kiscelli utca 98. számú ház helyén. A területtől délre a Bécsi út 122., 124–128. telkeken az 1960–70-

studied in the future. The pottery workshop no longer operated in the territory of the lot in the AD 3rd century. In the northern end of the investigated area, wall remains from a east–west oriented building were found (KIRCHHOF 2002, 144). The surface slanted from west to east following the natural morphology of the surface. The Roman period layers thinned toward the southern end of the lot and were thicker in the northern areas.

We carried out excavations preceding development work at the commission of the Lakásinvest Kft. in lot no. 98 on Kiscelli Road. Györgyi Parragi conducted excavations south of the territory in lots 122 and 124–128 Bécsi Road in the 1960's and 1970's. At that time she unearthed a pottery firing workshop from the early Imperial period together with kilns, storage and drying spaces (PARRAGI 1973, 260, 24.; PARRAGI 1971, 70, 71, 78; PARRAGI 1976). Use of brick work in building may have begun in the territory after the appearance of the *legio II adiutrix*. It continued after pottery production ceased here in the first third of the AD 2nd century (PARRAGI 1973, 261, 25) until the end of the AD 4th century (PÓCZY–ZSIDI 1992, 17–19).

es években Parragi Györgyi által folytatott kutatások során koracsászárkori kerámiaégető műhely került napvilágra, kemencékkel, raktár- és szárítóhelyiségekkel. (PARRAGI 1973, 260, 24, PARRAGI 1971, 70, 71, 78, PARRAGI 1976) A téglagyártás a *legio II adiutrix* megjelenése után indulhatott meg a területen, és a kerámiaagyártás megszűnése után a 2. század első harmadától (PARRAGI 1973, 261, 25.) a 4. század végéig folytatódott. (PÓCZY-ZSIDI 1992, 17–19.)

A telek délnyugati végében jelentkező köves-tégás omladékból a *legio II adiutrix* bélyeges téglája jött elő. Az ásás során napvilágra került *lunula* és *planta pedis* alakokba foglalt téglabélyegek többségén ennek a legiónak a felirata olvasható. Egy *lunula* alakú bé-

The debris layer of stones and bricks at the southwestern end of the lot contained a stamped brick from the *legio II adiutrix*. The mark of this legion can be seen in most of the brick stamps enclosed in *lunula* and *planta pedis* shapes unearthed during the excavation. A *lunula*-shaped stamp and a kiln filled with similarly stamped bricks ready for firing had previously been found in a neighboring lot (PARRAGI 1971, 21, fig. 2, 74, fig. 19; PARRAGI 1976, 163, LŐRINCZ 1981). The crescent-shaped brick stamps of the *legio II adiutrix* and those imitating the shape of a human foot can be dated from the beginning and first half of the AD 2nd century (SZILÁGYI 1933, 33, 34, Nr. 101a; SZILÁGYI 1950, 308, fig. 5, 310; LŐRINCZ 1978a, 303 dated to

2. kép: Szövőszéknehezékek
Fig. 2: Warp weights

between AD 162–166). Similarly early stamps of the legion were found in the territory of the Kiscelli Road pottery workshop (NAGY 1937; LŐRINCZ 1978) and during the canalization work in Majláth Street (SZILÁGYI 1933, VII. t. 76, 90)

We found the bed of a stream (or a ditch?) at the floor level of the Ro-

lyegzőt, illetve hasonló téglabélyegekkel feltöltött, kiégetésre váró kemencét a szomszédos telek területén már korábban feltártak. (PARRAGI 1971, 21, 2. kép, 74, 19. kép, PARRAGI 1976, 163, LŐRINCZ 1981) A *legio II adiutrix* félhold és emberi lábat formázó téglabélyegei a 2. század elejére, a 2. század első felére keltezhetők, (SZILÁGYI 1933, 33, 34, Nr. 101a, SZILÁGYI 1950, 308, 5. kép, 310, Kr. u. 162–166 közé keltezte: LŐRINCZ 1978/1, 303.) a legió hasonló, korai bélyegei a Kiscelli úti fazekasműhely területről (NAGY L. 1937, LŐRINCZ 1978/2) és a Majláth utcai csatornázás során kerültek elő. (SZILÁGYI 1933, VII. t. 76, 90.)

A telek északnyugati felén egy a római kori járószintről induló, az őskori réteget átvágó, feltehetően a római korban vagy azt követően létrejött „térszíni bevágódásra”, árokra? bukkantunk. Az árok? szegélyét kövekkel rakták ki. Később feltehetően hegycsuszamlás következtében kiscelli sárgás-szürke agyaggal töltődött fel, valószínűleg egy lassabb folyamat következtében. A feltételezett patak ideális környezetet nyújthatott a közeli ipartelep működtetéséhez. A Bécsi út 128. számú telken feltárt északkelet-délnyugati irányú, terrazzóval

man period levels which intersected the prehistoric layer in the northwest area of the plot. It probably developed in the Roman period. Its bed was covered with rocks. Later it became filled in with Kiscelli yellowish-grey clay probably as the consequence of a landslide. It must have been a slow process as suggested by grayish stripes in the clay. The hypothesized stream would have provided an ideal environment for the operation of the nearby industrial complex. We could not find the continuation of the northeast–southwest running channel lined with *terrazzo*, which was unearthed in lot 128 Bécsi Road (PARRAGI 1971, 60, fig. 9 1–2). A northeast–southwest oriented, angled, probably subterranean feature measuring 1.40×2 m and 1.60 m (the approximated length is about 2.60 m) was unearthed in the western part of the lot. Its bottom was paved with flat bricks measuring $56 \times 54 - 60 \times 62$ cm (6 bricks were found in an only slightly fragmentary condition). The bricks were laid unsystematically with the bottoms down and turned downwards. A 60 cm long fragment of a clay pipe with a round cross-section was found running towards the northeast, in the same direction as the feature but 1

bélelt csatorna folytatását a telek területén nem találtuk meg. (PAR-RAGI 1971, 60, 9. kép 1–2.) A telek nyugati végében egy északkelet–délnyugati irányú, feltehetően földbe mélyített $1,40 \times 2$, illetve $1,60$ méter (valószínűsíthető hossza körülbelül $2,60$ méter), szögletes objektum jelentkezett, amelynek alját $56 \times 54 - 60 \times 62$ centiméteres lapos téglákkal rakták ki (6 téglát töredékesen, de majdnem teljes egészében találtunk meg). A téglákat rendszertelenül aljával felfelé és lefelé fordítva helyezték el. Az objektumtól 1 méterre északkelet felé, annak irányával megegyező, kerek átmetszetű, 60 centiméter hosszán megmaradt agyagcső részletére bukkantunk. Az biztos, hogy a szögletes, téglákkal kirakott aljú jelenséghez csatlakozott, azonban az újkori csatornavezetékkel elpusztították a kapcsolódási pontot és az objektum északkeleti végét. A bontás során leletanyag nem került elő, ezért funkciójára csak a római kori ipartelep közelsége alapján következtethetünk, talán agyagozó medenceként működött. A csővezeték a „medence” aljánál magasabban helyezkedett el, talán vízlevezetésre szolgált.

A medencétől keletre két, kerámiával és téglákkal kevert sávban jelentkező réteget azonosítottunk,

m from it. It certainly must have run into the angular feature paved with bricks, however, modern canalization channels destroyed the joint and the northeast end of the feature. No find material was recovered from this area, so we can only infer function from the proximity of the Roman period industrial complex. Perhaps it was used as a clay processing basin. Nevertheless, since the pipe was not directed toward the stream, and it lay higher than the bottom of the “basin” it may have carried water.

Two layers mixed with pottery and bricks appeared in strips east of the basin. They may be leveling layers from the workshop debris of the early Imperial period pottery workshop. This is implied by pottery sherds with vine relief ornaments (PÓCZY 1956, 78–87), which seem to be associated with the material of the Kiscelli Road pottery workshop.

The stony surface unearthed in the central part of trench 2, which was probably the remains from the leveling of a building, may be contemporary with or younger than the spread of the workshop debris. The leveling level mixed with bricks and pottery sherds which began from beside the stony surface was probably partly the ruin of a building, to

amelyek feltehetően a koracsászárkori kerámiaműhely műhelyhulladékának a planírozásai lehetettek. Erre utalnak a reliefes szőlődíszítéssel ellátott kerámiatöredékek is, (PÓCZY 1956, 78–87.) amelyek a Kiscelli úti fazekasműhely anyagához köthetők.

A 2-es árok középső részén feltárt köves felület, amely valószínűleg épületplanírozás maradványa, egyidős vagy későbbi lehet a műhelyhulladék elterítésével. A köves felület mellől induló téglával-kerámiával kevert planírozás valószínűleg épületomladék volt, amelyhez egy téglából épített fűtőcsatoma csatlakozhatott, erre a téglák alakja és elhelyezkedése alapján gondolhatunk. Azonban lehetséges, hogy szintén csak a kerámiaműhely műhelyhulladéka volt. Ettől északra került elő a kígyó fejes *fibula*, amely valószínűleg emailos berakású volt. (1. kép)

A telek területén sárgászöldes agyagos foltból 7 darab agyagnehezék került elő. A szabályos négyzetes alapú, 13–16 centiméter magas, tetején 7 × 8 centiméter, alján 11 × 12 centiméter széles nehezékek oldalán felfüggesztésre szolgáló lyuk található. Mindegyik tárgy tetején sarkokból induló, kereszt alakú bemélyített vájat figyelhető meg, a csomópontban többnyire

which a brick heating channel had been joined as suggested by the shape and the positioning of the bricks. It is also possible that it, too, was only debris from the pottery workshop. The snake-shaped brooch, probably with enamel inlay, was found north of it.

Seven clay weights were found in a yellowish red clayey spot in the lot. The weights have regular square bases. They are 13–16 cm high and 7 × 8 cm at the top and 11 × 12 cm at their base. A hole for suspension can be seen in their sides. Each weight has a cross-shaped, depressed groove on the top starting from the corners, usually with an impressed hole at their the junction. The loom weights are older than the workshop debris and can probably be dated to the Celtic or early Roman period. Roman loom weights with similar measurements were found (11 specimens) in Albertfalva (SZIRMAI 1984, 155–156, 158, 178, figs. 19/1, 19/2).

We encountered a rubble layer of stones and bricks in the northeast corner of the lot, in which a sherd bearing a cursive inscription was found. Another stony rubble layer was discovered in the southeast area of the plot, extending in a northwest–southeast direction. Wall painting fragments from the

benélyített lyukkal. A szövőszéknehezékek (2. kép) korábbiak, mint a műhelyhulladék, feltehetően kelta, vagy korarómai időszakra keltezhetők. Hasonló méretű, római kori szövőszéknehezékeket (11 darab) Albertfalván tártak fel. (SZIRMAI 1984, 155–156, 158, 178, 19/1, 19/2. képek.)

A telek északkeleti végében egy kelet–nyugati köves-téglás omladékkal találkoztunk, amelyből egy kurzív feliratos edénytöredék is előkerült. A délkeleti részen szintén köves omladékot találtunk, amely azonban északnyugat–délkeleti irányban húzódott. A két omladék között, a Kiscelli utca 98. alatti teleknek teljesen a keleti határánál 3–4. századi falfestménytöredékek láttak napvilágot, épületplánírozási rétegből. A töredékek többségét, a 3. századi sárga alapon vörös fröcskölt vagy hullámvonalas, zöld alapon naranessárga, okkersárga, vörös és fekete fröcskölt, vörös alapon naranessárga és okkersárga fröcskölt márványt utánozó mintázattal látták el. Az apró darabok mintázatának vizsgálata, összehasonlítása alapján feltelezhető, hogy egy pontosan kiszerveztett, sárga-zöld, illetve sárga-vörös márványutánozó mezők váltakoztak a lábazon. Az apró és kevés töredék ellenére rombuszos

AD 3rd and 4th centuries were uncovered in the leveling layer of the building at the easternmost border of lot 98 between the two areas of rubble on Kiscelli Street. The majority of the wall painting fragments displayed red sprinkled or wavy patterns on a yellow background, orange, ochre yellow, red and black sprinkled patterns on a green background or orange and ochre yellow sprinkled, marble imitation patterns on a red background from the AD 3rd century. The analysis and the comparison of the tiny fragments imply that they were part of a decorated footing element divided into exactly measured fields. Fields of yellow–green and yellow–red marble imitations alternated with each other. Despite the tiny and few fragments, the structure of the composition could be reconstructed. The ceiling of the room was domed, which is proved by an arched fragment with a black stripe at the juncture of the vertical wall and the arch of the dome. The excavations which should get underway in the neighboring lot in 2003 will probably yield further remains from this and other decorative compositions since only the western end of the leveling layer has been unearthed. This decoration, which probably dates from

kompozíció szerkeszthető ki. A helyiség mennyezete boltíves volt, amelyre egy, az oldalfal és a boltív találkozásánál elhelyezkedő, fekete csíkkal díszített íves töredék utal. A 2003-ban, a szomszédos telken induló feltárások valószínűleg hoznak még felszínre ehhez a kompozícióhoz, illetve a későbbihez tartozó töredékeket, hiszen a planírozásnak csak a nyugati végét sikerült feltárnunk. Ezt a feltehetően 3. századra keltezhető dekorációt egy újabb vakolatréteg felvitele után átfestették. A 2. periódushoz sorolható eddig ismert két töredék jellege és stílusa teljesen eltérő a márványt utánzó falfestménytől. Mindét töredéken fehér alakra vörös színnel vitték fel a lineáris jellegű kompozíciót.

Kirchhof Anita

Az őskort a Kiscelli utca 98. számú telken a középső rézkori Ludanice-kultúra képviselte. A kultúrréteg egy, a pleisztocénban keletkezett löszjellegű üledéken, mint általában feküdt, vastagsága 30–50 centiméter között váltakozott és barnás színű volt. A benne észlelt mészkiválások egy száraz klímájú időszakra utalnak. (A geológiai meghatározásokat Mindszenty Andrea és Horváth Zoltán,

the AD 3rd century, was covered by a plaster layer and then repainted. The character and the style of the two fragments from the second period discovered so far, are different from those on the marble imitation wall painting. On both fragments, a linear composition was painted in red on a white background.

Anita Kirchhof

The prehistoric period was represented at the site by remains from the Late Copper age Ludanice culture. The culture-bearing layer lay on top of a Pleistocene loess deposit. Its thickness varied between 30 and 50 cm and was brownish in color. The lime concretions in it indicate the layer was formed during a dry climatic period. (Geological identifications were carried out by Andrea Mindszenty and Zoltán Horváth, ELIE TTK). The territory, together with the prehistoric settlement, sloped eastwards towards the Danube. Prehistoric finds could be observed over the entire surface, everywhere directly beneath the Roman period layers. The layer thickness was only 25–30 cm in the western part of the territory, while in the center of the excavated sur-

ELTE TTK végezték.) A terület és vele együtt az őskori település is keleti irányba, a Duna felé lejtett. Őskori leleteket az egész felületen találtunk, mindenütt közvetlenül a római kori rétegek alatt. A nyugati oldalon csupán 25–30 centiméter rétegvastagságot figyeltünk meg, a feltárási terület közepén, az V. és VI. szelvényekben azonban a település rendkívül intenzívnek bizonyult. A római kor időnkénti bolygatásain kívül – amit az ókori rétegben talált rézkori cserepek is jeleztek – komolyabb kár az őskori objektumokban nem keletkezett, így azok zártnak és hitelenek tekinthetők.

A rézkorhoz 11 objektum tartozott. A 11 gödör nagy részét sikerült feltárnunk és dokumentálnunk, de az 5/a, 6/a, 10. és 11. objektumok egy része a IV. és VIII. szelvények alatt maradt. Ezekben a felületekben idő- és pénzhiány miatt nem érhattük el a bolygatatlan altalajt.

Fontosabb jelenségek

Az ásatási terület nyugati szélén fekvő I. kutatóárok déli felében körülbelül 30 centiméter mélységben az őskori rétegen egy nagyméretű, összeroppant, öblös hasú tárolóedény töredékei kerültek elő rögtön az ásatás elején. Az edény

face, in trenches V and VI, settlement activity proved to have been very intensive. Apart from the subsequent disturbances caused during the Roman period, indicated by Copper Age finds in the Roman period layers, no serious damage was done to the prehistoric features, so they can be considered closed and authentic units.

Eleven features came from the Copper Age. The majority of the 11 pits could be unearthened and documented, but sections of features 5/a, 6/1, 10 and 11 remained under trenches IV and VIII. In these trenches we were not able to reach virgin soil due to lack of time and money.

The most important phenomena

Fragments of a large, cracked storage vessel with a bulbous belly were found at a depth of about 30 cm in the southern part of trench I at the western edge of the excavated surface right at the beginning of the excavation. The thickened rim and neck regions of the vessel and the three so-called discoid handles (Scheibenhenkel) protruding from the walls of the vessel are unfamiliar phenomena in the Ludanice culture, but we cannot say more about their origin until the vessel is restored. The vessel contained

megvastagított perem- és nyaktájéka, illetve az oldalán ülő három úgynevezett korongos fül (Scheibenhenkel) idegen a Ludanice-kultúrától, restaurálás előtt azonban pontosabban nem mondhatunk az eredetéről. Belsejében kavicsok, kőzetszilánk, néhány jó állapotú csont, egy kőpenge, kagylók és csigaháztöredékek, valamint egy 30 centiméter átmérőjű átégett földrög volt. Egy negyedik, hasonló formájú korongos tapadású fület találtunk az V. szelvény északi felében az őskori réteg bontása során.

Az I. gödör a fent említett tárolóedény közvetlen közelében az I. kutatóárok és az I. szelvény határán feküdt. Alakja enyhén méhkasforma, alja lapos. Rendkívül gazdag, sokrétű leletanyagot tartalmazott. Leletei rétegenként feküdtek, de hamunak vagy égésnek nem volt nyoma benne. Sok edény töredékeit tártuk itt fel. A Ludanice-kultúra jellegzetes töredékei mellett említésre méltó egy bordadíszes perem. Ez utóbbi feketés színű, kiváló égetésű, minden szempontból elűt a többi kerámiától. Az állatcsontok között szerepelt egy szarvas debitage megmunkálási nyomokkal (csontár?), egy agyarkaparó és egy fibulából (?) készült csiszolt tárgy (Alice Choyke meg-

pebbles, rock flakes, some well preserved bones, a stone blade, bivalve shells and fragments of snail shells and a burnt earth lump measuring 30 cm in diameter. A fourth handle with a similar shape and a discoid base was found in the northeastern part of trench V during clearing of the prehistoric layer.

Pit no. 1 was found next to the above-mentioned storage vessel, on the border of trench I and cut I. It has a slight beehive-shape with a flat bottom. It contained an extremely rich and varied find material. The finds were distributed in strata with no trace of burning or ash. Many sherds were recovered. Beside the characteristic sherds of the Ludanice culture, a rim with a rib ornament is worth mentioning. This latter rim is blackish, excellently fired and it is different from the remainder of the ceramics in every respect. The animal bone material contained a red deer bone with traces of processing (bone awl?), a tusk scraper and a polished object made from a *fibula* (?) (identified by Alice Choyke). Further important finds included numerous ochre lumps, a heavily burned earthen lump with tiny traces of copper. Many cores and chips were found among the stones.

határozása). További fontos leletei számos okkeröng és egy erősen átégett földdarab apró réznyomokkal. A kövek között nagy mennyiségű magkő, illetve pattinték került elő.

Az V.–VI. szelvény területén több egymásba ázott objektumot tártunk fel a római réteg alatt. Ezek közül a legjelentősebbnek az 5. gödör bizonyult, mely az altalaj közelében három kisebb objektumra (5/a–c) bomlott. Ezek közül a legfontosabb az 5/b számú az V. szelvény északkeleti sarkában. Ez egy kerek, a használat során vastagon kiégett kemence, melynek tüzelfelületén, platniján több nagyméretű és a méretéhez képest vékonyfalú rézkori tárolóedény kiváló égetésű, világosbarna oldaltöredéke került elő. A keleti oldalon a kupola egy része is megmaradt 15–20 centiméter magasságig. A kemence szája nyugati irányba nézett. A kemencét egy kisebb gödör aljára tapasztották, amely egy nagyobb gödörkomplexum része volt. Gazdag rézkori leletanyagot szolgáltatott a szomszédos (V/a, V/c és VI.) objektumok is. A kemencében rézművesség nyomai ugyan nem voltak észlelhetők, de tőle közvetlenül északra, a VI. szelvényben találtunk két kis rézrögöt, mintegy 3–4 milliméter átmérővel

Several features dug into one another were unearthed under the Roman layer in cuts V–VI. Of these, pit 5 proved to be the most important. It was divided into three smaller features (5a–c) close to the virgin soil. The most significant of the smaller features no. 5/b in the northeastern corner of cut V. It was a round kiln, heavily burned during use. The large light brown wall fragments of a well fired, sizable and relatively thin-walled storage vessel were found on its baking surface. Even a part of the dome survived on the eastern side up to a height of 15–20 cm. The mouth of the kiln opened to the west. The kiln was built on the bottom of a smaller pit, which was an element in a larger pit complex. The neighboring features (V/a, V/c and VI) also yielded a rich Copper Age material. Although no trace of copper working could be demonstrated in the kiln, two small copper lumps measuring 3–4 mm in diameter were discovered in cutting VI just to the north of it. They were accompanied by a smelting pot with a pointed terminal and small copper remains within it. These objects represent direct proofs of local copper working.

The significance of the Copper Age site is that former excavations

és egy csúcsos végű öntőtálcát, apró rézmaradvánnyal. A leírt tárgyak biztos jelei a helyi rézmegmunkálásnak.

A rézkori lelőhely jelentősége, hogy korábban az itt folytatott ásások sem eredményeztek ilyen korú leleteket és a környékről sem ismerjük a Ludanice-kultúra lelőhelyét. Az eddig ismert 12 budapesti lelőhely sora ezzel újabbal bővült. A település szerkezetére utaló adatokat a kis felület és a részleges feltárhatóság miatt nem sikerült szereznünk. Nyugati irányban úgy tűnik, a település szélét sikerült megtalálnunk, amit a domb hirtelen nyugati irányú emelkedésén kívül a korábban már említett nagyon vékony kultúrréteg is alátámaszt. Minden jel arra utal azonban, hogy a szomszédos telken, ahol hamarosan újabb leletmentés indul, folytatódik majd a rézkori település és további lehetőségünk nyílik az új lelőhely alaposabb megismerésére.

Horváth László András

at the same site did not yield finds from this period. This is the first evidence for the presence of the Ludanice culture in this closer region as well. Thus, the group of 12 sites known from Budapest as a whole has been enriched with one more site. The small surface and the limited excavation possibilities did not permit us to arrive at conclusions concerning settlement structure. It seems that we have found the western edge of the settlement, as shown by the abrupt rise of the hill and the above-mentioned very thin culture-bearing layer. Everything suggests, at the same time, that the Copper Age settlement extends into the neighboring lot, where the rescue excavations will be continued, and where we will have the opportunity to learn more about the new site.

László András Horváth

Szondázás a Bécsi úti temető északi részén

(Budapest, III. ker., Bécsi út 136., Hrsz.: 16266/7.)

Az aquincumi *canabae* nyugati temetőjének – mely nagyjából a mai Bécsi utat követte – több részlete ismert leletmentések és megelőző feltárások révén. (Összefoglalóan, további irodalommal: FACSÁDY 2000, HABLE 2001) A temető északi részén, a Bécsi út nyugati oldalán az utóbbi évek folyamán az eddig beépítetlen területeken sorra létesülnek az újabb és újabb áruházak, bevásárlóközpontok. 2002-ben az osztrák Center Invest Kft. kezdte meg a „Stop and Shop” áruházláncához tartozó épületegyüttes kivitelezését. A csúszásveszélyes területen a leendő épületegyüttest támfal kiképezésével védik, a római temető sávjában parkoló lesz. A terprendezéssel és a támfal készítésével párhuzamosan megkezdjük a régészeti feltárást is: több ponton gépi munkával szondát nyitottunk. Mivel a beruházás által érintett szintmagasságig régészeti jelenséget nem tapasztaltunk, két helyen jelöltünk ki szelvényt a rétegvizszo-

Test excavation in the northern part of the cemetery on Bécsi Road

(Budapest III, 136 Bécsi Road, Lrn.: 16266/7)

Several details of the western cemetery of the Aquincum *canabae*, which approximately followed the line of the modern Bécsi Road, are known from rescue work and excavations preceding development work. (for a summary with detailed references see FACSÁDY 2000, HABLE 2001) Ever new department stores and shopping centers have been built in the recent years in the empty lots on the western side of Bécsi Road, in the area of the northern part of the cemetery. The Austrian Center Invest Kft started the construction of the building complex of the “Stop and Shop” department store chain in 2002. The building complex will be protected from slippage by a boulder wall, while a parking lot will be established in the zone of the Roman cemetery. The archaeological excavations were started in parallel to landscaping work and the construction of the boulder wall: test trenches

nyok és a temetkezés szintjének tisztázására.

Az északi, 1. szelvényben köves-márgás talajban mélyítettünk, régészeti jelenség nélkül.

A Bécsi út és a meglévő távhőcsatorna között kialakított 2. szelvényben többszöri tereprendezés eredményeképpen létrejött több méteres újkori feltöltés alatt sötétbarna római rétegre bukkantunk, melynek felső rétegét Kr. u. 4. századi érmek kelteznek. A sötétbarna réteg alsó részében hamvasztásos sírt bontottunk ki. Az észak–déli irányú sír oldala vastagon átégett, délnyugati sarkát egy későbbi beásás elbontotta. A kevés kalcinált csontot tartalmazó sír melléklete három egyfülű nyersszínű korsó, méceses és bronzfibula (1. kép) volt. A szelvény délnyugati részé-

were opened at some points using with earth-moving equipment. Since we could not observe archaeological features at the depth the construction work will reach, we opened two trenches to clarify the layer sequence and the level of the burials.

In trench 1 we dug down into a stony-marly soil without encountering any archaeological features.

In trench 2, opened between Bécsi Road and an existing remote heating channel, a several meters thick modern fill was accumulated as a consequence of repeated landscaping work in modern times. Underneath, we found a dark brown layer from the Roman period, the upper part of which was dated by coins to the AD 4th century. A cremation burial was un-

earthed in the lower part of the dark brown layer. The side of the north–south oriented grave was heavily burned. Its southwestern corner was destroyed by a later pit. The grave contained a few charred bones, three one-handed raw-colored jugs, an oil lamp and a bronze brooch. (Fig. 1) There

1. kép: Bronz fibula
Fig. 1: Bronze brooch

ben kelet–nyugati irányú téglasír volt, melléklet nélkül. A halottnál jóval hosszabb sír teteje dupla *tegulasorral* volt lefedve. A déli metszetben egy újabb téglasír vége látszott, a nagy mélység miatt azonban ennek kibontására nem volt lehetőség. A sírok, illetve a római kultúrréteg mélysége több méterrel a beruházás által várhatóan megbolygatott szint alatt van, így a régészeti leletek veszélyeztettségének hiányában a további feltárástól eltekintettünk. (Természetesen a területen folyó földmunkát továbbra is figyelemmel kísérjük, egy esetleges leletmentés szükségességét szem előtt tartva.)

A feltárás megerősítette korábbi ismereteinket a temető használatát illetően: a Kr. u. 2–4. század között folyamatosan temetkeztek ezen a területen.

A 2002. évi területen végzett feltárás szintadatait összevetve a környezetében megfigyelt korábbi sírok adataival, egyértelművé vált, hogy feltárásunk helyszíne a római korban mélyebben fekvő völgy lehetett. (Ezzel magyarázható, hogy a távhő-vezeték létesítésekor ezen a szakaszon a temető részlete nem került elő.) Mindszenty Andrea és Horváth Zoltán geológusok által elvégzett vizsgálatok megerősítették ezt a feltevést. A valaha talaj-

was an east–west oriented brick grave in the southwestern corner of the trench which did not contain grave furniture. The grave, which was much longer than the deceased, was covered by a double row of *tegulae*. The end of another brick grave appeared in the southern section, which could not be unearthed because of the great depth at which it lay. The graves and the Roman culture-bearing layer lay several meters below the level that is expected to be disturbed by the development work. Thus, as the archaeological finds were not endangered we did not carry on with the excavation. (Naturally, future earth-moving work will be checked in the territory with respect to the eventual necessity for rescue work.)

The excavation corroborated the information we had had about the use of the cemetery: the territory was continuously used for burials between the AD 2nd and 4th centuries.

Comparing the depth data of the excavation carried out in the territory in 2002 with the previously observed data for graves in the area it became evident that the location of our excavation might have been a deeper valley in the Roman period. (This explains

ként funkcionáló, régészeti leletekkel keltezhető humuszos réteget részben természetes, részben mesterséges úton odakerült körülbelül 4,5–5 méter vastag, kevert anyagú feltöltés fedi. A talaj szabályos rétegződése és a benne talált leletek többszöri, mesterséges te-reprendezésre utalnak. A római réteget közvetlenül fedő, körülbelül 70 centiméteres réteg azonban – a geológiai szakvélemény alapján – természetes úton, gravitációs tömegmozgás révén keletkezett.

A régészeti munkára 2002. szeptember 3 – október 4. között került sor.

R. Facsády Annamária

why details from the cemetery were not found in this stretch when the pipe for the remote heating was laid) Investigations carried out by the geologists, Dr. Andrea Mindszenty and Zoltán Horváth, corroborated this theory. The humic layer, the former soil, which can be dated by archaeological finds, is covered by an approximately 4.5–5 m thick mixed deposit, which accumulated partly naturally, partly artificially. The regular stratification of the soil and the finds in it suggest repeated artificial landscaping. The circa 70 cm thick layer immediately above the Roman layer, however, was created by natural mass movement of soil related to gravity according to the geologists.

The archaeological work was carried out between 3 September and 4 October 2002.

Annamária R. Facsády

Fürdőépület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül

(Budapest, III. ker., Záhony 4., Hrsz.: 19358/2)

Az aquincumi polgárváros délkeleti régiójában, a déli városfalán kívül végzett ásást a terület műemléki rendezése tette szükségessé. A feltárás az 1992–94. évben előkevert fürdőépület (ZSIDI 1995) területének déli részét, valamint a hozzá keleten csatlakozó udvarrészt érintette, amely a jelzett épületegyüttesnek mintegy egyharmadát jelenti. Az épület nyugati irányban áthúzódik a szomszédos telekre, ezért a feltárás nem vállalkozhatott a teljes alaprajz tisztázására. Elsődleges cél a már korábban kiásott és visszatemetett alaprajzi részletek, s főleg a bemutatás szempontjából lényeges, 3. századi római kori szintek újbóli felszínre hozatala volt. Emellett elsősorban a római kori épülethez kapcsolódó udvar kisebb, még feltáratlan részzeinek, – benne *in situ* falfestmény maradványok felszedésével – valamint a rendezési terület határára belül a déli, mintegy 10 méter széles sáv kutatására került sor.

Bath building outside the southern town wall of the Aquincum Civil Town

(Budapest, III, 4 Záhony Street, Lrn.: 19358/2)

The excavation, conducted outside the southern town wall in the southern part of the Aquincum Civil Town, was necessary because of major landscaping work in the area. The excavation extended to the southern part of the territory of the bath building discovered in 1992–94 (ZSIDI 1995) and the courtyard adjoining it to the east, or about one third of the building complex. In a westerly direction, the building extends towards the neighboring plot so we could not plan the clarification of the entire ground plan of the Antique building. The primary aim of the excavation was to recover the ground plan elements unearthed and reburied formerly and especially the unearthing of the Roman levels from the AD 3rd century, which were important from the point of view of future exhibition. In addition, the excavation focused especially on the recovery of the smaller, as yet undiscovered, parts of the

1. kép: A fürdőépület alaprajza az 1993–94. évi és a 2002. évi feltárások eredményeivel
Fig. 1: The ground plan of the bath building together with the results of the 1993–94 and 2002 excavations

2. kép: Összkép a feltárásról

Fig 2: Summary drawing picture of the excavations

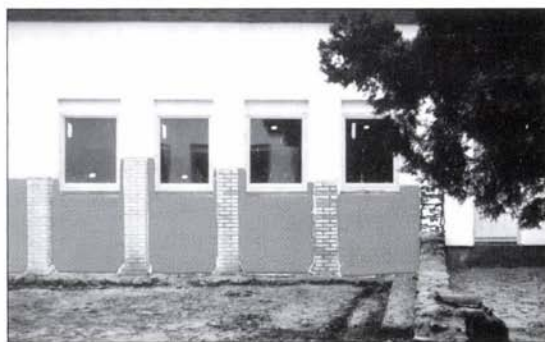
A feltárandó területet négy, nagyjából 10×10 méteres szelvényre osztottuk. (1. kép) Ezek kitűzését megelőzte a területen lévő növények (bokrok és fák) kivágása. (Korábban részben ezek akadályozták a terület teljes feltárását, illetve fokozott veszélyt jelentettek az alattuk lévő romokra.) A munka mindvégig kézierővel, a kiemelt föld elszállításával történt. A feltárás 2002. szeptember 2. és október 21. között zajlott, (2. kép) míg a műemléki helyreállítás november 29-én fejeződött be. (3. kép)

1. szelvény: A szelvényben, a korábbi feltárások alapján vár-

yard adjoining the Roman period building, the lifting of the in-situ wall painting remains from it, and investigation of the southern, approximately 10 m wide zone included in the landscaping.

The territory to be excavated was divided into four

approximately 10×10 m squares (Fig. 1). Before pegging out the squares, the vegetation (shrubs and trees) had to be cleared. (Earlier it was in part this vegetation that had hindered complete excavation of the territory and endangered the underlying ruins.) The work was throughout carried

3. kép: A terület a feltárást követő helyreállítási munkák után (Vladár Ágnes felvétele)

Fig. 3: The territory during reconstruction work following the excavations (photo by Ágnes Vladár)

ható volt a fürdőépülethez kapcsolódó udvarrész keleti zárófalának előkerülése. Ezt az újkori rétegek alatt, már csak alsó kősorában fennmaradva találtuk. Magasabb szinten előkerült köves réteg talán a hozzátartozó szintet jelentette. A fal alapozása is egyértelműen mutatta, hogy átépítették, s déli irányban lezárása nem maradt meg. Ez utóbbit feltételezhetően részben az a még római kori beásás tette tönkre, amelyet a délnyugati szelvényсарokban találtunk. A falalapozás szintje alatt, a sárga altalajban kirajzolódó elszíneződések sötétebb sávjai a relative legkorábbi, faszervezetű építményhez tarthattak. A gerendavázis szerkezet alapján megrajzolható építmény tájolása eltér a kőépületétől, s déli oldalon záródása is előkerült.

2. szelvény: Az 1. szelvényhez nyugati oldalon csatlakozó felületben, az újkori szint alatt és részben benne, római kori omladék köves, kelet–nyugati sávját figyelhattuk meg. Az omladékot – mely feltehetőleg a legkésőbbi építési periódus pusztulásának nyomát őrzi – meghagyva, északi és déli oldalán mélyítettünk, ahol 40–50 centiméterrel mélyebben egy újabb omladék-réteget találtunk. A két omladék-réteg mindegyike erősen lejtett keleti irányban, azonban míg a ma-

out manually with the earth transported away from the squares. The excavation was conducted from 2 September to 21 October 2002 (Fig. 2), while the monument reconstruction ended on 29 November (Fig. 3).

Square 1. The eastern end wall of the yard adjoining the bath building was expected in the square based on results from former excavations. We found only its lowermost stone row of the wall under the modern layers. The stony layer discovered at a higher level may perhaps indicate the floor level. The foundation of the wall clearly indicated that it had been rebuilt. Its closing in the south was not preserved, probably already partly damaged by the Roman period pit that was discovered in the southwestern corner of the square. The darker bands of discoloration's appearing in the yellow virgin soil under the wall foundation may belong to a relatively early timber building. The orientation of the building that can be drawn from the timber structure diverged from that of the stone building and its closing was also found in the south.

Square 2: The stony east-west running strip of a Roman period debris layer could be observed

4. kép: Téglatöredék, karcolt férfiábrázolással
 Fig. 4: Brick fragment with the incised depiction of a man.

gasabban fekvő réteg nagyobb szabálytalan, sokszor vízkökviválású kövek laza együtteséből állt, addig a mélyebben fekvő, és a szelvényt teljes észak–déli kiterjedésében elfoglaló omladék kisebb törtkövekből és téglatöredékekből álló zárt, tömör felületet alkotott. Mindkét omladék, melyek között római kori kerámiát tartalmazó réteg volt, nagyjából a szelvény keleti végéig tartott, a magasabban fekvő omladéksáv átnyúlt kissé az 1. szelvénybe is. Miután a feltárás az épület jelentős 4. századi használatát igazolta, s ennek jelzésszerű bemutatása is indokoltá vált, az omladékretegek elbontására ezúttal nem került sor. A szelvény keleti részé-

under and partly in the modern level in the surface that joined square 1 in the west. The debris, which probably contained traces of the destruction of the latest construction phase, was left in place, and we went deeper on its northern and southern sides until we found yet another debris layer. Both debris layers sloped strongly eastwards but while the

higher layer consisted of a loose cluster of irregular stones often with covered with a limey crust, the lower debris layer, which occupied the entire square in a north-south direction, appeared as a closed and compact surface of smaller broken stones and brick fragments. Both debris layers, which were separated by a layer containing Roman period sherds, extended approximately to the eastern end of the square, while the higher strip of debris extended slightly into square 1 as well. As the excavation demonstrated that the building was intensively used in the AD 4th century, and its inclusion in the exhibit area

nél szondát készítettünk, hogy elérjük a sárga altalajt, amelyben a legkorábbi periódus bizonytalan szélű elszíneződései jelentkeztek, s tartottak északi és nyugati irányba.

3. szelvény: A 2. szelvénytől északi irányban nyitottuk a felületet, amelyben ismét felszínre hoztuk az udvart északon lezáró falszakaszt, mely egyértelműen a városfal átlós irányát követte, s nem az épülethez igazodott. A falból északi oldalon egy osztófal indult, amely az udvarhoz északon két helyiség csatlakozását feltételezi. Az udvar északi zárófalához a déli oldalon hozzáépített, rosszabb minőségű fal rendeltetését egyfajta álperistylum alapozásaként értelmezhetjük, csakúgy mint az épület keleti zárófalához kívülről csatlakozó falat, amelyet azonban egy korábbi, kő- és agyagperiódus átépítését követően használtak fel újból, ezúttal a díszudvar céljaira. Az udvar korábban fel nem tárt részén *in situ* helyzetű, mintegy 1–1,5 négyzetméter nagyságú falfestmény részletét sikerült felszednünk, mely az előkerült érmek alapján a 3. század közepi udvarszintre dőlt. A falfestményre került omladék összetétele azonos volt a 2. szelvény mélyebben fekvő omladékával (törtkő és téglá, kevés csont és kerámia), azaz a különbséggel, hogy az udvar-

seemed justified, we did not clear away the debris layers. A test pit was opened at the eastern part of the squares to reach the yellow virgin soil, in which faint discoloration's from the earliest construction period appeared and extended northwards and westwards.

Square 3: The surface was opened north of square 2, where the wall section closing the yard to the north was found once again. It obviously followed the diagonal line of the town wall and was not aligned with the building. A dividing wall began at the northern side of the wall, which suggests that two rooms joined the courtyard from the north. The function of the poorer quality wall added to the northern closing wall of the yard can be interpreted as the foundation of some kind of the pseudo-pastille just like the wall joining the eastern end wall of the building from the outside, which, however, was used again after its reconstruction following an earlier stone and clay phase, this time as an ornamental courtyard. In the area of the courtyard that had not been earlier brought to light, we were able to lift a wall painting fragment found *in situ* over a surface of 1–1.5 m. After the recov-

részen falfestménytöredékek is keveredtek az omladékba. Előkerült továbbá egy hypocaustum oszlop maradványa is. Figyelemreméltó az épület építéstörténete szempontjából, hogy a falfestményes periódus omladéká között agyagtéglák maradványát, vagy agyagos planírozás nyomát nem találtuk. Az udvar csaknem középső részén, éppen abban az irányban, ahová a modern épület alatt korábban feltárt hidegvizes medence kifolyója vezetett, egy nagyobb, 3×4 méteres meszesgödör volt. A gödör aljában talált újkori téglá meghatározta az objektum korát, betöltése azonban csak kövekből állt. A nagyobb, szabálytalan alakú kövek egy része faragott volt, többek között küszöbkő töredék. Nem kétséges, hogy azokat a gödör körül lévő római kori épület omladékából szedték össze.

4. szelvény: A felület a 2. szelvény nyugati oldalához csatlakozott, amely a terület eddigi enyhe emelkedéséhez képest jelentősebben kiemelkedik. Az újkori rétegek alatt a magasabban fekvő nyugati szelvényrészben már 30–40 centiméter mélységben terrazzópadló jelentkezett, melyet megszakított egy falkiszedés sávja. A kiszedett fal nyugati oldalán négy különböző korú padlószint nyomát mutatta a metszet,

ered coins, it fell on the floor of the courtyard which was built in the middle of the AD 3rd century. The composition of the debris covering the wall painting was identical with the deeper debris layer in square 2 (broken stone and brick with a few bones and ceramics) with the difference that in the courtyard, fragments of the wall painting also became mixed with the debris. Furthermore, we found the remains of a hypocaust column. It is remarkable with the respect to the construction history of the building that no remains of clay bricks or traces of a clayey leveling could be observed in the debris of the wall painting phase. There was a larger, 3×4 m lime pit in nearly the center of the courtyard, leading in exactly the direction of the outlet to the cold water basin which came to light earlier beneath the modern building. The modern brick found on the bottom of the pit determined the age of the feature, although its fill contained nothing but stones. Some of the larger, irregular stones were dressed, including among other things a fragment of a threshold stone. It is certain that they were collected from the ruins of the Roman building lying around the pit.

míg a keleti oldalon egy vastag agyagtéglás feltöltés jelentkezett. Ez alatt egy lapos kövekből kirakott (?) felületet rögzíthettünk a déli metszetben, amely alatt kötőanyaggal rögzített kőfal maradványa látszott. Az agyagtéglás omladékot északi irányban egy újkori beásás részben elszedte, talán a volt MHSZ (előtte Levente Lőtér, előtte kocsmá) épületének 1920-as évekre tehető építése során. A szelvény északkeleti sarkában jól láthatók a római épület maradványainak a kisedés mélyedésébe belecsúszott kövei. Miután a polgárváros későrómai időszakából igen kevés maradványt ismerünk, s ezekből szinte semmi sem látható a romterületen, ezért a bemutatásnál az épület déli lezárásaként a későrómai periódust jelezzük. Így az ez alatt lévő korábbi korszakok kibontására egyelőre nem került sor, ezekről a metszetek tájékoztatnak. Az épület késői periódusának leletanyagából kiemelkedik egy *terra sigillata chiara*, valamint egy téglatöredék. Ez utóbbi felületébe még puha állapotban férfialakot karcoltak, ruháját jobb vállán jellegzetes korongfibula tartotta össze. Az ábrázolás, mely emlékeztet az ókeresztény mécsesek ábrázolásaihoz, technikája, műfaja és jellege alap-

Square 4: This square was the continuation of square 2 in the west. Compared to the slight elevation in the area, this surface was significantly higher. A *terrazzo* floor already appeared at a depth of 30–40 cm under the modern layers in the higher western part of the square which was broken by the stripe marking the place of a removed wall. The cross-section showed traces of four floor levels of various ages on the western side of the removed wall, while on the eastern side a thick deposit appeared with clay bricks. Under it, a surface paved (?) with flat stones could be recorded in the southern cross-section underlain by the remains of a mortared stone wall. A modern pit partly removed the mud-brick ruin in the north, which perhaps occurred at the time of the construction of the MHSZ (formerly Youth Shooting Grounds, formerly a pub) building in the 1920's. In the northeastern corner of the square, the stones from the remains of the Roman building could be seen as they slipped into the trench of the removed wall. As very few remains are known from the late Roman period at the Civil Town, and practically nothing can be seen of them in the ruin garden, we will mark the Late Roman period in the exhibi-

ján is nagy valószínűséggel az aquincumi ókeresztény emlékesportba sorolható. (4. kép)

A terület műemléki terveit H. Vladár Ágnes készítette, és művezetéssel irányította a helyszíni kivitelezési munkákat is.

Zsidi Paula

Az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül feltárt fürdő festett díszítése

Az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül álló, *deversorium*hoz tartozó fürdő egy részének, illetve udvarának ásatása során előkerült falfestményeket sikerült nagyobb egységekben feltárni és a földből kiemelni.

A 2002-ben feltárt terület egy részét már 1994-ben megnyitották, és nagyobb mennyiségű falfestmény anyagot tártak fel, (ZSIDI 1995, 44–48.) így számítani lehetett arra, hogy idén is találunk falfestményeket. Az 1. és 2. szelvényekből előkerült szórványos festménytöredékeken kívül a 3. számú szelvényben tártunk fel nagyobb, összefüggő felületet a szelvény azon részén, amelyet 1994-ben érintetlenül hagytak. A teljes falfestmény-felület feltárása után láthatóvá vált, hogy a töre-

tion as the southern end of the building. As the earlier periods under it have not been unearthed, only their cross-sections gave us some information about them. A piece of *Chiara Samian ware* and a brick fragment are the most notable items among the finds. The figure of a man was incised into the surface of the latter while the material was still soft. The man's robes were fastened by a characteristic disc brooch at his right shoulder. The depiction, which is reminiscent of representations on Early Christian lamps, and can thus, confidently be grouped among the Early Christian finds of Aquincum on the basis of its manufacture technique, genre and character (Fig. 4).

The monument designs for the territory were prepared by Ágnes H. Vladár and she directed their execution in the field as well.

Paula Zsidi

The painted ornament of the bath unearthed outside the southern town wall of the Aquincum Civil Town

The wall paintings found during the excavation of a part of the bath of the *deversorium* outside

dékcsoportok széle pontosan megfelelt az 1994-es szelvények szélének. Munkánk során a következő módszert követtük:

A 3. számú szelvény északnyugati részének bontása során nagyobb, római kori omladékrétegre bukkantunk, amely alatt helyenként falfestménydarabok látszóttak. Az omladékréteget, megtisztítása és megfelelő dokumentálása után fokozatosan elbontottuk, hogy felfedjük az alatta levő falfestményréteget. A festett oldalukkal lefelé forduló falfestmény töredékeit mindaddig a földben hagytuk, amíg az egész területet meg nem tisztítottuk. Így teljes nagyságában láthatóvá vált, hogy mekkora felülettel van dolgunk. Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy egy, a helyszínen leomlott, és nem máshonnan odahordott falfestményre vagy elplanírozott rétegre bontottunk rá. A teljes felületet ekkor három nagyobb blokkra (I., II., III.), azokat pedig még kisebb egységekre osztottuk. (I/1., I/2., stb.) Ezeknek a blokkoknak illetve kisebb egységeknek a helyzetét rajzon és fényképen egyaránt dokumentáltuk, hogy a falfestmény összeállítása során azonosítani tudjuk a töredékek eredeti elhelyezkedését. (5. kép) A kisebb egységek is több, egymás melletti darabból álltak,

the southern town wall of Aquincum Civil Town could be unearthed and lifted out in larger units.

A part of the territory unearthed in 2002 had already been opened in 1994 and a larger number of wall painting fragments was uncovered at that time (ZSIDI 1995, 44–48), so it came as no surprise that the excavations yielded wall painting fragments this year as well. Beside the sporadically occurring painting fragments in squares 1 and 2, a larger coherent surface was unearthed in surface no. 3 in the area left undisturbed in 1994. After the cleaning of the entire wall painting surface it became obvious that the edge of the fragment groups matched the edge of the squares opened in 1994. We followed the following methodology.

A larger Roman period building ruin layer was discovered in the northwestern part of square 3, and in some places wall painting fragments appeared under it. The ruin layer was cleaned, documented then gradually cleared to uncover the underlying wall painting layer. We left the wall painting fragments turned with the painted surface towards the earth until the entire surface was cleaned. Thus,

5. kép: A falfestmények eredeti helyzete a szelvényben
 Fig. 5: The original location of the wall-paintings in the trench

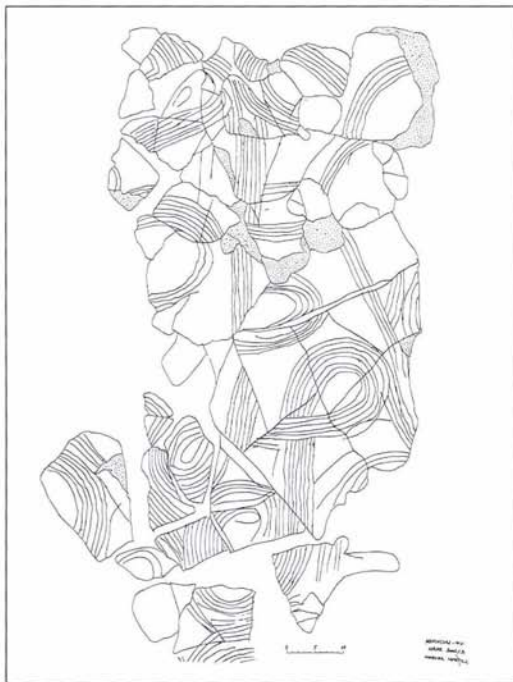
ezeget géz, Paraloid B 72 és esetenként hurkapálca segítségével emeltük ki a földből, összeragasztva a különálló darabokat. A töredékek kiemelése során nehézséget okozott, hogy a nedves földben a falfestmény mállékonnyá vált, és az egyes vakolatrétegek könnyen elváltak egymástól. Ilyen esetekben előfordult, hogy csak több rétegben leragasztva tudtuk a falfestmény darabokat felszedni. A kiemelt töredécs csoportokat a tárolásukra szolgáló ládáknak is elláttuk a megfelelő számokkal.

A töredékek hátoldalának tisztítása során, már a feltárás helyszínén érdekes, hullámvonalas minta vált láthatóvá a vakolatrétegben, amelyet az épület falának felhúzósa után, az első, agyagos vakolatrétegbe karcoltak bele, egy erre a cél-

in the end, we could see how large the surface was. Then it became obvious that what we had found was a single wall painting that had collapsed here and not wall painting fragments transported and deposited here from another place or a leveled layer. The entire surface was divided into three large

er blocks (I, II and III) and the blocks were further divided into smaller units (I/1, I/2 etc.). The places of these blocks and smaller units were documented both in sketches and photos so that the original position of the fragments could be checked during the reconstruction of the wall painting (Fig. 5). The smaller unit also consisted of several adjacent items, which were lifted from the earth with gauze, Paraloid B72, and occasional use of wooden sticks to keep the separated pieces together. The fact that the wall painting had begun decaying in the moist soil and the plaster layers easily separated from one another made lifting it out especially difficult. In certain cases, the wall painting fragments could be lifted out only after being

ra kialakított többágú szerszámmal vagy kézzel. Célja az volt, hogy a következő, már meszes-homokos vakolatréteg jobban tapadjon az előző sárvakolat réteghez. Az épület összeomlása után a ledőlts falfestmények hátoldalán maradt fenn ennek pozitív lenyomata. (6. kép)

6. kép: Hullámvonalas minta a vakolat hátoldalán
Fig. 6: Wavy ornaments on the back of the plaster

Az ásatási munkák lezárulása után következett a falfestmény-töredékek megtisztítása és összeállítá-

glued down in several layers. The fragment groups lifted from the soil were marked by relevant numbers in the storage cases as well.

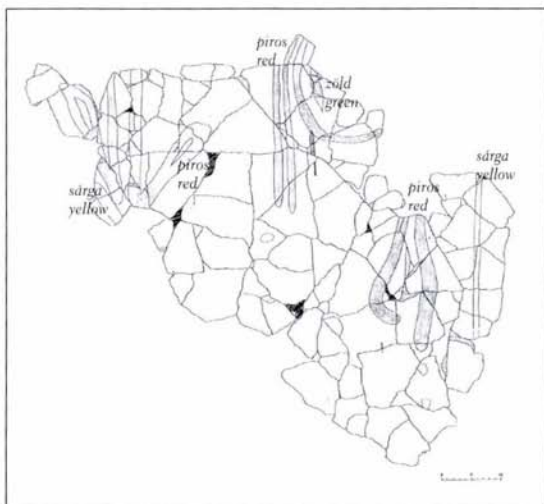
An interesting wavy pattern already appeared in the plaster layer in the excavation when the backside of the fragments was being cleaned. This pattern was incised into the first clayey plaster layer spread on the wall with a many-pronged tool produced especially for this purpose or by hand. The purpose was so that the next, already limy-sandy plaster layer adhered better to the previous muddy plaster layer. After the building collapsed, the positive imprint of the pattern survived on the backside of the detached wall paintings (Fig. 6).

After the excavations came to an end, the wall painting fragments were cleaned and reassembled. Only a partial dry cleaning (with a surgical blade and brush) and watery cleaning (with a sponge and a toothbrush) were carried out until the painted motives became visible.

sa. A tisztítást egyelőre csak részben végeztük el szárazon (orvosi szikével, ecsettel), illetve vízesen (szivacsos, fogkefével), hogy a festett motívumok láthatóvá váljanak. Mivel már az első darabok tisztításakor kiderült, hogy a festéket a felület nagy részére temperatechnikával vitték fel, ezért a tisztításakor nagyon kellett vigyázni, nehogy a vízzel lemoszuk a színeket. A falfestmények további tisztítása és konzerválása restaurátori feladat lesz.

Az egyes töredékek és töredékcsoportok összeállítása során, a helyszínen már elkülönített három blokkot egyelőre továbbra is különálló egységként kezeltük. Ezt indokolta a három blokk egymástól eltérő díszítése.

Az I. blokk díszítése további két csoportra osztható. Az első csoport díszítése fehér alapon halvány rózsaszín csikokból és hurkokból áll. (7. kép) A motívum irányát egyelőre nem sikerült megállapítani. A második csoport darabjain egy 7,5 centiméter széles vörös sáv mellett

7. kép: Fehér alapon halvány rózsaszín csikokból és hurkokból álló díszítés

Fig. 7: Decoration composed of pale pink stripes and loops on a white basis

It turned out during the cleaning of the first items that paint had been applied over a large part of the surface using a tempera technique. Great care needed to be exercised with the cleaning so as not to wash off the colors. Further cleaning and conservation of the wall painting will be the task of conservators.

During the reassembling of the individual fragments and fragment groups, the three blocks differentiated at the site were handled as separate units. This was justified by the different ornaments on the three blocks.

halvány zölddel és sárgával festett virág sziluettje látható. (8. kép) A minta párhuzamát egy aventicumí falfestményen találhatjuk meg, ahol a kehelykratér a lábazatot díszíti. (FUCHS 2000, 58, fig. 3)

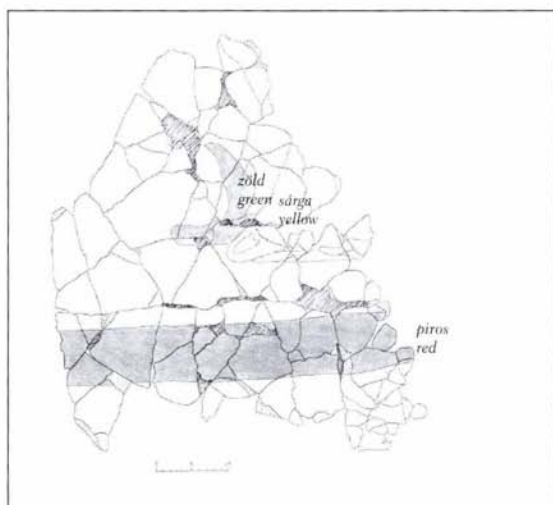
A II. blokk töredékcsoportjaiból még nem sikerült nagyobb felületet összeállítani.

A III. blokk díszítése vörös sáv mellett zöld inda motívum egy 40 centiméter széles sávban. Ennek a sávnak egy részét már az 1994-ben feltárt töredékekből sikerült kirakni, ezt a közönségnek is bemutatták 2001-ben, a „Szobák, szenté-

The ornaments in block I can be divided into two groups. The ornament in group one consisted of light pink stripes and loops against a white background (Fig. 7). We could not as yet determine the orientation of the motif. On the items on the second group, the outlines of a flower can be seen, painted in light green and yellow, beside a 7.5 cm wide red band (Fig. 8).

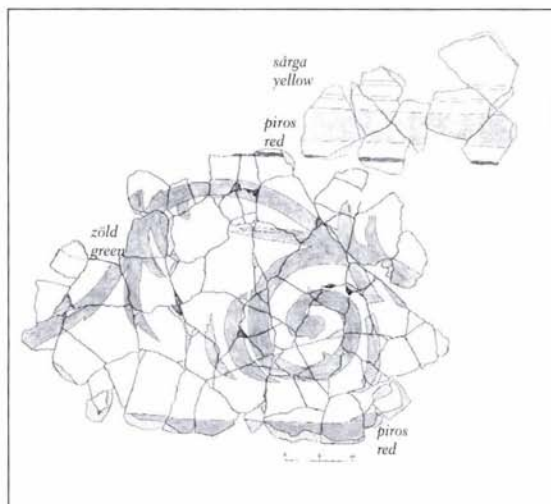
We have not yet succeeded in reconstructing a larger surface from the fragment groups of block II.

The ornament in block III was a green tendril motif beside a red band in a 40 cm wide zone. Part of this band was already reconstructed from fragments in 1994, and it was exhibited to the public in 2001 in the exhibition “Rooms, Shrines and Palaces. Selection from the Wall Painting and Stucco Collections of the Aquinicum Museum”. It could not as yet be connected to the large surface reconstructed from the fragment unearthed

8. kép: Halvány zölddel és sárgával festett virág vagy kehely sziluettje

Fig. 8: The silhouette of a flower or a goblet painted in pale green and yellow

9. kép: Zöld indamotívumos lábázat(?)
 Fig. 9: Pedestal with a green tendril motif(?)

lyek, paloták. Válogatás az Aquincumi Múzeum falfestmény és stukkó gyűjteményéből” című kiállításon. A most feltárt és összeállított nagy felülettel egyelőre nem sikerült pontosan összekapcsolni, de a két felület díszítése kiegészíti egymást. A zöld inda másik oldalán két vékony fekete csík közt szintén egy 4,5–5 centiméter széles vörös sáv, illetve egy vékony sárga csík látható. Így elméleti rekonstrukció már készíthető a festett fal egy részéről. (9. kép) Ez a rész talán a fal lábazati része lehetett, mivel a vörös sáv alatt a vakolat függőleges síkja megváltozik, kifelé hajlik, mintha rásimították

this year, although the ornaments of the two surfaces complement each other. Another 4.5–5 cm wide red band and a narrow yellow line can be seen between two narrow black lines on the other side of the green tendril. Thus, a theoretical reconstruction can be made from part of the painted wall (Fig. 9). This may have been part of the footing of the wall

since the vertical plane of the plaster changes under the red band, bending outwards as if it had been smoothed over the floor. Nevertheless, it cannot be excluded that the tendril motive ran vertically or ornamented a lunette. The height of the entire ornament of the footing (?) is 44 cm between the two red bands, which is equal to about one and a half Roman feet. The tendril motif is one of the most common decorative elements in Roman wall painting. In Pannonia, it is encountered on the domed ceiling and in the lunettes of the Early Christian burial chambers in Pécs in a much more ornate form.

volna a padlóra. Ennek ellenére nem zárható ki azonban, hogy az indamotívum függőleges irányban állt, vagy egy lunettát díszített. A teljes lábazati (?) díszítés magassága a két vörös sáv közt 44 centiméter, ami körülbelül másfél római lábnek felel meg. Az indamotívum a római falfestészet egyik leggyakrabban használt díszítőeleme Pompeitől a provinciális falfestészetig. Pannoniában a pécsi ókeresztény sírkamrák boltozatos mennyezetén, illetve lunettáiban találkozhatunk vele, jóval díszesebb kivitelben.

A III. blokk egyes darbjain barnával és zölddel festett növényi motívum látható. A további feldolgozás során remélhetőleg ezek a töredékek is összefüggő felületté állnak majd össze. Egyelőre a festett falfelület teljes díszítésének rekonstruálására még nem vállalkozhatunk.

Az 1994-ben feltárt töredékek közt volt egy néhány darabból álló csoport, amelyet akkor lábazati díszítésként határoztak meg. (ZSIDI 2000, 136, 147, 8. kép) A töredékek ívelt felülete és kazettás mintája alapján azonban valószínűbbnek tűnik, hogy mennyezetet díszített. Ehhez hasonlóan díszített darabok idén nem kerültek elő, így feltehetően nem kapcsolódnak

A plant ornament painted in brown and green can be seen on a few items in block III. We hope that these fragments can be joined to form a coherent surface after analysis of the material. For the time being, it is not possible to undertake the job of reconstructing the entire ornament of the painted wall surface.

There was a group of a few items among the fragments unearthed in 1994 that was determined at that time as being part of the ornament from the wall footing. The curved surface and the ornaments distributed in cells suggest, however, that it decorated a ceiling. No similar items were found this year, so they probably cannot be directly linked to the vertical wall, the ornament of which we unearthed. These fragments may have decorated a neighboring room or they may have been transported here at the time when the courtyard was filled up.

The age of the wall paintings was based on the accompanying finds. A coin issued by Gordianus III was found among or under the wall paintings in 1994 while and Rheinzabern *Samian wares* were collected in 2002. These finds imply that the paintings orna-

közvetlenül ahhoz az oldalfalhoz, amelynek díszítését feltártuk. Ezekről a töredékekről elképzelhető, hogy egy szomszédos helyiséget díszítettek, vagy az udvar feltöltése során hordták oda.

A falfestmények korát a kísérő leletanyag alapján állapíthatjuk meg. A falfestmények közül, illetve alól 1994-ben egy III. Gordianus érem, 2002-ben pedig rheinzaberni *terra sigillaták* kerültek elő. Ennek alapján a falfestmények valószínűleg az épület késői periódusában díszítették a falakat és a 3. század közepe táján dőltek le.

Magyar Myrtil

mented the walls during a late phase of the building, and they collapsed sometime around the middle of the AD 3rd century.

Myrtil Magyar

Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre

(Budapest, III. ker., Óbudai Gázgyár – volt tisztviselő lakások, Hrsz.: 19333/29, 19333/32)

Az Óbudai Gázgyárhoz tartozó volt tisztviselő lakások és a Duna partja közötti sávon a Mester Nívó Kft. mélygarázsos lakópark építését tervezte. A kutatások a terveknek megfelelően – és figyelembevételével a területen korábban működött sóderosztályozó nagyméretű, szintalatti betonépítményeit – elsősorban a terület keleti szélé mentén folytak.

A feltárás menete a következő volt: első fázisban a feltételezett római kori észak–déli irányú útra merőlegesen három szondát húztunk, gépi segítséggel. Közülük az északi szonda több méteres mélységig csak folyó sódert tartalmazott, alatta már sötétszürke folyami iszap volt. A másik két szondában azonban a sóderos réteget, 20–150 centiméter mélységben, a Duna irányában vastagodva találtuk. A sóderes réteg feletti újkori feltöltés, az érmekek alapján 1882 után keletke-

Detail from the road on the Danube bank and prehistoric remains south of the Civil Town

(Budapest, III, Óbuda Gas Factory – former civil servants' apartments, Lrn.: 19333/29, 19333/32)

The Mester Nívó Kft. intends to build an apartment complex with a deep parking lot in the zone between the former civil servants' apartments of the Óbuda Gas factory and the Danube bank. The investigations were conducted primarily along the eastern edge of the territory with regard to the planned constructions and the subterranean concrete constructions of the gravel sorting works that had formerly operated here.

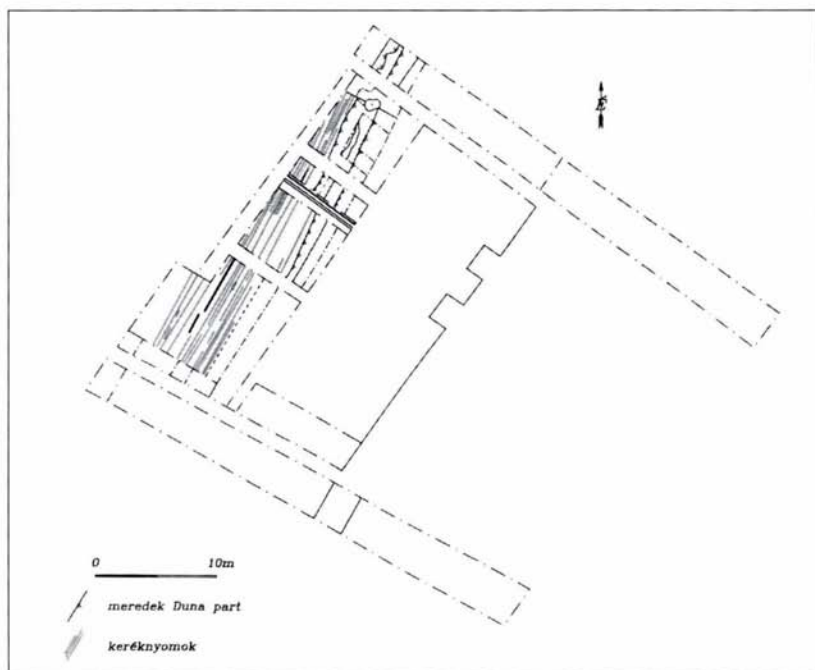
The excavations were conducted over the following phases. In the first phase, mechanical equipment was used to open test trenches running perpendicular to the hypothesized Roman period north-south running road. The northern test trench contained only alluvial gravel down to several metres which was underlain by a dark grey alluvial loam. In the other two test trenches, we found the gravel layer

zett. A rétegből származó nagymennyiségű római kori lelet (tégla, kerámia, falfestménytöredék) alapján a meginduló, valószínűleg a polgárvárosi feltárások „meddő” anyagát, valamint a Gázgyár építése során „kitermelt” földet, benne többek között rongtott dörzstál töredékekkel, salakkal, stb. helyezték el itt. A szondák eredményei alapján három, nagyjából 10 × 10 méteres szelvényt nyitottunk észak–déli irányban, ahonnan a felső újkori réteget géppel távolítottuk el.

Az újkor, illetve a sóderos réteg vékony nyugati széle alatt egy homokos, áradásos feltöltődést figyelhattunk meg, mely a keleti oldalon magasabban (töltésszerűen) jelentkezett, nyugaton pedig keréknyomokat figyelhattunk meg benne. A homokos feltöltés alatt, vele azonos irányítással, kemény, szürke felületű járósíntet értünk. Ennek is a keleti, Duna felőli része magasabb, töltésszerű volt. Mind ezen, mind pedig a tőle nyugatra lévő mélyebb fekvésű, mintegy 5–6 méteres sávon sűrű keréknyomok láthatók. A töltésen kívül, kelet felé meredeken és lépcsősen esik a part a víz irányában. Az útréteget északon és délen is átvágtuk, felszínéről 19. század első feléből és az őskorból származó leletanyag került elő. A szürke, felüle-

at a depth of 20–150 cm, thickening toward the Danube. The modern soil deposit above the gravel came from a period after 1882 as suggested by the coins. The large number of Roman finds (bricks, ceramics, wall painting fragments) found in the layer suggests that the “sterile” matter from the early excavations of the Civil Town and the earth “yielded” during the construction of the Gas factory, containing among other things fragments of a grinding bowl mortar, slag etc. were deposited here. On the basis of the results of the test trenches, three, approximately 10 × 10 m squares were opened in a north–south direction, and the upper modern layer was removed with earth moving machines.

Under the modern layers and the thin western edge of the gravel layer, a sandy flood deposit could be observed, which appeared higher on the eastern side (like a bank), while in the west it preserved ruts. A hard floor level of a grey surface was reached under the sandy layer which extended in the same direction. The eastern side of this level was also higher, bank-like towards the Danube. Dense ruts could be observed both here and in the deeper 5–6 m long zone west of it. Outside the bank,

1. kép: Helyszínrajz a feltárásról

Fig. 1: Ground plan of the excavation

tén kemény réteg nyugat felé vékonyodott, a Duna felé pedig egyre vastagabb volt a sárga altalaj nyugat felé emelkedő szintje felett.

Az előkerült útrészlet legutolsó használatának időszakát jelölik az újkori leletek. Az út kitézése, iránya, jellege azonban jól illeszkedik a 2000-ben, a Graphisoft területén feltárt, s római kori réteggel is rendelkező úthoz. Ezen a szakaszon a római kori szintnek nincs közvetlen bizonyítéka. Az úton előkerült keréknyomok távolsága 140 centi-

the bank falls steeply and steps down towards the water. We cut across the road layer both in the north and the south. On its surface we found finds from the first half of the 19th century and from prehistoric times. The hard grey layer on the grey surface thinned westwards and became thicker towards the Danube on the yellow virgin soil, which rose towards the west.

The modern finds mark the time when the uncovered road

2. kép: Ásatási felvétel az út felszínéről

Fig. 2: Excavation photo of the surface of the road

méter, ami azonban a római kori kocsik esetében is használatos tengelytávolság volt. Az út töltésébe szórványosan őskori anyag keveredett.

Az óbudai Duna-part kedvező földrajzi fekvését jól jelzi az, hogy a viszonylag kis területen folytatott feltárás során az őskor négy kronológiai horizontjának leletanyaga és objektumai kerültek elő a lelőhelyről.

fragment was last used. The path of the road, its direction and character, however, matches those of the road unearthed in the territory of Graphisoft firm in 2000, where a Roman period layer was also discovered. In this stretch, there is no direct proof of a Roman period level. The gauge of the ruts observed on the road was 140 cm, which was a common measurement for Roman period carts as well. Sporadic prehistoric material was mixed into the bank by the road.

The favorable position of the Danube bank in

Óbuda is indicated by the fact that finds and features from four chronological horizons of the prehistoric period were uncovered at the site.

The earliest archaeological feature uncovered by the excavations is represented by an east-west oriented inhumation grave unearthed in square 1. The deceased was laid in a flexed position in the grave on their left side. The grave

Az ásatáson előkerült legkorábbi régészeti objektumot egy, az 1. szelvényben feltárt kelet–nyugati tájolású csontvázas sír képviseli. Az elhunytat zsugorítva, bal oldalára fektették, a fej környékén helyezték el a mellékleteket: egy nagy méretű csőtalpas tálat fejjel lefelé fordítva, egy kis kétfülű csészét és egy kisebb csücskös peremű csőtalpas tálat. Sajnos a sír keleti végét egy római kori árok vágta, így a vázhoz tartozó koponya hiányzik, a gödörből azonban a koponya töredékein kívül további, minden bizonnyal a sírhoz tartozó mellékletek kerültek elő: egy behúzott peremű, bütyökdíszes tál, illetve egy nagyobb, gömbös testű, függőlegesen átfúrt fülű edény töredékei.

3. kép: Ásatási felvétel az út felszínéről
Fig. 3: Excavation photo of the surface of the road

furniture was placed beside the head and included: a large pedestalled bowl with the mouth facing down, a small two-handled cup and a smaller pedestalled bowl with a spouted rim. Regrettably, the eastern end of the grave was intersected by a Roman period ditch, so the skull was missing. Nevertheless, the pit contained, beside fragments of the skull, more grave goods, probably from the same grave: a bowl with an inverted rim ornamented with knobs and the fragments of a larger vessel with a globular body and a vertically perforated handle.

The rite and the grave goods date the grave to the Middle Copper Age and can be affiliated with

the known sites of the Ludanice culture in the capital (VIRÁG 1995; VIRÁG 1997; VIRÁG 2002). Single burials, as the grave unearthed on the Danube bank may be, and small cemeteries with a few graves were characteristic of the burial rite observed in the territory of Budapest.

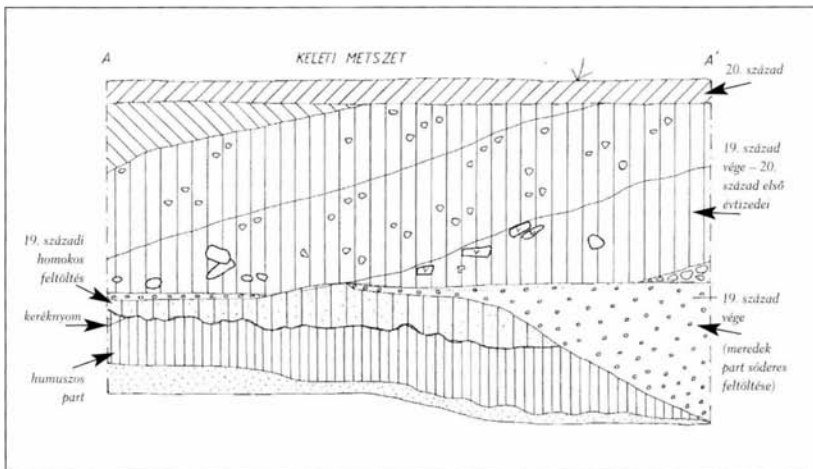
The next archaeological horizon was

A sír rítusa és mellékletei alapján a középső rézkor időszakára datálható és beilleszthető a Ludanice kultúra ismert fővárosi lelőhelyei közé. (VIRÁG 1995, VIRÁG 1997, VIRÁG 2002) A korszak főváros vidékén megfigyelt temetkezési szokására jellemzőek a magányos sírok – amilyen a Duna-parton feltárt sír is lehetett – esetleg néhány temetkezésből álló kis temetők.

A következő régészeti horizontot a Harangedény-Csepel-csoport kora bronzkor II. fázisára datálható telepjelenségei képviselik. A kora bronzkori települést a római kori út alatti körülbelül 60–70 centiméter vastagságú barna kultúr-rétegből nagyobb mennyiségben

represented by the settlement features of the Bell Beaker-Csepel group dated from phase II of the Early Bronze Age. The Early Bronze Age settlement was indicated by the large numbers of Early Bronze Age ceramics recovered from the approximately 60–70 cm thick brown culture-bearing layer under the Roman period road. An Early Bronze Age pit was also found with a large amount of pottery and animal bones, sunk into the yellow virgin soil under a reddish spot with daub in test trench 2.

Sites of the Bell Beaker-Csepel group are densely distributed along the western bank of the

4. kép: Metszet az út szerkezetéről

Fig. 4: The cross-section of the road structure

5. kép: A középső rézkori sír mellékletei
Fig. 5: The finds from the Middle Copper Age grave

előkerült kora bronzkori kerámia jelzi. A 2. számú kutatóárokban egy vöröses, paticos folt alatt egy – a sárga altalajba mélyülő – kora bronzkori gödör is előkerült, nagyobb mennyiségű kerámiával és állatesonttal.

A Harangedény-Csepel-csoport lelőhelyei sűrűn egymás mellett helyezkednek el a Duna fővárosi szakaszán a nyugati parton. Különösen megfigyelhető a lelőhelyek sűrűsödése Békásmegyer északi határától nagyjából a Hajógyári sziget déli csücskének vonaláig. (KALICZ-SCHREIBER 2001, 2. kép) A lelőhely közvetlen közelében a Hajógyári-szigeten és a Gázgyár területén kerültek elő a kultúra leletei. Elképzelhető, hogy a Gázgyár területéről 1936 óta előkerülő sírleletek, amelyeket a kö-

Danube in Budapest. The clustering of the sites is especially apparent from the northern border of Békásmegyer to approximately the southern tip of the Dockyard Island (KALICZ-SCHREIBER 2001, Abb. 2.). Finds from the culture were found on the Dockyard Island and in the

territory of the Gas factory, in the immediate vicinity of our site. It is possible that the grave finds unearthed in the territory of the Gas factory since 1936, which were complemented with 11 cremation burials which were recently unearthed (ENDRÓDI 2001), might be interpreted as the cemetery of the settlement excavated this year. The topographic location of the site fits with former observations: the graves of the Gas factory lay about 500 m from the Danube, while the settlement unearthed at this time is located right on the Danube bank.

The unearthed settlement fragment together with larger settlements which have recently come to light (ENDRÓDI 1992, ENDRÓDI 2002) clearly illustrate the

zelmúltban feltárt 11 hamvasztásos sír egészített ki (ENDRÓDI 2001) a Duna parton idén feltárt telep temetőjeként értékelhetünk. A lelőhelyek topográfiai elhelyezkedése egyébként megfelel a korábbi megfigyeléseknek: míg a gázgyári sírok a Dunától körülbelül 500 méterre kerültek elő, addig a most feltárt telep közvetlenül a Duna-parton található.

A feltárt telepészlet, az újabban megismert nagyobb telepekkel (ENDRÓDI 1992, ENDRÓDI 2002/2) együtt jól jelzi a kora bronzkor II. fázisában lezajlott településtörténeti változásokat, amelyek során a Duna-part szinte minden megtelepedésre alkalmas pontja benépesült. (KALICZ-SCHREIBER 2001)

A lelőhelyről egy, a késő bronzkor végére, az urnamezős kultúra időszakára datálható turbántekercses peremtöredék is előkerült a 3. számú kutatóárok barna rétegéből. Az egyetlen töredék alapján komolyabb településtörténeti megállapítások nem tehetők, elképzelhető azonban, hogy a közelben létezhetett egy urnamezős lelőhely, a kul-

6. kép: A középső rézkori sír

Fig. 6: The Middle Copper Age grave

historical changes in settlement patterns in the second phase of the Early Bronze Age, when practically every habitable spot on the Danube bank was occupied (KALICZ-SCHREIBER 2001).

The site also yielded a spiral-channeled rim fragment dated from the period of the Urnfield culture in the brown layer of test trench no. 3. The single fragment all significant conclusions about settlement history to be made but it is possible that an Urnfield site existed in the vicinity since sites of this culture closely follow one

túra lelőhelyei ugyanis sűrűn követik egymást a békásmegyeri Duna-parton (CSÁNK 1964, KALICZ-SCHREIBER 1991), sőt a szomszédos Hajógyári-szigeten is kerültek elő urnamezős leletek.

Az út feltételezett római kori horizontja alatt a terület déli részén néhány szürke, korongolt kelta kerámiatöredék került elő, és a 3. számú kutatóárokban egy mély, paticsos betöltésű gödörből kora bronzkori töredékek mellett kelta cserepek is előkerültek. Ezek egyértelműen jelzik a terület késő vas kori lakottságát, hasonlóan a békásmegyeri Duna-parton korábban előkerült kelta leletekhez. (TOMPA 1942, 130, NAGY T. 1973, 73–79.)

Zsidi Paula – Reményi László

another on the Danube bank at Békásmegyer (see: CSÁNK 1964; KALICZ-SCHREIBER 1991), and the finds of the Urnfield culture were also found in neighboring Dockyard Island.

A few grey, wheel-thrown Celtic pottery sherds were recovered from under the Roman period road in the southern part of the territory and Celtic sherds were found together with Early Bronze Age fragments in a deep pit filled with daub in test trench no. 3. These finds clearly show the presence of a late Iron Age population in the territory similarly to the Celtic finds discovered earlier on the Danube bank at Békásmegyer (TOMPA 1942, 130.; NAGY 1973, 73–79).

Paula Zsidi – László Reményi

Római kori útrészletek az aquincumi polgárváros municipális területén (az úgynevezett Testvérhegyi villa környezete)

(Budapest, III. ker., Bécsi út 314., Hrsz.: 20023/22)

A BTM Aquincumi Múzeuma 2002. júniusában kezdte meg az 1,3 hektár alapterületű lelőhely megelőző régészeti feltárását. A volt orosz laktanya területén – folyamatosan – lakópark épül egyelőre kilenc lakóépülettel, így Múzeunk is több ütemre lebontva végzi a kutatásokat. Idén három alkalommal összesen több, mint 2500 négyzetméter területet ástunk meg („A” – „E” szelvények). A feltárás őskori leletanyagának meghatározásánál Szilas Gábor, a középkori objektumoknál Kárpáti Zoltán régészek voltak segítségemre.

A telek az úgynevezett Testvérhegyi villa lelőhelyeként ismert a szakirodalomban, 1934-ben Garády Sándor végzett itt kutatásokat. (GARÁDY 1936, GARÁDY 1938) A hegyoldalt és a hegy lábánál hú-

Roman period road segments in the municipal territory of the Aquincum Civil Town (the environs of the so-called Testvérhegy villa)

(Budapest III, 314 Bécsi Road, Lrn.: 20023/22)

The Aquincum Museum began archaeological excavations preceding development work on a surface of 1.3 hectares in June 2002. An apartment complex, initially planned for nine houses, is being built in the territory of a former Russian garrison, so the Museum conducted the excavations in separate phases. This year, we unearthed a surface of more than 2500 square metres in three phases (trenches “A”–“E”).

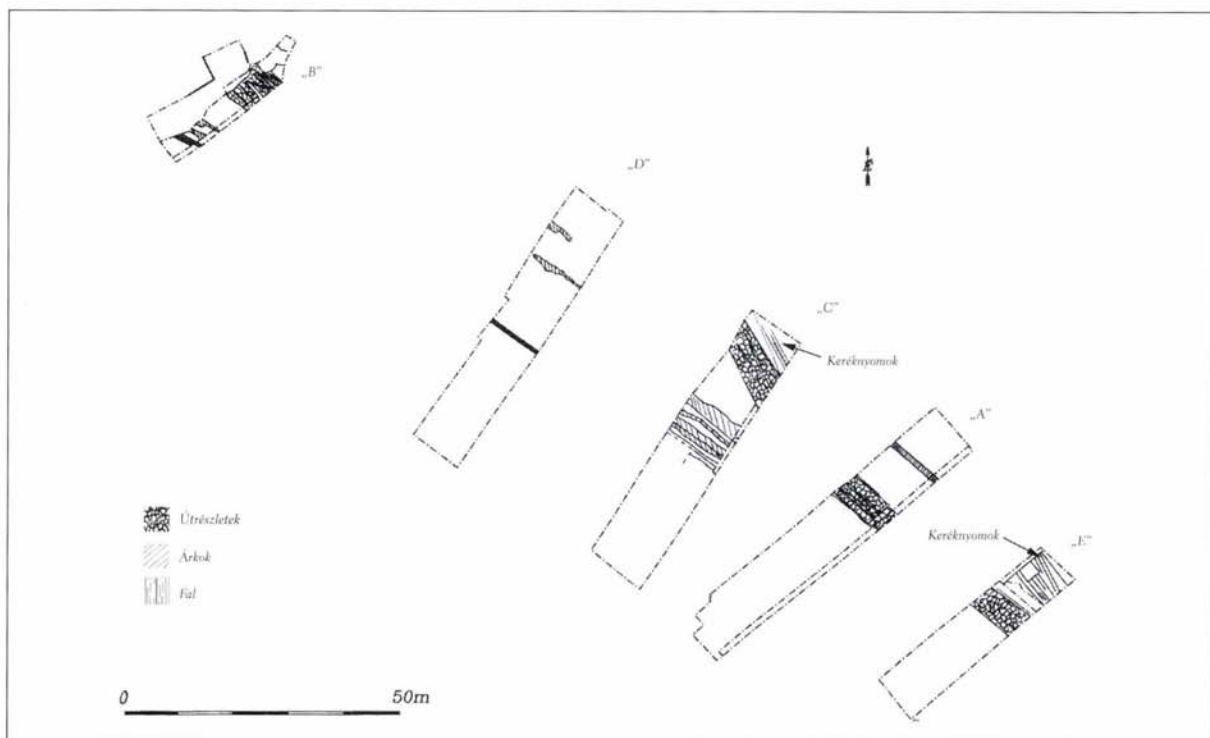
The lot is known in the archaeological literature as the site of the so-called Testvérhegy villa unearthed by Sándor Garády in 1934 (GARÁDY 1936, 1938). He investigated the hillside and the flat area in front of the hill using small test pits. He found several, small buildings, wells and graves on the hillside of Testvérhegy (Testvér

zódó sík területet csak kisebb szondákkal kutatta. Feltárásai során a Testvérhegy oldalában több kisebb épület, kút és sír került elő, amelyek egyenes vonalban húzódnak északnyugat felé. A hegy lábánál pedig több ponton útrészletet talált, amelyek – értelmezése szerint – egy római és egy középkori úthoz tartozhattak. Az előkerült, római korra keltezett útszakaszt az északnyugat–délkeleti irányban futó diagonális út részleteként értékelte, amely Aquincumot és Brigetiot kötötte össze. A fentiek ismeretében a Testvérhegy lábánál épülő lakópark területén tehát az említett utak részleteit vártuk.

A megnyitott felületek közül háromban („A”, „C” és „E”) az előzetes eredmények szerint 15 réteget tudtunk elkülöníteni (1–15.). Az előkerült régészeti objektumok közül legfontosabb az a mindhárom szelvényben jelentkező hét rétegű útrészlet, amely – az eddigi megfigyelések szerint – a római kor második évszázadától kezdődően legalább a 16. századig használatban volt. (1. kép) A feltárt szakaszokból kiszervezhető útirány szerint – a Garády S. által megfigyeltekkel ellentétben – az út délkelet felől északnyugati irányba haladt, majd a Testvérhegyi római épületek feltételezett

hill). These were distributed towards the northwest along a straight line. He also discovered road segments in several spots by the foot of the hill, which he interpreted as belonging to a Roman and a medieval road. He explained the unearthed Roman period road segment as being part of the diagonal road running in a north-west–southeast direction, which connected Aquincum and Brigetio. Accordingly, we expected the fragments of the above-mentioned roads in the territory of the apartment complex by the foot of Testvér hill.

In three of the opened trenches (“A”, “C” and “E”), 15 layers could be differentiated after the preliminary results (1–15). The most important archaeological feature was a road segment in seven layers appearing in all three trenches, which was in use from the AD 2nd century in the Roman period to at least the 16th century based on the observations from the excavation (Fig. 1). As calculated from the unearthed stretches, the road ran from the southeast toward the northwest, not as S. Garády had surmised at the time that for some unknown reason, it turned in a northeasterly direction by the hypothetical place of the

1. kép: A feltárás összesítő alaprajza
 Fig. 1: Ground plan of the excavations

helyénél – eddig nem ismert okok miatt – északeleti irányba kanyarodott. Az utat – valószínűleg több periódusú – párhuzamos árkok és kerítésfalak kísérték, illetve őskori objektumok közelségére utaló kerámiaanyag is előkerült.

A telek északi részében nyitott felületen újabb, 10 méter széles (!) az előző úttól eltérő, északnyugat–délkeleti irányú útrészlet került elő („B”).

A terület első harmadában kialakított „D” felületen pedig egy – valószínűsíthetően – kerítésfal részlete került elő, planírozott szintekkel és gerendalenyomatokkal.

Az öt szelvény összebontására sajnos nem volt mód, így az egyes jelenségek egymással történő megfeleltetése egyelőre még nem teljes: a következőkben az „A”, „C” és „E” felületek objektumait együtt, a velük egyelőre közvetlen összefüggésbe nem hozható „B” és „D” felületek jelenségeit külön tárgyaljuk.

1. Legkésőbbiek az „A” és „C” felületeknél regisztrált pillérhelyek, meszesgödörök, cölöp és falmaradványok voltak, amelyek a közelben, a múlt században működött téglagyár részei lehettek. Az „A” felület nyugati oldalán, az újkorral kevert szintből Marcus Aurelius császár

Roman buildings on the Testvér hill. We found parallel ditches and fencing walls along the road, probably from more than one period, and finally a ceramic material indicating the proximity of prehistoric features.

Another 10 m wide (!) road segment was found in the trench opened in the northern part of the lot. This one ran in a northwest-southeast direction unlike the direction of the previous road. (“B”)

A fragment probably of a fencing wall was uncovered with leveled layers and the imprints of timbers in trench “D” in the first third of the lot.

We did not have the opportunity to connect the trenches, so the individual features cannot completely be correlated to each other. In the following, the features in trenches “A”, “C” and “E” will be discussed together, while the features in “B” and “D” that cannot as yet be directly linked with the former ones will be described separately.

1. The latest features are the places of pillars, lime pits, post and wall remains uncovered in trenches “A” and “C”, which may be parts of the brickyard that operated in the vicinity in the last cen-

Kr. u. 170–171-re keltezhető sester-tiusa került elő (BMC IV. 1390).

2. Ez alatt mindhárom felületen egy északnyugat–délkeleti irányban futó, körülbelül 4 méter széles, „bogárhátú” útburkolat került elő, amely szabálytalan, földbe rakott, 10–30 centiméter nagyságú kövekből állt, felülete egyenetlen, kátyús. (2. kép) Több keréknyomot is megfigyeltünk, de pontos nyomtáv nem volt mérhető. Az útról patkószögeket, vasdarabot szedtünk fel, illetve egy 15. és egy 16. századi ezüst érmet, („A” és „E”) ez az utat a középkorra keltezi. Az út nyugati oldalán két, körülbelül 20 centiméter mély – talán vízelvezető – árkot is regisztráltunk, ezek homokos, kavicsos betöltése és elszíneződései vízjárta területre utalnak. Kelet felé egy kisebb kö-

tury. A sestercius issued by the Emperor Marcus Aurelius dated to AD 170–171 and was found in the layer mixed with modern finds in the western part of trench “A” (BMC IV. 1390).

2. Under it, a circa 4 m wide, convex road pavement was found running in a northwest-southeast direction in all three trenches. It was built of 10–30 cm, irregular stones placed in the earth. Its surface is uneven, full of pot-holes. We could observe several wheel ruts, but no exact gauge could be measured. Horseshoe nails and a piece of iron were collected from the road and two silver coins were found from the 15th and the 16th centuries respectively (“A” and “E”), which date the road to the Middle Ages. Two, approximately

2. kép: Középkori útrészlet
Fig. 2: Fragment of the Medieval road

20 cm deep channels, perhaps water conduits, were registered running on the western side of the road. Their sandy, pebbly fills and the discoloration's indicate water flowed through them. A smaller stony spot (“A”) and yet another water channel (“E”) belonged to

ves folt is tartozott ehhez a horizonthoz („A”), illetve egy további vízvezető árok („E”). Az út mellett két, földútra utaló keréknyomcsoportot is találtunk: egyikük az úttal párhuzamosan futott, másik részük északnyugat–délkeleti irányú volt („E”). Az útszerkezet mindhárom szelvényben kissé más volt, ami az esetleges javításokra is utalhat.

3. A középkori út alatt mindhárom felületben sárga agyagos-homokos szint következett. Tetején, az úttól keletre keréknyomcsoportokat észleltünk, amelyek már az út mellett futottak. Bontásukból bizonytalan korú kerámia, üveg és tegula darabok (?), illetve fémdarabok és patkószeg kerültek elő. Jelenlétük bizonyítja, hogy a használhatatlanná vált, földdel borított út helyett már amellet, a „földön” közlekedtek az újabb, 15–16. századi veretekkel keltezett útréteg elkészítéséig. Ez a réteg egy felhordás, illetve az ez alatt húzódó útréteg elhasználódása során keletkezett földréteg lehet, amely miatt szükségessé vált a következő kövezett burkolat elkészítése. A réteg bontása során egy római kori vékonyfalú csésze töredéke, fém- és tégladarabok, illetve egy DIVA FAUSTINA köriratú dupondius (BMC IV, 1585) került elő, amely

this horizon in the east. Two groups of ruts indicating the presence of a dirt road, next to the road. One ran parallel to the road, another ran in a northwest-southeast direction (“E”). The road structure was slightly different in the three trenches, which may reflect contemporary repair work.

3. A yellow, clayey-sandy layer followed under the medieval road in all the three trenches. Already on its top, groups of ruts were observed running beside the road. Their cleaning yielded pottery, glass and tegula fragments (?) of an uncertain age, as well as metal fragments and horseshoe nails. Their existence shows that people traveled on the “ground” beside the damaged dirt road until the new road layer, dated by the coins to the 15th–16th centuries, was prepared. This layer, which was an artificial soil deposition, and the soil layer coming from the erosion of the underlying road surface made the construction of the next pavement necessary. During the clearing of the layer, we found a fragment of a thin-walled cup from the Roman period, metal and brick fragments and a dupondius with the circumscription DIVA FAUSTINA (BMC IV, 1585), which can be dated to AD 141 as a *terminus post quem*.

terminus post quem Kr. u. 141-re keltezhető.

4. Alatta újabb útburkolat húzódik, amelynek iránya megegyezik a felette lévővel, szélessége azonban 4–4,5 méter. Anyaga apróköves, kavicsos, helyenként nagyobb kövekkel, vastagsága csak mintegy 10 centiméter, nyugati szélénél 20 centiméter. Tetején az „A” felületben 2 pár 140 centiméteres nyomtávú, a „C”-ben 3 darab keréknyom volt dokumentálható, (3. kép) az „E” szelvényben nem figyeltünk meg keréknyomokat. Ez a távolság megfelel a római korban használatos kocsik nyomtávjának. (GRENIER 1934) A réteg bontásából vas- és bronzdarabok származnak. Az „A” felületben nyugat felé ehhez az útszinthez is tartozott legalább három vízelvezető

4. Another pavement lay under it, running in the same direction as the one above it. Its width, however, measured 4–4.5 m (*Fig. 2*) with a material consisting of small stones and pebbles, sometimes even large rocks. It was only 10 cm wide and 20 cm at its western edge. In trench “A”, there were 2 pairs of ruts with a gauge of 140 cm, in trench “C” three pairs of ruts and in trench “E” no ruts were observed. This gauge matches the gauges of carts used in the Roman period (GRENIER 1934). Iron and bronze fragments were found in the layer. At least three water channels belonged to this road level. These channels extended westwards from trench “A” and drained the water rushing down from the hill, thus, protecting the

3. kép: Útrészlet keréknyomokkal
Fig. 3: Fragment of the road with wheel-marks

road surface from being washed away. It cannot be decided from the finds if this road belonged to the Middle Ages or the Roman period.

5. Another earth layer of varying thickness followed in a downwards direction, especially on the eastern side of the road segments.

árok, amelyek a hegy felől lezúduló vizet vezethették el és így megóvták az útburkolatot a lemosódástól. A leletek alapján egyelőre nem eldönthető, hogy középkori, vagy római kori ez az útszint.

5. Ez alatt ismét váltakozó vastagságú földréteg húzódik, elsősorban az útrészletek keleti oldalán.

6. Alatta mindhárom felületen ismét egy útkövezés következik, amely néhol közvetlenül a későbbi útréteg alatt van („A”) másutt viszont vastag felhordás választja el a későbbitől („E”). A szintén kisebb kövekből és kavicsozásból összeálló – valószínűleg már – római kori útszint vastagsága 10–20 centiméter között változott, szélessége és iránya megegyezett a fellelő levő útrétegével. Felületéről bronzdarabok, bontásából pedig építési törmelék, kerámia és bronz fibulatú darabja került elő. Csak az „E” felületen figyeltünk meg egy 140 centiméteres keréknyompárt.

7. Közvetlenül ez alatt ismét változó vastagságú földfelhordást észleltünk.

8. Alatta ismét egy római útszint következik, amely „színes” apróköves, döngölt, az út gerincénél mindhárom felületen 20–30 centiméteres kövek sorával. Ezen a burkolaton, az „A” és „C” felületeken ismét 2 pár, az „E” esetében 1

6. Yet another road pavement lay in the next layer in all the three trenches. It was sometimes exactly under the later road layer („A”), while in other places, a thick sediment separated the two road levels („E”). This road was also constructed from small stones and pebbles, probably in the Roman period. It ranged in thickness from 10 to 20 cm while its width and direction were identical to those of the road layer above it. Bronze fragments were found on its surface, and building debris, pottery and the fragment of a bronze brooch pin were recovered from the road layer. A pair of ruts with a gauge of 140 cm was observed only in trench „E”.

7. Directly beneath it we observed another sediment layer of varying width.

8. Another Roman road layer followed underneath. This road was constructed of small “colored” stones. It had been rammed and a row of 20–30 cm large stones were set at the edge ridge of the road in all three trenches. Two pairs of ruts were observed in trenches „A” and „C”, and another pair with a 140 cm gauge width in trench „E”. The thickness of the road was 10 cm, 20 cm in the west, the width was 4.5–4.8 m. A regularly laid

pár 140 centiméteres nyomtávú keréknyom látszott. Vastagsága 10 centiméter, nyugat felé 20 centiméter, az útszélesség 4,5–4,8 méter. Szabályosan kirakott útszél csak a „C” felületen volt megfigyelhető. A réteg tisztításából és nyugati szélének bontásából római kerámiatöredékek kerültek elő. A telek legdélebbi, „E” szelvényében az útirány megváltozását észleltük, itt ugyanis a szóban forgó útszint körülbelül 60 centiméterrel nyugatabbra húzódott a későbbi útréteghez képest.

9. Az egyenetlen útfelület miatt az út alatt néhol ismét homokos felhordás („E”) másutt már a következő útszint mutatkozott („A”).

10. Alatta közepes méretű köves és közé dögölt aprókavicsos, illetve színes kavicsos, murvás útszint következik, szélessége 5 méter, vastagsága 10 centiméter körül mozog. Felületén az „A” szelvényben ismét 2, az „E”-ben 1 pár 140 centiméteres, „C”-ben csak egy darab keréknyomot regisztráltunk. Széleit helyenként nagyobb kővel rakták ki, gerincet az „E” felületnél regisztráltunk. Az út használati idejéhez egy, az „A” felületen előkerült jó állapotú érme adhat támpontot (Hadrianus császár verete) a Kr. u. 2. század első harmadából

curb could be observed only in trench “C”. Roman pottery sherds were recovered from the cleaning of the surface and from the layer at the western edge. We observed the change in road direction in the southernmost trench “E” in the lot. Here, namely, the road level was found about 60 cm farther to the west than the later road layer.

9. Due to the uneven road surface, a sandy deposition could be observed (“E”), while elsewhere the next road surface appeared (“A”).

10. Underneath a road layer of medium large stones with small pebbles rammed between them, rubble and colored pebbles followed. Its width was 5 m, its thickness measured around 10 cm. We observed 2 pairs of ruts in trench “A”, one pair with a gauge of 140 cm was found in trench “E” and a single rut appeared in trench “C”. The curb was sometimes paved with larger rocks while the edging could be observed in trench “E”. A well preserved coin (Emperor Hadrian’s coin) found in trench “A” dates the road to the first third of the AD 2nd century (BMC III, 1341). Besides pottery, a bronze pendant (harness fragment?) and building debris were uncovered in the road layer. A north-south oriented, 2.5 m wide

(BMC III, 1341). Ezen kívül kerámia, bronz csüngő (lószerszám-töredék?) és építési törmelék származik az útfelület bontásából. Ide tartozik a „C felületen, az úttól nyugatra egy 2,5 méter széles, egyenetlen felületű, közepes méretű kövekből összeálló, észak–déli irányú jelenség, amely talán egy egyszerű dűlőút lehetett. Ez utóbbit nyugat felől egy sekély vízelvezető árok kísérte.

11. Ez alatt ismét egy vastagabb földfelhordás jelzi, hogy viszonylag hosszú ideig használhatták a korábbi utat.

12. A következő útszint mindhárom szelvényben egyenetlen, 20–30 centiméteres kövekből összerótt felület volt, a kövek között helyenként 5–8 centiméteres hézagokkal. Az útszélesség 4,3 méter körül volt, 1 pár 140 centiméteres keréknyommal („E”). A felület tisztításából kerámatöredékek kerültek elő. Közvetlenül ez alatt újabb kövezést regisztráltunk.

13. A legalsó útréteg mindhárom felületen két részből állt: egy – az érmek alapján valószínűleg – Kr. u. 2. századi murvás járószintből és egy „útágyból”. Ez utóbbi nagyobb (20–30–40 centiméter) helyenként lapos kövekből állt, középen egy gerincet alakítottak ki nagyméretű tömbökből, majd a

feature comprised of medium large stones producing an uneven surface west of the road in trench “C” also belonged here. It was perhaps a simple side road. It was bordered by a shallow water channel in the west.

11. A thicker layer of soil indicated that the earlier road must have been used for an extended time period.

12. The next level comprised an uneven road surface constructed of 20–30 cm stones in all three trenches. The spaces between the stones sometimes measured 5–8 cm. The width of the road was around 4.3 m, preserving a 140 cm wide pair of ruts (“E”). Pottery sherds were found during the cleaning of the surface. Right beneath it, another pavement was found.

13. The lowermost road layer consisted of two parts in all the three trenches. One was a rubble floor level from the AD 2nd century as suggested by the coins, the other represented the “bed” of the road. This latter feature was constructed of large (20–30–40 cm), sometimes flat stones. A ridge was created from large blocks in the middle and the curb was carefully formed as well. This “two-lane” road foundation was 10 cm thick

széleit is gondosan kirakták. (4. kép) Az így kialakított „kétsávos” útalap vastagsága átlagosan 10 centiméter, felületén pedig jól ki-vehető volt két pár 140 centiméte-res keréknyom. A készítés techni-kájára vonatkozóan az „A” felüle-ten megfigyelhető volt, hogy a ge-rinctől nyugatra eső útrésznél a behelyezett kövek közé agyagos tö-mítőanyagot döngöltek. Ez jelent-heti esetleg a két útfél eltérő készí-tési idejét is. Erre az alapra egy 2–3 centiméter vastag murvaréteget terítettek, amely kiegyenlítette a nagyobb kövek közötti hézagokat. Ezen a tulajdonképpeni járószin-ten is megfigyelhettük 1-1 pár, 140 centiméteres nyomtávot. Az útfel-ület használati idejére egy korai Hadrianus érem utal. Az útágy bontásából római kerámiatöredé-kek és csont került elő. Az útrész-

4. kép: A legkorábbi útréteg
Fig. 4: The earliest road layer

on average, and two pairs of ruts with a 140 cm wide gauge were clearly visible on the surface (Fig. 3). Regarding construction technology, it could be observed in trench “A” that a clayey material was rammed between the stones on the western side of the ridge. This may indicate that the two sides of the road were constructed at different times. A 2–3 cm thick rubble layer was spread over this base, which leveled the spaces between the stones. We could observe two sets of 140 cm wide ruts on this actual road surface as well. An early Hadrian coin indicates the time when the road was used. Roman pottery sherds and a bone were found in bed of the road. The stretch of the road in trench “C “ apparently turned sharply eastwards, which means

that the track of the earliest road was different from the road direction of the next period. An about 1 m wide ditch (water channel?) and a feature resembling a buttress wall built on the earth may belong to this last road layer in the east. The wall could be followed

let „C” árokbeli szakasza jól láthatóan erősen kanyarodott kelet felé, tehát a legkorábbi út nyomvonalát eltért a következő időszak útírányától. Kelet felé, ezen utolsó útréteghez tartozhatott egy körülbelül 1 méter széles (vízelvezető?) árok, illetve egy földbe rakott támfalszerű objektum, amely az „A” felületen teljes szélességében követhető volt. Szerepe valószínűleg a nyugat-keleti irányban lejtő terepen az esetlegesen megcsúszó talaj megtartása volt. A fal alatt V alakú beásás is látszott. Nyugat felé mindkét felületen regisztráltunk legalább öt sekély, vízelvezetést szolgáló árkokat („A”), illetve a 10. réteghez tartozó dűlőút korábbi, apróköves, sóderes fázisa is követhető volt.

14. Az „útágy” rétege alatt mindhárom felületen egy feketésbarna réteg következett, amely a rétegtani megfigyelések szerint töltésszerű útalapozásként értékelhető, felületéről bronz- és kerámiatöredék származik, illetve néhány halvány keréknyomat is megfigyelhető volt. Ez alatt ismét egy sárga agyagos-homokos szint mutatkozik két keréknyommal, ami arra utalhat, hogy ezt a szakaszt már a kövezett út elkészülte előtt is használták közlekedésre. A „C” felületnél az út későbbi nyom-

across the entire width of trench “A”. It was probably built to stop the occasional soil slides in the territory which sloped from the west towards the east. A V-shaped pit could be observed under the wall. At least five shallow water channels (“A”) and the earlier phase of the side-road from layer 10 made of small stones and gravel could be observed westwards in both trenches.

14. A blackish-brown layer followed beneath the layer of the “road bed” in all three trenches. Based on stratigraphic observations, it can be interpreted as a bank-like road foundation. Bronze and pottery fragments came from its surface and a few faint ruts could be observed. Then another yellow clayey-sandy layer appeared with two ruts, which suggests that this section was already used for traffic before the paved road was prepared. There were ruts west of the track of the later road as well in trench “C”. Gravelly spots from the earliest period of the side road were also observed.

15. Underneath, another yellow clayey-sandy soil followed as observed in the test pits in trenches “A” and “E”, underlain by a black peaty soil layer, which we could investigate at a single spot.

vonaltól nyugatra is voltak keréknyomok, illetve a dűlőút legkorábbi periódusához tartozóan sóderes foltokat figyeltünk meg.

15. Ez alatt az „A” és „E” felületek szondáinak tanúsága szerint ismét egy sárga agyagos-homokos szint következett, majd egy fekete, tőzeges talajszint, amelyet egy ponton volt lehetőségünk vizsgálni és amelyből neolit kerámiaanyag utal arra, hogy a közelben számolni lehet őskori településnyomokkal is.

A felületek nyugati részén, a Testvérhegy felőli oldalon objektumok, jelenségek már nem voltak, a nyugat felé egyre sűrűbben előforduló római kerámiatöredékek azonban azt jelzik, hogy a hegyoldalon korábban már részben feltárt római kori épületek anyagát moshatta le ide az errozio.

A „B” felületben az eddigi – egyelőre összefüggésükben nem értelmezhető – eredmények szerint a vékony (60–80 centiméter) újkori kerámiával keltezhető feltöltés alatt megtalálható egy északnyugat–délkeleti irányú, többretegű útrészlet, szélessége egyelőre 10 méter (!), az útszélek azonban pontosan nem állapíthatók meg. (5. kép) Az – előzőekhez képest – feltűnően széles útszakasz és az útfelületen megfigyelt, az út irá-

The Neolithic ceramics found in it showed that prehistoric settlement traces can be expected as well in the vicinity.

There were no more features on the western sides of the trenches towards the Testvér hill, while westwards increasingly dense concentrations of Roman pottery sherds indicate that the material from the Roman period buildings that had partly been unearthed on the hillside was washed down by erosion.

In trench “B”, based on results that cannot as yet be complexly interpreted, a thin (60–80 cm) sediment with modern ceramics marked the uppermost layer. Underneath, a northwest-southeast directed road segment with more than one layer was found. Its width is about 10 m (!) but the edges could not exactly be pinpointed. The road section, which was astonishingly wide as compared to the ones described above, and the “turning” ruts observed on the road surface suggest that there may have been a crossroads at this spot. The iron fragments and horseshoe-nails found during the cleaning of the road surface date the road to the Middle Ages. Ditches ran along the road on its western side (bones from a horse leg were found in one of them)

nyától eltérő, „kanyarodó” keréknyomok arra utalnak, hogy valószínűleg egy útkeresztződés lehetett ezen a ponton. Az útfelület tisztítása során előkevert vasdarabok, patkótöredékek középkori használatra mutatnak.

Az utat nyugat felől itt is árkok kísérték (az egyikből lóláb-csontok kerültek elő) és egy épület (?) falával is számolni lehet ezen a területen.

A „B” felülettől délre kialakított „D” felület keleti részén a diagonális út már nem került elő, valószínűleg erőteljesebben kelet felé kanyarodott. Elszórtan keréknyomok és három, velük azonos irányú, apróköves sávot is dokumentáltunk, amelyeknek két rétegét sikerült megfognunk. Ezek talán kisebb dűlőútrészletek, vagy vízelvezetőárkok kavicságjai lehettek. Esetleges összetartozásuk a korábban az „A” és „C” felületben is regisztrált dűlőútrészletekkel egyelőre nem tisztázott. Nyugat felé elszórtan, rendszert nem mutató sekély cölöplyukak és lenyomatszerű foltok mutatkoztak, betöltésükből kevés római kori házi kerámia, állatcsont és építési törmelék került

5. kép: Útrészlet a „B” felületből

Fig. 5: Fragment of the road from trench “B”

and the walls of a building (?) can be expected here.

The diagonal road was not found in the eastern part of trench “D”, opened south of trench “E”, probably it turned more to the east. Some scattered ruts and three strips of small stones, running in parallel to the ruts were documented. These strips were unearthed in two layers. They may be shorter sections of side roads or the pebble beds of water channels. Their actual connection with the side road sections unearthed in trenches “A” and “C” is not clear. Some scattered shallow postholes and imprint-like spots appeared westwards without displaying any patterning or regularity. They contained a few Roman period household pottery sherds, animal bones and building debris. Their func-

elő. Funkciójuk és koruk csak a leletanyag feldolgozása után lesz eldönthető.

A felület középső részén – szintén északnyugat–délkeleti irányban – egy 60 centiméter széles, földbe rakott, körülbelül 70 centiméter magasan álló fal került elő, amely keresztülhúzódtott a teljes szelvényen, osztófalak vagy irányváltoztatás nélkül. A falszakasz, amely szabálytalanul összerótt, néhol *opus spicatum*-jellegű részeket is mutatott, talán kerítésfal lehetett.

A falrészlet keleti oldalán három, azonos irányú árkot bontottunk ki, betöltésükből római kerámia (például *mortarium*) származik. A jelenségek (fal, árkok, keréknyomok, dülőútrészletek?) iránya azonos, északnyugat–délkeleti. A faltól keletre eső terület viszonylag leletszegény volt, kevés római kori házi kerámiával és állatsonttal.

A falrészlet nyugati oldalán más rétegvizonyokat dokumentálhattunk: a falhoz többször egymás után omladékos, szenes, paticoszinteket planíroztak, az egyikben egy leletanyag nélküli beásást, alatta pedig gerendalenyomatokat regisztráltunk. Az elbontott rétegekből – a keleti oldalhoz képest – lényegesen több római házi kerámiatöredéket és *terra sigillata* da-

tion and age can be decided only after analysis of the find material.

A 60 cm wide wall put into earth was also found, running in a northwest-southeast direction in the central part of the trench. It stood at a height of about 70 cm, crossing the entire trench without division walls or changing its direction. The wall section, which was irregularly assembled displaying *opus spicatum* features at some points, could perhaps be a fence.

On the eastern side of the wall section, three ditches were unearthed running in the same direction. Their fill contained Roman sherds (e.g. a *mortarium*). The features (wall, ditches, ruts, side road sections?) are oriented in the same northwest-southeast direction. There were relatively few finds including some Roman period household pottery and animal bones east of the wall.

On the western side of the wall, the layer sequence was different: layers of debris, mixed with coal and daub were leveled repeatedly against the wall. In one of them we observed a pit without finds and the imprints of timbers underneath. Significantly more Roman period household pottery sherds and *Samian ware* fragments were recovered from these layers than on the

rabot tettünk el. A rétegek leletanyaga alapján a fal készítése idejét a római korra tehetjük. A fal alatt, azzal párhuzamosan többrétegű, folyamatosan betöltődött árok, vagy tereplépcső húzódott.

A faltól nyugatra megfigyelt sűrűbb leletkoncentráció, a planírozott omladékos rétegek és gerendalenyomatok arra utalnak, hogy a római korban a (kerítés) falon belül már más, az úttal össze nem függő funkcióval kell számolnunk, ami talán mezőgazdasági művelést, vagy a közeli hegyoldalban 1934-ben részben feltárt úgynevezett Testvérhegyi villához tartozó objektumokat jelenthet.

A római (kerítés) fal és az alatta húzódó árok, vagy tereplépcső egybeesése arra utalhat, hogy a fal egy korábbi jelenséget, talán telekhárt követett, amelyet később „kőbe építettek”.

A feltárás eddigi eredményei természetesen nem tekinthetők véglegesnek, a további pontosítások csak az ásítás folytatása, illetve a leletanyag feldolgozása alapján lehetséges.

T. Láng Orsolya

eastern side. The finds collected from these layers date the construction of the wall from the Roman period. A ditch or a terrace edge ran parallel to the wall and beneath it, which was gradually filled in as suggested by the layer series.

The denser find concentration observed west of the wall, the leveled debris layers and the timber imprints suggest that a function not linked to the road can be expected inside the wall during the Roman period. This may take the form of agricultural cultivation or features associated with the so-called Testvérhegy villa, which was partly unearthed on the hillside in 1934.

The overlapping of the Roman (fencing) wall and the underlying ditch or terrace edge may indicate that the wall followed an earlier feature, perhaps the border of a lot, which was later “built in stone”.

The results of the excavations are not final, further corrections may need to be made in the course of subsequent excavations and after the analysis of the find material.

Orsolya T. Láng

Római kori maradványok és késő bronzkori településnyomok Kaszásdűlőn

(Budapest, III. ker., Bojtár utca 34., Hrsz.: 19899/5)

A területen üzletház építése kapcsán 2002. áprilisában végeztünk megelőző feltárást. A beruházó teljesen alapincézett épületet tervezett, így közel 250 négyzetméter felületet kutattunk meg.

A feltárást indokolták a közelben már korábban előkerült régészeti jelenségek, így a Bojtár utca – Huszti út sarkán 1982-ben dokumentált késő bronzkori gödör (ZSIDI 1981) a Kaszásdűlő-Csikós utcában 1980–81-ben feltárt villa (ZSIDI 1991) és a Kunigunda útja 39. szám alatt 2001-ben előkerült római út, illetve ős- és római kori sírok jelenléte. (LASSÁNYI 2002) A telken és közvetlen környezetében azonban korábban semmiféle régészeti kutatás nem folyt, így nem volt információnk a terület ős- vagy római kori beépítettségéről.

A területen északnyugat–délkeleti irányban egy 25 méter × 10 méter alapterületű felületet jelöltünk ki, ahol az újkori – valószínű-

Remains from the Roman period and Late Bronze Age settlement traces at Kaszásdűlő

(Budapest III, 34 Bojtár Street, Lrn.: 19899/5)

Excavations were conducted preceding the construction of a trading center in April 2002. The investor planned to construct a building with cellars so we had to investigate a surface of nearly 250 square meters.

The excavations were justified by the archaeological features previously discovered in the area such as a Late Bronze Age pit documented on the corner of Bojtár Street and Huszti Street in 1982 (ZSIDI 1981), a villa unearthed in Kaszásdűlő – Csikós Street in 1980–81 (ZSIDI 1991) and the Roman road and prehistoric and Roman graves found beneath 39 Kunigunda Street in 2001 (LASSÁNYI 2002). No archaeological investigations had been carried out in the lot and its immediate neighborhood so we had no information about its function either in prehistoric times or the Roman period.

leg földművelésre használt – rétegek alatt, több késő római éremmel keltezett szint következett keréknyomokkal (?), az alsó kultúrrétegben pedig egy késő bronzkori település háznyomait regisztráltuk. A kutatás jelenlegi állapotában egyelőre négy periódust (1–4.) tudtunk elkülöníteni:

1. A legújabb kori salakos, kevert feltöltés eltávolítása után (gépi és kézi erővel összesen körülbelül 50 centiméter mélységben) sárgásbarna, agyagos szint mutatkozott, ebben piskóta és lekerekített téglalap formájú lenyomatok voltak. A nyomokból – a felület relatív kis mérete miatt – nem állt össze rendszer, a betöltésükből előkerült leletanyag alapján újkorinak bizonyultak. Szintén az újkori rétegsorhoz tartozott még az ez alatt húzódó sötétbarna réteg is, ebben két nagyobb beásást regisztráltunk újkori leletanyaggal.

2. A következő periódust egy sötét, feketésbarna réteg alkotta, ebben újkori leletanyag már nem volt, felületén 5 centiméter széles, élesen elváló párhuzamos sávokat, keréknyomokat (?) és ezekkel egyező irányú, elmosódott foltokat figyeltünk meg. A rétegből csak őskori kerámiaanyag és négy darab rossz megtartású, Kr. u. 4. századra keltezhető római érem, illetve

A 25 m long and 10 m wide area was opened in a northwest–southeast direction. Under the modern, probably cultivated layers, we found a level with wheel ruts (?) dated by several late Roman coins. It was followed by a lower culture bearing layer, in which the traces of the houses of a Late Bronze Age settlement were registered. In the present stage of investigations four periods (1–4) could be differentiated.

1. A yellowish brown clayey layer appeared under the modern slaggy, mixed deposition (which was completely mechanically and manually removed to the depth of about 50 cm). In this layer we noted hourglass-shaped and rounded oblong impressions. No system could be discerned from the traces due to the relatively small size of the surface. The find material found in their fills was modern. The underlying dark brown layer also originated from the modern period. Two large pits were found in it with finds from the modern period.

2. A dark, blackish brown layer contained material from the next period. Modern period finds were no longer found here. On its surface, 5 cm wide, sharply separated parallel strips, wheel ruts (?), and

1. kép: Késő bronzkori épület cölöplyukai
 Fig. 1: Post holes of the Late Bronze Age building

bronzdarabok kerültek elő. A jelenségek alapján ezt a szintet római kori útként határoztuk meg, amely egyébként beleillik a korábban már több ponton (Testvérhegy, Kunigunda útja) dokumentált római kori, északnyugat–délkeleti irányú diagonális út vonalába.

3. Az útréteg alatt a 2. periódus fekete földjével kevert fehér, egyenletesen elterülő murvás szintet találtunk, amelynek felületén több ponton cölöplyukak sötétebb, lazább, kevésbé köves, illetve helyenként paticosos foltjai és egy tüzelőhely mutatkoztak. A kibontott cölöplyukakból (és tüzelőhelyből) későbronzkori kerámiatöredékek származtak.

4. A murvás szint elbontása után leértünk a narancssárga, sóderes altalpra, amely a geológiai vizsgálatok szerint pleisztocén ko-

faint traces running parallel to them could be observed. Only prehistoric pottery and four, poorly preserved Roman coins from the AD 4th century were found in this layer together with bronze fragments. On the basis of the features, we identified it as a Roman road, which falls in the

same line as the northwest–south-east oriented diagonal road which has been documented in several spots (Testvérhegy, Kunigunda Street) in earlier excavations.

3. An evenly spread layer of white rubble, mixed with the black earth of the second period was found beneath the road layer. The darker, looser, less stony spots of postholes appeared on its surface, sometimes mixed with daub in a few places. A hearth was also observed. The fill of the postholes (and the hearth) contained pottery sherds from the Late Bronze Age.

4. Having cleared away the rubble layer, we reached the orange-colored, gravelly virgin soil, which, according to the geological analyses, is a layer of Pleistocene debris washed down from the hill.

ri, hegyről lemosódott törmelékku-
pac szétterülése lehetett. A felüle-
ten további cölöplyukak rajzolód-
tak ki, kibontásuk során pedig is-
mét késő bronzkori töredékek ke-
rültek elő. A teljes terület narancs-
sárga, sóderes rétegre történt le-
mélyítése után kirajzolódott két,
északkelet–délnyugati tájolású,
egymást metsző, félköríves záródá-
sú épület kontúrja. A feltárt cölöp-
szerkezetes házak eddigi adataink
szerint speciálisan a későhalomsí-
ros–koraurnamezős időszakra jel-
lemzőek (Reincke Bronzkor D fá-
zisa), de itt is ritkaságnak számítá-
nak. A Kárpát medencében jelen-
leg csupán Dunakeszi-Székesdülő-
ről és Budapest, III. ker., Bokor
utca – Galagonya utca sarkáról is-
merünk hasonló objektumokat.

A periódusok fentiéknél pontos-
sabb szétválasztása és meghatáro-
zása csak a leletanyag kiértékelése
után lehetséges.

T. Láng Orsolya – Szilas Gábor

Further postholes were outlined
on its surface, which, again, con-
tained late Bronze Age sherds.
After the entire surface had been
cleaned down to the orange gravelly
layer, the outlines of two north-
east–southwest oriented houses
appeared, which ended in a semi-
circle and intersected one another.
On the basis of the data collected
thus far, these unearthed post-
structure houses are characteristic
of the late Tumulus – early Urn-
field period (Reinecke's Bronze
Age phase D), although they rarely
occurred even then. Similar fea-
tures are known in the Carpathian
Basin only from Dunakeszi-
Székesdülő and Budapest III, at
the corner of Bokor and Galagonya
Streets.

A more exact differentiation
and identification of the periods
can only be made after the find
material has been analyzed.

Orsolya T. Láng – Gábor Szilas

Újabb régészeti feltárások a II. ker., Tölgyfa utcában

(Budapest, II. ker., Tölgyfa utca 3. – Henger utca 2., Hrsz.: 13509)

A 2002. július 8 – szeptember 20. közötti feltárással befejeződött a II. ker., Tölgyfa utca – Henger utca – Feketesas utca által határolt területen 1999-ben elkezdett kutatássorozat. (H. KÉRDŐ–KOVÁCS 2000, H. KÉRDŐ–KOVÁCS–SZILAS 2001) Idén a szóban forgó terület utolsó, még feltáratlan északi, a Margit körútra néző részének vizsgálatát végeztük el. (1. kép)

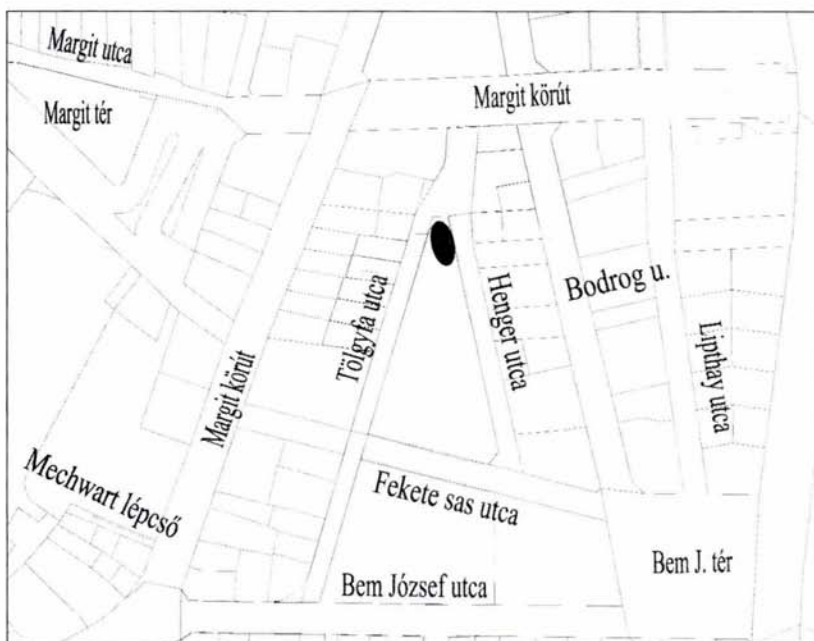
Sajnos most már nem tudunk ez előző években dokumentált tekintélyes mélységű rétegsort feltámi. Egyrészt a terület déli felén, az építendő D/3 épület helyén még a villamosremíz pincéje helyezkedett el, melynek elbontását követően már csak a sárga altalajba mélyedő objektumok vizsgálatára szorítkozhatott a kutatás. Ettől északra a Tölgyfa Galéria téglapincéje semmisítette meg a középkori, római és őskori rétegek túlnyomó hányadát, csupán a terület középső része maradt meg a környező részekenél alig fél méterrel ma-

Recent archaeological excavations on Tölgyfa Street

(Budapest II, 3 Tölgyfa Street – 2 Henger Street, Lrn.: 13509)

With the excavations conducted between 8 July and 20 September 2002, we have come to the end of the series of investigations in a territory bordered by Tölgyfa Street, Henger Street and Feketesas Street in District II, which began in 1999 (H. KÉRDŐ–KOVÁCS 2000/2, H. KÉRDŐ–KOVÁCS–SZILAS 2001). This year, we unearthed the last unexplored northern area facing Margit Boulevard. (Fig. 1)

Regrettably, we could not unearth the same thick stratigraphic layer as in the previous years. The basement of the tram terminal had occupied the place of the projected building D/3 in the southern part of the territory and only those features sunk into the yellow virgin soil could be studied after its demolition. North of it, the brick cellar of the Tölgyfa Gallery destroyed the overwhelming majority of the medieval, Roman period and prehistoric layers, with only the central part of

1. kép: Az ásatás helyszínrajza

Fig. 1: Ground plan of the excavations

gasabban. Tekintettel arra, hogy az utca felőli határoló falakat biztonsági okokból már felvonulásunk előtt befedték, csak minimális adatunk van a római és középkori rétegvizonyokat illetően. Ennek ellenére ez az év is eredményesnek tekinthető, főként a terület neolitikus megtelepedésének szempontjából, illetve a rendkívül gazdag középkori gödörlelet okán.

Az idei ásatási évadban előkerült legkorábbi leletanyagot tehát a neolitikum időszakából származó

the area preserved, no more than half a meter higher than the surrounding territories. As the walls bordering the territory on the street side had been covered for security reasons before we arrived, we had minimal data about the Roman period and medieval stratigraphic sequence. Despite these circumstances, this season proved to be successful especially with respect to a Neolithic settlement and an extremely rich medieval pit find.

néhány gödör, cölöplyuk betöltéséből nyertük. Közülük leletanyagával leginkább a középkori gödörrel vágott 751-es számú, enyhén méhkas alakú, teknős aljú objektum tűnik ki, a zselizi kultúrára jellemző igen gazdag bekarcolt, rácsos ornamentikával díszített tállal, bomba alakú edény és csőtalp töredékeivel. Emellett szintén ebből a korból származik egy plasztikusan kidolgozott tehénfejvel díszített agyagedény oldaltöredéke is.

A feltárási területen kívül, a rámpa bontása során a markoló több objektumot bolygatott meg, melyek közül egy, valószínűleg a neolitikum időszakára datálható gyermeksír (797. obj.) látott napvilágot. A kisgyermeket hátával a gödör falához állítva helyezték bele, lábánál külön kimélyítve a kis gödör fenekét. Nyaka táján két átfúrt kőgyöngyöt találtunk.

Mint már a bevezetőben említettük, ebben az ásatási idényben a terület vertikális stratigráfiai képe jelentősen bővült. Az U/12-es és V/12-es szelvényben ugyanis tisztán megfogható volt egy 30 centiméter vastag kávébarna színű réteg, mely közvetlenül a sárga altalaj felett húzódott. E réteg a telek délebbre eső területein végzett korábbi feltárások folyamán sehol nem volt dokumentálható, minde-

This year, the earliest find material was recovered from the fills of a few pits and postholes dated to the Neolithic. Of these, a slightly beehive-shaped feature (feature no. 751) with a trough-shaped bottom, intersected by a medieval pit, yielded a find material worth mentioning here. It contained a bowl ornamented with a richly incised lattice pattern characteristic of the Zseliz culture, a bomb-shaped vessel and fragments of a pedestal bowl. In addition, the wall fragment of a clay vessel decorated with a plastically formed bovine head also dates to this period.

The excavator disturbed several features during the demolition of a ramp outside the excavation territory. One of the se features was the grave of a child (feature no. 797) probably from the Neolithic. The child was placed in the grave in a standing position with its back against the wall of the grave shaft with the bottom of the grave hollowed at the child's feet. We found two perforated stone beads on the neck of the child.

As was mentioned in the introduction, our knowledge of the vertical stratigraphy of the territory was significantly enriched. Namely, a 30 cm thick coffee-brown layer could clearly be observed on top of the yel-

nütt a sötétbarna-fekete, késő bronzkori réteg feküdt a bolygatatlan sárgán, mely egyben az akkori feltárások legkorábbi leletanyagának számított. Mivel ebben az idényben számos neolit objektum került elő, továbbá e barna rétegből kevés, de jellegzetes pelyvás soványítású neolit kerámia származott, joggal feltételezhetjük, hogy itt az újkőkori telep kultúrétegének maradványát fogtuk meg. E réteg fölött már egy többnyire bolygatott, újkori törmelékkel, római és késő bronzkori kerámiával vegyes fekete agyagos szint következett.

A T/12-es szelvényben egy teknősaljú nagyobb méretű gödörből (805. obj.) előkerült belül megvastagodó, úgynevezett szubkután füllel ellátott táltöredék a terület késő rézkori, bolerázi megtelepedését bizonyítja.

A gyűjtött őskori anyag túlnyomó részét a késő bronzkori leletek adták. Néhány egyszerű gödör mellett a terület északnyugati részén – a korábbi feltárásokból is már ismert – egymásba ázott gödöregyüttes került elő (792. obj.), mely gazdag késő bronzkori, az urnamezős kultúra váli csoportjába tartozó sikozott peremű, árkolt vállú díszítéssel ellátott kerámiaanyagot szolgáltatott. Nyugati kiöblösödésében

low virgin soil in cuts U/12 and V/12. I had not been possible to document this layer previously during former excavations in the more southerly areas of the lot as the dark brown-black Late Bronze Age layer that overlay the yellow virgin soil was always found. At the same time, it had been the earliest culture-bearing layer of the former excavations. Since several Neolithic features were unearthed this year and a few, but characteristic, Neolithic sherds tempered with chaff were found in this brown layer, we find it justified to suppose that we could uncover the remains of the culture-bearing layer of the Neolithic settlement. In an upwards direction, this layer was usually followed by a disturbed black clayey layer mixed with modern debris, Roman and Late Bronze Age pottery.

A fragment of an inwardly thickening bowl with a vertically perforated handle found in a large pit with a trough-shaped bottom (feature no. 805) in cut T/12 is evidence for the presence of a settlement of the Late Copper Age Boleráz culture.

The overwhelming majority of the material was composed of Late Bronze Age finds. Beside a few simple pits, a complex of pits dug into one another (feature no. 792), similar to those unearthed in previous

a gödör betöltődésekor oda került, markánsan jelentkező patiesztörmelések, égett réteg volt megfigyelhető, a gödör közepén pedig egy cölöplyukat tártunk fel. A komplexum bontása során feltűnően nagy mennyiségű, több esetben ágleNyomatokat is tartalmazó patiesztanyagot gyűjtöttünk, mely egyértelműen felmenőfalú házak meglétére utal a telepen.

Az ásatási terület nyugati szélén, nagyjából észak–déli irányban egy 80–100 centiméter mélységben megmaradt V keresztmetszetű árok futott, melynek kronológiai meghatározása problematikus. Sötétbarna betöltése a már említett fekete kevert, újkori réteg alján jelentkezett. Felső 10–15 centiméterben, az árok teljes feltárt körülbelül 20 méter hosszú szakaszán római amphoratöredékeket, ennél mélyebben azonban jellegtelen őskori (bronzkori?) kerámia-töredékeket tartalmazott. Az árok vágja a 792. számú későbronzkori gödörkomplexumot, a 790. számú emberi vázat tartalmazó gödröt, amelyet két középkori objektum metsz.

A 789. árokkal vágott 790. objektum betöltésének felső negyedéből is római amforatöredékek láttak napvilágot, alatta azonban már bronzkori-kora vaskori (?) ke-

excavations, was found in the northwestern part of the territory. It yielded a rich find material from the Late Bronze Age Váli group of the Umfield culture represented by sherds with leveled rims and grooved shoulders. A distinctive burned layer with daub fragments appeared in the western hollowed-out part of the pit, which came from the time when the pit was filled in. A posthole was unearthed in the center of the pit. An unexpectedly large number of daub fragments, often with imprints of straight branches, were found when the feature was cleaned, which certainly indicates that houses with vertical, wattle and daub walls stood here.

A ditch with a V-shaped cross-section, running approximately in a north–south direction at the western edge of the excavation territory was preserved at a depth of 80–100 cm. Its chronological position is problematic. Its dark brown fill appeared at the bottom of the above-mentioned black, mixed modern layer. It yielded a fragment of a Roman amphora in the upper 10–15 cm from the entire 20 m long stretch of the ditch, while lower down, it contained atypical prehistoric (Bronze Age?) pottery sherds. The ditch intersects Late

2. kép: Gödörbe helyezett férfi tetem
Fig. 2: Man's body thrown into pit

rámia-törédek kerültek elő. A gödör alján egy jobb oldalán fekvő zsugorított csontvázat találtunk, koponyáján esetleg ütésből származó sérüléssel. (2. kép)

A rámpa helyén egy kelta gödör is felszínre került (796. Obj.), melynek erősen hamus, faszenes betöltéséből a késői időszakra datálható kerámiaanyag származott.

A római kori jelenségek az építési szint felett voltak a keleti metszet tanúsága szerint. A kora római réteg alja itt 102,80 m Af. szinten volt. Felületben mindössze egy római kori gödör részletét sikerült dokumentálnunk, melynek beásási szintje sem volt megfigyelhető.

A nagy mélységű újkori pusztítás miatt a terület ezen részén nem tudtuk megfigyelni a középkor korábbi időszakának település-

Bronze Age pit complex no. 792, pit no. 790 with the human skeleton, which, at the same time, is intersected by two medieval features.

Fragments of Roman amphorae were also recovered in the upper quarter of the fill of feature no. 790 intersected by ditch no. 789, while lower down,

Bronze Age – Early Iron Age (?) sherds were found. A flexed skeleton was found lying on its right side on the bottom of the pit. The skull showed an injury coming perhaps from a blow. (Fig. 2)

A Celtic pit was also discovered in the place of the ramp (feature no. 796). Its fill was strongly mixed with ash and charcoal as well as contained pottery finds from the late phase.

On the basis of what was discovered in the eastern section, the Roman period features lay above the construction level. The bottom of the early Roman layer was observed at level 102.80 Af. On this surface, we could only document a fragment of a Roman period pit, but it was not possible to determine what level it began at.

nyomait, rétegeit, kizárólag a nagyobb mélységű, későbbi objektumokat lehetett feltárni. Előkerült egy kút (809. objektum), melyet legkésőbb a 16. század első felében betöltöttek. (A kutat teljes mélységéig statikai okok miatt nem lehetett feltárni.) Érdekessége, hogy keleti oldalán egy beálló merítőrészt alakítottak ki (alapterülete mintegy 70×90 centiméter), melynek alját kővel és téglákkal rakták ki. A több tárolóverem közül leletanyagában a 782. objektum emelkedett ki. Ebből számos egész edény, (korsók, fazekak, kupák, fedők) és jelentős üveglelet került napvilágra. 50–70-re tehető a kettős kónikus palackok száma, valamint hét egyenes peremű, csipkézett talpszegélyű, függőlegesen bordázott oldalú, 15. századi velencei üvegpoharat találtunk, melyek közül hat festett, aranyozott díszítésű kobaltkék (5 darab) és zöld (1 darab) fonálrátéttel. Ezen kívül rengeteg szőlőmagot tartalmazott a gödör betöltése, melyek valószínűleg több fajtahoz tartoztak. Megjegyzendő, hogy a szőlőmag a többi gödörben és a kútban is jellegzetes lelet volt. A jelenséget nagy valószínűséggel köthetjük ahhoz az oklevelekből ismert tényhez, hogy a középkori Felhévizen jelentős szőlőingatla-

In this part of the territory, it was not possible to observe the settlement features and layers from the earlier phase of the Middle Ages because of the great depth of the modern disturbances, so that, only later features extending down to greater depths could be unearthed. A well (feature no. 809) was found, which was filled in the first half of the 16th century. (The well could not be unearthed down to its the bottom because of static considerations.) A special feature of it was a niche in its eastern side from where water could be hauled (with a ground surface of about 70×90 cm). This niche was paved with stone and bricks. The find material of feature 782 is worth mentioning of the finds from the few storage pits. Numerous complete vessels (jugs, pots, beakers and lids) were found in it together with a significant glass material. The number of specimens of biconical flasks reached 50–70, and we found seven Venetian drinking glasses with straight rims, indented foot rims and vertically grooved walls from the 15th century, six of which were painted a cobalt blue with gilded ornaments (5 objects) and green (1 object) with an overlaid thread ornament. In addition, the fill of the pit contained great

nok voltak, és lakói közt több nagy szőlőbirtokos volt a 15–16. század folyamán. (KUBINYI 1964)

A terület északi részét nagy méretű (legalább 8×5 méter belméretű), törtkőből épített pince foglalta el (766. obj.). Építésének pontos idejét nem ismerjük, a terület keleti felének metszetszélén a beton megerősítés alatt a pincén kívül római kori rétegeket lehetett megfigyelni, amelyeket a fal mind átvágott, az építési szint már a megerősítés alatt volt. Használatával a 16. század második felében hagytak fel, betöltésébe a hódoltság kor folyamán két nagy gödröt is ástak (az egyikből egy szemeskállya omladékra került elő). A pince lejárata nyugat felől nyílt, az ajtó feletti hevederívet téglából rakták. Dél felé szintén nyílt egy ugyanilyen építésű ajtó, amely a pincének egy alacsonyabb szintű, az altalajba vágott, falazat nélküli mellékhelyiségébe vezetett (764. obj.). A bővítmény déli végén földpadkát lehetett megfigyelni, ennek szintjéről egész edények (fazekak, korsók) kerültek elő. A bővítmény használatával még a hódoltságkor előtt felhagytak, feltehetően a földfal meggyengülése, omlásai miatt. Sem a pincének, sem a mellékhelyiségnek épített padlója nem volt. A pince második feltöl-

numbers of grape seeds, probably representing different varieties. It should be added that grape seeds were also common finds in the remainder of the pits and in the well. This phenomenon is probably be associated with the fact, known from documents, that large vineyards could be found in medieval Felhéviz, and some rich vineyard owners were mentioned among the inhabitants in the 15th–16th centuries (KUBINYI 1964).

The northern part of the territory was occupied by a large (measuring at least 8×5 m in the interior) cellar constructed from broken stone (feature no. 766). We do not exactly know when it was built. In the cross-section in the eastern part of the territory, Roman layers could be observed outside the cellar under the concrete reinforcement. All these were intersected by the wall while the construction level extended beneath the reinforcement. It was abandoned in the second half of the 16th century, and two large pits were dug into its fill in the Turkish period (one of which yielded the remains of a stove). The entrance to the cellar opened towards the west. The archivolt above the door was made of bricks. A similar entrance opened to the south, leading into a

tési rétege felett, a déli ajtó előtt csontvázra bukkantunk, amely felhúzott lábakkal a hasán feküdt (830. obj.). Bontás során a felnőtt férfi hátában a bordák közül kiálló kést találtunk. A férfi gyilkosság áldozata lett, értékeit azonban nem rabolták el. Bal kezén lapos fejű ezüstgyűrű volt, bal oldalán feltehetően az övére függesztett vászonszékenyben pedig két ezüstfülegombot és legalább 14 darab ezüstpénzt (denárt és akcsét) tartott. (A pénzek restaurálása folyamatban van.) A váz felett az épület bontási törmeléke volt, így a test még az épület teljes pusztulása előtt került a pincébe.

*H. Kérdő Katalin – Kovács
Eszter – Szilas Gábor*

side room (feature no. 764) without constructed walls, cut more deeply into the virgin soil. An earthen platform could be observed at the southern end of the annex, on which entire vessels (pots, jugs) were found. The annex was abandoned before the Turkish period, probably because of the weakening and collapses of the earthen wall. Neither the cellar, nor the annexed room were paved. A skeleton was found lying face down with drawn-up legs (feature no. 830) in front of the southern door above the second infill layer of the cellar. During cleaning, a knife was discovered in the back of the adult man, projecting from between the ribs. The man was murdered but his valuables were not taken. He had a silver ring with a flat head on his left hand and two silver shank buttons and at least 14 silver coins (denar and akche) in a cloth pouch probably suspended from his belt. (The coins are being restored.) The skeleton was covered by the destruction debris from the building, so the body was certainly left in the cellar before the final dismantling of the building.

*Katalin H. Kérdő – Eszter Kovács
– Gábor Szilas*

Kutatások a feltételezett vízivárosi ala tábor és vicus területén

(Budapest, II. ker., Nagy Imre tér 4., Hrsz.: 13834/3 – régi Gyorskocsi utca 26., Hrsz.: 13842/6, Vitéz utca 10., Hrsz.: 13850)

A területen a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma megbízásából 2002. február–április között végeztünk megelőző feltárást. A jelenlegi épület bővítése déli irányban a B1, az északnyugati részen a B2 elnevezésű épület. (1. kép) A korábbi kutatások alapján a területen az 1. századi ala tábor és a fellette a 2–3. században kialakult polgári település helyezkedett el. (KÉRDŐ 1997)

1. kép: Az ásatás helyszínrajza
Fig. 1: The ground plan of the excavations

Investigations in the territory of the possible Vízivárosi ala fort and vicus

(Budapest II, 4 Nagy Imre Square, Lrn.: 13834/3 – formerly 26 Gyorskocsi Street, Lrn.: 13842/6, 10 Vitéz Street, Lrn.: 13850)

Excavations preceding development work were conducted in the territory, commissioned by the Hungarian Ministry of Foreign Affairs between February and April 2002. The existing building will be enlarged by building B1 in the south and building B2 in the northwest. (Fig. 1) Based on former investigations, an *ala* fort was established here in the AD 1st century and a civil settlement developed over it in the AD

2nd and 3rd centuries (H. KÉRDŐ 1997).

Building B1: This territory is identical with former lot 26 Gyorskocsi Street (old Lrn.: 13862/6). We conducted excavations here in 1990–91 (H. KÉRDŐ K.VÉGH A. 1995). This time, the purpose was to unearth the

B1 épület: Az egykori Gyorskocsi utca 26. számú telekkel (rég. hrsz.: 13862/6) azonos.

Itt már 1990–91-ben végeztünk kutatást. (KÉRDŐ-VÉGH 1995) Mostani feladatunk az akkori technikai okokból nem kutatható területek feltárása, illetve az akkor dokumentált római és középkori emlékek újra feltárása volt a tervezett bemutatáshoz. A korábban részben feltárt 2–3. századi római épület újabb részletei kerültek napvilágra. (2. kép) A kora római periódusból néhány római gödröt sikerült megfigyelni a telek déli részén végig húzódó újkori pince padlója alatt.

2. kép: 2–3. századi épület maradványai
Fig. 2: Remains of the 2nd–3rd century building

B2 épület: A telekrész a hajdani Vitéz utca 10. számú telekkel azonos (rég. Hrsz.: 13850).

A korábbi megfigyeléseknek megfelelően azonban a terület

areas that could not be reached last time for technical reasons and to again uncover the Roman and medieval features documented during the last excavations for a projected *in situ* exhibition. More sections of the Roman building from the AD 2nd and 3rd centuries which was earlier partly unearthed were discovered (Fig. 2). A few Roman pits from the early Roman period could be observed under the floor of the modern cellar extending along the entire southern width of the lot.

Building B2: This area is identical to former lot 10 Vitéz Street (old Lm.: 13850). On the basis of earlier observations, a larger part of the surface had been deepened in the modern period (NÉMETH 1982). The modern fill was 1–2.5 m thick. A modern drainage pipe ran in a north–south direction through the middle of the surface. The bottom of this

surface was found at a depth of 2 meters by the northern cross-section.

Based on former excavations south of the lot, we expected to

3. kép: Római kori pillér alapozása
Fig. 3: Base of a Roman Age pillar

nagy részét az újkorban lemélyítették. (NÉMETH 1982) Az újkori feltöltés 1–2,5 méter vastag volt. A felület közepén egy észak–déli irányú újkori csatorna húzódott, alja az északi metszetenél 2 méter mélyebben volt.

A telektől délre végzett korábbi kutatások alapján a már több pontján dokumentált, észak–déli irányú római út újabb szakaszának előkerülését vártuk. (GYÜRKY 1971, 223–224, 243, NÉMETH 1982) Ez azonban az újkori bolygatások miatt csupán 12 négyzetméter felületen volt megfigyelhető az északkeleti sarokban. Az ásatási terület középső sávjában megmaradt viszont két pilléralapozás (1 × 1 méter, illetve 1,3 × 1,1 méter), melyek nagyjából észak–déli irányban helyezkedtek el. (3. kép) A hozzájuk tartozó szintek sajnos már nem maradtak ránk. Ezek ösz-

find a further stretch of the north–south running road, which has been documented in several spots (H. GYÜRKY K. 1971, 223–224, 243, NÉMETH M. 1982). This road, however, could be observed only over a surface of 12 m in the northeastern corner of the plot be-

cause of modern disturbances. Two pillar foundations were preserved (1 × 1 m and 1.3 × 1.1 m), which were oriented approximately in a north–south direction (Fig. 3) in the central zone of the excavated area. Regrettably, the associated floor levels were not preserved. They can be linked with the pillar found earlier south of this territory (NÉMETH M. 1982). The fragment of a Roman stone-lined cellar was unearthed in the northwestern corner of the territory. Entire bowls were found at the bottom of a large pit (cellar?) south of it, while the upper part of the fill contained numerous pottery and glass fragments and a great number of animal bones. The early Roman period settlement phase could be observed only in the stratigraphic profile.

szefüggésben lehetnek az innen délre már korábban megtalált pillérrel. (NÉMETH 1982) A terület északnyugati sarkában római kőpince részlete került napvilágra. A tőle délre lévő, nagyméretű gödör (pince?) aljából ép tálak, a felső betöltésből számos kerámia- és üvegtöredék, igen sok állatcsont került elő. A kora római periódus csak rétegben volt megfigyelhető.

A középkori kutatást Végh András vezette.

H. Kérdő Katalin

A Duna közelsége kedvező földrajzi körülményeket teremtett az őskori kultúrák megtelepedésére területünkön. A 2002 első negyed- évébenben folytatott feltárások során – hasonlóan a korábbi évek ásatásaihoz (ENDRŐDI 1991) – a középkori és római kori rétegek alatt késő rézkori és kisebb számban kora bronzkori objektumok kerültek elő, a korábbi feltárásokhoz képest két, viszonylag nagyobb felületen.

A Vitéz utca 10. szám alatti telken egy viszonylag nagyobb alapterületen folytathattunk feltárást. (4. kép) A római kori rétegek alatt körülbelül 102,6 méteres tengerszint feletti magasságban egy 50–60 centiméter vastag homogén

The investigation of the medieval period was conducted by András Végh.

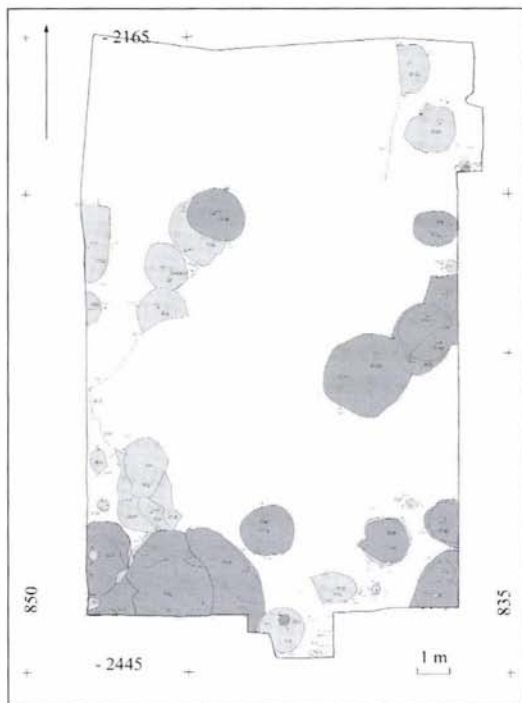
Katalin H. Kérdő

The proximity of the Danube created favorable geographical conditions for the settlement of prehistoric cultures. Similarly to the excavations of the past years (ENDRŐDI 1991), the excavations carried out in the first quarter of 2002 unearthed late Copper Age and, in a smaller numbers, early Bronze Age features under the medieval and Roman layers on a surface which was relatively larger than was the case at the former excavations.

Excavations could be conducted on quite a large surface on lot 10 Vitéz Street (Fig. 4). A 50–60 cm thick, homogenous dark grey layer was found under the Roman period layers at a height of 102.6 m above sea level. The outlines of the features could not be observed in this layer. Nevertheless, traces of destruction could be documented at several spots at a height of 102 m above sea level, which may indicate the prehistoric floor level. Large numbers of late Copper Age sherds and animal bones were found at several spots in the uniform dark

sötétszürke réteg került elő. Ebben a rétegben objektumok foltjait nem lehetett megfigyelni. Több helyen azonban 102 méter körüli tengerszint feletti magasságban omladék nyomokat dokumentáltunk, ezek jelezhetik az egykori őskori járószintet. Az egységes sötétszürke rétegből több helyen nagyobb mennyiségű késő rézkori kerámiatöredék és állatcsont került elő, azonban objektumok körvonalait ezen a szinten nem lehetett meghatározni. A sötétszürke réteg elbontása után a sárga altalajban már kirajzolódtak a valószínűleg az őskori járószintről induló gödrök, gödöralkak

foltjai. A mintegy 40 feltárt objektumból illetve a sötétszürke őskori rétegből nagyobb mennyiségű késő rézkori, a badeni kultúra klasszikus időszakára datálható kerámia került elő. A gödrökből több kétosztatú tál, merice, perem fölé emelkedő fülű csésze, illetve bögre töredékei kerültek elő. (5. kép) A legtöbb objektumban nagy men-

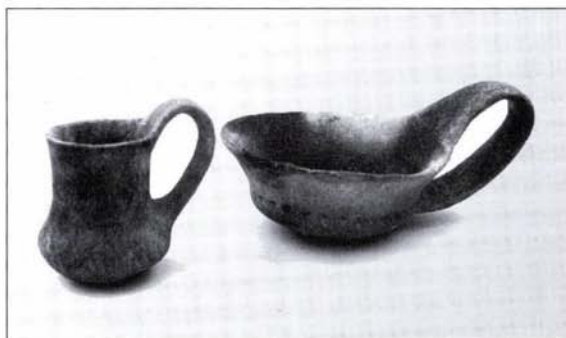
4. kép: A Vitéz utcai feltárás őskori objektumainak összesítő alaprajza

Fig. 4: Comprehensive plan of the prehistoric features in Vitéz Street

grey layer, although we could not pick-out the outlines of features in this level. After the dark grey layer had been removed, the outlines of the pits and the bottoms of the pits, which probably began from the prehistoric floor level, became visible in the yellow virgin soil. A large amount of late Copper Age pottery was recovered from the 40

nyiségben találtunk folyami kagyló héjat, ami a speciális élelemforrás bőséges kiaknázására utal. A feltárt teleprészlet jól illeszkedik a Duna folyását szinte majdnem összefüggően követő késő rézkori település-hálózatba, (ENDRÓDI 1997, 1998, 2002, ENDRÓDI-GYULAI 1998/2000) egyben jelzi a korszak demográfiai változásait, amelyek következtében a kedvező földrajzi adottságú területek (a Duna által biztosított ivóvíz, bőséges élelmiszerforrás, és a környező területekkel kialakított kommunikációs hálózat) sűrűn benépesültek.

A Gyorskoesi utca 26. szám alatti telken a terület római kori és a

5. kép: Késő rézkori edények a Vitéz utca 10-ből
Fig. 5: Late Copper Age vessels from 10 Vitéz Street

középkor óta máig tartó folyamatos lakottsága miatt csupán egy kisebb területen, egy újkori pince alján volt lehetőségünk nagyobb

features we brought to light and the dark grey prehistoric layer. These sherds can be dated from the classical period of the Baden culture. The pits contained fragments of bipartite bowls, dippers, cups with the handle rising above the rim and mugs (Fig. 5). In most of the features we found many freshwater bivalve shells, which implies that this special food resource was intensively exploited. The part of the settlement which was unearthed fits into the nearly continuous chain of Late Copper Age settlements, which follows in a line along the Danube bank (ENDRÓDI 1997, 1998, 2002, ENDRÓDI

GYULAI 1998/2000) and, at the same time, reflects demographic changes in the period as the result of which, territories with favourable geographical conditions (potable water secured by the Danube, rich sources of food and ease of communication

with the surrounding territories) became densely populated.

In lot 26 Gyorskoesi Street, we could study a bigger coherent sur-

egybefüggő terület kutatására. Ezen a területen összesen nyolc, a sárga altalajba mélyülő őskori gödröt tártunk fel. Ezekből kisebb mennyiségű kerámia és állatesont került elő. A gödrökben, valamint a telek északi részén, a római kori rétegek alatt húzódó sötétszürke őskori rétegből előkerült fazék és táltöredékek alapján a települészet a kora bronzkor II. fázisára datálható, és a Harangedény-Csepel csoport a Duna fővárosi szakaszát kísérő településeinek egyikéként értékelhető. (KALICZ-SCHREIBER 2001, 2. kép)

A két korszak emlékanyagának területi elkülönülése (míg a késő rézkori telep maradványai a Dunától távolabb, magasabb fekvésű területen kerültek elő, addig a kora bronzkori települészet a Dunához közelebb, mélyebben került elő) talán összefüggésbe hozható a Duna vízszintváltozásával.

Reményi László

face only in a restricted area in the bottom of a modern cellar because of the continuous occupation of the area in the Roman period and from the Middle Ages to our times. Here we unearthed eight prehistoric pits sunk into the yellow virgin soil, which yielded some sherds and animal bones. The pot and bowl fragments collected from the pits and in the dark grey prehistoric layer under the Roman period layers in the northern part of the lot date this part of the settlement to phase II of the Bronze Age, making it coeval with settlements of the Bell-beaker – Csepel group which cluster along the banks of the Danube bank in Budapest. (KALICZ-SCHREIBER 2001, Abb. 2)

The diverse topography of the archaeological material of the two periods (the remains of the late Copper Age settlement were found at a higher altitude and farther from the Danube, while the fragment of an early Bronze Age settlement lay closer to the Danube at a lower elevation) is perhaps related to changes in the water level of the Danube.

László Reményi

Újabb topográfiai adatok a Szent Gellért tér őskori, római és középkori beépítettségéhez

(Budapest, XI. ker., Szent Gellért tér, Hrsz.: 5536/1)

A tervezett 4. metró nyomvonalának budai szakaszához kapcsolódóan előrehozott felszíni rendezések indultak meg 2002-ben a Bartók Béla úton (a Szent Gellért tér és a Tétényi út közötti szakaszon), valamint a Fehérvári úton (a Móricz Zsigmond körtértől a Bocskai úti csomópontig terjedő szakaszon). A BTM kétféle régészeti feladatot látott el a fenti építkezéshez kapcsolódóan. Egyrészt építkezési ütemtervbe beillesztett, szondázó feltárásokat végzett a Szent Gellért téren, a Móricz Zsigmond körtéren, a Kosztolányi Dezső téren és a Fehérvári út – Bocskai úti csomópontban, másrészt ellátta az építési terület közműárkainak folyamatos régészeti felügyeletét, elvégezte a szükséges leletmentést, dokumentálást. (1. kép)

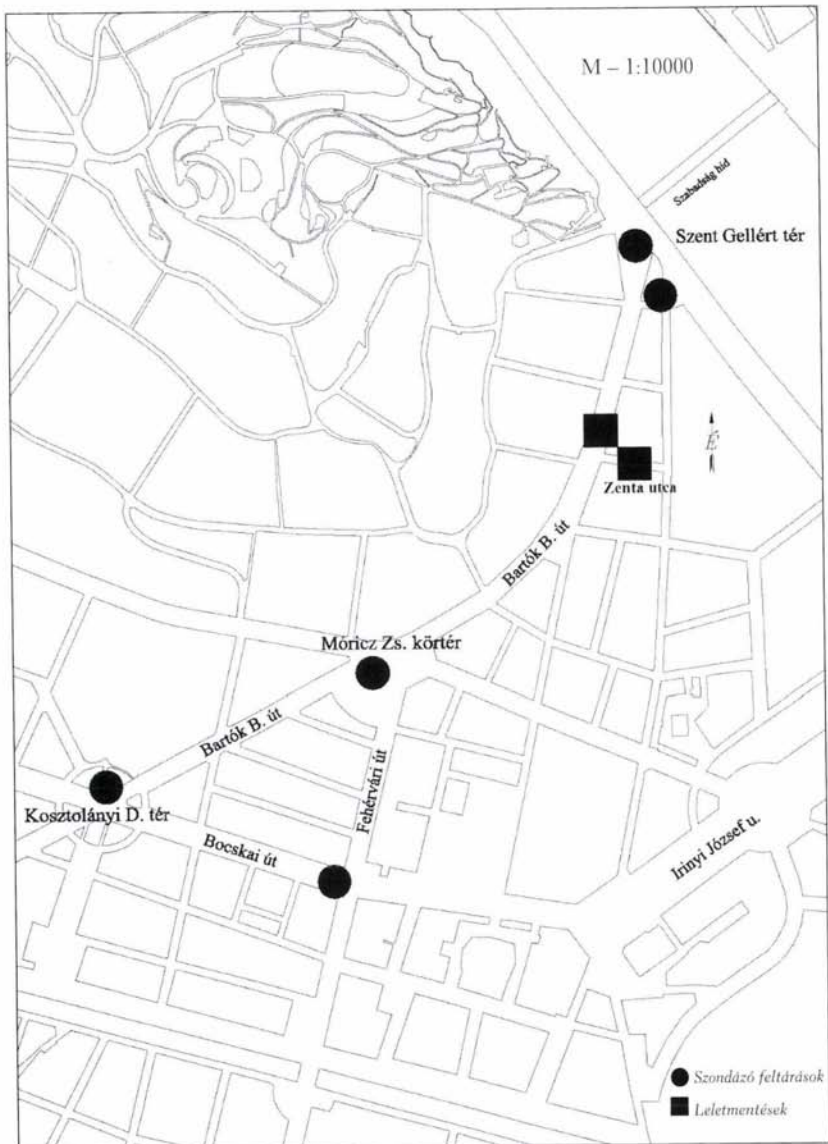
A Gellért tér régészeti jelentősége korábbi feltárások és szórványleletek alapján kiemelt fontosságú-

Recent topographic data on prehistoric, Roman and medieval settlements in Szent Gellért Square

(Budapest XI, Szent Gellért Square, Lrn.: 5536/1)

In 2002, preliminary landscaping got underway on Bartók Béla Road (between Szent Gellért Square and Tétényi Road) and on Fehérvári Road (from Móricz Zsigmond circus to the traffic intersection on Bocskai Road) in connection with the Buda stretch of the 4th underground metro line. The BTM had two tasks to fulfil in this respect: 1. test excavations were carried out in conjunction with the construction phases on Szent Gellért Square, Móricz Zsigmond circus, Kosztolányi Dezső Square, the intersection of Fehérvári Road and Bocskai road, and 2. continuous archaeological supervision over the digging of the trenches by the public utilities works together with the necessary rescue excavations and documentation work (Fig. 1).

Gellért Square can be regarded as a territory of primary importance based on former excavations

1. kép: Az ásások és leletmentések helyszínei

Fig. 1: Locations of the excavations and the rescue operations

nak tekinthető. A Gellért tér 3. számú ház alapozási munkálatai során került elő a "lágymányosi éremkincs" néven is ismert, csaknem 500 darabot kitevő *eraviscus* ezüst éremlelet. (BÓNIS 1950, 348.) A Gellért Szálló Kelenhegyi úti bejárata előtt végzett leletmentésen *eraviscus* vermek kerültek elő, betöltésükben La Tène D leletanyaggal. (PÓCZY 1959, 63.) Ugyancsak kelta vermet eredményezett a szálló déli bejárata mellett, a Kemenesi úton végzett leletmentés. A tipikus La Tène D áru mellett olyan kerámiaanyag is előkerült, amely a Kr. u. 1. század második felében a legiótábor *canabaejában* tevékenykedő egyik fazekasműhely anyagából ismert. (PÓCZY 1959, 66.) A szálló pezsgőfürdőjének bővítésénél lakógödöröket, tűzhely és kemence-maradványokat és további vermetek tárt fel Pető Mária. (PETŐ 1979) A Gellért tértől már jócskán nyugatabbra, a Rezeda utca környékéről római kori sírkövek és oltárkövek (köztük *Iuppiter Teutanus* tiszteletére felállított oltárkő) kerültek elő.

Noha a terület valószínűleg a középkor folyamán is lakott volt, az eddigi feltárások kevesebb konkrét adattal szolgáltak erre a korszakra vonatkozóan. A Kelenhegyi út 4.

and collected stray finds. The *Eraviscan* silver coin hoard of 500 coins, also known as the "Lágymányos coin treasure", was found during foundation work at house no. 3 on Gellért Square (BÓNIS 1950, 348). *Eraviscan* storage pits containing LT D find material were found during rescue excavations conducted in front of the entrance of the Gellért Hotel on Kelenhegyi Street (PÓCZY 1959, 63). Celtic storage pits were also found during the rescue excavations by the southern entrance of the hotel on Kemenesi Street. Beside the typical LT D wares, pottery finds known from a pottery workshop operating in the *canabae* of the legionary fortress in the second half of the AD 1st century were also recovered (PÓCZY 1959, 66.). The pits associated with semi-subterranean houses, oven and hearth remains and more storage pits were unearthed by Mária Pető during the enlargement of the fizzy bath in the hotel (PETŐ 1979). West from Gellért Square, Roman tombstones and altarstones (including an altarstone dedicated to *Jupiter Teutanus*) were found in the region of Rezeda Street.

Although the territory was most probably inhabited during the Middle Ages, excavations have

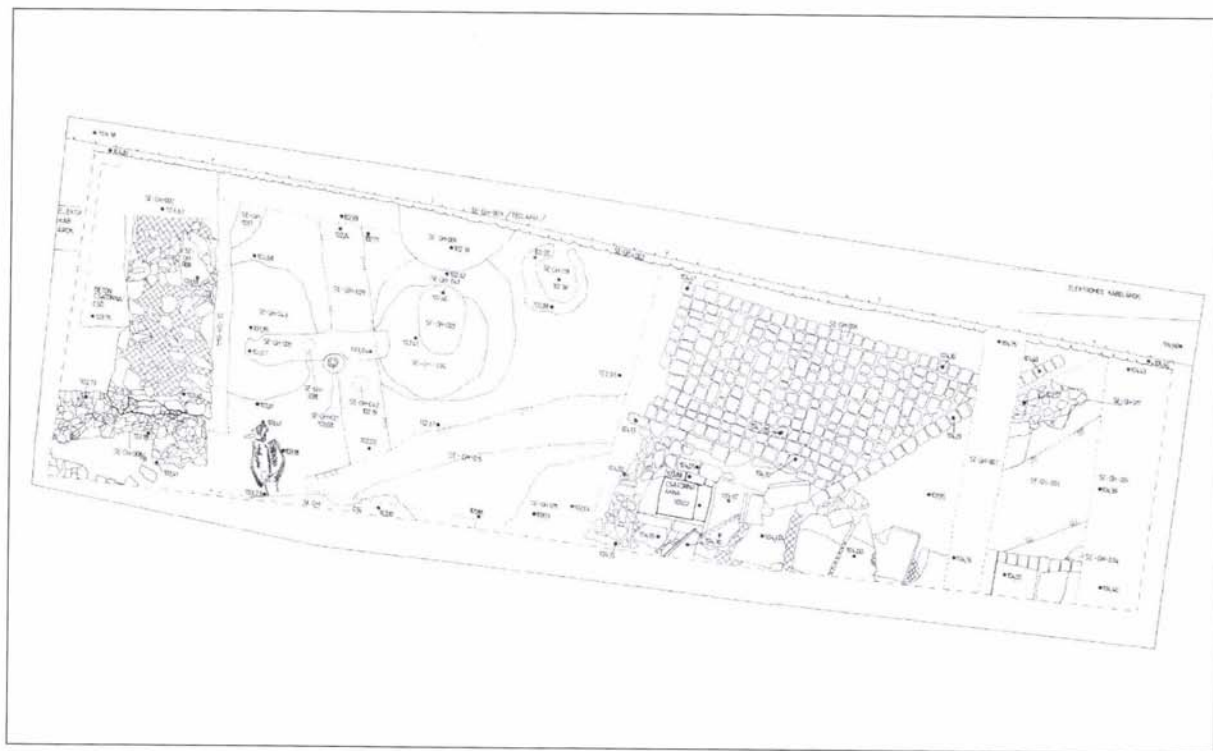
szám alatt, az egykori Sáros fürdő helyén 12. századi faragott pillérfő (BTM KO.14.) került elő, egy későbbi építkezéskor pedig románkori kőfaragvány (OMF, Halászbástya kőtár 11.794.). E faragott kövek elsődleges, avagy másodlagos felhasználása bizonytalan.

Középkori legendákra támaszkodva egyes kutatók a Gellért térre helyezték a Szent Erzsébetről elnevezett ispotályt, (BÁNLAKY 1923, 4, GARÁDY 1943, 189–190.) míg mások inkább a mai Rudas fürdő mellett feltárt templom helyére lokalizálták. (GÁRDONYI 1950, 565–, LÓCSY 1967, 203–) Ez utóbbi elképzelés ma az elfogadottabb. A mai Gellért fürdő középkori „őséről” beszámoló írásos feljegyzések a 15. század elejére nyúlnak vissza, Bertandon de la Broccuere 1433-ban írt munkájában olvashatunk a fürdő első említéséről. (BÁNLAKY 1923, 4.) A fürdőkultúrájukról híres törökök is kihasználták az épületet. A 19. századtól a többször átépített, Sárosfürdőként ismert épület a Ferencz József híd (ma Szabadság híd) 1890-es évekenbeli építéskor lebontásra került.

A Szent Gellért téren két helyszínen végeztünk szondázó feltárást: a Gellért Szálló Bartók Béla úti bejárata előtt (augusztus 8. és

yielded very little evidence about this period. A carved column capital from the 12th century was found in the place of the former Sáros bath beneath under 4 Kelenhegyi Street (BTM KO. 14), while a stone carved in Romanesque style was discovered during later construction work in the same lot (OMF, Halászbástya lapidary 11.794). The primary or secondary use of these stones is uncertain.

Relying on medieval legends, some specialists located the hospital named after Saint Elisabeth on Gellért Square (BÁNLAKY 1923, 4, GARÁDY 1943, 189–190), while other scholars placed it rather on the site of the church unearthed next to the modern Rudas bath complex (GÁRDONYI 1950, 565–, LÓCSY 1967, 203–). This latter supposition is more accepted today. Records concerning the medieval “antecedent” to the modern Gellért bath complex date from the beginning of the 15th century. We can first read about the bath in Bertandon de la Broccuere’s work written in 1433 (BÁNLAKY 1923, 4). The Turks, who were famous for their bathing culture made good use of the building. The building known as Sárosfürdő (“Mud bath”), which was reconstructed several

2. kép: A Szt. Gellért tér – Hotel előtti feltárás helyszínrajza (1. árok)

Fig. 2: Ground plan of the archaeological work on Szt. Gellért Square, in front of the Hotel (trench no. 1)

szeptember 15. között), valamint a volt szovjet emlékmű körüli park területén (április 11. és július 9. között). Mindkét feltárás vastag történeti kultúrréteg meglétét bizonyította a mintegy 4 méteres újkori feltöltés alatt.

Gellért tér – a hotel bejárata előtt

A Gellért Szálló Bartók Béla úti főbejárata előtt augusztus 8. és szeptember 15. között végeztünk szondázó feltárást. Két kutatószelvényt jelöltünk ki, melyek pontos helyének kimérésénél szempontként szerepelt, hogy lehetőleg az építendő forrásház területére essenek. A feltárható felület nagyságát természetesen alapvetően behatárolta, hogy a szálló megközelíthetőségét, valamint a Bartók Béla út új nyomvonalán zajló munkálatokat nem zavarhattuk. Ilyen módon 126 négyzetméter felület kutatására nyílt lehetőségünk.

Az 1. szelvényben (17 × 6 méter) a jelenlegi járószint alatt húzódó mintegy 4 méter vastag újkori törmelék eltávolítása után előkerült a Szent Gellért tér 19. századi bazalt kockaköves burkolata és egy korabeli észak–déli irányú téglafal-as szennyvízcsatorna. (2. kép) A szelvény nyugati metsztfala mentén pedig egy ugyancsak 19. századból származó, kőalapozású,

times from the 19th century onwards, was pulled down when the Franz Joseph (now Liberty) bridge was built in the 1890's.

We conducted test excavations at two spots on Szent Gellért Square: in front of the entrance of the Gellért Hotel on Bartók Béla Road (between 8 August and 15 September) and in the park around the former Soviet memorial (between 11 April and 9 July). Both excavations demonstrated the presence of a thick historical layer beneath a 4 m deep modern layer.

Gellért Square – in front of the entrance to the hotel

We conducted test excavations in front of the main entrance of the Gellért Hotel on Bartók Béla Road between 8 August and 15 September. Two trenches were opened so that they covered the territory of the planned spring house. The surface which could be uncovered was largely limited by the fact that we could not disturb the approach route to the hotel and the works carried along the new tracks on Bartók Béla Road. Given these limitations, a surface of 126 m² could be unearthed.

First, we removed the ca. 4 m thick modern debris layer in

téglafalas nagyobb épület keleti zárófalát dokumentálhattuk (ennek felső, visszabontott része a felszíntől 1,7 méterre jelentkezett).

A 19. századi térszint feltöltésére az 1890-es években került sor, amikor a Szabadság híd (korabeli nevén Ferenc József híd) megépítése szükségessé tette a terület terepszintjének jelentős megemelését.

A kockaköves térburkolat szintjénél körülbelül 0,5 méterrel lentebb egy nyugat-keleti irányú, habarccsal kötött, 120 centiméter széles, késő középkorinak-törökkorinak meghatározható kőfalat találtunk, amely egy korábbi (középkori), 70 centiméter széles kőfalú épület északnyugati sarkára támaszkodott. Ez utóbbi fal agyagba rakott, kisebb kövekből állt, alapozási mélysége mélyebben húzódott a későbbi falnál. (3. kép) A középkori járószintek az újkori építkezések, talajbolygatások következtében megsemmisültek, így csak az egykor földbe-mélyített objektumok, falalapozások maradtak meg.

Az említett kőfalaktól északra, a fel-

trench 1 (measuring 17×6 m). Underneath we found the basalt cobble pavement of Szent Gellért Square from the 19th century and the brick walls of a contemporary sewer running in a north-south direction (Fig. 2). The eastern end wall of a larger building could be documented. It was made of brick on a stone foundation in the 19th century as well (its upper part, which had been pulled down appeared 1.7 m from the surface).

The 19th century floor level was filled up in the 1890's when the construction of the Liberty bridge (called Franz Joseph bridge at that time) required a significant elevation of the surface.

3. kép: Középkori falak a Szt. Gellért tér – Hotel előtti feltáráson (1. árok)

Fig. 3: Medieval walls from the excavations in front of the Szt. Gellért Square – Hotel (trench no. 1)

4. kép: Római kori árok és fal maradványai (Szt. Gellért tér – Hotel előtti ásítás, 1. árok)

Fig. 4: Remains of Roman ditch and walls (Szt. Gellért Square – Hotel excavation, trench no. 1)

színtől 490 centiméter mélységben Árpád-kori földbe mélyített ház kisebb részlete került elő. Betöltése faszenes és agyagos-paticsos rétegekből állt, valamint gazdag 13. századi kerámiaanyag került elő belőle.

A felszíntől 5–5,3 méter mélységben sikerült elérni a római kori rétegeket is, amelyeket több eltérő periódushoz sorolható objektum képvisel. Az egyes periódusok részletes kiértékelésére, pontosabb időrendjének kidolgozására a teljes kerámiaanyag feldolgozását követően nyílik majd lehetőség. Előljáróban azonban annyi megállapítható, hogy két főbb római kori periódusról beszélhetünk. Az elsőt, a római korban is továbbélő *eraviscus* telep

About half a metre under the level of the cobbled pavement, we found a 120 cm wide mortared stone wall running in a east–west direction, dated to the late Middle Ages, the Turkish period. It rested on the north–western corner of an earlier (medieval) building, the stone wall of which was 70 cm wide. This latter wall

was constructed of smaller stones placed in clay. Its foundation was deeper than that of the later wall (Fig. 3). The medieval floor levels were destroyed by modern constructions and pits with only the sunken features and the foundations of the walls being preserved.

A small fragment from an Árpád Period semi-subterranean house was found north of the stone walls, 490 cm below the surface. Its fill contained layers of charcoal and clay and daub as well as a rich ceramic material from the 13th century.

The Roman period layers were reached 5–5.3 m below the surface. This period was represented by a mullet-phase feature. The

hagyatéka jelenti, amely a tabáni teleprésszel rokonítható. A második fő periódust, az *eraviscus* telep felhagyását követő építési tevékenységek, jelenségek jellemzik.

Az első periódushoz tartoznak a Kr. u. 1. század második feléből származó kenyérsütő kemence maradványok amelyek a környékről korábbi ásatások, leletmentések során nyert adatokkal összhangban a Duna-közeli terület inkább ipari, mint lakó jellegét igazolják az említett időszakban. A kemencék igen rossz állapota későbbi planírozások, tereprendezések pusztításának eredménye.

A kemencék maradványaitól délre, előkerült egy észak-déli irányú 40 centiméter széles, 2 méter hosszán megfigyelhető sárga agyagos sáv, amelyet leginkább agyaggal maradványának határozhatunk meg. Részben ezalatt húzódtott egy kelet felé, vagyis a Duna irányába lejtő, 60 centiméter széles, íveltfalú, sekélyebb árok, amely a telep esővíz elvezetését szolgálta.

Az 1. szelvény északi végében nyitott belső szondaárkunkban, mintegy 6 méter mélyen (102,57 m Af.), habarccsal kötött, mészkövekből rakott 2. századi fal kisebb csonkját találtuk.

Ugyanitt tudtunk megfigyelni egy északnyugat-délkeleti irányú,

evaluation of the phases and the identification of a more exact chronological sequence will be possible after the analysis of the entire ceramic material. It can be said in advance that two main Roman period phases can be distinguished. The first is represented by the remains of an *Eraviscan* settlement surviving into the Roman period, which can be compared to the settlement remains in the Tabán. The second main phase is characterised by building activity and features from after the abandonment of the *Eraviscan* settlement.

The remains of a baker's oven from the second half of the AD 1st century belong to the first phase, which, together with data from former excavations and rescue excavations in the vicinity, show that the territory close to the Danube was rather used for industrial purposes than for habitation in this period. The very poor condition of the ovens is the result of later landscaping and levelling activities.

South of the oven remains, a 40 cm wide and 2 m long north-south oriented yellow clayey strip was observed, which was most likely the remains of a clay wall. A 60 cm wide shallower ditch which drained the

eredetileg körülbelül 2 méter szélességű árkot, amelynek alját már a sárga altalajba ásták. (4. kép) Az árok (*fossa?*) keletkezéséhez jó támpontként szolgál, hogy vág egy olyan gödörobjektumot, amelyből Cinnamus Lezoux-i mester reliefdíszes táltöredéke került elő, vagyis az árok nem lehet korábbi a markomann háborúk idejénél. Funkciójának egyértelmű meghatározását nem teszik lehetővé az eddigi adatok, így egyelőre nem foglalunk állást abban a kérdésben, hogy katonai objektumhoz tartozott-e, vagy más egyéb rendeltetése volt. Mind a habarcsos kőfalmaradvány, mind az északnyugat–délkeleti irányú árok a telep megszűnése utáni aktivitással hozható összefüggésbe, vagyis a második fő periódusba tartozik.

A területről közel tucatnyi *terra sigillata* töredék került elő (meghatározásukért Gabler Dénesnek tartozom köszönettel). Az anyag felét itáliai, Pó-vidéki sigillaták adják, a másik felét pedig zömmel Dél-galliai termékek teszik ki, egyetlen Közép-galliai darabbal kiegészülve. A sigillata anyag alapján, tehát a Gellért téri telep római kori szakaszának története folyamatosan nyomon követhető Claudius uralkodásától Traianus/Hadrianus koráig, sőt szórványosan valamivel tovább, a 2. század közepéig.

rain water from the settlement. The ditch had arched walls and ran partly under this strip sloping eastwards, that is, toward the Danube.

A smaller section of a wall from the AD 2nd century was found at a depth of 6 m (102 57 Af) in the interior test trench opened in the northern end of trench 1. The wall was made of limestone bound by mortar.

In the same place, we observed a trench which was originally 2 m wide and oriented northwest–southeast. Its bottom extended into the yellow virgin soil (*Fig. 4*). The ditch (*fossa?*) intersected a pit feature, in which a bowl fragment with a relief ornament produced by master Cinnamus in Lezoux was found. It means that the ditch cannot be older than the time of the Marcomann wars. The data we could collect do not allow us to determine the function of the ditch, so we cannot tell if it belonged to a military feature or whether it served some other purpose. Both the mortared stone wall fragment and the northwest–southeast running ditch seems to be associated with the activities taking place there after the abandonment of the settlement, that is, they belong to the second main phase.

Röviden még ki kell térnünk az *eraviscus* telep elhagyásának feltételezhető okaira is. Mivel égett, pusztulási réteget nem találtunk, a Gellérthegy déli szomszédságában húzódó síkvidék lakosságának elköltözése nem magyarázható erőszakos eseményekkel, hanem azt inkább gazdasági, megélhetési okok válthatták ki. A Hadrianus alatt *municipium* rangra emelt polgárváros, Aquincum, esetleg a legiótábor mellett az 1. század végén kialakuló *canabae* erőteljes gazdasági fejlődésének szívéhatása válthatta ki a lakosság áttelepülését. (BÓNIS 1969, 236.) Az *eraviscus* település északi részének (Tabán) elhagyása is ugyanezen indokkal magyarázható.

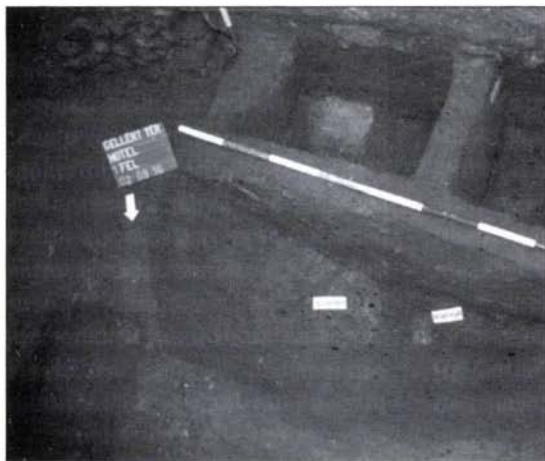
A római rétegek is, akárcsak a főntebbi szintek amint az várható volt, sok La Tène D kerámiát tartalmaztak, amelyek közül a gellérthegyi-tabáni anyagból jól ismert fésűs díszű grafitos áru, besimított díszű szürke tálak, az „S” profilú, valamint alávágott peremű finoman iszapolt szürke edények jelentkeztek leginkább. Emellett a kézzelformált kerámia is természetesen megtalálható. Néhány töredék pedig vörös és fehér sávos festésű edényből származik. A római foglalást megelőző késő vaskori periódushoz csak egyetlen, kissé ová-

About a dozen *Samian ware* fragments were recovered from the territory (I am grateful to Dénes Gabler for their identification). Half of the material came from Italy, in the Po river region, another half consisted mainly of Southern Gallic wares complemented with a single item from Central Gaul. Thus, the history of the settlement in Gellért Square can be followed with the help of the *Samian wares* in the Roman period from Claudius's reign to Trajan's and Hadrian's time and sporadically even later until the middle of the 2nd century.

We need to shortly discuss the probably reasons for the abandonment of the *Eraviscan* settlement. As a burnt destruction layer came to light, it seems more likely that economic and subsistence reasons forced the population to leave rather than aggression. The strong attraction of Aquincum with the Civil Town being raised to the rank of *municipium* during Hadrian's reign and perhaps the *canabae* that developed around the legionary fortress at the end of the AD 1st century may all have encouraged the population to move. The same reasons probably lay behind the abandonment of the northern part of the *Eraviscan* settlement (Tabán).

lis alakú ($2 \times 2,5$ méteres), íveltfa-
lú, sekélyebb gödröt kapcsolha-
tunk, azonban ezt is jórészt meg-
bolygatták a római és középkori
objektumok.

A kelta-római szintek alatt korai
Hallstatt telepnyomok kerültek
elő, bőséges kerámiaanyaggal. A
legjobban megfigyelhető koravas-
kori jelenséget, a felszíntől mint-
egy $5,3$ méterre ($102,70$ m Af.) je-
lentkező, kissé ovális ($2 \times 1,9$ mé-
ter átmérőjű), íveltfalú gödöröb-
jektum jelentette. (5. kép) Betölté-
se faszénzemesékkal teli, agyagos
jellegű volt. Déli szélét a fentiek-
ben leírt későközépkori fal és egy
római kori árok, felső részét kelta

5. kép: Korai Hallstatt gödöröbjektum (Szt. Gellért tér – Hotel előtti ásatás, 1. árok)

Fig. 5: Early Hallstatt pit (Szt. Gellért Square – Hotel excavation, trench no. 1)

As expected, the Roman layers, similarly to the layers above them, contained many sherds from the La Tène D period. The most common ceramic fragments were graphite wares with combed ornaments, grey bowls with smoothed-in ornaments, vessels with 'S'-shaped profiles and ones made from finely washed clay with undercut edges, which are well-known from the Gellérthegy-Tá-bán ceramic assemblage. In addition, Besides, hand-thrown vessels were naturally also represented. Some fragments came from a vessel ornamented with red and white painted stripes. Only a single, slightly ovoid (2×2.5 m in size) shallow pit with curving walls dates to the Iron Age period preceding the Roman occupation. Even this was badly disturbed by Roman and medieval features.

Traces of an early Hallstatt settlement were observed under the Celtic-Roman levels, containing a rich ceramic material. The clearest early Iron Age feature was a

és római kori szintek bolygatták meg. Északi oldalán egy 20 centiméter átmérőjű, agyagos, faszén-szemcsés betöltésű cölöplyukat figyeltünk meg, amely a gödörobjektummal azonos korú lehet a betöltéséből előkerült kerámia, a jelentkezési mélység azonossága, valamint betöltésének jellege alapján.

Több helyen is sikerült elérnünk a sárga, bolygatatlan altalajt, amely a szelvény nyugati szélén 102,25 m Af., a keleti felében 102,10 m Af. körüli mélységben jelentkezett. Ez azt jelenti, hogy a feltételezett hallstatt kori járósíntek alatt – ami nem tért el jelentősen a La Tène és római kori járósíntek mélységétől – körülbelül 50–70 centiméterrel már az altalajjal kell számolni a Gellért tér nyugati szélén.

A 2. szelvényben (6 × 4 méter) több eltérő tájolású újkori falat találtunk. Sajnos részben a Kelenhegyi úti csőtörés miatt, részben statikai okok miatt nem mélyíthettük a kívánt szintig ezt a felületet.

Gellért tér – park

A volt szovjet emlékműtől délkeletre elhelyezkedő, meglehetősen szűk ásatási területen három kutatófelület kimérésére volt lehetőségünk. Az északi felületen a je-

slightly oval (2 × 1.9 m in size) pit complex with curving walls, which appeared about 5.3 m below the surface (102.70 Af) (Fig. 5). Its fill comprised a clayey soil full of carbonised grains. Its southern edge was disturbed by the above-mentioned late medieval wall and a Roman period ditch and its upper part by the Celtic and Roman period levels. We observed a post-hole with a diameter of 20 cm filled with clay and charcoal grains on its northern side, which may be contemporary with the pit complex, based on the ceramics recovered from the fill, its identical depth and the character of its fill.

We reached the yellow virgin soil in several places. It appeared at a depth of 102.25 Af at the western edge of the cutting and at a depth of 102.10 Af in the eastern part. This means that the virgin soil can be expected 50–70 cm under the supposed floor level of the Hallstatt period on the western edge of the Gellért square, not significantly deeper than the floor levels of the La Tène and Roman periods.

In cutting 2 (6 × 4 m) we found several modern walls of varying orientation. Regrettably, partly because of a broken water pipe in Kelenhegyi Road and partly due to

lenlegi felszíntől számítva körülbelül 150 centiméter mélységben 2. világháborús tömegsír került elő, amelyben összesen hét elhunytat (6 német katonát és 1 polgári személyt) temettek el.

Az ettől délre kimért két kutatószelvényünkben a jelenlegi felszíntől 400–420 centiméter mélységben előkerült egy észak–déli irányú, bazaltkövekkel burkolt, 130 centiméter széles útfelület (rakpart?), amely a 19. században volt használatban. Az úttesttel párhuzamosan, attól nyugatra facölöpöket és deszkakerítés maradványait sikerült megfigyelni.

Az út használata az 1890-es években szűnt meg, amikor a Szabadság híd (korábban Ferenc József híd) építéskor a mai Gellért tér terepszintjét több méteres vastagságban fel kellett tölteni.

A déli szelvényben 600–630 centiméter mélységben, vörösréteg alatt, 40 centiméter szélességben és mintegy 200 centiméter hosszán megfigyelhető, sárga agyagtörmelék sáv jelentkezett, amelynek falként történő meghatározása kérdéses. A patocsos omlásrétegből 13. századi kerámiaanyag került elő.

A középkori szinteken sok római kori és késő-kelta kerámiatöredék is előkerült, ami arra utal, hogy a

static considerations it did not prove possible to go down more deeply at this spot.

Gellért Square – Park

We could open three surfaces in the rather small excavation area Southeast from the former Soviet memorial. Two small mass graves from World War 2 were discovered about 150 cm under the modern floor level in the northern surface, in which seven people (6 German soldiers and a civilian) were buried.

A 130 cm wide road surface (embankment) paved with basalt cobbles was uncovered at a depth of 400–420 cm from the present surface in two other north–south oriented cuttings located south of the above one. It was used in the 19th century. Remains of wooden stakes and a plank fence could be observed running parallel to the road and to the west of it. The road was used until the 1890's, when the level of Gellért Square had to be filled up by several metres when the Liberty (former Franz Joseph) bridge was constructed.

In the southern cutting, a yellow band (200 m long and 40 cm wide) containing clay fragments, ran beneath a thick destruction layer of burnt red daub to a depth

terület ezekben a korokban is használatban volt. A feltételezhető római kori és késő-kelta objektumok szintjeit (amely 7 méter körüli mélységben kezdődhetett) azonban ezen a területen nem volt lehetőségünk megkutatni.

A Gellért téren, két helyszínen végzett szondázó feltárásunk eredményeként megállapíthatjuk, hogy a területen 13. századi település húzódtott a Gellérthegy déli lábainál.

A 4. metró nyomvonalának budai szakasza felszíni rendezéséhez kapcsolódó további feltárások és leletmentések a kötet végén „Az Aquincumi Múzeum kisebb leletmentései és szondázó jellegű feltárásai a 2002. évben” című részben olvashatók.

Beszédes József – Terei György

of 600/630 cm. Provisionally, it has been interpreted as a wall. Pottery fragments from the 13th century were collected from the dauby destruction layer.

Many Roman and Late Celtic sherds were found in the medieval levels as well indicating that the territory was occupied in these earlier periods as well. However, we did not have the opportunity to study these hypothetical from the Late Celtic and Roman period levels (which probably begin at a depth of 7 m).

As a result of the test excavations conducted at two sites in the Gellért Square we can state that a settlement existed by the foot of Gellért Hill on its southern side in the 13th century.

József Beszédes – György Terei

Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei

(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út, Hrsz.: 43573, 43575)

A 6-os számú főút Kitérő út és Hosszúréti-patak közötti szakaszán mintegy 250 méter hosszúságban, átlagosan 12 méter szélességű területen folytattuk az őskori telep előző évben megkezdett kutatását.

A feltárt terület közvetlen közeliében az elmúlt évek során több régészeti feltárás folyt. A jelenleg feltárt területtől északra 1994-ben Szirmai Krisztina római kori *vicus* maradványait tárta fel, területünk-től nyugatra 1999 és 2001 során ugyancsak Szirmai Krisztina római kori árokrendszer nyomaait, illetve római kori kutakat dokumentált. (SZIRMAI 2002)

A 2001-ben folytatott ásások során – a 2002-ben feltárt területhez nyugati irányban közvetlenül csatlakozó területen – újkőkori és középső rézkori telepobjektumokat, középső rézkori (Furhenstich kerámia) sírokat, és a Harangedény-Csepel-csoport íves oldalú (csónak alakú), cölöpszerke-

The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva

(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út, Hrsz.: 43573, 43575)

The excavation of the prehistoric settlement was conducted on a 250 m long and an, on average, 12 m wide surface on route 6, between Kitérő Road and the Hosszúréti stream.

Several archaeological excavations were conducted in the immediate vicinity of the unearthed territory over the past years. North of the actual territory, Krisztina Szirmai unearthed the remains of a Roman period *vicus* in 1994 as well as traces of a Roman period ditch system and documented Roman period wells (SZIRMAI 2002) west of our territory.

Neolithic and Middle Copper Age settlement features, Middle Copper Age (Furhenstich ceramics) graves and the post-structure houses with curved walls (boat-shaped) of the Bell Beaker Csepel group were uncovered in 2001 in the territory adjacent to the present excavation area to its west

zetes házait tártuk fel. (ENDRŐDI 2002/2, 81-92.) A Duna fő ágától körülbelül 250 méterre húzódó, 10.000 négyzetméter nagyságú területen 11 gerendavázis, íves oldalú, csónak alakú ház alapjai kerültek felszínre. A házak északnyugat-délkeleti tengelyűek, több háznál a bejáratot is meg lehetett figyelni, melyek a keleti vagy nyu-

1. kép: A 74. objektum bontás közben
Fig. 1: Feature no. 74 during opening

gati íves oldalról nyíltak. A házak átlagosan 14 méter hosszúak és 5 méter szélesek, több osztásúak. A házak rekonstruálhatók voltak. A 2001-ben feltárt terület keleti és nyugati szélén építési periódusok voltak megfigyelhetők, míg több háznál a megújításra és házbővítésre utaló cölöplyukakat tártunk fel. A házakon belül tűzhely nyomát nem találtuk. Az általunk feltárt teleprész déli végében és a há-

(ENDRŐDI 2002, 81-92). The foundations of 11 timber-structure boat-shaped houses with curved walls were unearthed in a territory measuring 10,000 square meters lying about 250 m from the main bed of the Danube. The long axis of these houses were oriented north-west-southeast. The entrances could also be identified in a few cases. These opened in either the curved eastern or the western side. The houses were 14 m long and 5 m wide on average and the interior was divided into rooms. The houses could be reconstructed. At the eastern and western edges of the territory unearthed in 2001, construction periods could be observed, while post-

holes suggesting that the houses underwent renovation and enlargement were recovered in several houses. No traces of ovens were apparent within the houses. Two very large (15 × 14 m, 1.80 m deep) semi-subterranean features from pit complexes were uncovered in the southern end of the unearthed settlement segment, between houses. We think that they were primarily clay extraction pits, and later, or

2. kép: Rézkori sír
Fig. 2: Copper Age grave

zak között két, igen nagyméretű (15×14 méter, 1,8 méter mély) földbemélyített, gödör együttesekből álló objektumot tártunk fel. Úgy véljük, hogy ezek elsődlegesen agyagkitermelő helyek voltak, majd az agyagkitermelés után, esetleg közben műhelyként funkcionáltak. Hasonló megfigyelést tehattunk a 2002-es ásatás során is. A házak között, a település nyugati szélén egy 8,3 méter átmérőjű körárkot tártunk fel. (ENDRŐDI 2002/2, 85.) Jelenléte a Harangedény-Csepel-csoport településén egyelőre egyedülálló.

A 2002-ben folytatott ásatás során mintegy 350 objektum került felszínre, melyek többsége a Harangedény-Csepel-csoport emlékanyagát reprezentálják. A legkorábbi kronológiai horizontot az utóbbi ásatáson a Ludanice-

maybe between clay extracting periods, they were used as workshops. Similar phenomena could be observed during the excavations in 2002 as well. A round ditch with a diameter of 8.3 m was unearthed between houses on the western edge of the settlement (ENDRŐDI 2002, 85). Its existence

in the settlement of the Bell Beaker-Csepel group is unprecedented.

About 350 features were unearthed during the excavations in 2002. Most of them contained find material of the Bell Beaker-Csepel group. This season, the earliest chronological horizon was represented by a flexed inhumation grave (feature no. 345) and a few refuse pits which could be assigned to the Ludanice culture.

Based on the archaeological features unearthed during the two excavation seasons, the horizontal stratigraphy of the archaeological site is represented by the Transdanubian Linear Pottery culture, the Ludanice culture, the Furhenstich pottery, the Bell Beaker-Csepel group – an early phase of the Nagyrév culture, the late Nagyrév culture – the early Vátya culture,

kultúra zsgorított csontvázas sírja (345. objektum) (2. kép) és néhány hulladékgyűjtőre képviselte.

Két év ásatásai során előkerült régészeti objektumok leletei alapján a régészeti lelőhely horizontális stratigráfiáját a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia, Ludanice-kultúra, Furhenstich kerámia, Harangedény-Csepel-csoport – nagyrévi kultúra korai fázisa, késő nagyrévi – korai vatyai kultúra, urnamezős kultúra, római kor, (SZIRMAI 2002, és Szirmai Krisztina jelentése ebben a kötetben) és Árpád-kor képviselik.

2001-ben és 2002-ben folytatott kutatások során közel 1500 korabronzkori objektum került elő, melyek közül a legjelentősebbek a letelepült életmódra utaló, a Harangedény-Csepel-csoport íves oldalú, cölöpszerkezetes háza, (3. kép) mely háztípus eddig csak Budapest területén és környékén, (Szigetszentmiklós-Üdülősor: ENDRÓDI 1992) a Harangedény-kultúra környezetében került elő, analógiái a környező országokból sem ismertek. (KALICZ-SCHREIBER 1974, KALICZ-SCHREIBER 1974, KALICZ-SCHREIBER 1984, HARRISON 1980)

the Urnfield culture, the Roman period (SZIRMAI 2002 and Krisztina Szirmai's report in this volume) and the Árpadian period.

About 1500 features from the early Bronze Age were discovered during the investigations in 2001 and 2002, of which the most significant were the post-structure houses with curved walls of the Bell Beaker-Csepel groups indicating a settled way of life. This house type has so far been found only in Budapest and its environs (Szigetszentmiklós-Üdülősor:

3. kép: Kora bronzkori cölöpszerkezetes ház
Fig. 3: Early Bronze Age post-structure house

ENDRÓDI 1992) within the context of the Bell Beaker culture. There are no analogues to this site in neighboring countries (see: KALICZ-SCHREIBER 1974; KALICZ-SCHREIBER 1984; HARRISON 1980).

A lelőhely kutatásának eredményeit egy komplex, interdiszciplináris kutatásokra épülő monográfia keretében szeretnénk bemutatni. Jelenleg folynak, illetve részben elkészültek a különböző archaeometriai vizsgálatok (geológia, paleopedológia, archaeobotanika, pollenanalízis, archaeozoológia, kerámia-anyagösszetétel vizsgálatok, archeometallurgiai vizsgálatok, kőeszköz vizsgálatok, csonteszköz vizsgálatok, radiocarbon vizsgálatok), amelyek segítségével az egykori környezet rekonstruálására teszünk kísérletet.

Reményi László – Endrődi Anna

We would like to publish the results of the investigations at the site in a monograph based on complex, interdisciplinary analyses. The various archaeometric analyses (geology, palaeopedology, archaeobotany, pollen analyses, archaeozoology, chemical composition analyses, archaeometallurgical analyses, the analyses of the stone artifacts and the bone tools and radiocarbon dating) are being carried out and some have already been completed. The results will help in the reconstruction of the contemporary natural and social environment.

László Reményi – Anna Endrődi

Új adatok Albertfalva római kori topográfiájához

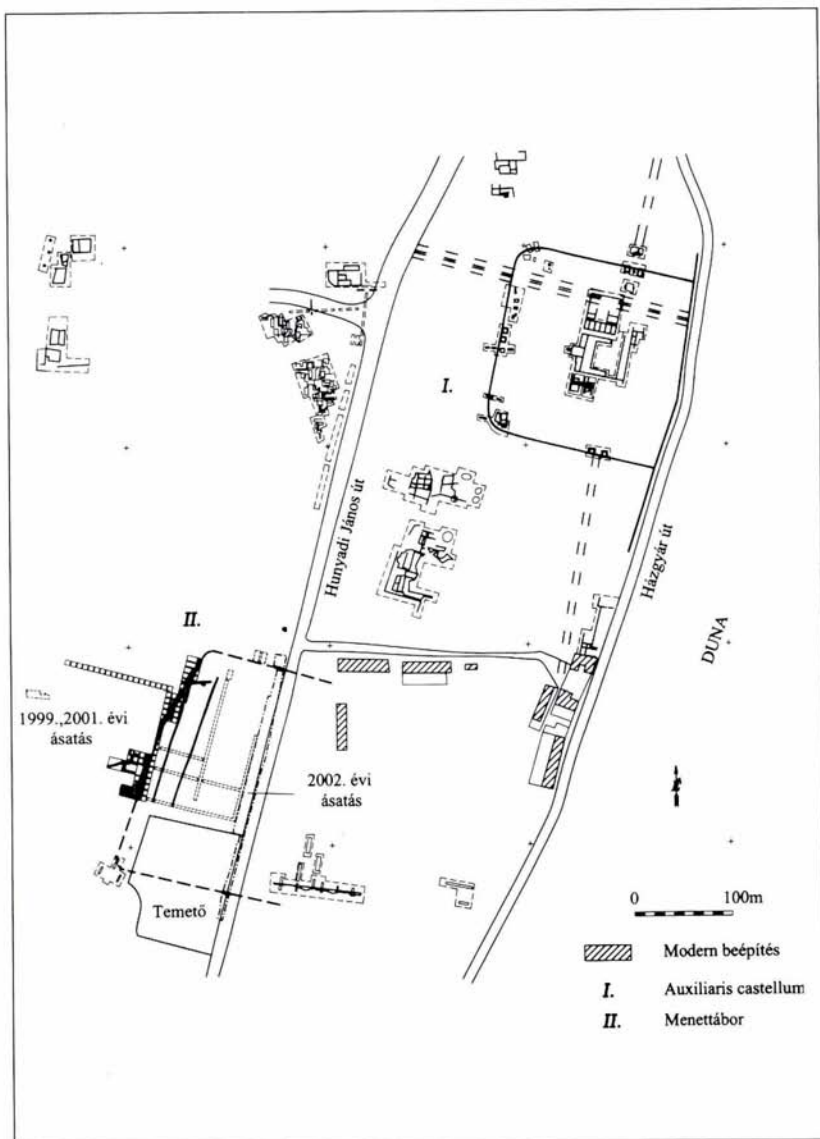
(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út, Hrsz.: 43573, 43575)

2002. június–augusztus között a 6-os út bővítésével kapcsolatban a Fővárosi Önkormányzat megbízásából régészeti munkákra került sor a régészetiileg védett területen, a Budapest, XI. ker., Hunyadi János út nyugati oldalán. Az ásatás során előkerült az Endrődi Anna által 2001-ben feltárt őskori telep eddig nem ismert további keleti szakasza. (ENDRŐDI 2002/2, 81–91.) A munkaterületen két, eddig nem ismert kelet–nyugati irányú római kori árok maradványai is napvilágra kerültek (140., 357. számú objektumok). Az objektumok maradványai, a felszíntől mérve átlagosan 40–80 centiméter között jelentkeztek. Mérfető szélessége 220–280 centiméter. Az árkok közötti távolság 230 méter. A jelenségek „V” formájú aljai, a mai felszíntől mérve 1,10–1,50 méterre, 20–25 centiméter szélességben mutatkoztak. Betöltésükből Resatus körhöz tartozó bepecsételt díszű, szürke oldaltöredék, mély, sötétszürke tál ol-

New data on the Roman period topography of Albertfalva

(Budapest XI, Hunyadi János Road, Lrn.: 43573, 43575)

Archaeological excavations were conducted preceding the enlargement of route 6 in archaeologically protected territory on the western side of Hunyadi János Road (Budapest XI) between June and August 2002, commissioned by the city-government authorities of Budapest. The, so far, unexplored eastern section of the prehistoric settlement, unearthed by Anna Endrődi in 2001 (ENDRŐDI 2002, 81–91), was brought to light at this time. The remains of two, until now unknown, east-west running Roman period ditches were also uncovered (features 140 and 357). The remains of the features appeared at depths of between 40 and 80 cm, on average, from the surface. The measurable width was 220–280 cm, with the distance between the ditches being 230 m. The V-shaped bottoms of the features were 20–25 cm wide at a depth of 1.10–1.50 m from the present-day surface. The following artifacts were recovered

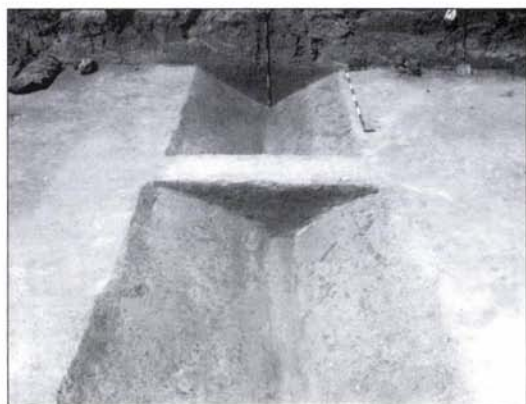
1. kép: Összkép az 1999., 2001. és a 2002. évi szondázó feltárások helyszínrajzával
 Fig. 1: Summary drawing of the groundplans of the test excavations from 1999, 2002 and 2002

2. kép: A menettábor északi árokmetszete nyugatról (140. számú objektum)

Fig. 2: The cross-section of the northern ditch of the military fort from the west (feature no. 140)

daltörredéke többszörös hornyolt dísszel, vastagabb és vékonyabb falú nyersszínű oldaltörredékek, valamint Gabler D. szerint egy rheinz-

3. kép: A menettábor déli árokmetszete (357. számú objektum)

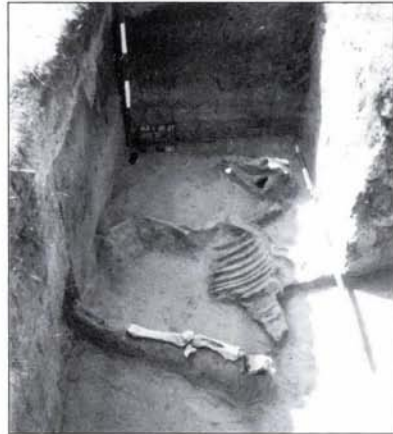
Fig. 3: The cross-section of the southern ditch of the military fort (feature no. 357)

fill of the ditches to the second half of the AD 2nd century. The newly discovered east-west ditches were probably connected to the ditch sections unearthed in 1999 and 2001 (SZIRMAI 2000, 83–90; SZIRMAI 2002, 92–103). A more exact dating can be expected after further analyses. The ditches were most probably elements in the northern and southern defense works of the military fort. Ferenc Gyulai was asked to analyze the macro-rests from soil samples taken from the ditches.

aberni díszítetlen sigillata oldaltörédék említhető meg. A leletek alapján az árkok a 2. század második felében kerültek betöltésre. Az új, kelet-nyugati irányú árkok valószínűleg kapcsolódnak az 1999. évi és a 2001. évben feltárt megfelelő árokszakaszokhoz. (SZIRMAI 2000/1, 83–90, SZIRMAI 2002, 92–103.) Koruk pontosítása a további kutatások feladata. Ezek az új, kelet-nyugati irányú árkok több mint valószínű, hogy a menettábor északi és déli védműveit képviselik. Az árkok betöltéséből vett földminták anyagvizsgálatára Gyulai Ferencet kértük fel.

A 6-os út ideai építésével kapcsolatos földmunkák során, a munkaterületől északra átlagosan 90–1,20 méter mélységben újabb ló sírok (325. objektum) maradványai kerültek elő. (SZIRMAI 2002, 92–103.) A sírok melléklete mindössze egy vasszeg volt.

Szirmai Krisztina

4. kép: Ló sírok maradványai (325. számú objektum)

Fig. 4: Remains of horse burials (feature no. 325)

The remains of more horse burials (feature 325) were found at a depth of 90–120 cm on average north of the excavation area, during earth moving work in connection with the construction of route 6 (SZIRMAI 2002, 92–103) The only find in the burials was an iron nail.

Krisztina Szirmai

Nagytétény–CAMPONA 2002

(Budapest, XXII ker., Úttörők útja
13/a, Hrsz.: 232504)

Ebben az évben a camponai erőd nyugati oldalának egyik feltételezett védművében, a „D-8” -as blokkban eső bástya területén végeztünk próbafeltárást. (1. kép)

A kelet–nyugati irányba húzott kutatóárkunkban az előre feltételezett helyen előkerült az erőd nyugati védőfala és az attól nyugatra húzódó védő árok keleti oldala. Az ároknak csak a keleti oldalát sikerült feltárnunk, ugyanis a nyugati már a szomszéd telek alá esik. Mélysége ezen a ponton a mai felszíntől mérve 3,45 méter, míg az árok észak–déli tengelyének távolsága az erőd faltól 5,2 méter.

A kutatóárokban mért erődfall szélessége 1,35 méter. (2. kép) Az erődfallon, az eddig megfigyeltekkkel ellentétben két építési technikával készült falazási módot különíthetünk el. A római járószinttel egy magasságban a falazat öntőthabarcos technikájú, azonban ettől a szinttől -30 centiméterre lévő falszövet már sárga agyagba rakott kőfalat mutatott. Ez a falazási technika az alapfal

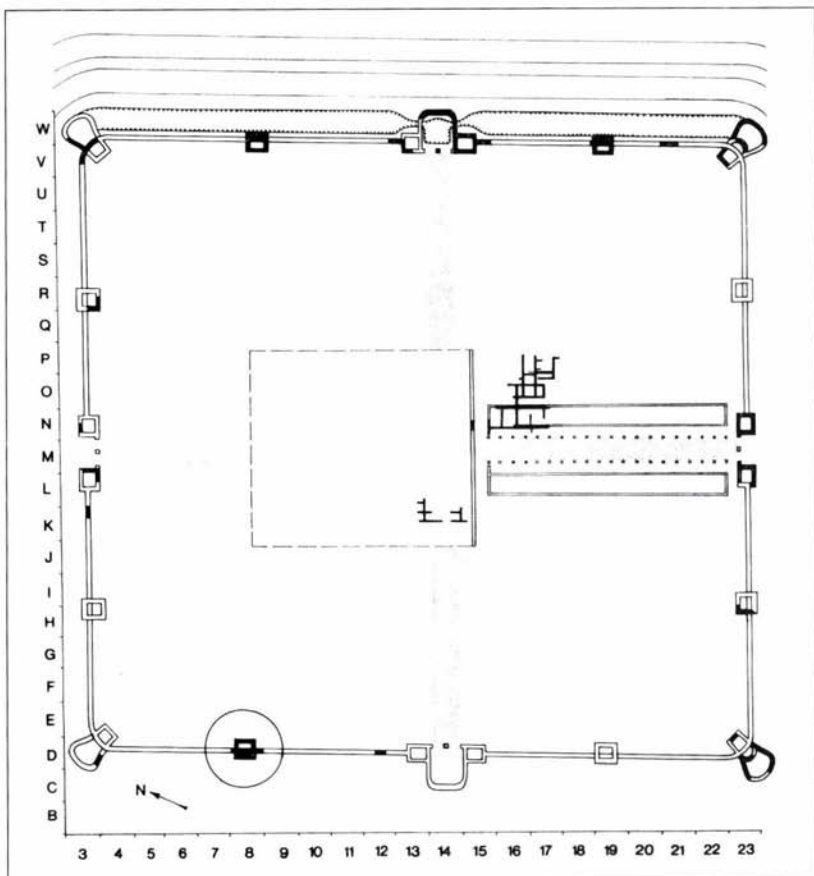
Nagytétény–CAMPONA 2002

(Budapest, XXII, 13/a Úttörök
Road, Lrn.: 232504)

This year, we conducted test excavations in a possible defense work, the bastion on the western side of the Campona fort in the territory of section D-8 (Fig. 1).

The western defense wall and the eastern side of the defense ditch west of it were found where they were expected to be in the test trench which opened in an east-west direction. Only the eastern side of the ditch could be unearthed as the western side extended into the neighboring lot. At this point, it lay at a depth of 3.45 m from the modern surface, while the north-south axis of the ditch was situated 5.2 m from the wall of the fort.

The width of the fort wall in the trench measured 1.35 m (Fig. 2). As opposed to former observations, two different wall technologies could be differentiated in the fort wall. A cast mortar technique was applied at the height of the Roman floor level, while 30 cm from this level, the wall was made

1. kép: A Campona erődjének alaprajza

Fig. 1: The ground plan of the Campona fort

aljáig, 90 centiméter mélységig, kitöltötte az alapozási árkot. (3. kép)

Ugyancsak sárga agyagba rakott kövezet alkotja az erődfallhoz épülő bástya alapfalazatát az erőd belseje felé eső, 90 centiméter szélességű keleti zárófalban. (4. kép)

of stones in a yellow clay. This wall technology filled in the foundation ditch down to the bottom of the foundation wall at a depth of 90 cm (Fig. 3).

The foundation wall of the bastion annexed to the fort wall was

2. kép: Az észak-déli irányú erődfal habarcsos teteje északról
Fig. 2: The mortared top of the north-south oriented wall from the north

Feltűnő volt az, hogy a táborfal teteje, a hozzáépített bástya belső járószintjével egy magasságban maradt fenn. (5. kép) Az erődfal habarcsos teteje síma volt, a habarcsban kváderkő lenyomatát nem észleltük. Közvetlenül a fal habarcsos felszínére húzódott rá a bástya belső padlószintje. Ez a megfigyelés két következtetés levonására ad lehetőséget:

Az egyik szerint, talán igazat szólnak a források (Zosimus II. 21., Optatianus Porphyrius *carm.vi*) (PAULOVICS 1957, MÓCSY 1974, 277.) abban, hogy az erőd fa szerkezetű volt, ugyanis, a favázás (Fachwerk) falakat is kőala-

also constructed from stones in a yellow clay in the 90 cm wide eastern end wall facing the interior of the fort (Fig. 4).

It was apparent that the top of the fort wall was preserved up to the height of the interior floor level of the annexed bastion (Fig. 5). The mortared top

of the fort wall was flat, and no trace of the use of ashlars could be observed in the mortar. The interior floor level of the bastion extended directly over top of the mortared surface of the wall. This observation leads us to two conclusions:

The first conclusion suggests that the sources (Zosimus II. 21.,

3. kép: Az erődfal alapozásának falszöveve keletről
Fig. 3: The foundation wall of the fort wall from the east

4. kép: A kelet–nyugati kutatóárok, előtérben a bástya sárga agyagba rakott fala keletről
 Fig. 4: The east–west oriented test trench with the wall of the bastion in yellow clay in the foreground, viewed from the east

pozásra ácsolják, majd a favázak közeit agyag téglákkal kifalazzák. A feltárt, napvilágra került jelenségek egy ilyen szerkezetű erődfal maradványáról tanúskodnak.

A másik szerint, a táborfal sima teteje és rá húzódó padlóréteg azt jelzi, hogy egy új falnak kellett megépülnie az erődfal síkja elé, ami kívülről zárta le a bástyát. Ez a falazat, amit eddig a camponai erőd alaprajzi közléseiben, bástyátámfalnak azonosított a kutatás, (FÜLEP 1968) az új stratégiai követelmények szerint átépülő erőd falsíkja elé ugró bástya, új zárófala.

Optatianus Porphyrius *carm.vi*) (PAULOVICS 1957, MÓCSY 1974, 277.) may be right in saying that the fort was a timber construction as timber framed (*Fachwerk*) walls were also constructed on a stone foundation with the spaces in the timber frame then being walled-in with sun-baked clay bricks. The unearthed features represent the remains of a fort wall constructed using this technology.

The other conclusion are that the flat top of the fort wall and the floor level extending over it indicate that a new wall was built in front of the fort wall, closing off the bastion from the outside. This wall, which has so far been identified as the buttress wall for the bastion in the publications of the ground plan of the Campona fort (FÜLEP 1968), was the new end wall of the bastion pushed in front of the fort wall, which was reconstructed to comply with new strategic demands.

The new western wall of the bastion was built on the *berma*, the narrow space between the fort wall and the defense ditch. The 180 cm wide wall was built with cast mortar technology on a foundation extending to a depth of 20 cm from the top of the fort wall

5. kép: Az erőd falon levő padlómaradvány, előtérben a bástya felmenő falának részlete északról

Fig. 5: The floor remains on the fort wall with a detail of the vertical wall of the bastion in the foreground, viewed from the north

A bástya új nyugati fala az erőd-fal és a védárok közötti szűk sávra, a *berma*-ra épült. A falazatot öntötthabarcos technikával az erőd-fal tetejétől mért 20 centiméter mélységre alapozva 180 centiméter szélességben építették meg. (6. kép) Megmaradt felületén jól látszanak a $45 \times 30\text{--}34$ centiméter méretű kváderkövek lenyomatai.

A kelet–nyugati próbaárkunktól északi irányba két további szondát nyitottunk a bástya új nyugati fala északnyugati sarkának azonosítására. A bástya sarkot meg is találtuk

(Fig. 6). Imprints of $45 \times 30\text{--}34$ cm ashlar can be seen in the preserved surface.

Two other test trenches were opened north of the east–west oriented test trench to find the northwestern corner of the new western wall of the bastion. We did find the bastion corner and could document its vertical wall up to a height of an ashlar row (Fig. 7). The northern end wall of the bastion, which turned eastwards at a right angle, was also 1.8 m wide.

The next test trench was opened to find of the northeastern corner of the bastion, but, regrettably, a modern pit that occupied the hypothetical place of the corner removed every trace of the wall and we could not even find an archaeological layer which could be evaluated. Despite this problem, we could take the interior measurements of the bastion in an east–west direction, which was 4.3 m. Its north–south extent is unknown since a stone wall built on the border of the lots and the underlying public utilities hindered the investigations towards the south.

The layers of the *via sagularis* were destroyed by a deep modern pit east of the eastern end wall of the bastion. The rubble founda-

és egy kváder magasságban a felmenő falát is dokumentálhattuk. (7. kép) A derékszögben kelet felé visszaforduló falazat, a bástya északi zárófala, szintén 1,8 méter szélességű volt.

Egy következő szondával a bástya északkeleti sarkát igyekeztünk meghatározni, azonban a kitűzött bástya sarok helyén újkori bolygatás miatt régészeti-leg értékelhető réteget vagy falazat nyomát nem találtuk. Ennek ellenére kelet-nyugati irányban mégis meghatározhattuk a bástya belméretét, ami 4,3 méter. Észak-déli irányú kiterjedése továbbra is ismeretlen, mert déli irányban a telekhatáron álló épített kőfal és az alatta levő közművek akadályozták a kutatást.

A bástya keleti zárófalától keletre, egy mély, újkori beásás pusztította el a *via sagularis* rétegeit. A kutatóárok metszetében 2,5 méterre keletre a bástya zárófalától 1,5 méter szélességű, újkorral nem bolygatott felületben azonosíthatjuk az út törtköves alapozását, és az azon levő 50–60 centiméter vastag, földes kavicsréteget, ami eredetileg egy kőlapokkal kirakott út alapozásának a maradvá-

tion and the underlying 50–60 cm thick earthy pebble layer, which was the remains of the foundation of an originally paved road, were discovered in the section of the test trench, 2.5 m east of the end wall of the bastion, on a 1.5 m wide

6. kép: Az erődfal és a mellette levő észak-déli bástyafal északról

Fig. 6: The fort wall and the adjacent north-south running bastion wall from the north

surface not disturbed by modern features. The stone slabs of road pavement always provided excellent building materials in later periods, so the pavements were usually taken up and re-used. What remained from such road constructions was the pebble bed of the pavement. The thick charcoal layer and the overlying tegula debris found on the remains of the road perhaps represented destruction layers from the roofed bastion.

nya volt. Az út kőlapjai mindig kiváló építőanyagként szolgáltak a későbbi korokban, ezért rendszerint felszedték és újrahasznosították. Ami visszamaradt egy ilyen útszerkezetből, az a kőlapok ágya, a kavics. Az útréteg maradványon talált vastag, faszenes réteg és a rajta levő tegulaomladék a feltehetőleg tetővel fedett bástya pusztulási rétege.

A bástya északi oldalán egy nagyon szabályos kelet–nyugati irányú függőleges falú, legújabb kori beását találtunk, ami egyrészt érintette a bástya északnyugati sarkát, az erőd falát és feltehetőleg a bástya északkeleti sarkát is. A

bolygatás nagy valószínűséggel az 1935–36-os vagy a 1948–1960-as évek ásatási kampányai során ástott, fennmaradt dokumentáció nélküli kutatóárok nyoma lehet.

A megmaradt kőfalak a mai felszíntől mért 75 centiméter mélységtől találhatók.

A próbaásatás a fentebb megjelölt helyszínen a telek tulajdonos és beruházó, Szenczi Krisztián költségén történt.

Kocsis László – Koós István

We found a recent, very regular, east-west oriented pit with vertical walls on the northern side of the bastion, which extended to the northwestern corner of the bastion, the wall of the fort and probably also the northeastern corner

7. kép: A bástya északnyugati sarka nyugatról

Fig. 7: The northwestern corner of the bastion from the west

of the bastion. The pit is most probably a trench from the excavations campaigns in 1935–36 or 1948–60, from which no documentation survived.

The preserved stone walls appeared at a depth of 75 cm from the modern surface.

The test excavation marked above was sponsored by the owner and the developer, Krisztián Szenczi.

László Kocsis – István Koós

Régészeti megfigyelések a Belvárosi plébánia templom kisebb, belső rekonstrukciós munkálatainál

(Budapest, V. ker., Március 15. tér, Hrsz.: 24311)

A Belvárosi plébániatemplom belső kisebb átalakítási munkáival kapcsolatban 2002. februárjában lehetőség adódott szakmai munkákat végezni, ezen a régészetiileg védett területen is. Először a terület kutatástörténetének rövid vázlatát adjuk az Aquincumi füzetek számára a terület régészeti jelentőségének jobb megértése érdekében, és utána térünk rá a 2002. évi munkánkra. A Március 15. téren (a volt Eskü téren) már 1799-ben, az úgynevezett Glöckelsberg ház udvarán egy római kori fürdőmaradvány került elő. (NAGY L. 1932, 19.) 1898-ban, az Erzsébet híd pesti hídfőjénél egy római kori erőd délnyugati sarok-tornya került elő 27 másodlagosan beépített köemlékkel együtt. (KUZSINSZKY 1900, 6, 45.) 1913–1914-ben újabb fürdőrészletek kerültek elő. (FRIEDREICH 1914, 30.)

Archaeological observations during the small interior reconstruction work at the Belvárosi parish church

(Budapest V, Március 15 Square, Lrn.: 24311)

It was possible to carry out archaeological work in the archaeologically protected area on the occasion of some minor reconstructions in the interior of the Belvárosi parish church in February 2002. First we shall review the research history of the territory in order to better understanding the archaeological significance of the site, before describing the work done in 2002. The remains of a Roman bath were already unearthed in 1799 in the courtyard of the so-called Glöckelsberg house in Március 15 Square (formerly Eskü Square) (NAGY L. 1932, 19). The southwestern corner tower of a Roman fort was unearthed together with 27 secondarily constructed stone monuments at the bridgehead of the Elisabeth bridge in Pest in 1898 (KUZSINSZKY 1900, 6, 45). Further details of the

1. kép: Kőkeretes sír az Árpád-kori temetőből
 Fig. 1: Stone-framed grave from the Árpádan Era cemetery

1932–1936 között a főváros a városrendezési tervek miatt ásatást rendelt el a területen, az ásatásokat Nagy Lajos irányította. (NAGY L. 1934, 9–12.) Az ásatás során napvilágra került az erőd északi fala két patkóalakú toronnyal. 1941-ben a belvárosi templom átalakítási munkái közben, a kriptához vezető folyosón légfűtéssel ellátott terrazzo padlós helyiség került elő. (NAGY T. 1950, 359–376.) 1944-ben a belvárosi templom közvetlen környékének talaj egyengetési munkái során Bertalan Vilmos ve-

bath were found in 1913–1914 (FRIEDRICH 1914, 30). In 1932–1936, Budapest, the capital city, ordered archaeological excavations in the territory because of townscape planning. These excavations were conducted by Lajos Nagy (NAGY L. 1934, 9–12). He unearthed the northern wall and two horseshoe-shaped towers of the fort. In 1941, during the reconstruction of the city church (Belvárosi parish church), a room with a *terrazzo* floor and hot air heating was found in the corridor leading to the crypt (NAGY T. 1950, 359–376). The foundation wall of the southeastern fan-shaped tower of the fort was found by Vilmos Bertalan in the immediate environment of the city church in 1944 under the southeastern end of the shrine during leveling work. At the same time, he found stretches of the southern wall of the fort with fragments of other towers on the southern side of the church (BERTALAN 1945, 469–487). Lajos Nagy's monograph on the Roman fort in Eskü Square appeared in 1946 (NAGY L. 1946). The Elisabeth bridge was reconstructed and there were plans to reconstruct the square, which offered an opportunity to authenticate the northern wall and the

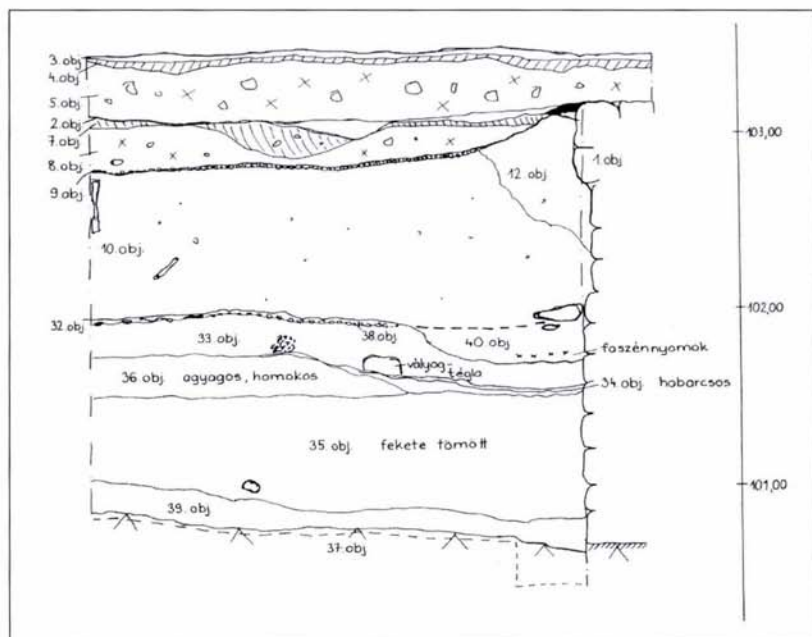
2. kép: Római kori vakolatdarabok omlása felülethben, keletről

Fig. 2: The surface of collapsed plaster from the Roman period viewed from the east

zetésével előkerült a tábor délkeleti legyező alakú saroktornyának alapfala a templom délkeleti szentélyzáródása alatt, valamint a templom déli oldalán, az erőd déli falának szakaszai kerültek elő a további tornyok részletével. (BERTALAN 1945, 469–487.) Nagy Lajos monográfiája 1946-ban jelent meg az Eskü téri római erődről. (NAGY L. 1946) Az Erzsébet híd átépítésére is sor került, a tér újabb átrendezését is tervezték, így lehetőség adódott a római tábor északi falának és patkóalakú tornyainak hitelesítésére. (NAGY T. 1971,

horseshoe-shaped tower of the Roman fort (NAGY T. 1971, 29–30). Rescue excavations were conducted in the ditch of the waterworks in 1974 (MELIS 1976, 313–333; SZIRMAI 1976, 425–426). László Gerevich's investigations suggest that a cella trichora was built over a shrine in the southeastern part of the fort, which was later incorporated into the structure of the Proto-Romanesque church (GEREVICH 1976, 43–54). Recent studies have also focused on the fort (MRÁV 1992–1995, 11–19 VISY 2000, 58, KOVÁCS P. 2001, 141–168).

As can be seen in this short outline of research history in the area, it can be said that Contra Aquincum stood on the left side bridgehead of the Elisabeth bridge, on the left bank of the Danube, facing the Budapest stretch of the *limes*. The garrison of this military establishment controlled and protected the most important trading routes that led into the Danube-Tisza Interfluve into the territories of the Sarmatians and other barbarian tribes. The antecedents of the fort are indicated by the uncovered wall fragments (bath etc.), coins and contemporary brick stamps. The barbarian tribes prepared for a large invasion in the

3. kép: Déli metszet északról

Fig. 3: Southern section of wall viewed from the north

29–30.) 1974-ben, a Vízmű csatornaárkában leletmentésekre került sor (MELIS 1976, 313–333., SZIRMAI 1976, 425–426.) Gerevich László kutatásai szerint a tábor délkeleti részében, a tábor-szentélyre épült rá a cella trichora, melyet később a protoromán templom rendszerébe átépítettek. (GEREVICH 1976, 43–54.) Újabb kutatások is foglalkoznak az erőd-
del. (MRÁV 1992–1995, 11–19, VISY 2000, 58, KOVÁCS P. 2001, 141–168.)

AD 260's. The *limes* was reinforced, new watchtowers were built. This was the time when the diamond-shaped late Roman fort, measuring 84×86 m, was built on the left bank. The, on average, 3.5 m thick fort walls were strengthened by eight horseshoe-shaped towers with sharp corners measuring 3×4 m in their interiors and corner towers reconstructed as having a fan-shape in the AD 4th century. The interior buildings of the fort were already renewed dur-

4. kép: Déli metszet északról

Fig. 4: Southern section of wall viewed from the north

A vázlatos, rövid kutatástörténet eredményeinek alapján Contra Aquincum erődjé a limes budapesti szakaszával szemben, a Duna bal partján, az Erzsébet híd bal parti hídfőjénél található. E katonai építmény helyőrsége ellenőrizte és védte a legfontosabb kereskedelmi útvonalakat, melyek a szarmaták és más barbár törzsek területére, a Duna–Tisza közére vezettek. A tábor előzményeire, az itt előkerült falmaradványok (fürdő, stb.) érmek, korabeli téglabélyegek is utalnak. A 260-as években a barbár törzsek nagyobb támadásra készültek. A limest megerősítik, új őrtornyok épülnek. A rombusz alakú bal parti későrómai erőd ekkor épült, mérete 84 × 86 méter. Az

ing Valentinian's reign (AD 364–375). The Roman garrison was withdrawn from the fort at the end of the AD 4th century – the beginning of the 5th century and the deterioration of the buildings began.

Flóris Rómer was the first to describe the medieval details of the church in the Pesti Napló in 1864. Re-

construction work was made in 1889–90 directed by Imre Steindl, which was not accompanied by research. At the same time, Lajos Némethy published his monograph with the description of the written sources and the visible medieval and Renaissance remains (NÉMETHY 1890). Kálmán Lux carried out the first investigations in 1932–33 both on the facades and beginning with the Baroque crypt of the church (LUX 1933). The facades were reconstructed under László Borsos's guidance in 1939–41 and the walls in the shrine were studied at the same time, when gothic niches were discovered. In 1948, László Gerő directed the reconstruction work

általában 3,5 méter széles táborfalat nyolc 3×4 méter belvilágú, sarkított patkóalakú toronnyal erősítették meg, a saroktoronyokat pedig a 4. században legyező formára alakították át. A tábor belső épületeit még Valentinianus uralkodása alatt (364–375) is megújították. A 4. század végén – 5. század elején a római helyőrséget kivonták a táborból, melynek építményei pusztulásnak indultak.

A templom középkori részleteit Römer Flóris ismertette először a Pesti Naplóban, 1864-ben. Helyreállítási munkálatok 1889–90-ben folytak Steindl Imre vezetésével, amelyhez kutatás nem kapcsolódott. Megjelent azonban Némethy Lajos monográfiája az írott források, valamint a látható középkori és reneszánsz maradványok ismertetésével. (NÉMETHY 1890) Először 1932–33-ban végzett kutatásokat Lux Kálmán mind a homlokzatokon, mind a templom barokk kriptájából kiindulva. (LUX 1933) A homlokzatokat 1939–41. között állították helyre Borsos László vezetésével, ugyanekkor falkutatást végeztek a szentélyben is, melynek során gótikus ülőfülkék kerültek elő. A II. Világháború okozta károk helyreállítási munkálatait Gerő László irányította 1948-ban, majd egy összefoglaló munkát jelente-

after the devastation of World War II, and published a summary on the architectural history of the church (GERŐ 1956). A rescue excavation in 1970 unearthed the fragments of a cemetery from the Árpáadian Era north of the church (MELIS 1976, 317). Gábor Bazsó, an art historian, evaluated and categorized the stone material of the church.

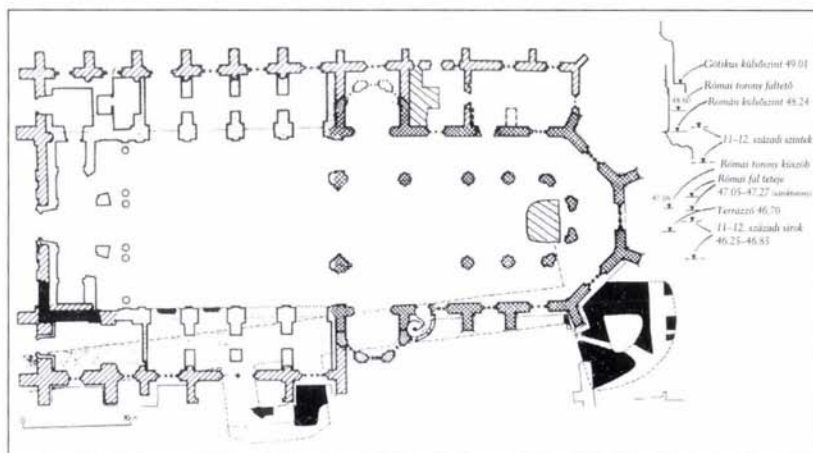
5. kép: A munkaterület keletről
Fig. 5: The excavation area viewed from the east

In 2002, we opened a trench where the surface had to be disturbed for the reconstruction of lavatories and sewers. We found a 20–30 cm thick building debris layer under the modern fill and perhaps the foundation for a plank floor (feature 5), which contained

tett meg a templom építéstörténetéről. (GERŐ 1956) Egy 1970-ben folytatott leletmentés során a templomtól északra feltárták az Árpád-kori temető részleteit. (MELIS 1976, 317.) A templom kőanyagának felmérését és rendezését Bazsó Gábor művészettörténész végezte.

A 2002. évi kutatás során a tervezett mellékhelyiségek és csatorna, tehát a bolygatásra kerülő felület helyén nyitottunk szelvényt. Az újkori feltöltés és feltehetőleg deszkapadló alapozása alatt 20–30 centiméteres épülettörmelékes feltöltést találtunk (5. objektum), amelyben a kő- és habarcsörmeléken kívül középkori, mázatlan kúpcserép és padlótégla darabok is voltak. A törmelék alatt előkerült a templom középkori padlója (2. objektum), amely habarcsba rakott, négyzetes, mázatlan padlótéglaiból állt, melyek mérete 20 × 20 centiméter. (Az épülettörmelékes rétegben is ugyanennek a padlónak a téglái voltak.) A felület nagyobb részén már csak a habarcs és benne a téglák lenyomata került elő, ahol azonban a téglák egybefüggő felületet alkottak, felettük jelentős, faszenes égésteréget lehetett megfigyelni. A tűzvész idején a padló már sérült volt, mert a kisebb hiányokat vastag faszenréteg töltötte ki, nagyobb felü-

stone and mortar fragments, medieval unglazed conical tile and floor tile fragments. Under the debris, we found the medieval floor of the church (feature 2). It was built of square unglazed floor tiles measuring 20 × 20 cm, which were placed in mortar. (Tiles from this floor were found in the debris layer as well.) Over most of the surface, only the mortar survived with the imprints of the tiles. Where, however, the tiles composed a coherent surface, they were covered by a thick burned layer containing charcoal. The floor was already damaged at the time of the conflagration, since the smaller hiatuses were filled in with a thick charcoal layer, while over a larger surface, the tiles were removed only after the fire, since the mortar foundation was not sooty. The tile floor did not extend to the existing church wall, but to another wall with a slightly different orientation (which may be a foundation or an earlier pulled down wall. However, this could not be clarified in such a small surface). This wall was uniformly built from rubble and smaller stone pieces on top of the yellow virgin soil. Where the wall entirely filled in the foundation ditch, we could sometimes observe large

6. kép: Helyszínrajz a 2002. évi kutatásokkal
 Fig. 6: Plan of the site with the 2002 excavation

leten viszont csak ez után távolították el a téglákat, mert a habarcsalapozás nem kormozódott. A téglapadló nem a ma is álló templomfal mellé fut be, hanem egy attól tájolásában kissé eltérőhöz (amely alapozás, vagy korábbi visszabontott fal is lehet, ezt a kérdést a kis felületű kutatás miatt nem sikerült tisztázni). Ezt a falat egységesen törtkőből és kisebb kődarabokból rakták a sárga altalajra alapozva. Ahol a fal az alapárkot teljesen kitöltötte, időnként nagyobb habarcskifolyások voltak, a felsőbb részen ezeket elsimitették a falon. A padló építését V. László ezüst denárja keltezte, amely a habarcs és az alatta lévő letaposott, barna agyagos réteg (7. objektum) közül került elő.

spots of mortar flowing down the wall. Higher up, they were spread over the wall surface. The construction of the floor was dated by a silver denar issued by László V, which was found between the mortar and the underlying, trodden, brown clayey layer (feature no. 7).

We dug deeper, leaving the surface of the floor tiles in place. A 20–25 cm thick layer of building debris (with stone and stone powder) followed under the floor (feature no. 8), in which scattered human bones and pottery sherds from the 13th–14th century were found. Then a floor level was observed which turned out to be the exterior floor level, construct-

A padlótéglás felületet meghagyva mélyítettünk tovább. A padló alatt 20–25 centiméter vastag épületsífrás (köves-kőporos) réteg (8. objektum) következett, amelyből szórvány embercsontok és kevés 13-14. századi kerámiatöredék került elő, majd járósíntet tudtunk megfigyelni, amely még a templom bővítése előtti külső szint volt (9. objektum). Ez alatt kerültek elő a templom körüli temető 11–13. századi, melléklet nélküli sírjai (20 sír), amelyből három volt kőkeretes (az egyik tripla temetkezés), egynél pedig fakoporsó maradványai kerültek elő. A sírokat sötétbarna, enyhén sóderos rétegbe ásták, amelyben kevés kerámia (11–13. századi és római) is volt.

A 11, 14, 15 számú sírokból (22, 25, 26. számú objektum) II. Constantinus érmeit, kisebb római üvegtöredéket és egy bronztű töredékét szedtük fel. További üvegtöredékek kerültek elő a sírok rétegéből is (10. objektum). A római kori telepjelenségek a felszíntől mérve Af. 102–103 méterre jelentkeztek. A 10. objektum alatt egy 25 centiméter vastag, löszös, agyagos lejárt réteg jelentkezett. Ebből a rétegből bronzkori cserepet és állatsontot tettünk el. Ezt a betöltést zárja alul egy apró, köves, só-

ed prior to the enlargement of the church (feature no. 9). Underneath, we discovered graves from the churchyard from the 11th–13th centuries (20 graves). They contained no grave furniture, three had stone frames (one of them was a triple burial) and another one contained the remains of a wooden coffin. The graves were dug into a dark brown, slightly gravelly layer, from which a few sherds (11th–13th century and Roman) were recovered.

Graves nos. 11, 14 and 15 (features nos. 22, 25 and 26) yielded coins issued under Constantine II, a few small glass fragments and the fragment of a bronze pin. More glass sherds were found in grave layer (feature no. 10). The Roman settlement features appeared in the depth of 102–103 Af. From the surface. A 25 cm thick loessy, clayey trodden layer appeared under feature no. 10. Bronze Age sherds and animal bones were collected from it. It is underlain by a gravelly floor level with small stones (feature no. 38). Underneath a clayey, brown compact soil followed (feature no. 33) containing Roman ceramics and animal bones. A yellow, compact clayey layer appeared in the eastern part of the southern section

deres járószint (38. objektum). Alatta, a betöltés agyagos, barna tömött föld (33. objektum), melyből római kerámiát és állatsontokat tettünk el. A déli metszet keleti részén egy sárga, tömött agyagos réteg is mutatkozott, mely egy agyagfal planírozását tartalmazza (36. objektum). Ebből bronzkori cserepek kerültek elő. A déli metszet nyugati részén többek között növényi lenyomatot vakolatfémekkel borított habarcsos járószint mutatkozott 8–9 centiméter vastagságban (34 objektum). Innen égett cserepeket gyűjtöttünk össze, valamint a vakolatdarabokat is eltettük anyagvizsgálatra. Alatta, a betöltés már agyagos, fekete, tömött (35. objektum), melyből bronzkori kerámiával kevert római anyag került elő, állatsontokkal együtt. Alatta a föld már bolygatlan, agyagos, nyers (37. objektum). Tehát a földmunkák során a megfelelő metszetekben két római periódus maradványát figyeltük meg: egy későbbi sóderes járószintet (38. objektum) és alatta 40 centiméterrel egy habarcsos szintet (34. objektum). Ezek a szintek feltehetően egy épületen belüli átalakítást igazolnak. Az előkerült őskori cserépanyag Szilas Gábor meghatározása szerint bronzkori. A 2002. évi régészeti adatokat

which contained the leveling of a clay wall (feature no. 36). It contained Bronze Age sherds. In the western part of the southern section, we observed, among other things, an 8–9 cm thick mortared floor level covered by plaster fragments preserving plant imprints. We collected burned sherds here and selected plaster fragments for analysis. The underlying fill was a clayey, black, compact soil (feature no. 35), which yielded Roman material mixed with Bronze Age sherds and animal bones. Under this layer, the undisturbed clayey virgin soil appeared (feature no. 37). Accordingly, the remains of two Roman periods could be observed in the cross-sections during the earth moving work: a later gravelly floor level (feature no. 38) and a mortary level 40 cm under it (feature no. 34). These levels probably attest to reconstructions in the same building. Gábor Szilas identified the prehistoric sherds we found in this area as coming from the Bronze Age. The archaeological data in 2002 were documented within the fort area of Contra Aquincum, in the south-eastern part of the fort.

We also noted the reconstruction work carried out in the shrine. Under the synthetic stone floor,

Contra Aquincum táborán belül, a tábor délkeleti részén dokumentáltuk.

A szentély felújítási munkáit is figyelemmel kísértük. A műkö burkolat felbontása után előkerült a 19. század végi műemléki helyreállítás öntött padlója, amelyet fotón dokumentáltunk. A hátratólt oltár lépcsőzete alatt volt a középkori főoltár alapozása, amelyet felmértünk. Az alapozás törtkőből és bontott kváderből készült, amelybe középkori falazó- és kis méretű (10 × 10 centiméteres) padlóteg-lákat is építettek.

Kovács Eszter – Szirmai Krisztina

the cast floor appeared, put down during monument reconstruction work at the end of the 19th century, of which we made a photo. The foundation of the medieval high altar was found pushed into the background under the flight of steps of the altar. We took its measurements. The foundation was made of rubble and recycled ashlar. Medieval bricks and small square (10 × 10 cm) floor tiles were built into it.

Eszter Kovács – Krisztina Szirmai

Régészeti és földtani kutatások Soroksár határában

(Budapest, XXIII. ker., Bevásárló út, Hrsz.: 19597/56)

2002 őszén a Scanska Kft. megbízásából szondázó feltárást végeztünk a Nagykőrösi úti Auchan áruháztól délre fekvő területen. A feltárásokat a kereskedelmi központhoz csatlakozó újabb áruházak építése tette szükségessé. A területen 1999-ben, az Auchan áruház építését megelőzően már folyt szondázó ásatás. Ekkor az ásatók szórva nyosan jelentkező szarmata kerámiát gyűjtöttek, két szelvényben pedig bronzkori kerámiatöredékek kerültek elő. (KOVÁCS–PRANDER 2002) Az ideai feltárások régészeti szempontból viszonylag szerény eredményt hoztak, ugyanakkor számos fontos földtani megfigyelésre nyújtottak lehetőséget.

A soroksári terület megelőző földtani kutatásainak áttekintésénél figyelembe kell venni a Duna budapesti szakaszával foglalkozó, mintegy 80 évet felölelő földtani, geomorfológiai irodalmat.

Schafarzik (SCHAFARZIK 1918) szerint az óholocén végén a Duna

Archaeological and geological investigations in Soroksár

(Budapest XXIII, Bevásárló Road, Lrn.: 19597/56)

Test excavations were conducted in the area south of the Auchan department store on Nagykőrösi street. The work was commissioned by the Scanska Kft. in the autumn of 2002. The excavations became necessary because of the projected construction of further department stores linked with the trading center. A test excavation had already been conducted in the area preceding the construction of the Auchan department store in 1999. At that time, sporadic Sarmatian sherds were collected and two trenches yielded Bronze Age ceramic fragments. (KOVÁCS–PRANDER 2002) This year, the excavations brought relatively modest results from an archaeological point of view although they provided an opportunity for the observation of a number of important geological phenomena.

To review previous geological research undertaken in the Soroksár area we had to consider all the

völgyében lezökkenés következhetett be, amelynek egyik eredménye lehet a soroksári Dunaág kialakulása. Pécsi Márton 1959-ben a Budapest környéki Duna-szakaszról azt írja, hogy a Duna a pleisztocén során nagyjából Budapest–Kecskemét–Kiskunfélegyháza, (PÉCSI 1959) illetve Budapest–Cegléd–Lakitelek irányában folyt. Wein György egyértelműen emellett foglal állást, hogy a Budai-hegység a levantei végén, a pleisztocén elején került szárazra. (WEIN 1977) Ekkor kezdett kialakulni a mai hegyvidék, amely meghatározta Duna folyó lefutását, valamint befolyásolta a folyóvízi üledék-képződési környezet különböző kifejlődéseinek elhelyezkedését is.

A vizsgált soroksári terület tulajdonképpen bonyolult összefogazódó folyóvízi kifejlődésekből (fáciesekből) felépülő hordalékkúp-komplexum Alföld felszínébe besimuló részének tekinthető.

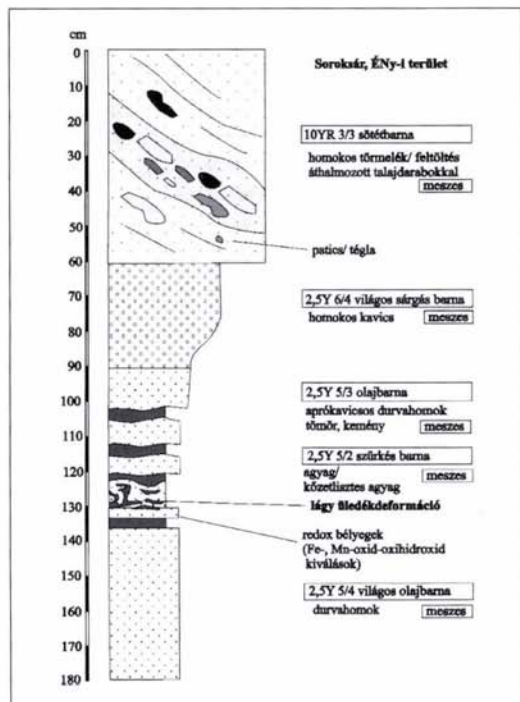
A szondázó ásatásra két területet jelöltünk ki. A 2. lelőhely szelvényeit közvetlenül az 1999-ben feltárt 10. kutatóárok mellett jelöltük ki, amely egy észak-déli irányú homokhátat vágott, ugyanis a homokhát tetején egy koponyatöredék került elő, a kutatóárokban pedig szórvány bronzkori kerámiát találtak. (BTM Adattár: 1913-2000) A kijelölt szelvényünk ke-

geological and geomorphological literature published in the past 80 years on the Budapest section of the Danube.

According to Schafarzik (1918), at the end of the Early Holocene a fault-controlled topographic depression was formed in this part of the Danube valley, and this depression has resulted in the development of the Soroksár Danube branch. M. Pécsi (1959) that during the Pleistocene, the Danube was flowing approximately along the line Budapest–Kecskemét–Kiskunfélegyháza or perhaps Budapest–Cegléd–Lakitelek. Gy. Wein was convinced (1977) that the uplift of the Buda hills towards the end of the Levantine period and the beginning of the Pleistocene was the major decisive factor in shaping the course of the Danube. The new hilly range strongly influenced also the establishment of the alluvial sedimentary environment of those times.

The Soroksár region is actually a part of an alluvial cone complex built from the intricately interrelated alluvial formations deposited onto the surface of the Hungarian Plain.

Two territories were picked-out for test excavations. The trenches through site 2 were opened right

1. kép: Rétegszlop az ásátás északnyugati területén
 Fig. 1: Stratigraphic sequence in the northwestern part of the excavation

reszt irányban vágta át ugyanezt a homokhátat.

A geológiai kutatógödörben a következő rétegsort ismertük meg alulról felfelé: (1. kép) A 180–60 centiméter közötti világos olajbarna (2,5Y 5/4), laza, uralkodóan kvarc anyagú, homok szemcséméretű üledéket törmelék szemcséinek morfológiája (gyengén, közepesen kerekített, koptatott) és mérete (durvahomok, feljebb kavics),

beside trench 10, excavated in 1999, which intersected a north-south oriented sand ridge because a skull fragment was found on top of the sand ridge and the trench yielded scattered Bronze Age sherd (BTM Archives 1913–2000). The new trench cut across the same sand ridge.

The following stratigraphic sequence was observed in the geological test pit from the bottom upwards (Fig. 1). Between 180–60 cm, the light olive brown (2.5Y 5/4), loose sediment of a dominantly quartzite material with grains in the size range of sand

was interpreted as an alluvial deposit based on the morphology of the grains (slightly to medium rounded, worn), their size (rough sand, coarsening upwards to pebbles) and the clayey intercalations. The alternation of clay and sand layers reflects the former presence of a point bar deposit of a meandering river, while the pebbly layer marks a zone more proximal to the channel.

illetve az agyagos közbetelepülések alapján folyóvízi üledékként értelmezzük. A homok-agyag szintek váltakozása meanderező folyó övzátany fáciését képviselheti, míg a kavicsos réteg a folyómederhez közelebbi szakaszt jelzi.

A felső 60 centiméterben vizsgált képződményben megjelenő nagyméretű, sötétbarna (10YR 3/3), 1–10 centiméter nagyságú kőzetlisztes agyag összetételű törmelék darabok recens és szubrecens talajreliktumoknak bizonyultak. Mivel ezek a kötetlen klasztok enyhe víz általi mozgathatósága is szétesnének, a rétegzés meredek szögű ($30^\circ <$), indokolt az emberi beavatkozás, feltöltés lehetőségét megerősíteni.

Az üledékben észlelt mésztartalom arra utal, hogy az ásatásnak ezen a részén, az alapvetően síkér, mégis enyhe terephullámokkal jellemezhető területen a folyó vízjárását követő talajvízszint fluktuáció miatt a szárazabb időszakokban mészleplek maradhatnak vissza a leszálló talajvízből. A rozsdabarna vasoxid kiválások a redox viszonyok változását jelzik, ami ugyancsak a talajvízszint fluktuációval hozható összefüggésbe.

A homokhát tetején két csontváz rítusú sír, és néhány cölöplyuk méretű objektum került elő.

2. kép: Zsugorított csontváz sír az ásatás északnyugati területén

Fig. 2: Flexed inhumation burial in the northwestern part of the excavation

In the uppermost 60 cm of the exposed profile 1–10 cm diameter dark brown (10YR 3/3) fragments of silty clay composition were encountered. They are interpreted recent to sub-recent soil relics. As these uncemented clasts would fall apart even when slightly moved by flowing water, however, the stratification lies at an acute angle ($30^\circ <$) it seems to be very likely that the accumulation of this material involved human activity in modern times.

The lime content of the deposit suggests that in this part of the

Az egyik sír egy rossz megtartású, kelet-nyugati tájolású zsurgorított csontvázas sír volt, sajnos mellékletek nélkül. (2. kép) A sír feltételezhetően hozható csak kapcsolatba a korábbi feltárások során előkerült bronzkori leletekkel. A másik sírban egy hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetben eltemetett vázat találtunk, ugyancsak mellékletek nélkül. Bár a váz hiányos volt, a csontok megtartása jobb volt, mint a másik síré. A sírt rítusa és a csontok megtartása alapján későbbinek tartjuk, mint az előzőekben bemutatott sírt. Figyelembe véve az 1999-ben talált szarmata cserepeket elképzelhető, hogy magányos szarmata, esetleg még későbbi temetkezésről lehet szó (hasonló rítusú, magányos szarmata sírról van adatunk a környékről: PETŐ 1992, 9. kép). A többi jelenséget, leletek hiányában egyáltalán nem lehet datálni.

Az 1. lelőhelyen, amely a teljes terület legdélebbi részét fedte le, összesen 13, északnyugat–délkelet irányú, átlagosan körülbelül 5 méter széles, 92 méter hosszú, és egy ezekre merőleges (140 méter hosszú) szelvényt nyitottunk. (3. kép) A

excavation, lime coatings could have precipitated from the receding water table during drier periods (resulted by water table fluctuations controlled by climate controlled changes of the discharge of the river flowing through the flat terrain). The rusty brown Fe-oxide precipitations indicate alternation of redox processes, which are also linked with fluctuations in the water table.

Two inhumations and a few features of the size of postholes were found on top of the sand ridge.

3. kép: A délkeleti terület légifotója

Fig. 3: Aerial photo of the southeastern territory

One of the graves contained a poorly preserved flexed skeleton, regrettably without grave goods (Fig. 2). The grave can conditionally be linked to the Bronze Age finds recovered during previous excavations. The other grave con-

helyszín kiválasztását a Péteri-patak közlése, a patak mellett megfigyelhető észak–déli irányú, kiemelkedő – megtelepedésre alkalmas – homokhátak indokolták. A nagy felületre kiterjedő feltárás azonban régészetileg teljesen negatív eredményt hozott, néhány recens jelenlég (egy nagy égésnyom és egy feltételezhetően csőszkunyhó) és egy erőteljes tereprendezés nyomain kívül, korábbi emberi tevékenységnek nem találtuk nyomait.

A nagyobb felületre kiterjedő feltárás azonban geológiaiag fontos eredményeket hozott.

A 180–40 centiméter közötti, sárgásbarna (10YR 5/8), feljebb világos barnásszürke (2,5Y 6/2), uralkodóan homok szemese méretű üledéket alkotó törmelék szemcsék morfológiája (gyengén, közepesen kerekített, koptatott) és mérete (durvahomok, kavicsbetelepülések) alapján folyóvízi üledékként értelmezzük. Itt rétegzést is sikerült mérni, amelynek iránya és dőlésszöge 170/20 (dél felé húsz fok), északról dél felé történő üledékszállítást jelez.

A durvahomok és kavics szemcsék a folyómeder közelségét jelzik. A gyakori, nagyon sötét szürkésbarna agyagklasztok lehetnek talajáthalmazás eredményei. Mivel antropogén beavatkozásra

tained a skeleton laid on the back also without grave furniture. Although the skeleton was incomplete, the bones were better preserved than those in the other grave. The funeral rite and the condition of the bones imply that this grave was later than the previous one. Considering the Sarmatian sherds found in 1999, it is possible that this was the burial of a lone Sarmatian, or an even later burial (we know about a lone Sarmatian grave with the same funeral rite from the region: PETŐ 1992, Fig. 9). The rest of the features cannot at all be dated due to the absence of finds.

In site 1, which covered the southernmost area of the territory, we opened altogether 13 north-west-southeast oriented trenches, which were 5 m wide and 92 m long on average, and another one perpendicular to the others (140 m long) (Fig. 3). The choice of the site was justified by the proximity of the Péteri stream and the sand ridges running north-south along the stream that rose above the environment and seemed a suitable place for settlement. Nevertheless, the excavation on a large surface did not yield archaeological results apart from a few recent phenomena (extensive traces of

(hulladék, használati tárgyak) utaló nyomokat nem találtunk, a vizsgált jelenség lehet természetes eredetű is. Ilyen talajáthalmazás akkor alakulhat ki, amikor a folyópart közelében lévő, talajtakaróval borított szárazulat, sziget áldozatul esik egy nagyobb, megnövekedett energiájú folyóágnak vagy a folyóág változtatja medervonalát oldalirányban, s erodálja a partot és a környezetét.

A felső 40 centiméterben nagyon sötét szürkésbarna (10YR 3/2) homokos, kavicsos törmelék helyezkedik el, amelyben világos sárgásbarna (2,5Y 6/4) kőzetlisztes sávok és törmelékek, illetve fémtárgyak és üvegcserépek is megfigyelhetők. Ez recens és szubrecens áthalmazott talajanyagra utal.

Gyakorlat az uralkodóan szürke, szürkésbarna színű, 5–10 centiméter átmérőjű, 0,1–1 méter hosszúságú, elágazó és 1–3 centiméter átmérőjű, kisebb életnyomok (biogalériák). Egymást harántoló, több generációs csatornák is megfigyelhetők. (4. kép) Méretük alapján és irodalmi analógiákat is felhasználva feltételezzük, hogy (RETALLACK 1990, HASIOTIS et al., 1992) a nagyobb életnyomok talajlakó kisemlősök, a kisebb méretűek ízeltlábúak, (bogarak) nyomai

4. kép: A változatos méretű életnyomok sűrűsége gazdag biológiai tevékenységet jeleznek
Fig. 4: The density of various traces of organic life indicate diverse biological activity

burning and probably a field-guard's hut) and traces of intensive landscaping. Nothing indicated earlier human activity.

Nevertheless, the excavations on a large surface yielded important geological results.

The yellowish brown (10YR 5/8), upwards light brownish grey (2.5Y 6/2) sediment between 180 and 40 cm, can be identified as an alluvial sediment based on its morphology (slightly, medium rounded, worn) and the size (coarse sand, gravel) of the detrital grains which mostly fall within the

lehetnek. Ezek a formák gazdag biológiai tevékenységet jeleznek.

A 4. árokban bőséges karbonátkiválást észleltünk egykori gyökér mentén (rhizokonkréción), amely belül üreges. (5. kép) Ilyen konkréciónak akkor alakulnak ki, amikor a száraz éghajlat miatt, a

5. kép: Bőséges karbonátkiválás egykori gyökér mentén (rhizokonkréción), amely belül üreges (délkeleti terület, 4. árok). Ilyen konkréciónak akkor alakulnak ki, amikor a száraz éghajlat miatt, a talajoldatokból elvont víz hatására, a visszamaradt sók (itt kalcium-karbonát) kicsapódnak a gyökér körül
Fig. 5: Numerous hollow carbonate precipitations along a former root (rhizoconcretion) (southeastern territory, trench 4). Such concretions develop during dry climates as a consequence of the water extracted from soil solutions. The remaining salts (here calcium carbonate) precipitate around the root.

size range of sand. Stratification of these deposits measured in the excavation as 170/20 (dipping at 20 degrees towards the south) indicates sediment transport from north to south.

The coarse sand and pebble grains indicate the proximity of the river bed. The abundant dark greyish brown clay clasts may be the results of soil redeposition. Since we could not find any trace of antropogenous intervention (debris, objects of use), these phenomenon may be qualified as of natural origin as well. Such a soil redeposition can develop when either the exposed banks of the river or some soil covered islands fall victim to erosion at the time of a high flood. This may also happen when the active river branch suddenly changes its course and doing so erodes the former bank and its environment.

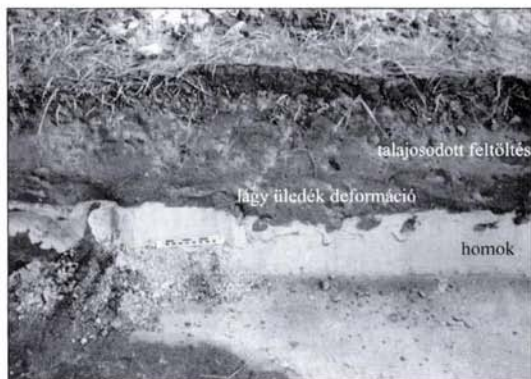
A very dark greyish brown (10YR 3/2) sandy, pebbly detritus can be found in the upper 40 cm, in which there occur light brown (2.5Y 6/4) silty stripes. Detritus, metal objects and glass shards can be observed in it. This implies a recent and sub-recent redeposited soil.

The dominantly grey, greyish brown traces of burrowing animals

talajoldatokból elvont víz hatására, a visszamaradt sók (itt kalcium-karbonát) kicsapódnak a gyökér körül.

A 11. gödörben, az „altalajt” alkotó sárgásbarna homokos üledék és a barna, jelenkori talajt is tartalmazó feltöltés határán zsákos, párnaszerű lágy-üledék deformációk láthatók, amelyek kialakulására leggyakrabban állatok taposása /dagonyázása során kerül sor. (6. kép)

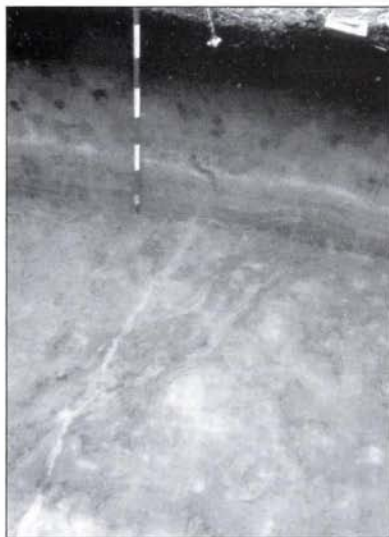
A 12. kutatóárokban rétegzett, homokos üledékben lefelé elkeskenyedő, 3–5 centiméter széles hasadékokat figyeltünk meg, amelyek durvahomokkal vannak kitöltve. (7. kép) A kutatóárokban párhuzamosan látható hasadérendszer egy igen kemény szürke homokos szintig hatol felfelé. Ez kijelölheti az egykori felszínt, ami szárazulat volt. Ilyen ékek homokos üledékben akkor jelenhetnek és maradhatnak meg, ha az egyébként laza homok szilárd kőzetként viselkedik. Ez akkor teljesülhet, ha a homokban lévő víztartalom megfagy és kemény kőzetként reped meg, az üres hasa-

6. kép: Az „altalajt” alkotó sárgásbarna homokos üledék és a barna, jelenkori talajt is tartalmazó feltöltés határán zsákos, párnaszerű lágy-üledék deformációk láthatók, amelyek ilyen formában való kialakulására leggyakrabban állatok taposása/dagonyázása során kerül sor. Ez a jelenség is a gyakori területhasználatot jelzi

Fig. 6: Sacks of pillow-like soft-sediment deformations can be observed on the border of the yellowish brown sandy sediment of the "virgin soil" and the deposit, which also contains the brown modern soil. It usually develops as a consequence of trampling/wallowing animals. This phenomenon also indicates that territory was in common use.

(biogalleries) measuring 5–10 cm in diameter and 0.1–1 m in length, forked ones and smaller ones with a diameter of 1–3 cm can frequently be observed. Multi-generation channels intersecting one another can also be observed (Fig. 4). Judged from their size and following analogies in the literature we hypothesise (RETALLACK 1985, HASIOTIS et al., 1992) that the larger biogalleries may come from small ground dwelling mammals, while the smaller ones were

7. kép: 3–5 centiméter széles hasadék, fagyék harántolja az üledéket, amely durvahomokkal van kitöltve

Fig. 7: A 3–5 cm fissure, a frost wedge segmenting the sediment, which is filled in with coarse sand

dék pedig fentről üledékekkel töltődik ki, fagyékként értelmezhető. Egykori állandó talajfagyra, permafrosztra utal ez a jelenség. Ugyanebben a homokos üledékben hullámos rétegzavar is jelen van a fagyék mellett. (8. kép) Ezért indokolt a jég általi zavar, krioturáció valószínűsítése. Ilyen szélsőséges hideg, hosszú ideig tartó talajfagy a pleisztocén glaciális időszakában lehetett.

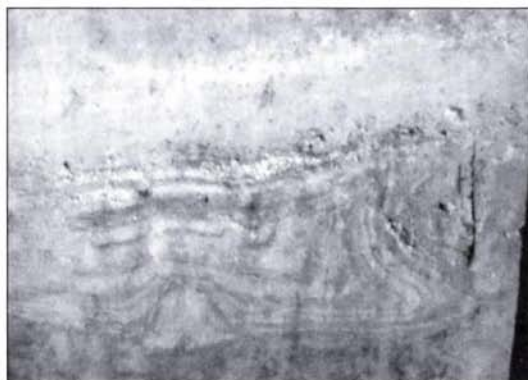
Összefoglalva a megfigyeléseket, megállapítható, hogy a pleisz-

made by insects. These forms indicate intense biological activity.

Numerous hollow carbonate precipitations were observed along former roots (rhizoconcretion) (Fig. 5). Such concretions develop when under dry climatic conditions water is extracted by evaporation from the soil solutions. The remaining salts (here calcium carbonate) precipitate around the roots.

Sacks of pillow-like soft-sediment deformations were observed along the border of the yellowish brown sandy sediment and the uppermost brown soil layer in pit 11. Such deformations usually develop as a consequence of animal-trampling on the soft, soaked ground surface (Fig. 6).

3–5 cm wide downwards narrowing fissures were observed in the stratified sandy sediment in trench 12, which were filled in with coarse sand (Fig. 7). The parallel fissure system extends down to a very hard grey sandy level. This may mark the former dryland surface. Such wedges can appear in a sandy deposit when the otherwise loose sand behaves like a rock. This can happen when the water content freezes in the soil which then cracks like a hard rock, and the empty fissure is filled in with sediment from above.

8. kép: A hullámos rétegzavar ugyanebben homokos üledékben látható a fagyék mellett körülbelül 1 méterrel északnyugatra. Tekintve a fagyék közelségét, ezt fagy-jég általi zavar-ként, krioturbációként értelmezzük

Fig. 8: The turbulent sediment disturbance can be seen in the same sandy deposit beside the frost wedge about 1 m northwest of it. Regarding the proximity of the frost wedge, this can be interpreted as a disturbance caused by frost-ice, such as cryoturbation

tocén és holocén során kiépülő Duna uralkodóan kanyargó folyómederrel jellemezhető üledékképződési környezetének változatos fácieseit sikerült dokumentálni a soroksári régészeti ásatás területén. A bemutatott szakirodalom és terepi megfigyeléseink alapján a fejlődéstörténet az alábbiakban vázolható fel: a gyakran aprókavicsos, helyenként keresztrétegzett durvahomok, a helyenként közbetelepülő sötét színű agyagsávokkal folyóvízi környezetet jelez. Az aprókavicsos durvahomok övzátont, míg a közbetelepülő agyagos rétegek, nyugodtabb vízmozgású, árté-

Such a phenomenon can be interpreted as a frost wedge. It is a testimony to permanently frozen ground, called "permafrost". Beside the frost wedge, a turbulent layer disturbance also appears in the same sandy deposit (Fig. 8). This implies disturbance by ice or cryoturbation. Such extremely cold weather with long-lasting frost in the soil is encountered during Pleistocene glacial periods.

To sum up, we can say that varied facies of the sedimentation environment of the mostly meandering bed of the Danube which developed during the Pleistocene and the Holocene could be documented in the area of the archaeological excavations in Soroksár. Based on the cited literature and our field observations the sedimentary evolution of the studied area can be outlined as follows. The coars, sometimes cross-bedded sand, with the abundant small pebbles and the incidental dark clay intercalations, indicate an environment with flowing water. The coarse sand with the

ri környezetet valószínűsít. Az ásatás közepén megtalált durva kavicsos lepel mederüledékként értelmezhető.

Mivel a durvahomokos réteget ért krioturbáció (lágy-üledék deformáció fagyék közvetlen közelében, tömörödött homokszint) a pleisztocén, mainál jóval hidegebb éghajlatú időszakokban keletkezhetett, a homokos összlet bizonyosan a pleisztocén vagy az az előtti földtörténeti korok (pliocén) terméke.

A homok szárazulati körülmények között bekövetkezett megfagyása egyben eróziós eseményt, az üledékképződés szünetét is jelentheti. Ezt követően azonban ismét zajlott természetes üledékképződés. Ezt tanúsítja a kriturbációs szintet fedő homokos réteg. Ezután stabilizációs időszak következett, amit a homokos összlet feletti, szintén homokos üledék sötétbarna, szürke színe, szerves anyag tartalma jelzi. A természetes talajképződés a szubsztrátumot alkotó homokos üledéken ment végbe. A kismillősök, illetve valószínűleg bogarak nyomai gazdag biológiai tevékenységet jeleznek. Gyakoribbak voltak azok a talajlakó kismillősök, amelyek az oxidatív viszonyokkal jellemezhető, uralkodóan talajvízszint feletti környezetet kedvelték. A gyökérjáratok mentén

small pebbles were deposited on a point bar along the river-bank, while the intercalated clayey layers are indicative of the former floodplain characterized by slowly moving waters. The coarse gravel sheet in the center of the excavated surface can be interpreted as a river channel deposit.

Since the cryoturbation in the coarse sandy layers (soft-sediment deformation in the direct vicinity of frost wedges, compacted sandy level) could develop in periods of the Pleistocene that were significantly colder than at present. The sandy complex is certainly the product of the Pleistocene or perhaps, it may be even older than that (Pliocene?).

The freezing of the sand on dry land also indicates an erosional event, the interruption of sedimentation. After it, however, sedimentation continued. This is attested by the sandy layer covering the cryoturbated level. Then, a stabilisation period followed, which is indicated by the dark brown to grey colour and organic content of the similarly sandy complex above the pure sand. The natural soil formation proceeded on the sandy substrate. Traces of small mammal burrows and probably insects indicate a diverse bio-

megfigyelt vastag mészkiválás a mainál szárazabb, szemi-arid éghajlaton alakulhatott ki. A mésztartalom jelzi a kilúgozás, savas környezet hiányát. Ez a környezet elősegíthette a 2. lelőhelyen feltárt csontvázak megőrződését is.

További életnyomok, taposás nyomok is azt erősítik, hogy a talajképződés nem volt zavartalan a holocén folyamán. A terepen talált beásás, árokképzés nyomai, az üvegeserép, fém és műanyag tárgyak mind azt támasztják alá, hogy a terület bolygatása az újkorban, egészen a közelmúltig igen intenzív volt.

*Horváth Zoltán – Mindszenty
Andrea – Reményi László
– Zádor Judit*

logical activity. Those small terrestrial mammals, however, which favoured an environment which was mostly above the water-table characterised by oxidative conditions, were more common. The thick lime deposits along the roots must have developed in a dryer climate than the present one. The lime content indicates a lack of acid leaching. This environment may have contributed to the preservation of the skeletons unearthed in site 2.

Traces of other life forms and of trampling reinforce the observation that soil formation was greatly disturbed in the Holocene. The traces of pits and trenches, glass shards, metal and plastic objects support the idea that the territory was very heavily disturbed in the modern period probably up to the recent past.

*Zoltán Horváth – Andrea
Mindszenty – László Reményi
– Judit Zádor*

Az Aquincumi Múzeum kisebb leletmentései és szondázó jellegű feltárásai a 2002. évben

Budapest, III. ker., Ladik utca 9.
(Hrsz.: 19250/8)

A megelőző régészeti feltárást épületalapozást megelőzően végeztük. Kutatásunkat a következő adatok ismeretében kezdtük meg: az utca északi oldalán húzódik a régészeti szakirodalomban Ladik utcai temető néven ismert római kori temetkezési hely, (ZSIDI 1985) az utca nyugati végénél pedig 1992–93-ban Zsidi Paula szintén temetőrészletet, illetve egy cölöpkonstrukciós, nyugat–keleti irányú objektum részletét tárta fel. (ZSIDI 1994, 1996) A területtől déli irányban, a katonaváros északkeleti negyedében reprezentatív lakóházak kerültek feltárássra, illetve itt épülhetett ki a település közigazgatási negyede. (PÓCZY 1986) Mindezek alapján – és elsősorban a cölöpkonstrukciós objektum további részletére számítva – észak–déli irányban kutattuk meg a területet.

A gépi bontás megkezdésekor, még az újkori, épülettörmelékes rétegből körülbelül 50 centiméter magas római kori Iuppiter szobor torzója került elő, (R 2318, 1. kép)

1. kép: Iuppiter szobor töredéke (Budapest, III. ker., Ladik utca 9.)

Fig. 1: Fragment of the Jupiter sculpture (Budapest III, 9 Ladik Street)

amely azonos ikonográfiai típusba tartozik a Nagy T. által 1958-ban, a III. ker., Szépvölgyi úton feltárt szentélykörzet Iuppiter Teutanus szobrával. (NAGY T. 1965, NAGY T. 1973, PÓCZY 1998, PÓCZY 1999) A most előkerült, kevésbé igényes kialakítású mészkőszobor erősen töredékes, nyaka és feje, bal karja, bal lába térdtől, jobb lába pedig körülbelül a bokától lefelé hiányzik. A jobb lábára támaszkodó ruhátlan istenalak vállát és kar-

jaít köpeny fedte, jobb kezében villámköteget, hiányzó bal kezében pedig valószínűleg sceptrumot tartott. (BOUCHER 1976, BAUCHHENB 1984/1, 1984/2) A szobor hátának durvább, elnagyolt kialakítása - különösen deréktól lefelé - fülkében történő elhelyezésre utalhat.

A területen a szobrot rejtő feltöltés alatt tözezes elterítés, majd szürke iszapos, vaskiválásos homokos szint következett, szintén újkori anyaggal. Statikai okok miatt a mai szinttől hét méter mélységben fejeztük be a bontást, a leendő épület alapozási síkjánál jelentősen mélyebben.

A leírt rétegek kelet (a Duna felé) és észak felé is lejtettek. A felület délnyugati sarkában egy kiemelkedést figyeltünk meg, amely a jelenleg is álló épületek alá húzódik. Elképzelhető, hogy a közelben már többször regisztrált úgynevezett Aranyhegyi patak medrét és annak partját találtuk meg,

A feltárás római kori objektumok szempontjából negatív eredménye arra enged következtetni, hogy a korábban megtalált cölöpszervezetű konstrukció itt már nem folytatódott tovább, valószínűleg az említett patakmeder miatt, vagy a számos újkori bolygatás és áradás olymértékben tette tönk-

re a lelőhelyet, hogy itt már régészeti jelenségeket megfigyelni nem lehetett. A szórványként előkerült Iuppiter szobor pedig egy korábbi nagy arányú tereprendezés során kerülhetett az építési törmelékbe.

T. Láng Orsolya

**Budapest, III. ker., Meggyfa utca
– Raktár utca között**

A Hírközlési Felügyelet átlag 80–100 centiméter mélységben földmunkákat végzett az aquincumi katonaváros északkeleti részén, a III. ker., Folyamőr utcai mozaikpadlókkal, freskókkal ellátott, feltárt nagy épülettől keletre. (SZIRMAI 1998/1, 157–164, SZIRMAI 2000/2, 124–131.) Régészeti jelenség, lelet nem került elő.

Szirmai Krisztina

**Budapest, III. ker., Kórház utca
12. (Hrsz: 18065/2/)**

A még feltáratlan, régészetiileg védett kis telken, az aquincumi 2–3. századi legiótábor *praetenturájának* déli részén, (SZIRMAI 1998/2, 235–238.) a GLOBE 3 Kft. földmunkákat végeztetett a terve-

zett zászlorudak alapozása miatt. A terület a GLOBE 3 Kft. irodaházától nyugatra és az úgynevezett volt OTP ház (Budapest, III. ker., Flórián tér 5.) udvarán bemutatott *thermae maiores* maradványaitól keletre húzódik. (KABA 1991) A felszíntől mérve 1,20 méter volt a végleges mélység, ahol a telek régi, nyugati téglakerítésének alapozása jelentkezett, tehát régészeti objektum, lelet nem került elő.

Szirmai Krisztina

Cölöpszerkezetű építmények a Hajógyári-öbölben (Budapest, III. ker., Óbudai-sziget, Hrsz.: 23799)

A Duna alacsony vízállása lehetővé tette, hogy az Aquincumi Múzeum tájékoztatásából ismert víz alatti lelőhelyeket felkeressük. Az öböl keleti oldalán, a pontonhídtól délre a meredek part és a víz találkozásánál, mintegy 180–200 méter hosszan a part vonalában sűrűn (60–100 centiméter távolságra) levert 20–30 centiméter keresztmetszetű cölöpök sora áll. A cölöpök belső oldalhoz 20 centiméter széles, 2 centiméter vastag, mintegy 2 méter hosszú pallókat szegelték. Helyenként 3–4 sor deszka is megfi-

gyelhető volt. A palánk mögötti terület feltöltésében nagy mennyiségű fémszalakot töltöttek. Hasonló építési technikával készült az Óbudai-sziget északi csúcsán 2001-ben megfigyelt Széchenyi-kori jégtörő is, így ez a támfal is a hajógyár építéséhez köthető. (TÓTH 2001) Jelentőségük abban áll, hogy jelen ismereteink szerint egyedül fennmaradt emlékei a 19. század eleji vízépítészetnek.

Az öböl északnyugati oldalán mintegy 200 méter hosszan római kori cölöpök találhatók a vízben. A szabadon álló cölöpök elhelyezkedése (a partra merőleges, párosával elrendezett sorok) egy mólókkal, stégekkel kiépített vízpartra utal, amely topográfiája alapján a helytartói palotát szolgálhatta ki. (ZSIDI 2002)

Tóth J. Attila

Budapest III. ker., Selmeci utca 17. – Zápor utca 23. (Hrsz.: 17411)

A Bodrogköz Kft. megbízásából 2002. május hónapban építkezést megelőző feltárást folytattunk a Selmeci utca 17. – Zápor utca 23. saroktelken. A társasház alapozási szintje csak a telek nyugati végé-

ben érintette a római réteget. Kutatásunk során három későrómai északnyugat-délkeleti tájolású téglasírra bukkantunk, amelyeket még a római kor folyamán kiraboltak és feldúltak. Az 1. számú sírből, amelynek csak a keleti végét találtuk meg, sem a csontváz maradványai, sem lelet nem került elő. Az 1. sírtől délnyugatra fedeztük fel a 2. sírt, amelynek a nyugati végére ástak rá. A csontváz lábrésze és az a mellé helyezett mellékletek (üvegedény és házikeramia) érintetlenül maradtak. A sír 190 centiméter hosszú volt. A sírba beépített néhány téglán *tabula ansata* bélyeget figyeltünk meg, azonban feliratuk kopott, nehezen olvasható volt. Az 1. sírtől északnyugatra egy újabb (3. számú) sír beásása jelentkezett, amelyet szintén kiraboltak, de a bolygatás során viszonylag több leletet hagytak hátra. A sír kibontása közben négy bronzérem, a deréktájról bronz övcsat, a váz bal oldalától övszíjvég, a lábától pedig egy hosszúkás vas tárgy került elő. A sír felfedezése előtt, illetve annak közelében egy bronz nyílcsúcs látott napvilágot, amely feltehetően a 3. sírből származott és a rablás után vesztették el. A sír tégláin fehér vakolatnyomokat figyeltünk meg, valószínűleg a szertartás előtt azt belülről

kivakolták. Néhány sírhoz tartozó téglán erősen kopott *tabula ansata* és téglalap alakú bélyegeket figyeltünk meg. Feltehetően a 1-es és 2-es sír gazdag női-, a 3. pedig férfitemetkezés volt. A sírablók ismerték a sírok helyét, amelyre a tudatos rábontásból következtethetünk.

Kirchhof Anita

Budapest, III. ker., Selmeci utca 26. (Hrsz.: 17430)

A Velárbau Építőipari Kft. megbízásából a Budapest, III. ker., Selmeci utca 26. telek területén építkezést megelőző feltárást folytattunk. Az épület alapozási síkja nem érintette a római kori kultúrreteget, ezért a terület római kori beépítettségének megállapítása érdekében 1 × 7 méter hosszú kutatóárkot nyitottunk. Az árok nyugati végében egy feltehetően 2. századi sütőkemencére bukkantunk, amelynek keleti oldalán munkagödröket azonosítottunk. Az ásás során leletanyag nem került elő. A kemencét teljes mélységben nem volt lehetőségünk feltárni, azonban az alapozással nem semmisült meg. Nagy L. 1932-ben a Selmeci utcai evangélikus temp-

lom alapozási munkálatai során korarómai fazekasműhelyt (két kisméretű edényégető kemencét) tárt fel, amelynek felhagyását a 2. század 30-40-es éveire helyezte. (NAGY L. 1942, 365, 470.)

Kirchhof Anita

Budapest, III. ker., Tímár utca 24.
(Hrsz.: 17622)

A Gropius Rt. megbízásából a Tímár utca 24. számú telken 2002. februárjában építkezést megelőző feltárást folytattunk. A régészeti rétegek tisztázása érdekében hét kutatóárkot nyitottunk, amelyek segítségével lehetőségünk nyílt az aquincumi katonaváros déli területének beépítettségéhez újabb információkat szerezni.

A kutatásaink során megállapítást nyert, hogy a 20. századi terprendezésekkal a régészeti jelenségek felső szintjeit megsemmisítették. A körülbelül 4 méteres újkori feltöltés alatt jelentkezett a római szürkésbarna kultúrréteg. A 3. századra keltezhető feltehetően többször átépített épületek alapozásainak maradványaira bukkanunk, sajnos csak a legalsó kősorok maradtak fenn. A kövek közül fémolvadékok jöttek elő. A III.

árok nyugati végében és a II-es árokban talált kőalapozások egyik fázisa feltehetően azonos elgondolás szerint jöttek létre, mivel irányuk megegyezik, talán épület részét képezték. A III-as árok nyugati felében észak-déli falmaradvány nyomait figyeltük meg, feltehetően egy másik periódushoz tartozott. A terület korarómai használatára, illetve megtelepedésére utalhat a II-es árok északi végében talált körülbelül észak-déli irányú jelenség, amely valószínűleg falkiszédés volt.

Kirchhof Anita

Budapest, III. ker., Selmeci utca 29. (Hrsz.: 17399)

A Selmeci utca 29. telken a Neobau Kft. megbízásából végeztünk beépítés előtt megelőző régészeti feltárást.

A San Marco utca vonalában korábban dokumentált (MADARASSY 2001) 2–3. századi épületsáv nyugati lezárását kerestük, de ezt a folyamatos erózió annyira elpusztította, hogy a korábbi falalapozások s azoknak későbbi planírozása mára jóformán összemosódott, valószínűleg a korábbi épület a telek keleti szélén, a későbbi a

szomszédos San Marco utca 24–26. (Hrsz.: 174000–174001) telek nyugati részén zárult, ahol a Fischer-Bau Kft. megbízásából folytattunk megelőző feltárást. Itt a katonaváros nagyobb lakóházának részlete került elő, a ház kelet felé, a San Marco utcai úttest alatt folytatódik. A feltárt épületrészlet a 3. század első felére keltezhető, többszörös átépítés nyomaival. Az utolsó átépítések során alakították ki a fűtésrendszert, többperiódusú, egymást kiváltó *praefurniumot* és fűtőcsatornát sikerült megfigyelnünk.

2. kép: Győzelmi jelenetes fibula (Budapest, III. ker., Selmeci utca 29. sírmelléklet)

Fig. 2: Brooch depicting victory scene (Budapest III, 29 Selmeci Street, grave good)

Hasonlóan a katonaváros más pontjain mutatkozó tendenciákkal, a városrész felhagyása után ezt

a területet is temetőnek használták. (2. kép) Feltehetőleg az egyik parcella széle lehetett területünkön, két sírt és három állattemetkezést tártunk fel.

Madarassy Orsolya
– Kirchhof Anita

Budapest, III. ker., Pacsirtamező utca 17. (Hrsz.: 17797)

A telken a Mathilde-Service Kereskedelmi és Számítástechnikai Kft. irodaházának alapozási munkái előtt végeztünk megelőző feltárást.

Az előző években 1997–2001 között feltárt, a limesutat nyugatról szegélyező épületsorban álló nagy lakóház telekhatárát sikerült megfigyelnünk. A telekosztás valószínűleg már az első század végén kialakult, a két telek kerítése közt ekkor még sikátor húzódott. A terület mikrodomborzati viszonyai, jelentős kelet–nyugati lejtése miatt már a második század első felétől a sikátort megszüntették, s

a két telket egyetlen kerítéssel választották el. A 2. század végén – 3. század elején ez a kerítés már kőből épült.

Madarassy Orsolya – Kirchhof Anita

Régészeti feltárás Budaujlak II. kerületi részén (Budapest, II. ker., Lajos utca 18–20., Bécsi út 17–19–21., Hrsz: 14801/0, 14801/1, 14799)

A Budaujlak déli részén fekvő, több telek összevonásából kialakított ingatlanon a Budapest II. kerületi Önkormányzat szociális bérletlakások építését határozta el. Az előzetes terv szerint az építkezés során az épület alá mélygarázs kerül, mely a régészeti védettséget élvező lelőhelyet megsemmisíti. A Bécsi út és a Lajos utca között lévő telek a Lajos utca felé erősen lejt, a két utca között körülbelül 2,50 méter szintkülönbség van.

A megelőző feltárára 2002. június 24 – augusztus 16. között került sor. A területen végzett korábbi ásatások eredménye alapján joggal feltételeztük a vegyes rítusú, Kr. u. 2–3. században használatban lévő, római kori temető újabb parcelláját. (FACSÁDY 1995, 1999) A rétegvizonyok ismeretében a felső, újkori kevert talajréteget gépi

munkával szedtük le a szelvények kijelölése előtt.

A feltárás során erősen köves, sóderes rétegeket figyeltünk meg, melyek valószínűleg vízmosás eredményeként kerültek ide. Talán az úgynevezett Szépvölgyi árok egyik mellékágát sejthetjük a területen. Ezzel magyarázható, hogy a várt római kori vegyes rítusú temető parcelláját itt nem találtuk meg. A kavicsos-sóderes-köves rétegsor alatt a sötétbarna rétegből viszonylag nagy mennyiségű leletanyagot tártunk fel, objektum nélkül. (*Terra sigillata* töredékek mellett dörzstál, füstölőtál és házikeramia töredékek, fibula töredéke került elő.) A leletek a korarómai időszakból származnak, csakúgy, mint a Bécsi út sávjában megtalált kis, észak–déli irányú út maradványa, melyet Domitianus verete keltez. Az út alatt két kemence alsó részének részleteit bontottuk ki, ezek egyike egy cölöpszerkezetű ház sarkában állt. A házból csupán két cölöp maradványa maradt ránk.

A terület feltárása alapján újabb adatok állnak rendelkezésünkre az eddig már ismertnek vélt topográfia kiegészítéseként. A környező telkeken végzett feltárások során már nagy vonalakban kirajzolódott, hogy az 1. század folyamán a

terület lakott volt, az itt élő kelta népesség leletanyagának töredékeit, lakóhelyeinek a következő korszakok által erősen megrongált maradványait figyelhettük meg. A Kr. u. I. század utolsó harmadában a település elpusztult, helyén út vezetett keresztül. Ezt követően újabb letelepedésre csak az újkor folyamán került sor.

R. Facsády Annamária

Budapest, II. ker., Kapás utca
6–12. (Hrsz.: 13757)

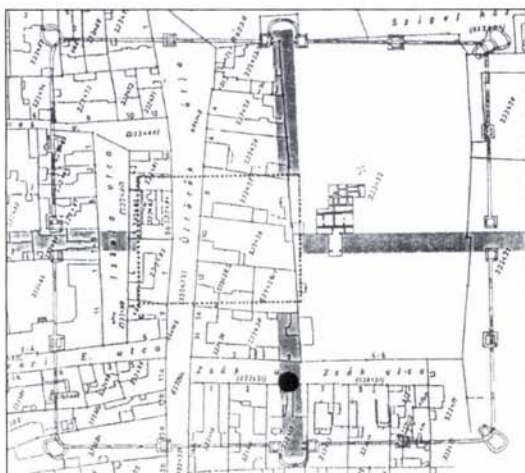
A területen 2002. május 5-től október 15-ig végeztünk feltárást a Kapás Center Kft. megbízásából. A római korból a telek keleti szélén egy köves felület, rétegek, a telek középső szakaszán pedig bolygatott gyereksír töredéke jött napvilágra. A köves felület a Csalogány utca felőli B/18 szelvényben volt megfigyelhető egy $5 \times 3,5$ méteres felületen, valamint a metszetekben. A tömött, sötétbarna római réteg vastagsága 20–60 centimé-

ter közt változott és 106,50 – 108,00 m Af. szinten jelentkezett. A római sírból koponyatöredék, szürke pohár került elő. A magas talajvíz miatt rábontásra és felületi kutatásra nem volt lehetőség. A középkori feltárást Benda Judit vezette.

H. Kérdő Katalin

Budapest, XXII. ker., Zsák utca 5.
(Hrsz.: 232412)

A régészetileg védett területen, Campona katonai táborán belül (KOCSIS 2002, 104–113.), a déli

3. kép: Földmunka helye a camponai táborban (Budapest, XXII. ker., Zsák utca 5.)

Fig. 3: Location of the excavation in the Campona fort (Budapest III, 5 Zsák Street)

kapu előtt, az utcai homlokvonali kerítés földmunkáit kezdték meg a régi kerítés nyomvonalában. (3. kép) A nyomvonal keleti részén, 80 centiméter mélységben laza, kevert, barna újkori feltöltés mutatkozott nagyobb bedobált kövekkel. Az árok keleti szélén újkori falalozás kövei kerültek elő. A fal alja, a kiásott végleges mélység, 80 centiméter alá húzódott. Régészeti objektum, lelet nem mutatkozott.

Szirmai Krisztina

A Budapest, XI. ker., Bartók Béla út – Fehérvári út felszíni rendezéséhez kapcsolódó régészeti feltárások és megfigyelések 2002-ben

Móricz Zsigmond körtér

A Móricz Zsigmond körtéri feltárást az itt létesítendő gyalogosaluljáró tette szükségessé. A szondázásra 2002. június 25. és július 5. között került sor, a felszedett villamosvágányzónában számunkra biztosított 18 × 4,5 méteres területen.

A mélyítés során, újkori épület sarokrészének téglából felhúzott, visszabontott alapozását találtuk meg a felszíntől mérten 228 centiméter mélyen. Az alapozást szürkésfekete iszapos talajba ásták, megmaradt magassága 1 méter

volt, szélessége az északnyugat–délkeleti falszakasznál 75 centiméter, az északkelet–dél nyugati irányú falszakasznál pedig 65 centiméter. Az alapozás felső téglatorát 7 centiméter vastagságú téglák alkották, alatta nagyméretű (60 × 24 × 18 centiméter), tojásdad formájú téglák kerültek elő. Járószinteket nem tudtunk megfigyelni, ezek nyilván följebb, a mára már teljesen elplanirozott felszínközeli rétegekben lehettek. Az épület az előkerült kerámiaanyag alapján 18–19. századra keltezhető. A téglalapozású fal mellett jó megtartású facölöpöket találtunk, melyek funkciója kérdéses. Az ásatási területről 18. század második felénél korábbi leletanyag nem került elő.

A fenti épület további részeire lehet számítani az ásatási területtől északra, a Villányi út irányába, valamint nyugatra, a Bartók Béla út nyomvonalán.

Kosztolányi Dezső tér

A Kosztolányi Dezső téri park területén, a Feneketlen tótól délre május 23. és augusztus 11. között folytattunk szondázó feltárást.

Az eddigi szórványleletek alapján (15. századi ezüst pecsétgyűrű, középkori sírok, falmaradványok) alapján feltételezhető volt, hogy a környéken középkori település he-

lyezkedett el. Összesen három kutatószelvényben folyt a munka, melynek révén 128 négyzetméter felületet kutattunk át.

Mindhárom szelvényben 19–20. századi feltöltés jelentkezett (az egykor nagyobb kiterjedésű Feneketlen tó újkori feltöltése), régészeti objektumoknak nem találtuk nyomát. A felszíntől mért 4 méter mélységben a folyamatosan jelentkező talajvíz lehetetlenné tette a munka folytatását. A csekélyszámú leletanyag közül egy körmöcbányai készítésű, 19. század első feléből származó díszes cseréppipa említhető meg.

Fehérvári út – Bocskai úti csomópont

A felszíni rendezésekhez kapcsolódó 2002. évi régészeti szondázások utolsó helyszíneként a Bocskai út – Fehérvári úti csomópontban végeztünk feltárást november 18. és december 6. között. A területen gyalogos aluljáró építését tervezték, ezért volt szükség az előzetes szondázásra. A forgalomelválasztó sávban egy csupán 4 × 9 méteres kutatószelvény kijelölésére volt módunk.

A szelvényben 290 centiméter mélységig újkori feltöltés jelentkezett. Három méter körüli mélységben (103,30 m Af.) azonban több cölöpgödör és gödörobjektum ke-

rült elő, amelyet világosszürkés agyagos talajba ástak bele. A cölöpgödrök sötétbarna, agyagos, helyenként paticsos betöltéséből csak szórányosan került elő néhány bronzkori kerámia. A cölöpgödrök elhelyezkedése, egymáshoz viszonyított pozíciója alapján egy fakonstruktions építmény északi-északkeleti részét lehetett kiszervezni az ásási felületen.

A Fehérvári út – Bocskai úti csomópont környékén több őskori lelőhely is ismert, amelyeket a Vátya kultúra telepeként ismer a kutatás. A mostani feltárásunk során előkerült objektumok is minden bizonnyal ehhez a nagykiterjedésű telephez tartoznak.

A bevezetőben már utaltunk rá, hogy az építési terület munkaárkaiknak folyamatos régészeti felügyelete is feladatunk volt. Ennek során több helyszínen kellett kisebb leletmentéseket végeznünk.

Bartók Béla út 18–22.

Az említett számú házak előtti szakaszon, a villamos vágányzónájában 18–19. századi lakóépületek részben visszabontott falait sikerült dokumentálni a vágánysesere során. A mészkőből, illetve helyenként téglából rakott falmaradványok a felszíntől 70 centiméterre jelentkeztek, szélességük változó

volt (45–50 centiméter, illetve 90–100 centiméter). A nagyjából észak–déli tájolású, mintegy 40 méter hosszan nyomon követhető homlokzati főfalhoz több, keleti irányba futó osztófal csatlakozott.

A belső osztófalak iránya alapján, valamint a keleti zárófalak hiánya arra mutat, hogy a Bartók Béla úttól keletre, a Budafoki út felé még további épületrészekre kell számítani.

Zenta utca

A Zenta utca és a Budafoki út sarkánál, gázcsőcsere céljából kiásott közműárokban, egy 18–19. századi lakóépület részben visszabontott felmenő falának délnyugati sarokrészét tudtuk dokumentálni. A mészkőből és részben téglából felhúzott falazat a felszíntől számítva mintegy 50 centiméter mélységben került elő, vastagsága 50–55 centiméter volt, belső oldalán többretegű vakolás mutatkozott. Ez az épületsarok a Bartók Béla út 18. és 22. számú házak közötti vágányzónában talált alapfalakkal egykorú, velük egyazon építési periódushoz tartozott.

A falsarok mellett, korabeli bazalt kockaköves útfelület húzódt.

Budapest, XI. ker., Gellérthegy – Citadella (Hrsz.: 5412)

A Citadella nyugati oldalán lévő meredek rézsű, az úgynevezett lődomb középső részén, régészeti-
leg védett területen, építkezéshez kapcsolódó földmunkák során végeztem helyszíni szemlét és készítettem dokumentációt a látottakról. A 4 méter mély gödör falainak metszetén jól látható volt, hogy a sziklás altalaj felett 35–40–60 centiméter vastag, barnásszürke réteg húzódik, amelyből két ponton korongolt La Tène kori és kézzel formált bronzkori cserepeket gyűjtöttem. Ezt az (őskori kultúrréteget is magában foglaló) egykori földfelszínt borítja a 200–350 centiméter vastag, nyers kötőmelékből álló, laza feltöltés, amelyet a Citadella 1854-ben történt megépítésekor a lődomb létesítésére hordtak össze.

A Citadella falainak statikai vizsgálata során, egy másik alkalommal, a kutatóaknak ásásának régészeti felügyeletét végeztem el. Megállapítható volt, hogy a Citadella épületének keleti harmada közvetlenül a sziklára épült, másutt viszont új- és legújabb kori építése tömlekrétegre. Régészeti leletek vagy jelenségek a kutatóaknakban nem kerültek elő.

Beszédes József – Terei György

Maráz Borbála

Régészeti célú terepi megfigyelések és kisebb megelőző feltárások az aquincumi municipium területén

A BTM Aquincumi Múzeuma köz-műárkok kialakítása és kisebb építkezések kapcsán a 2002-ben is több ponton végzett régészeti célú terepi megfigyeléseket az aquincumi polgárváros municipális területén:

Budapest, III. ker., Bécsi út északnyugati része (Tésvérhegyi lejtő és Óbudai temető között)

A több mint 1,5 kilométer hosszúságú, 4–7 méter mélységben végzett csatornaépítés földmunkáit figyelemmel kísértük, régészeti lelet vagy objektum nem mutatkozott.

Budapest, III. ker., Mozaik utca (Hrsz.: 19247/1)

A felüljáró alatti telken üzemzavarelhárítás kapcsán végeztünk terepi megfigyelést. A megnyitott munkagödörökben régészeti objektum, vagy lelet nem volt.

Budapest, III. ker., Zay utca 24. (Hrsz.: 18829/1)

Az épületalapozás során több alkalommal tett megfigyeléseink régészetiileg negatívnak bizonyultak, az újkori feltöltés miatt sem régészeti lelet, sem objektum nem került elő.

Szintén épületalapozásokhoz kapcsolódóan egy kisebb volumenű megelőző feltárára és egy megfigyelésre került sor Aquincum municipális területének keleti részén, az itt húzódó északnyugat–délkeleti irányú római út és sírok, illetve az úgynevezett Szőlőkert utcai villa szomszédságában:

Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 15. szám alatt (Hrsz.: 18878/22)

A 28 négyzetméter alapterületű szelvényben a próbafeltárás során az épület alapozási szintjét jóval meghaladva, a jelenlegi szinthez képest 2,5 méter mélyen fejeztük be a bontást, ahol a vastag újkori építési törmelékes feltöltés miatt nem találtunk régészeti jelenségeket, csak néhány, a római korra tehető téglatöredék került elő szórványként.

Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 4. (Hrsz.: 18900/10)

A pilléralapozásokhoz kapcsolódó megfigyelés alkalmával régészeti jelenséget a gyárterület korábbi építkezései miatt már nem tudtunk megfigyelni, szórványként őrs és római kori kerámiatöredékeket, illetve csontdarabokat gyűjtöttünk.

Láng Orsolya

Budapest, XI. ker., Pannonhalmi út 18.

Az ÁNTSZ-től 2002. augusztus 28-án bejelentés érkezett, hogy emberi csontváz-maradványok kerültek elő a Budapest, XI. kerület, Pannonhalmi út 18. számú ház pincéjének bővítése során. A fenti címre augusztus 29-én és 30-án vonultunk ki, melynek során egy, a pincebővítés miatt nagyrészt elpusztult, téglalapalakú, földbe ásott sír megmaradt részét bontottuk ki. A sárga altalajba vágott sír alján (a felszíntől 90 centiméter mélyen) medencétől lefelé maradt meg a háton nyújtott helyzetben eltemetett elhunyt. Mellékletet nem találtunk. A hiányzó csontokat, valamint egy további, a földmunkák során teljesen elpusztított sír csontjait az itt dolgozó munkások összegyűjtötték és átadták részünkre. A sírfenek megmaradt végén, sötétebb elszíneződés utalt a sírvégek lemélyítésére. A sírfenekvégek lemélyítésének szokása, valamint a Pannonhalmi út 25/B alatt ismert avarkori temetőrészlet (NAGY M. 1998, 93.) alapján avarkorinak határozhatjuk meg a feltárt sírt.

Beszédes József

Budapest, IV. kerület Székes-nádas dűlő (Hrsz.: 76512/183)

2002 július 15. és augusztus 30. között a Budapest, IV. kerület Káposztásmegyér, Székes-Nádas dűlőben, az újpesti Önkormányzat tulajdonában és az Észak Pesti Ingatlan és Térségfejlesztési Rt. Kezelésében lévő területen, ez utóbbi cég megbízásából folytatott próbaásatást a Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlás kori Osztálya. A Feltárást a Budapest, IV. ker., Újpest 9. sz. városszerkezeti egység, Óceán-árok „C” tömb beruházási program, tervezési szakaszának keretében végeztük el. Az ásás helye, a Megyeri út és az M0 autópálya északi oldalán elhelyezkedő AUCHAN áruház közötti összekötő út nyugati oldalán, az Óceán árok és a Megyeri patak összefolyásától délre helyezkedett el.

A terület a Duna második teraszán, a folyamtól mintegy 500 méter távolságra, egy észak-északkelet-dél-délnyugat irányban hosszban elnyúló dombhát déli lejtőjén található. Keletről a magas töltésen lévő bekötő út, illetve a közelben lévő patakok mocsaras ártere, északról a Megyeri patak menti töltések, nyugatról és délről a patak menti kiserdők határolják.

A térképek tanúsága szerint a terület szerves folytatása annak a

homokdűnének, amelynek északabbra fekvő részein, 1996-ban (HORVÁTH L. A. 2002/1, HORVÁTH L. A. 2002/2) az M0 autópályát, illetve 2000-ben (HORVÁTH L. A.–SZILAS–ENDRŐDI–HORVÁTH M. A. 2001, 115–127.) az AUCHAN áruház építését megelőzően folytattunk feltárásokat.

2002-ben a Székes-Nádasban mintegy 6000 négyzetméternyi területen 6 szelvényt nyitottunk, átlagosan 11 méter szélességben, kelet–nyugati irányban egyet, észak–déli irányban ötöt. A gépi földmunkák során megfigyeltük, hogy a terület északkeleti részén 25–30 centiméter mély humuszréteg volt, amely alatt sárgás, agyagos, helyenként szürkésfehér „szikes”, igen kemény volt az altalaj. A terület délnyugati irányában haladva a humuszréteg vastagodott, helyenként az egy métert is elérte. Az altalaj itt szürkéssárgás, agyagos, illetve folyami üledékes volt. A humuszréteg igen sötét, zsíros tapintású kötött volt. A leletek többsége a mai felszíntől mintegy 30–35 centiméter mélységből objektumjelenség nélkül, szórványként került elő.

Az általunk feltárt 68 objektumszerű elszíneződés többsége valószínűleg a település szélét jelző sekély, leletanyagban szegény

gödöralj volt. A több csoportban, szórványosan előkerült cölöplyukak rendszerét nem lehetett meghatározni. Építményekhez feltételelesen két csoportjuk kapcsolható. Két árok és három objektum nélküli leletkonglomerátum került még elő, amelyek viszonylag magasan, a felszín alatt, a korábban szántott rétegben kerültek elő, mintegy másfél–két négyzetméternyi felületen. Néhány, betöltésének (igen sötét, homogén) alapján újkorinak tekinthető objektum mellett több nagyméretű, helyenként egymásba fonódó, minden bizonnyal nem emberi tevékenység eredményeként létrejött, kevert betöltésű objektum is előkerült ezen a területen. Ezek valószínűleg a Duna korábbi árterén lévő, korábban kidőlt fák, helyben elkorhadt gyökérzetének maradványai voltak. Leleteket nem találtunk bennük.

A lelőhelyen előkerült régészeti leletek három jól elkülöníthető korszak emlékeit képviselik. Az újkorai dunántúli vonaldíszes-, a későbronzkori halomsíros kultúra, és a késővaskori kelta korból származó leletek jól mutatják a lelőhely, korábban feltárt területekkel való szoros kapcsolatát.

Horváth M. Attila

Small-scale excavations, rescue work and archaeological observations carried out by the Aquincum Museum in 2002

In the area of the Aquincum legionary fortress and Military Town

- Budapest III, 9 Ladik Street (Lrn.: 19250/8) – test excavation, archaeologist: Orsolya Láng (modern fill of a former stream basin, a Jupiter statue was found in the modern layer)
- Budapest III, between Meggyfa Street and Raktár Street – observation of a cable laying, archaeologist: Krisztina Szirmai (no archaeological features)
- Budapest III, 12 Kórház Street (Lrn.: 18065/2) – the observation of shallow foundation work progress, archaeologist: Krisztina Szirmai (no archaeological features)
- Budapest III, Óbuda Island, Dockyard bay (Lrn.: Hrsz. 23799) – survey of a site on the river bank, archaeologist: Attila János Tóth (documentation of timber constructions from the Roman and modern periods visible at low water levels)
- Budapest III, 17 Selmecei Street and 23 Zápor Street (Lrn.: 17411) – excavation preceding development work; archaeologist: Anita Kirchhof (brick graves from the Roman period)
- Budapest III, 26 Selmecei Street (Lrn.: 17430) – excavation preceding development work; archaeologist: Anita Kirchhof (a baking oven and workshop pits from the Roman period)
- Budapest III, 24 Timár Street (Lrn.: 17622) – excavation preceding development work; archaeologist: Anita Kirchhof (remains of the foundations of continuously renovated buildings from the Roman period)
- Budapest III, 29 Selmecei Street (Lrn.: 17399) – excavation preceding development work, part of a Roman Age dwelling, archeologist: Orsolya Madarassy – Anita Kirchhof

The Aquincum stretch of the limes

- Budapest II, 18–20 Lajos Street and 17–19–21 Bécsi Road (Lrn.: 14801/0–1, 14799) – excavation preceding development work, archaeologist: Annamária Facsády (a post structure house with a baking oven in the corner from the Roman period)

- Budapest II, 6–10 Kapás Street (Lrn.: 13757) – excavation preceding development work, archaeologists: Judit Benda (medieval Carmelite monastery) and Katalin Kérdő (Roman period levels, strata and burial)
- Budapest XXII, 5 Zsák Street (Lrn.: 232412) – observation of earth-moving work for the construction of a fence, archaeologist: Krisztina Szirmai (no archaeological features)
- Budapest XI, Bartók Béla Street – Fehérvári Street – Middle Bronze age settlement (Vátya culture), 18th–19th century features, archaeologist: József Beszédes – György Terei
- Budapest XI, Cellért Hill – Citadella (Lrn.: 5412) – Prehistoric Cultur bearing layer, archaeologist: Borbála Maráz

The territory of the Aquincum municipium

- Budapest III, Bécsi Road, between the slopes of Testvér hill and the Óbuda cemetery – observation of earth-moving work during the construction of a sewer, archaeologist: Orsolya Láng (no archaeological features)
- Budapest III, Mozaik Street (Lrn.: 19247/1) – observation of pits opened during work designed to fix operational problems on the HÉV suburban railway line, archaeologist: Orsolya Láng (no archaeological features)
- Budapest III, 14 Zay Street (Lrn.: 18829/1) – observation of foundation work at a building site, archaeologist: Orsolya Láng (no archaeological features)
- Budapest III, 15 Szőlőkert Street (Lrn.: 18878/22) – test excavation, archaeologist: Orsolya Láng (scattered finds from the Roman period)
- Budapest III, 4 Szőlőkert Street (Lrn.: 18900/10) – observation of foundation work for a pillar, archaeologist: Orsolya Láng (scattered prehistoric and Roman period finds)
- Budapest XI, 18 Pannonthalmi Road – rescue excavation, archaeologist: József Beszédes (a burial from the Avar period (?))

Prehistoric sites

- Budapest IV, Székes-nádas dűlő (Lrn.: 76512/183), test excavation, Prehistoric feature, archaeologist: Attila M. Horváth

Rövidítésjegyzék Abbreviations

ActaAntHung	–	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ActaArchHung	–	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ANRW	–	Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt (Berlin–New York)
ArchÉrt	–	Archaeologiai Értesítő (Budapest)
Aqfüz	–	Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
AT	–	Antik Tanulmányok. Studia Antiqua (Budapest)
BudRég	–	Budapest Régiségei (Budapest)
CommArchHung	–	Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
CSIR	–	Corpus Signorum Imperii Romani
DissArch	–	Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae (Budapest)
DissPan	–	Dissertationes Pannonicae (Budapest)
FolArch	–	Folia Archaeologica (Budapest)
PZ	–	Prähistorische Zeitschrift (Berlin)
RE	–	Paulys Realencyklopädie der classischen Altertumswissenschaft (Stuttgart)
StudArch	–	Studia Archaeologica (Budapest)
TBM	–	Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)

Irodalom
References

- BÁNLABY 1923 – Bánlaky G.: Budapest székesfőváros Szt. Gellért gyógyfürdője és szállója. In: Bánlaky G. – Benczur Gy. – Mihálykovies M.: Budapest székesfőváros Szent Gellért gyógyfürdője. Budapest, 1923, 3–10.
- BARKÓCZI 1987 – Barkóczy, L.: Glasfunde in Ungarn. StudArch 9 (1987)
- BAUCHHENß 1984/1 – Bauchhenß, G.: Die grosse Iuppiteräsule aus Mainz. CSIR – Deutschland II, 2- Germania Superior, Mainz (1984)
- BAUCHHENß 1984/2 – Bauchhenß, G.: Denkmäler des Iuppiterkultes aus Mainz und Umgebung. CSIR – Deutschland II, 3, – Germania Superior Mainz (1984)
- BERTALANNÉ 1973 – BERTALAN V-né: Adatok Óbuda középkori helyrajzához (Notes on the Medieval topography of Óbuda. BudRég 23 (1973) 99–111.
- CSÁNK 1964 – Gáboriné Csánk V.: Megfigyelések a békásmegyeri őskori telepen. ArchÉrt 91 (1964) 204–214.
- BÓNIS 1950 – Bónis É.: Jelentés a Fővárosi Régészeti Intézet 1946–47. évi gellérthegyi ásatairól. (Rapport sur les fouilles exécutées par l'Institut Municipal d'Archéologie au Mont Gérard de Budapest en 1946 et 1974.) BudRég 15 (1950) 333–356.
- BÓNIS 1969 – B. Bónis, É.: Die spätkeltische Siedlung Gellérthegy-Tabán. Budapest, 1969.
- BOUCHER 1976 – Boucher, S.: Les aventures d'un type de Jupiter. Latomus 35 (1976) 340–355.
- DEBITZKY 1991 – Debitzky K.: Budapest, III. Lajos u. 71 – 85, Régészeti Füzetek Ser.I. No.43. (1991)
- ENDRÓDI 1991 – Endródi A.: Újabb adatok a bádemi kultúra megtelepedéséhez Budapest területén. (Neuere Beiträge zur Niederlassung der Badener Kultur auf dem Gebiet von Budapest.) BudRég 28 (1991) 59–82.
- ENDRÓDI 1992 – Endródi A.: A korabronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. (The settlement and cemetery of the Bell-Beaker Culture in the district of Sziget-

- szentmiklós.) In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. Budapest, 1992, 83–201.
- ENDRÓDI 1997 – Endrődi A.: A késő rézkori badeni kultúra Budapest, Andor utcai telepanyaga a kulturális kapcsolatok tükrében. (Die Siedlungsmaterialien der spätkupferzeitlichen Badener Kultur aus der Andorstrasse im Spiegel der kulturellen Verbindungen.) *BudRég* 31 (1997) 121–175.
- ENDRÓDI 1998 – Endrődi A.: Késő rézkori leletek Óbudáról. (Late Copper Age finds from Óbuda.) *BudRég* 32 (1998) 105–122.
- ENDRÓDI 2001 – Endrődi A.: Korabronzkori sírok Aquincum körzetében (Early Bronze Age graves in the environs of Aquincum). *Aqfűz* 7 (2001) 85–88.
- ENDRÓDI 2002/1 – Endrődi A.: Adatok Békásmegyér őskori településtörténetéhez: A késő rézkori badeni kultúra települései és temetkezései. (Facts concerning the prehistoric settlement history of Békásmegyér: Settlements and burial-places of Baden Culture from the late Copper Age.) *BudRég* 35 (2002) 35–75.
- ENDRÓDI 2002/2 – Endrődi A.: Korabronzkori telepfeltárás Budapest Albertfalván (The excavation of an Early Bronze Age settlement at Budapest-Albertfalva). *Aqfűz* 8 (2002) 81–91.
- ENDRÓDI-GYULAI 1998/2000 – Endrődi, A. – Gyulai, F.: Hearths and other finds of the Late Copper Age Baden Culture at Budapest-Csepel Island. Gynaecomorphic vessels, archaeobotanical remains. (A késő rézkori badeni kultúra tűzhelyei és leletei Budapest-Csepel-szigeten. Gynakomorf edények, archaeobotanikai maradványok.) *ArchÉrt* 125 (1998/2000) 9–44.
- FACSÁDY 1995 – Kutatások a katonai territórium déli részén: Budaújlak (Bp. II. ker.) a római korban (Research on the southern part of Aquincum military territorium: Budaújlak in the Roman Period) *Aqfűz* 2 (1995) 14–21.
- FACSÁDY 1999 – Facsády A.: Újabb temetőrészlet feltárása Budaújlak déli részén (New excavations at the cemetery in the southern section of Budaújlak) *Aqfűz* 5 (1999) 20–25.

- FACSÁDY 2000 – Facsády A: Leletmentések a az ún. Bécsi úti temető északi részén. (Rescue Excavations in the Northern Part of the so-called Bécsi Street Cemetery.) *Aqfűz* 6 (2000) 56–61.
- FUCHS 2000 – FUCHS M.: Peintures murales romaines de Suisse: questions de styles et chronologie. *Acta Archaeologica Brigetionensia* I. 1 (2000) 49–62.
- FÜLEP 1968 – Fülep, F.: Campona. *RE* (1968) 358–367.
- GÁDOR 1992 – GÁDOR J.: Középkori osztály munkatársainak ásatai és leletmentései 1981–1991 között. *BudRég.* 29 (1992) 245–246.
- GARÁDY 1936 – Garády S.: Ásatások az óbudai Leopold-téglagyár mellett. *ArchÉrt* 49 (1936) 88–96.
- GARÁDY 1938 – Garády S.: Az Aquincum-Brigetiói római út felkutatása az óbudai Aranyhegyi árok mentén. *Laureae Aquincenses DissPan* II, 10 I (1938) 184–187.
- GARÁDY 1943 – Garády S.: Budapest székesfőváros területén végzett középkori ásások összefoglaló ismertetése (1931–1941). *BudRég* 13 (1943) 167–254.
- GÁRDONYI 1950 – Gárdonyi A.: A hajdani Szent János-kórház Budán. *BudRég* 15 (1950) 565–573.
- GYÜRKY 1971 – H. Gyürky K.: Adatok a budai Szent Péter külváros topográfia-ájához. *BudRég* 22 (1971) 223–243.
- HABLE 1996 – Hable T.: Újabb ásások az katonavárosi amfiteátrum közelében. (Recent excavations in the proximity of the Aquincum Military amphitheater.) *Aqfűz* 2 (1996) 29–39.
- HABLE 2001 – Hable T. – Márton A.: Újabb sírok az aquincumi katonaváros nyugati temetőjéből. (New graves from the western cemetery of the Aquincum Military Town.) *Aqfűz* 7 (2000) 21–37.
- HARRISON 1980 – Harrison, J.: *The Beaker Folk. Copper Age Archaeology in Western Europe.* London, 1980.
- HASIOTIS et al. 1992 – Hasiotis, T., St.: Invertebrate Trace Fossils: the Backbone of continental Ichnology in *Trace Fossils, Number 5.* (Ed. Christopher G. Maples and Ronald R. West), 64–104.
- HORVÁTH L. A. 2002/1 – HORVÁTH L. A.: Neolitikus leletek Dunakeszi határában (Neolitische Funde in der Gemarkung von Dunakeszi). *BudRég* 35 (2002), 7–34.

- HORVÁTH L. A. 2002/2 – HORVÁTH, L. A.: Neolitische Funde und Befunde in der Gemarkung von Dunakeszi. *ActaArchHung* 53 (2002) 1–40.
- HORVÁTH L. A.–SZILAS–ENDRÓDI–HORVÁTH M. A. 2001
 – Horváth L. A. – Szilas G. – Endródi A. – Horváth M. A.: Óskori telepek és sírok feltárása Dunakeszi határában (Excavation of prehistoric settlements and graves in Dunakeszi). *Aqfűz* 7 (2001) 115–127.
- HUNYADY 1944 – Hunyady I.: Kelták a Kárpátmedencében. Budapest, 1944.
- JUD 1995 – Jud, P.: (Hrsg./éd.) Die spätkeltische Zeit am südlichen Oberrhein. *Kolloquium Basel*, 17./18. Oktober 1991, (1995)
- KABA 1991 – Kaba, M.: *Thermae maiores legionis II. Adiutricis. Monumenta Historica Budapestinensia*. VII. 1991.
- KALICZ-SCHREIBER 1974
 – Kalicz-Schreiber R.: Die Probleme der Glockenbecherkultur in Ungarn. *Simposium Oberried* (1974) 184–214.
- KALICZ-SCHREIBER 1984
 – Kalicz-Schreiber R.: Komplex der Nagyrév-kultur. Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans. *Balcano-Pannonica* 22 (1984) 133–191.
- KALICZ-SCHREIBER 1991
 – Kalicz-Schreiber R.: Das spätbronzezeitliche Gräberfeld von Budapest (Ungarn). *PZ* 66 (1991) 181–196.
- KALICZ-SCHREIBER 2001
 – Kalicz-Schreiber R.: Veränderungen der Besiedlungsdichte in der Umgebung von Budapest während des 3. Jahrtausends v. Chr. (Changes in settlement density in the Budapest area during the 3rd millenium BC.) In: *Mensch und Umwelt während des Neolithikums und der Frühbronzezeit in Mitteleuropa*. Hrsg. von Lippert, A. et al. Leidorf, 2001, 165–170.
- KÁRPÁTI 2002 – Kárpáti Z.: Árpád-kori majorság Budaújlak területén (Árpád period estate in the territory of Budaújlak). *BudRég* 35 (2002) 587–615.
- KÉRDŐ 1997 – Kérdő, K., Zur Frage der Lokalisierung des Auxiliarkastells von Víziváros (Wasserstadt). *Roman Frontier Studies* 1995. *Proceedings of the XVIth International Congress of Roman Frontier Studies*. (Ed.) W. Groenman-van Waateringe et al.

- Oxbow Monograph 91, Exeter, 1997, 399–404.
- KÉRDŐ–KOVÁCS 2000 – H. Kérdő K. – Kovács E.: Budapest, II. ker. Tölgyfa u. 3. – Henger u. 2. (Budapest, District II, 3 Tölgyfa Street – 2 Henger Street.) Aqfűz 6 (2000) 104.
- KÉRDŐ–KOVÁCS 2002 – H. Kérdő K. – Kovács E.: Kutatások a vízivárosi római tábor vicusának illetve a középkori Gézavására (később Felhézv) területén. (Excavations in the territory of the vicus of the Viviváros Roman fort and medieval Gézavására (late Felhézv).) Aqfűz 8 (2002) 67–75.
- KÉRDŐ–KOVÁCS–SZILAS 2001 – H. Kérdő K. – Kovács E. – Szilas G.: Budapest II. ker., Tölgyfa u. 3. – Henger u. 2. (Budapest II, 3 Tölgyfa Street – 2 Henger Street.) Aqfűz 7 (2001) 132–136.
- KÉRDŐ K. – VÉGH A. 1995 – H. Kérdő K. – Végh A.: A Víziváros római kori beépítettségének kutatása 1991–1994. (Research from 1991–1994 on Roman period constructions in the Viviváros section of Budapest.) Aqfűz 1 (1995) 18–19.
- KIRCHHOF 2002 – Kirchhof A.: Budapest, III. ker., Kiscelli utca 75. (Budapest III, 75 Kiscelli Street.) Aqfűz 8 (2002) 144.
- KOCSIS 2002 – Kocsis L.: Nagytétény-Campona 2001. Aqfűz 8 (2002) 104–113.
- KOVÁCS–PRANDER 2002 – Kovács E. – Prander P.: Budapest XXIII. Soroksár–Auchan bevásárlóközpont. In: Régészeti kutatások Magyarországon 1999. Budapest, 2002, 189–190.
- KŐSZEGI 1988 – Kőszegi F.: A Dunántúl története a késő-bronzkorban. Budapest, 1988.
- KUBINYI 1964 – Kubinyi A.: Budafelhézv topográfiája és gazdasági fejlődése. TBM 16 (1964) 85–10.
- LASSÁNYI 2002 – Lassányi G.: Feltárások az aquincumi municipium körzetében. Aqfűz 8 (2002) 59–68.
- LÓCSY 1967 – Lócsy E.: Alhézv és Békásmegyér középkori templomai. ArchÉrt 94 (1967) 200–213.
- LŐRINCZ 1978/1 – Lőrincz, B.: Die Besatzungstruppen des Legionlagers von Aquincum am Ende des 1.-Anfang des 2. Jahrhunderts. ActaArchHung 30 (1978) 299–312.

- LÓRINCZ 1978/2 – Lőrincz, B.: Pannonische Stempelziegel II. Limesstrecke Vetus Salina – Intercisa. *DissArch* II, 7 (1978) 11–17.
- LÓRINCZ 1981 – Lőrincz B.: Tégláégető kemencék Pannoniában. In: *Iparrégészeti kutatások Magyarországon*. 1 Veszprém, 1981.
- LÓRINCZ 1990 – Lőrincz B.: Őrtornyok. In: Mócsy A. – Fitz J. (szerk.) *Pannonia régészeti kézikönyve*. Budapest, 1990. 103–104.
- MADARASSY 1994 – Madarassy, O.: *Régészeti Füzetek* Ser. 1. 46 (1994) 88, 121/10.
- MADARASSY 2000 – Madarassy O. – Topál J. – Zsidi P.: Ókeresztény temetkezések Aquincumban. In: *Ókeresztény emlékek Aquincumban* (szerk.: Zsidi P.) Budapest, 2000, 25–38.
- MADARASSY 2001 – Madarassy O., Újabb régészeti kutatások a katonaváros nyugati szélén. *Aqfűz* 7 (2001) 52–58.
- MÁRITY 1989 – Máriy E.: Lajos u. 71–85. Budaújlak, III/10. (Ásatási napló) *Összesítő szöveg*, 1989.
- MISKE 1907 – Miske K.: A Velem Szt.Vidi őstelep. I. kötet: A harciasolt leletek leírása (1907), XL/ 38, 39, 42.
- MÓCSY 1974 – Mócsy, A.: *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*. London / Boston, 1974.
- NAGY L. 1937 – Nagy L.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1923–35. években. *BudRég* 12 (1937) 261–275.
- NAGY L. 1942 – Nagy L.: *Budapest az Ókorban*. Budapest Története I–II. (szerk.) Szendy K. Budapest, 1942.
- NAGY M. 1998 – Nagy, M.: *Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest*. *Monumenta Avarorum Archaeologica* 2 (Budapest 1998)
- NAGY T. 1965 – Nagy T.: Quelques aspects de la romanisation dans la Pannonie Orientale. In: VII. Congrès International d'Archologie classique, Paris (1965) /1965/ 375–381.
- NAGY T. 1973 – Nagy T., *Budapest Története az őskortól a honfoglalásig*. In: Gerevich L. (szerk.) *Budapest története I*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1973, 39–216.
- NÉMETH 1982 – Németh M.: *Régészeti Füzetek* Ser 1 No. 35 (1982) 30, 68. sz.
- PARRAGI 1971 – Parragi Gy.: Koraesászárkori fazekasműhely Óbudán. *ArchÉrt* 98 (1971) 60–79.
- PARRAGI 1973 – Parragi Gy.: III. Bécsi út 122. *BudRég* 23 (1973) 260–261, 24., 25.

- PARRAGI 1976 – Parragi Gy.: A bécsi úti ásások újabb eredményei. *BudRég* 24 (1976) 163–169.
- PATEK 1942 – Patek E.: A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete. *DissPann Ser. 2. No. 19.* (1942) 22–26, IV/ 10.
- PAULOVICS 1957 – Járdányi-Paulovics I.: Nagytétényi kutatások. Régészeti Füzetek 3. Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Múzeuma. Budapest, 1957.
- PETŐ 1976 – Pető M.: Koracsászárkori fazekastelep a Gellért-hegy déli oldalán. (Frühkaiserzeitliche Töpfersiedlung am –südlichen Hang des Gellérthegey.) *ArchÉrt* 103 (1976) 86–97.
- PETŐ 1979 – Pető, M.: Neuere topographische und archäologische Angaben zum Leben der Siedlung Gellérthegey-Tabán und Umgebung in der frühen Kaiserzeit. *ActaArchHung* 31 (1979) 271–285.
- PETŐ 1992 – Pető M.: Szarmata falvak a dél-pesti síkságon. Beszámoló az M0 autópálya nyomvonalán 1987–1989-ben végzett leletmentésekről. (Sarmatische Dörfer aus der Süd-Pest-Ebene. Bericht über die Rettungsgrebungen der Jahre 1987–1989, bei der Spurlinie der Autobahn M0.) In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán II. Budapest 1992, 7–39.
- PÉCSI 1959 – Pécsi M.: A magyarországi Duna-völgy kialakulása és felszínalaklata. Budapest, 1959.
- PÓCZY 1956 – Sz. Póczy, K.: Die Töpferwerkstätten von Aquincum. *ActaArchHung* 7 (1956) 74–138.
- PÓCZY 1959 – Póczy K.: A Gellérthegey-tabáni eraviscus telep topográfiájához. (Contribution á la topographie de la station Eravisque de Gellérthegey-Tabán.) *ArchÉrt* 86 (1959) 54–69.
- PÓCZY 1986 – Póczy K.: Die Lagerstadt. In: *Das Römische Budapest*. Münster (1986) (Hrsg.: H. Polenz) 104, 108.
- PÓCZY 1998 – Póczy K.: Iuppiter Optimus Maximus Teutanus. In: *Religion and Cults in Pannonia* (ed. Fitz J.) Székesfehérvár (1998)
- PÓCZY 1999 – Póczy K.: Iuppiter Optimus Maximus Teutanus Aquincumban. In: *Pannoniai kutatások. A Soproni Sándor emlékkonferencia előadásai* (ed. Gaál A.) Szekszárd (1999) 201–223.
- PÓCZY-ZSIDI 1992 – Póczy K. – Zsidi P.: Römische Keramik in Aquincum. Budapest, 1992.

- RETALLACK 1990 – Retallack, G., J.: Soils of the past. Unwin Hyman, Boston, 1990.
- SCHAFARZIK 1918 – Schafarzik F.: A budapesti Duna palcohidrográfiaja. Földtani Közlemény 48 (1918) 184–225.
- SELLYE 1939 – Sellye I.: Császárkori emailmunkák Pannoniából. DissPann Ser. 2. No. 8. (1939) 8, 77 és XII/24.
- SZILÁGYI 1933 – Szilágyi J.: A pannoniai bélyeges téglák. DissPan II, 1. Budapest, 1933.
- SZILÁGYI 1950 – Szilágyi J., Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945–1948. évek folyamán. BudRég 15 (1950) 303–321.
- SZIRMAI 1984 – Szirmai K.: Beszámoló a budatétényi római kori telep feltárásáról. II. (1974–1977). (Bericht über die Ausgrabung der Römersiedlung in Budatétény II. Teil (1974–1977).) BudRég 26 (1984) 153–182.
- SZIRMAI 1998/1 – Szirmai K.: Új mozaikpadlók az aquincumi katonaváros északi részén. BudRég 32 (1998) 157–164.
- SZIRMAI 1998/2 – Szirmai, K.: Plans and facts concerning the barrack-blocks of the Aquincum Legionary Fortress. Aquincum Nostrum II. 1998. 235–238.
- SZIRMAI 2000 – Szirmai K., Új katonai tábor nyomai Albertfalván. (Traces of a New Military Fort at Albertfalva.) Aqfűz 6 (2000) 83–90.
- SZIRMAI 2000/2 – Szirmai K.: Bemutatott és bemutatásra kerülő falfestmények az aquincumi táborból és canabaeból. Acta Archaeologica Brigetionensia. Budapest–Komárom, 2000, 124–131.
- SZIRMAI 2002 – Szirmai K., Római kori kutatások Albertfalván. (Roman Period Investigations at Albertfalva.) Aqfűz 8 (2002) 92–104.
- TOMPA 1942 – Tompa F.: Óskor. In: Budapest Története I–II. (szerk.) Szendy K. Budapest, 1942, 3–134.
- TOPÁL 1993 – Topál, J., Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery. Bécsi Road. I. Aquincum Nostrum I. Budapest, 1993.
- TÓTH 2001 – Tóth J. A.: Újkori cölöpszerkezetű építmény az Óbudai-sziget északi csúcsánál. Aqfűz 8 (2002) 142–143.
- VADÁSZ 1992 – Vadász É.: Későbronzkori település nyomai az M0 autópálya szigetszentmiklósi nyomvonalának közelében. (Die spätbronzezeitliche Siedlung von Szigetszentmiklós in der Nähe

- der Autobahn M0.) In: Régészeti kutatások az M0 autópályva nyomvonalán. I. Budapest. 211–240.
- VIRÁG 1995 – M. Virág, Zs.: Die Hochkupferzeit in der Umgebung von Budapest und in NO-Transdanubien. (Das Ludanice-Problem.) *ActaArchHung* 47 (1995) 61–94.
- VIRÁG 1997 – M. Virág Zs.: Adatok Budapest középső rézkorához. A Remetebárlang középső rézkori leletgyűjtése. (Angabe zur mittleren Kupferzeit von Budapest. Der mitteläolithische Fundkomplex aus der Remete-Höhle.) *BudRég* 31(1997) 5–40.
- VIRÁG 2002 – Virág Zs.: Data on the Middle Copper Age archaeological topography of Budapest environs. Sites of the Ludanice Culture. (Adatok Budapest középső rézkorának topográfiájához. A ludanice kultúra lelőhelyei). *BudRég* 36 (2002) 93–113.
- WEIN 1977 – Wein Gy.: A Budai-hegység tektonikája. A Magyar Állami Földtani Intézet kiadványa. Budapest, 1977.
- WELLNER 1963 – Wellner I.: Újabb őrtorony az aquincumi limes-szakaszon. *BudRég* 20 (1963) 303–309.
- WELLNER 1971 – Wellner I.: Leletmentések az aquincumi canabae déli szélénél. *BudRég* 22 (1971) 411.
- ZSIDI 1981 – Zsidi P.: Régészeti Füzetek Ser.1. 35 (1982) 7, 10.
- ZSIDI 1985 – Zsidi P.: Régészeti Füzetek Ser 1. 38 (1985) 38, 66/9.
- ZSIDI 1991 – Zsidi P.: Újabb villa az aquincumi municipium territoriumán (Bp. III. ker. Kaszásdűlő–Csikós utca). (Neuere Villa am Territorium des Municipiums von Aquincum.) *BudRég* 27 (1991) 143–179.
- ZSIDI 1994 – Zsidi P.: Régészeti Füzetek Ser 1. 46 (1994) 37, 50/8.
- ZSIDI 1995 – Zsidi P.: Római épület az aquincumi polgárváros déli városfalán kívül, 1993–94. évi feltárás. (Excavations in 1993–1994 of a Roman building outside the southern wall of the Aquincum Civil town.) *Aqfüz* 1 (1995) 44–48.
- ZSIDI 1996 – Zsidi P.: Régészeti Füzetek Ser 1. 47 (1996) 35, 44/7.
- ZSIDI 2000 – Zsidi P.: Falfestmények az aquincumi polgárvárosból és a városi territoriumról. *Acta Archaeologica Brigetionensia* I. 1 (2000) 132–156.
- ZSIDI 2002 – Zsidi P. (szerk.): Építménytől az épületig – ásatástól a rekonstrukcióig. Budapest, 2002

A 2002. évi feltárások közreműködői

Anderkó Krisztián (BTM Aquincumi Múzeum) – ásatási technikus

Arató Miklós – ásatási technikus

Aschenbrenner Tamás – rajzoló

Bacsa Teréz – egyetemi hallgató

Benda Judit (BTM Középkori Osztály) – régész

Béres Józsefné – ásatási technikus

Beszédes József (BTM Aquincumi Múzeum) – régész

Biró Csaba (ELTE) – régészhallgató

Busi György (BTM Ős- és Népvándorlászati Osztály) – geodéta

Cserne Lászlóné (BTM Ős- és Népvándorlászati Osztály) – rajzoló

Dittera Károly – rajzoló

Durkovic Éva (ELTE) – régészhallgató

Erdőháti Orsolya – rajzoló

Endrődi Anna (BTM Ős- és Népvándorlászati Osztály) – régész

R. Facsády Annamária (BTM Aquincumi Múzeum) – ásatásvezető régész

Dr. Füleky György (SZIE) – geológus (Paula)

Gálné Tóth Csilla (BTM Ős- és Népvándorlászati Osztály) – fotós

Hable Tibor (BTM Aquincumi Múzeum) – régész

Havas Zoltán (ELTE) – régészhallgató

Heinz Katalin (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor

Horváth László András (BTM Ős- és Népvándorlászati Osztály) – régész

Participants in the Excavations in 2002

Krisztián Anderkó (BHM Aquincum Museum) – excavation technician

Miklós Arató – excavation technician

Tamás Aschenbrenner – technical drawing

Teréz Bacsa – university student

Judit Benda (BHM Dept. of Medieval Studies) – archaeologist

Józsefné Béres – excavation technician

József Beszédes (BHM Aquincum Museum) – archaeologist

Csaba Biró (ELTE) – archaeology student

György Busi (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – geodesy

Lászlóné Cserne (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – technical drawing

Károly Dittera – technical drawing

Éva Durkovic (ELTE) – archaeology student

Orsolya Erdőháti – technical drawing

Anna Endrődi (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – archaeologist

Annamária Facsády R. (BTM Aquincumi Múzeum) – field director archaeologist

Dr. György Füleky (SZIE) – geologist

Csilla Tóth Gálné (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – photographer

Tibor Hable (BHM Aquincum Museum) – archaeologist

Zoltán Havas (ELTE) – archaeology student

Katalin Heinz (BHM Dept. of Restoration) – restorer

András László Horváth (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – archaeologist

Horváth Zoltán (ELTE) – *geológus*
Horváth Zoltán (BTM Aquincumi Múzeum)
– *videó*
Juhász László – *rajzoló*
Kárpáti Zoltán (BTM Középkori Osztály) –
régész
H. Kérdő Katalin (BTM Aquincumi Múze-
um) – *régész*
Kirchhof Anita (BTM Aquincumi Múzeum)
– *régész*
Kisjuhácz Viktória (ELTE) – *régészhallgató*
Kiss Zoltán – *földmérő technikus*
Kocsis László (MNM) – *régész*
Komjáthy Péter (BTM Aquincumi Múzeum)
– *fotós*
Koós István – *régész*
Kovács Eszter (BTM Középkori Osztály) –
ásatásvezető régész
Kovács Tibor (BTM Aquincumi Múzeum) –
rajzoló, technikus
Laczkó Mariann (BTM Ős- és Népvándor-
láskori Osztály) – *rajzoló*
Láng Orsolya (BTM Aquincumi Múzeum) –
régész
Lészki Ildikó (BTM Restaurátor Osztály) –
restaurátor
Lóki Dániel – *ásatási technikus*
Madarassy Orsolya (BTM Aquincumi Mú-
zeum) – *régész*
Majcher Mónika – *rajzoló*
Málik Éva (BTM Aquincumi Múzeum) –
rajzoló
Márton András (ELTE) – *régészhallgató*
Mindszenty Andrea (ELTE) – *geológus*
Nagy Alexandra (BTM Aquincumi Múze-
um) – *technikus*

Zoltán Horváth (ELTE) – *geologist*
Zoltán Horváth (BHM Aquincum Museum)
– *video*
László Juhász – *technical drawing*
Zoltán Kárpáti (BHM Dept. of Medieval
Studies) – *archaeologist*
Katalin Kérdő H. (BHM Aquincum Muse-
um) – *archaeologist*
Anita Kirchhof (BTM Aquincumi Múzeum)
– *archaeologist*
Viktória Kisjuhácz (ELTE) – *student*
Zoltán Kiss – *technician*
László Kocsis (HNM) – *archaeologist*
Péter Komjáthy (BHM Aquincum Museum)
– *photographer*
István Koós – *archaeologist*
Eszter Kovács (BHM Dept. of Medieval
Studies) – *field director archaeologist*
Tibor Kovács (BHM Aquincum Museum) –
technical drawing, technical manager
Mariann Laczkó (BHM Dept. of Prehistory
and Protohistory) – *technical drawing*
Orsolya Láng (BHM Aquincum Museum) –
archaeologist
Ildikó Lészki (BHM Dept. of Restoration) –
restorer
Dániel Lóki – *excavation technician*
Orsolya Madarassy (BHM Aquincum Muse-
um) – *archaeologist*
Mónika Majcher – *technical drawing*
Éva Málik (BHM Aquincum Museum) –
technical drawing
András Márton (ELTE) – *archaeology student*
Andrea Mindszenty (ELTE) – *geologist*
Alexandra Nagy (BHM Aquincum Museum)
– *technician*

Németh Margit (BTM Aquincumi Múzeum) – régész	Margit Németh (BHM Aquincum Museum) – archaeologist
Nováky Zsuzsanna – rajzoló	Zsuzsanna Nováky – technical drawing
Oláh Beatrix (BTM Aquincumi Múzeum) – restaurátor	Beatrix Oláh (BHM Aquincum Museum) – restorer
Orosz Adrienn – ásatási technikus	Adrienn Orosz – excavation technician
Papp Tímea – ásatási technikus	Tímea Papp – excavation technician
Petrovics Nándor – ásatási technikus	Nándor Petrovics – excavation technician
Reményi László (BTM Ős- és Népvándorláskori Osztály) – régész	László Reményi (BHIM Dept. of Prehistory and Protohistory) – archaeologist
Schneider Ágnes – rajzoló	Ágnes Schneider – technical drawing
Sebestyén Eszter – rajzoló	Eszter Sebestyén – technical drawing
Seres Viktor – földmérő technikus	Viktor Seres – technician
Szabó Lőrinc (ELTE) – régészhallgató	Lőrinc Szabó (ELTE) – archaeology student
Szalados Gyöngyi (ELTE) – régészhallgató	Gyöngyi Szalados – archaeology student
Szalados Orsolya (ELTE) – régészhallgató	Orsolya Szalados – archaeology student
Szász Ilona – ásatási technikus	Ilona Szász – excavation technician
Szilas Gábor (BTM Ős- és Népvándorláskori Osztály) – régész	Gábor Szilas (BHM Dept. of Prehistory and Protohistory) – archaeologist
Szirmai Krisztina (BTM Aquincumi Múzeum) – régész	Krisztina Szirmai (BHM Aquincum Museum) – archaeologist
Terei György (BTM Középkori Osztály) – régész	György Terei (BHM Dept. of Medieval Studies) – régész
Tézer Zita (ELTE) – régészhallgató	Zita Tézer (ELTE) – archaeology student
Timár Márton (ELTE) – régészhallgató	Márton Timár (ELTE) – archaeology student
Toma Adriana – rajzoló	Adriana Toma – technical drawing
Tortoriello Fiorella – rajzoló	Fiorella Tortoriello – technical drawing
Tusa Mária (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor	Mária Tusa (BHM Dept. of Restoration) – restorer
Udvardi Gábor (ELTE) – régészhallgató	Gábor Udvardi (ELTE) – archaeology student
Ujvári Gábor (BTM Restaurátor Osztály) – restaurátor	Gábor Ujvári (BHM Dept. of Restoration) – restorer
Vajda János – rajzoló	János Vajda – technical drawing
Vámos Péter – szerződéses régész	
Vandlik Katalin (ELTE) – egyetemi hallgató	

Várnay Éva (BTM Restaurátor Osztály) –
restaurátor

Városi Katalin (BTM Restaurátor Osztály)
– restaurátor

Vecsey Ádám (BTM Restaurátor Osztály) –
restaurátor

Viemann Zsolt (BTM) – geodéta

Zandler Krisztián (ELTE) – régészhallgató

Zsidi Paula (BTM Aquincumi Múzeum) –
ásatásvezető régész

Péter Vámos – archaeologist

Katalin Vandlík (ELTE) – university student

Éva Várnay (BHM Dept. of Restoration) –
restorer

Katalin Városi (BHM Dept. of Restoration)
– restorer

Ádám Vecsey (BHM Dept. of Restoration) –
restorer

Zsolt Viemann (BTM) – geodesy

Krisztián Zandler (ELTE) – archaeology
student

Paula Zsidi (BHM Aquincum Museum) –
field director archaeologist

A 2002. évi feltárások megbízói és támogatói

BKV Rt. DBR Metró Projekt Igazgatóság
Budapest, Akácfa utca 15., H-1072
(Budapest, XI. ker., Bartók Béla út – Fehérvári út)

BODROGKÖZ Kft.
Budapest, Faludi utca 3., H-1131
(Budapest, III. ker., Selmeci utca 17. – Zápor utca 23.)

BOJTÁR CENTER Kft.
Budapest, Bojtár utca 34., H-1037
(Budapest, III. ker., Bojtár utca 34.)

BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZAT (Közlekedési Ügyosztály)
Budapest, Városház utca 9–11., H-1053
(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út)

BUDAPEST FŐVÁROS II. KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT (Vagyonhasznosítási és Ingatlannyilvántartási Iroda)
Budapest, Mechwart liget 1., H-1014
(Budapest, II. ker., Lajos utca 18–20. – Bécsi út 17–19–21.)

CENTER INVEST Kft.
Budapest, XI. ker., Budaörsi út 64., H-1118
(Budapest, III. ker., Bécsi út 136.)

Employers and Patrons of the Excavations in 2002

FISCHER BAU Kft.
Budapest, Bécsi út 123., H-1034
(Budapest, III. ker., San Marco utca 24–26.)

GROPIUS Rt.
Budapest, Szarvas Gábor utca 2., H-1125
(Budapest, III. ker., Timár utca 24.)

HÍDÉPÍTŐ Rt.
Budapest, Karikás Frigyes utca 20., H-1138
(Budapest, III. ker., Flórián felüljáró)

KAPÁS CENTER Kft.
Budapest, Kapás utca 11–15, H-1027
(Budapest, II. ker., Kapás utca 6–12.)

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL
Budapest, Táncsics Mihály utca 1., H-1014
(Budapest, V. ker., Március 15. tér)

LADIK Kft.
Budapest, Trombitás utca 2., H-1026
(Budapest, III. ker., Ladik utca 9.)

LAKÁSINVESZT Kft.
Budapest, Thaly Kálmán utca 43., H-1096
(Budapest, III. ker., Kiscelli utca 98.)

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
Budapest, Múzeum körút 14–16., H-1088
(Budapest, XXII. ker., Nagytétény)

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÜLÜGYMI-
NISZTÉRIUMA

Budapest, II. ker., Bem rakpart 47., H-1027
(Budapest, II. ker., Nagy Imre tér 4.)

MATHILDE-SERVICE Kft.

Budapest, Fényes Adolf utca 4., H-1036
(Budapest, III. ker., Pacsirtamező utca 17.)

MESTER-NÍVÓ Kft.

Budapest, Munkásotthon út 14–16., H-1043
(Budapest, III. ker., Óbudai Gázgyár – volt
tisztviselői lakások)

METROBER Kft.

Budapest, Kerepesi út 29/c, H-1087
(Budapest, XI. ker., Hunyadi János út)

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTÉRIUMA

Budapest, Wesselényi utca 20–22., H-1077
(Budapest, III. ker., Záhony utca 4.)

NEOBAU Kft.

Budapest, Zápor utca 18/b, H-1034
(Budapest, III. ker., Selmeci utca 29.)

ÓBUDA-APARTMAN Kft.

Budapest, Tölgyfa utca 1–3., H-1027
(Budapest, III. ker., Lajos utca 71–89.)

OPUS-VIA Kft.

Budapest, Lajos utca 118–120., H-1036
(Budapest, III. ker., Bécsi út 314.)

PAPÍR-ÁSZ Kft.

Budapest, Szőlőkert utca 15., H-1033
(Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 15.)

PROFORM Rt.

Budapest, Montevideo utca 4., H-1037
(Budapest, III. ker., Szépvölgyi út 41.)

ROX INVEST Kft.

Budapest, Szőlőkert utca 4., H-1033
(Budapest, III. ker., Szőlőkert utca 4.)

SCANSCA Kft.

Budapest, Rákóczi út 1–3., H-1088
(Budapest, XXIII. ker., Bevásárló út)

SKARLÁT Kft.

Budapest, Fő utca 73., H-1027
(Budapest, III. ker., Kiscelli utca 75.)

SZENCZI Krisztián

magánszemély
(Budapest, XXII. ker., Nagytétény)

TERRA-DOM Kft.

Budaörs, Táviróköz 4., H-2040
(Budapest, II. ker., Tölgyfa utca 4. – Henger
utca 2.)

VELARINVEST Kft.

Budapest, Benkő utca 9., H-1147
(Budapest, III. ker., Selmeci utca 26.)

A BTM Aquincumi Múzeumának és munkatársainak 2002–ben megjelent publikációi

Publications by the Staff of the Aquincum Museum in 2002

(Összállították: Gali Ágnes és Hanny Erzsébet)

(Compiled by Ágnes Gali and Erzsébet Hanny)

Aquincumi Füzetek 8. Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásátásai és leletmentései 2001–ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2001 / szerk. Zsidi Paula. – Bp. : BTM, 2002. – 168 p. : ill. ; 20 cm. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219–4919, ISSN 1219 9427 ; 8.)

Építménytől az épületig – ásátástól a rekonstrukcióig : Óskori, római kori és népvándorlás kori épület rekonstrukciók és makettek : Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumában 2002. június 25 – október 31. = From hut to building – from excavation to reconstruction : Prehistoric, Roman and Migration Age building reconstructions and models : Temporary exhibition in the BHM Aquincum Museum / [szerk. Zsidi Paula, Endrődi Anna] ; [szövegek Zsidi Paula, Endrődi Anna, Horváth László András, Maráz Borbála, Szilas Gábor]. – Bp. : BTM, 2002. – 62 p. : ill. ; 24 cm

BESZÉDES József

– A volt házgyár alatti feltárás során előkerült faragott kötőredékek értékelése (Bewertung der bearbeiteten römischen Steinfragmente aus der Freilegung auf dem Gebiet des ehemaligen Bauunternehmens). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 159–172.

BUGÁN Adél

– Terrakotta ábrázolások az aquincumi polgárváros déli előteréből (Terracottas from the Souther Forefront of the Aquincum Civil Town). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 173–179.

– The face of Marcus Aurelius. In: Aegyptus et Pannonia 1. : Acta Symposii anno 2000 / ed. Hedvig György, Zsolt Mráv. – Bp. : MEHT-ÓEB, 2002. – p. 13–20.

– Újabb kutatási eredmények az aquincumi lelőhelyű ólommázas serpenyők gyártásának körülményeiről (Neue Forschungsergebnisse über die Produktionsumstände der bleiglasierten Pfannen aus Aquincum). In: Communicationes Archaeologicae Hungariae 2002. – p. 93–116.

CHOYKE Alice

- Archaeozoology of the Near East. 5. : Proceedings of the fifth international symposium on the archaeozoology of southwestern Asia and adjacent areas / ed. by H. Buitenhuis, - -, M. Mashkour, A.H. Al-Shiyab. - Groningen : ARC Publ., 2002. - (ARC-Publicaties 62.)
- Archaeozoology in Hungary / Bartosiewicz László, - -. In: Archaeofauna 2002. oct., p. 117–129.

CSONTOS Katalin

- Nagy Lajos [szócikk] / – –, Maróti Éva. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 641–64.
- Nagy Tibor [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 645–646.

ENDRÓDI Anna

- Adatok Békásmegyér őskori településtörténetéhez: a késő rézkori badeni kultúra települési és temetkezési (Facts concerning the Prehistoric Settlement History of Békásmegyér: Settlement and Burial–places of the Baden Culture from the Late Copper Age). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 35–75.
- Kalicz Nándorné [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. p. – 438–439.
- Chronica Rózsa Kalicz–Schreiber (1929–2001). In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 53. (2002), p. 333–335.
- Hearths and other finds of the Late Copper Age Baden Culture at Budapest–Csepel Island : Gynaecomorphic vessels, archaeobotanical remains (A késő rézkori Badeni kultúra tűzhelyei és leletei Budapest–Csepel-szigeten : Gynakomorff edények, archaeobotanikai maradványok) / – –, Gyulai Ferenc. In: Archaeológiai Értesítő 125. (1998–2000) [2002], p. 9–44.
- Korabronzkori telepfeltárás Budapest–Albertfalván = The excavation of an Early Bronze Age settlement at Budapest–Albertfalva. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 81–91.
- New data on the Late Copper Age and Early Bronze Age settlement history of Budapest–Csepel Island (Újabb adatok Budapest, Csepel-sziget késő rézkori és kora bronzkori településtörténetéhez). In: Budapest Régiségei 36. (2001), p. 115–129.
- Rózsa Kalicz–Schreiber (1929–2001). In: Budapest Régiségei 36. (2001), p. 7–10.
- Present stage of BBC’s research in Hungary (characteristics of settlement structure). In: The Northeast Frontier of Bell Beakers : Symposium 26–29. May 2002, Poznań : Abstracts Book. – Poznań, 2002. – p. 18–19.
- Budapest Régiségei, ISSN 0133–1892 ; 36. / szerk. – –, Nándor Kalicz. – Bp. : BTM, 2002. – 397 p.

– Építménytől az épületig – ásatástól a rekonstrukcióig : Őskori, római kori és népvándorlás kori épület rekonstrukciók és makettek : Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumában 2002. június 25 – október 31. = From hut to building – from excavation to reconstruction : Prehistoric, Roman and Migration Age building reconstructions and models : Temporary exhibition in the BHM Aquincum Museum / [szerk. Zsidi Paula, – –] ; [szövegek Zsidi Paula, – –, Horváth László András, Maráz Borbála, Szilas Gábor]. – Bp. : BTM, 2002.

FACSÁDY Annamária

– Aquincumi Múzeum : Válogatás a 2001. év leleteiből. In: Múzeumi Hírlevél 23. évf. 6. sz. (2002), p. 186.

– Arany ékszerek az aquincumi katonaváros nyugati temetőjének új feltárásából (Golden Jewels from the new Excavations of the western Cemetery of the Military Town of Aquincum). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 221–225.

– Budapest, II. ker., Felhévi[z]i utca 7.–Ürömi utca 31. számú telken végzett feltárás = Excavations on the lot at Budapest II, 7 Felhévi[z]i Street – 31 Ürömi Street. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 136.

– Feltárások az úgynevezett "helytartói villa" területén = Excavations in the area of the so-called "Governor's villa". In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 15–20.

– Die Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn. Band 3. Komitat Komárom–Esztergom. Berlin–Bp., 1999. – [recenzió]. In: Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae 52. (2001), p. 256.

– Pannoniai ékszerek 1. – Fülbevalók. In: Ékszer Magazin 5. (2002. május–június), p. 24–28.

– Pannoniai ékszerek 2. – Gyűrűk. In: Ékszer Magazin 7. (2002. július–augusztus), p. 32–36.

– Pannoniai ékszerek 3. – Nyakláncok, karperecek, csüngők. In: Ékszer Magazin 8. (2002. szeptember–október), p. 40–44.

– Pannoniai ékszerek 4. – Borostyánok, gagátok. In: Ékszer Magazin 9. (2002. november–december), p. 20–24.

– Romains de Hongrie : Időszaki kiállítás Lyonban (Romains de Hongrie : A Temporary Exhibition in Lyon) / – –, Zsidi Paula. In: Magyar Múzeumok 8. évf. 2. sz. (2002), p. 48–50.

HABLE Tibor

– Budapest, III. ker., Kecske utca 19–21. és Bécsi út 63. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 146–147.

– Néhány újabb sír az aquincumi katonaváros nyugati temetőjéből = Some recently unearthed graves from the western cemetery of the Aquincum Military Town. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 21–28.

– Óbuda-Újlak római-kori topográfiájának vázlata (Die Skizze der römischen Topographie von Óbuda-Újlak). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 267–278.

HORVÁTH László András

– Dedinszky János [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Víga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 187.

– Fogalom-alkotás. Hozzászólás a régészeti lelőhely fogalmához / – – , Horváthné Simon Katalin. In: Ősrégészeti levelek 4. (2002), p. 111–113.

– Gábori Miklós [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Víga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. p. – 296–297.

– Gáboriné Csánk Veronika [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Víga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. p. – 297–298.

– Interpretationsmöglichkeiten der urzeitlichen Kultgruben : Archäologische und religionsgeschichtliche Analyse aufgrund einer kupferzeitlichen Kultstätte (Az őskori kultuszgödörök értelmezésének lehetőségei. Egy rézkori kultuszhely régészeti és vallástörténeti elemzése). In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – StudArch. 7. (2001) [2002], p. 43–89.

– Ein mittelkupferzeitliches Kupfermesser mit gekrümmtem Ende von Csongrád-Bokros. In: Ősrégészeti levelek 4. (2002), p. 18–28.

– Neolitikus leletek Dunakeszi határában (Neolitische Funde in der Gemarkung von Dunakeszi). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p.7–34.

– Neolitische Funde und Befunde in der Gemarkung von Dunakeszi. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 53. (2002), p. 1–40.

– Neue Angaben zum Übergang von der Kupfer- bis Frühbronzezeit in Südwestungarn (Újabb adatok a rézkor–bronzkor átmenetéhez Délnyugat–Magyarországon). In: Zalai Múzeum 10. (2001) [2002], p. 53–65.

– Die relativchronologische Position des Protoboleráz–Horizontes aufgrund seiner südlichen Komponenten. In: Symposium Cernavodă III–Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem Oberrhein und der unteren Donau. Mangalia/Neptun (18.–24. Oktober 1999) / red. P. Roman – S. Diamandi. – Bucuresti, 2001. – (Studia Danubiana 2), p. 459–515.

– Építménytől az épületig – ásástól a rekonstrukcióig : Őskori, római kori és népvándorlás kori épület rekonstrukciók és makettek : Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumában 2002. június 25 – október 31. = From hut to building – from excavation to reconstruction : Prehistoric, Roman and Migration Age building reconstructions and models : Temporary exhibition in the BHM Aquincum Museum / [szerk. Zsidi Paula, Endrődi Anna] ; [szöveg-ek Zsidi Paula, Endrődi Anna, – –, Maráz Borbála, Szilas Gábor]. – Bp : BTM, 2002.

HORVÁTH M. Attila

- Budapest a szkíta korban. In: Hatalmasok viadalokban : Az Alföld szkíta kora / szerk. Havassy Péter. – Gyula : Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága Erkel Ferenc Múzeuma, 2001. – (Gyulai katalógusok, 10.). – p. 37–49.
- Budapest, XVII. ker., Rákoskeresztúr–Csékkút utca / – –, Kovács Eszter. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 147–149.
- Előzetes jelentés, a Bp. XVII. ker. Rákospalota–Újmajorban előkerült szkíta kori település-részletről (Vorbericht über den Siedlungsteil aus skythischer Zeit in Rákospalota–Újmajor, 17. Bzrk. Budapest). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p.103–123.

KABA Melinda

- Szilágyi János [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 852–853.

KÉRDŐ Katalin

- Kutatások a vízivárosi római tábor vicusának, illetve a középkori Gézavására (később Felhéviz) területén = Excavations in the territory of the vicus of the Víziváros Roman fort and the medieval Gézavására (later Felhéviz) / – –, Kovács Eszter. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 67–75.
- Újabb régészeti kutatások a Vízivárosban = Recent excavations in the Víziváros / – –, Végh András. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 76–80.

KIRCHHOF Anita

- A balácai szüret-jelenetes falfestmény rekonstrukciós problémái (Probleme bei der Rekonstruktion der Wandmalerei "Weinleseszene" in Balácsa). In: Balácai Közlemények 7. (2002), p. 173–198.
- Budapest, III. ker., Kiscelli utca 75. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 144.
- Budapest, III. ker., Perényi köz 13/b. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 147.

LÁNG Orsolya

- Gerendaszerkezetű út az aquincumi polgárvárosi amphiteatrumból északra = A timber structure road north of the amphitheatre of the Aquincum Civil Town. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 49–53.
- Régészeti célú terepi megfigyelések az aquincumi polgárvárosban és territóriumán = Archaeological field observations in the Aquincum Civil Town and its territory. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 138–142.

– Újabb kutatások a Római Strandfürdő területén = Recent research in the territory of the Római Open Bath. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 54–58.

– Vitae puerorum. Gyermek mindenki (volt) : Életmód-kiállítások az Aquincumi Múzeumban (Vitae Puerorum. Everyone Was Once a Child : Exhibitions on Lifestyle in the Aquincum Museum) / ––, Szu Annamária. In: Magyar Múzeumok 8. évf. 2. sz. (2002), p. 36–37.

MADARASSY Orsolya

– Régészeti feltárások az aquincumi katonaváros területén = Archaeological excavations in the territory of the Aquincum Military Town. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. p. 29–37.

MARÁZ Borbála

– Építménytől az épületig – ásatástól a rekonstrukcióig : Őskori, római kori és népvándorlás kori épület rekonstrukciók és makettek : Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumban 2002. június 25 – október 31. = From hut to building – from excavation to reconstruction : Prehistoric, Roman and Migration Age building reconstructions and models : Temporary exhibition in the BHM Aquincum Museum / [szerk. Zsidi Paula, Endródi Anna] ; [szövegek Zsidi Paula, Endródi Anna, Horváth László András, ––, Szilas Gábor]. – Bp. : BTM, 2002.

NAGY Margit

– Gepidische Gräberfelder am Theissgebiet I. / István Bóna, – –. – Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum, 2002. – 387 p. : ill. ; 30 cm. – (Monumenta Germanorum archaeologica Hungariae ; vol. 1. Monumenta Gepidica)

– Die gepidischen Adlerschnallen und ihre Beziehungen (A gepida sasos csatok és kapcsolataik). In: Budapest Régiségei 36. (2001), p. 363–392.

– Gräberfelder, Grab-, Streu- und Hortfunde: Budapest I. Tabán, Görög u.– Budapest XXII. Nagytétény, Rudnyánszky kert (Schloßgarten). Siedlungspuren: Budapest III. Aquincum, Polgárvaros (Zivilstadt) – Budapest XXI. Csepel-Háros. In: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. / Hrg. J. Szentpéteri. – Bp. : MTA Régészeti Intézete, 2002. – (Varia Archaeologica Hungarica ; 13.). – p. 73–86, 461–463.

– Schauschek János [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 767.

– Synkretistische Elemente in der frühawarenzeitlichen Ornamentik. Zur Frage der awarenzeitlichen Variante des Motivs “Maske bzw. Menschengesicht zwischen zwei Tieren” (A kora avar ornamentika szinkretikus elemei. A “két állat közötti maszk, illetve emberarc”-motívum avar kori változatának kérdéséhez). In: Zalai Múzeum 11. (2002), p. 153–178.

NÉMETH Margit

– Budapest, III. ker., Hajógyár utca. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 145–146.

PÓCZY Klára

– Ünnepejük Szentlélek Tihamért. In: Savaria, Pars Archaeologica 25. évf. 3. sz. (2000–2001), p. 9–10.

– Veränderungen des Hintergrundes der Ägyptischen Kulte in Pannonien im 1.–4. Jahrhundert In: Aegyptus et Pannonia I. : Acta Symposii anno 2000 / ed. Hedvig Győry, Mráv Zsolt. – Bp. : MEBT-ÓEB, 2002. – p. 163–172.

REMÉNYI László

– A Vatya-kultúra Budatétény–Növény utcai temetője (Das Gräberfeld der Vatya Kultur in Budatétény–Növény Straße). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 77–101.

SZILAS Gábor

– Budapest, XVII. Ker., Kis Károshíd utca. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 149–150.

– Die Freilegung eines bronzezeitlichen Brunnens speziellen Typs in Dunakeszi (Egy egyedi típusú bronzkori kút feltárása Dunakeszin). In: Budapest Régiségei 36. (2001), p.291–303.

– Késő kelta falusias település feltárása Nagytétény határában. = The excavation of a late Celtic settlement at Nagytétény. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 114–130.

– Népvándorláskori körárok Rákoskeresztúrról = Round ditches from the Migration Period in Rákoskeresztúr. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 131–135.

– Patek Erzsébet [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Víga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 686-687.

– Építménytől az épületig – ásatástól a rekonstrukcióig : Óskori, római kori és népvándorlás kori épület rekonstrukciók és makettek : Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumában 2002. június 25 – október 31. = From hut to building – from excavation to reconstruction : Prehistoric, Roman and Migration Age building reconstructions and models : Temporary exhibition in the BHM Aquincum Museum / [szerk. Zsidi Paula, Endrődi Anna] ; [szövegek Zsidi Paula, Endrődi Anna, Horváth László András, Maráz Borbála, –]. – Bp : BTM, 2002.

SZIRMAI Krisztina

– A katonai felszerelés ábrázolásai Aquincumban, a markomann háborúk után. In: Specimina Nova Universitatis Quinqueecclesiensis 16. (2000) [2002], p. 131–152.

- New metal finds from Albertfalva. In: Antike Bronzen. Werkstattkreise: Figuren und Geräte : Akten des 14. Internationalen Kongresses für Antike Bronzen in Köln, 21. bis 24. September 1999. – Kölner Jahrbuch 33. (2000) [2001], p. 375–382.
- Római kori fémeletek az albertfalvi vicusból. Az 1994. és az 1996. évi ásatás (Römerzeitliche Metallfunde aus dem Vicus von Albertfalva). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 303–339.
- Római kori kutatások Albertfalván = Roman period Investigations at Albertfalva. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 92–103.

SZU Annamária

- Vitae puerorum. Gyermek mindenki (volt) : Életmód-kiállítások az Aquincumi Múzeumban (Vitae Puerorum. Everyone Was Once a Child : Exhibitions on Lifestyle in the Aquincum Museum) / Láng Orsolya, – –. In: Magyar Múzeumok 8. évf. 2. sz. (2002), p. 36-37.

TOPÁL Judit

- Debitzky Katalin [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 168.
- Early Christian Graves in the Western Cemetery of the Military Town in Aquincum, Pannonia (Ókeresztény sírok az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében). In: Zalai Múzeum 11. (2002), p. 67-78.

ZSIDI Paula

- Az aquincumi polgárváros délkeleti előtere az újabb kutatások tükrében (Der südöstliche Vorraum der Zivilstadt von Aquincum im Spiegel der neueren Forschung). In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 143–157.
- Az aquincumi polgárváros un. Symphorus mithracumának hitelesítő feltárása = Verifying excavation in the so-called Symphorus mithraeum of the Aquincum Civil Town. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 38–48.
- Bevezető a 2001. évi régészeti feltárásokhoz = Introduction to the archaeological excavations in 2001. In: Aquincumi füzetek 8. – Bp. : BTM, 2002. – p. 8–14.
- Bleivotive aus Aquincum. In: Antike Bronzen. Werkstattkreise: Figuren und Geräte : Akten des 14. Internationalen Kongresses für Antike Bronzen in Köln, 21. bis 24. September 1999. –Kölner Jahrbuch 33. (2000) [2001], p. 313–328.
- Kővágó Péterné Szentirmai Katalin (1954–2002). – [megemlékezés]. – In: Budapest Régiségei 35. (2002), p. 343–344.

- Kuzsinszky Bálint [szócikk]. / – –, Maróti Éva. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 187.
- Máriity Erzsébet [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 588.
- Romaines de Hongrie : Időszaki kiállítás Lyonban (Romaines de Hongrie : A Temporary Exhibition in Lyon) / Facsády Annamária, – –. In: Magyar Múzeumok 8. évf. 2. sz. (2002), p. 48–50.
- Szentirmai Katalin [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 845–846.
- Tonköpfchen aus dem Herd eines awarenzeitlichen Wohnhauses. Budapest III., Filatorigát (Agyagfejecske egy avar kori lakóház tűzhelyéből. Budapest, III., Filatorigát). In: Budapest Régiségei 36. (2001), p. 341–362.
- Torma Károly [szócikk]. In: Magyar múzeumi arcképcsarnok / [főszerk. Bodó Sándor, Viga Gyula]. – Bp. : Pulszky Társ. : Tarsoly K., 2002. – p. 895–896.
- Transformation of the town structure in the Civil Town of Aquincum during the Severi (A. D. 193–235). In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 53. (2002), – p. 131–149.
- Aquincum : A BTM Aquincumi Múzeumának ásatai és leletmentései 2001–ben = Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2001 / szerk. – –. – Bp. : BTM, 2002. – 168 p. : ill. ; 20 cm. – (Aquincumi füzetek, ISSN 1219–4919, ISSN 1219 9427 ; 8.)
- Építménytől az épületig – ásástól a rekonstrukcióig : Óskori, római kori és népvándorlás kori épület rekonstrukciók és makettek : Időszaki kiállítás a BTM Aquincumi Múzeumában 2002. június 25 – október 31. = From hut to building – from excavation to reconstruction : Prehistoric, Roman and Migration Age building reconstructions and models : Temporary exhibition in the BHM Aquincum Museum / [szerk. – –, Endrődi Anna] ; [szövegek – –, Endrődi Anna, Horváth László András, Maráz Borbála, Szilas Gábor]. – Bp. : BTM, 2002.

Nyomta és kötötte az Innovaprint Kft.

